

ISTORIA INDUSTRIILOR

L A R O M Î N I

DE

N. IORGA

PUBLICATĂ PENTRU „SOCIETATEA
NAȚIONALĂ DE CREDIT INDUSTRIAL”.

Mășterii de la Hurez.

BUCUREȘTI
19 27

fACADIMIBI*;

Cuprinsui analitic al cărții

Definiția istorică a cuvintelor „măiestrie”, „meserie”, „meșteșug”, „meșter”, „maestru”, „maistor”, „maistru”

CAP. I.

Industria casnică.

Îmbrăcămintea omului: Cămăși, 3. Cingători, brîi, 3. Nădragi, 4. Zăbranice, 4. Cioareci, călțuni, ștrimfi, scarpete, 4. Sucmane, sarici, etc./5. „Hainele albe rumînești”, 6. Căciuli, 6. Mante, 6. Mante preoțești, 6. Lăvicere, 6. Velințe, păretare, șorțuri, 6. Cerșafuri, prostiri, lepedee, chindee, 7.. Perne, 8. Pome și pături, 8. Năfrâmi, 8. Materialele: cînepa, 8. Inul, 12. Varietăți de tort și de pînză, 11. Țerancelor, 11. crătoare, 12. Țiganceie din casă, 13. Torcari, torcări, 13. inari, 15. Femei romînce și Țigance cu plată, 15.

CAP. II.

Meșterii satelor.

Săteanul, casa și uneltele lui, 16. Lucrul lui pentru viața, 16. 17, Morarii, 18./Piuarii, ^dîrstarii, 19. Căițunarii, opincarii, 19. străițarii, 19. Olarii, @ ^Butnarii și alți lucrători ai satului, 19. teior de lemn, 21. Lăcrarii, 22. Scăfarii, 23. Strungarii, 23. Blidarii, 23. Lucrul jugului și al plugului, 23. Rotarii, 23. Lingurarii, 24. Sitarii, 24. Rogojinarii, 25. Arhitecții, 25. 25. Cărămidarii, 26. Vărarii, 26. Șindiiarii, 26. Lemnarii, 26. tenarii, dîrvarii, 27. Varietățile lucrului de lemn țerănesc, 27. Herăstrăierii, 27. Cîrjarii, crucerii, 28. Cărbunarii, tăciunarii, 28. Folarii, 29. Ulierii, 29. Fluierarii, 29. Dohotarii, 29.

CAP. III.

Industria de oraș, înaintea concurenței străine, . . . 33.

Caracterul nenațional al originii orașelor noastre, *30. Meșterii străini ai începuturilor, ^31^ Numele românești ale meseriilor, 31. Libertatea individuală a meșterilor, 32. Primele bresle libere, 32. Pitarii moldoveni și Alexandru-Vodă Lăpușeanu, 32. Pităriile lui, 33. Brutarii: cocarii, jimblarii, 33. Țigani la fabricarea pînii, 33. Uneltele brutăriei, 33. Plăcintării, 34. Cofetarii, 34. Răchierii și brăhării, 34. Cele d'întăiu berării, săsești, 34. Pieptănarii, 34. Pînzarii și postăvarii, 35.» Fabricație de zăbiaie și importul de boboaie, 36. Materia hainelor de lux în vremea veche și croitorii străini, 36. Fabricație de steaguri în Ardeal, 36. Croitorii de țară, 37. „Cusători” și cusătorese, 37. Caracterul meșterilor* de haine: Țigani, clienți episcopali, 37. Cei d'întăiu croitori pomeniți în documente, 38. Croitorițele, 39. Croitorii ardeleni, 39. Croitorii de sate, 39. Cingători și brîie de import, 40. Băibărării, 40. Zăbunarii, 40. Șalvaragiii, 40. Cumpărare de călțuni pentru sate, 41. Blănării cei mai vechi, 41. Mai noi, 41, nota 7. Felurile de haine blănite, 42. Pălării și șlicuri, șlicarii, 43. Potcapicerii, 44. Tabacii, tăbăerării, pielării, 44. Cojocarii cei mai vechi, 44. Curălarii, 45. Ceprăzarii, 46. Tălpării, 46. Șelarii sau săhăidăcarii, 46. Lucrul traistelor, păturilor, chingilor, 47. Cizmarii, 47. Numele mai târzii de: cavafii, papugii, conduragii, pantofari, 48. Rarii cizmarii țigani; cei de altă origine, 48. Bulgarul din vremea lui Mircea-Vodă Ciobanul, 48. Ciubotarii și ulița lor la Iași, 48. Plăpumarii, 49. Lucrul de fier și Țiganii, 49. Varietățile de lucrul fierăriei, 49. Uneltele fierarului țigan, 51. Vechiul nume de „faur”, 51. Lăcătușii, 51. Potcovarii, 52. Cuțitarii, 52. Căldărării, 52. Lucrul lor, 53. „Hierul alb”, 53. Tinichigiii, 53. Clopotele și clopotarii, 53. Argintarii sau cuiungiii, 54. Zlătarii și aurarii, 55. Importul obiectelor de metal din Apus, 55. Bănăria și bănării, 55. Carătașii, 56. Coeii, leagăne, carate și cară, „cămări”, leftice și lefticari, sănii, 57; Arcarii, 58. Cordarii sau săbierii, 58. Fabricanții de sulite, 58. De *mhe*,

paveze, platoșe, 59. Băltăgarii, 59. Coifănării, 59. Săli-trării, 59. Prăvarii, 59. Butnării și puntașii, 59. Dogarii, 59. Făclierii, 59. Lurmnărăria lui Vodă-Brîncoveanu, 59. Năvodarii, 60. Funarii, 60. Dubăsarii, 60. Lemnarii, 60. Plata lor, 61. Fierăstrăul lui Alexandru-Vodă Lăpușeanu, 61. Teslarii și contractele lor, 61. Tîmplarii munteni, 60. Masării ardeleni, 61. Șindilarii, 62. Mașterii de zidărie ai vechilor Domni moldoveni, 62. Zidarii lui Petru Rașeș 62. Ai lui Alexandru Lăpușeanu, 64. Meșterii lui Vasile Lupu și ai lui Șerban Cantacuzino, 65. Ai lui Brîncoveanu, 65-6. Baia acestuia, 66. Zidari de mănăstiri, 66. Zidari ia boieri, 66. Săpătorii-sculptori, 67. Materialele, 67. Zugravii vechilor Domni (Despot, Petru Șchiopul, apoi Calimachii, Brîncoveanu), 67. Cei de la Biserica Domnească din Argeș, 68. Cei d'întăiu pictori, 68. Alexandru Lăpușeanu și pictorii venețieni, 68. Pictorii lui Vasile Lupu, 69. Bursierii lui Brîncoveanu și ai lui Constantin Mavrocordat la Veneția, 69. Liotard la noi, 69. Cîțiva zugravi moldoveni, 69-70. iZugravi munteni și ardeleni, 70. Familii de zugravi, 70-1. ^Zugravi călugări și preoți, 71-2. Zugravul domnesc în Moldova, 71. Zugravi boieri, 71. Zugravi în casă, 72. Contracte de zugravi, 72. Învățătura zugravilor, 72. Școala de la Rîmnicul-Vîlcii, 73. Tratatul de pictură, 73. Colorile și procurarea (realor), 73. Săpunarii, 73-4. Ceasornice din Ardeal, 74. Ceasornicarii așezați în Moldova, 74.

CAP. IV.

Vechiul meșteșug și modele străine. 75.

* Influențele străine asupra industriilor românești, 75. Îmbrăcămintea, 76. Mobilarea, 77. Noile stofe turcești, 77-9. Abaua, 79. Bogasia, ghermesutul, hatai, 79. Alte stofe, 80. Șaluri, 80. Brîie orientale, 80. „Mese”, năfrâmi, peșchire, 81. Perdele, 81. Așternuturi, 81. Noile haine: tătarcă, șarvanaua, ciacșirii, șalvarii, etc, 82-3. Stofele apusene, 83. Din Veneția, Florența, Neapole, 83. Din Anglia, („anglie”), 84. Din Olanda, 84. Din Polonia, 84. Din Germania: varietăți, 84. Din

Viena, 85. Stamba și „tratidanul”, 85. Din Rusia, 85. Croitorii de țară în această epocă, 86. Lucrul lor, 86. Prețurile croitorilor, 86. Croitorii proprietari, 87. Lipsa străinilor croitori, 87. Basmagii și basmalele, 87. Batistele, 87. Mănușarii, 88. Mătăsarii, 88. Cizmarii noi și vechi, 88. Situația lor de avere, 89. Ciubotele lui Vodă și ale beizadelelor, 89. Tirlicii și încălțăminte turcească, 89. încălțăminte ardeleană, 89-90. „Ciubotele nemțești” în Moldova, 90. Scoarțe vechi și covoare nouă din Orient, 90. Șlicarii, 90-1. Mindirigii, 91. Carătașii, 91 și urm. Căruțele orientale, harabalele, 91. Caratele apusene: butcile, 91-2. De Viena și Anglia, 92-3. Caleștile, 93. Trăsuri rusești, 93. Droștile, briștile, 93. Săniile, 93. Căruțele jidovești, 93. Contract (le caleașca, §3. Un carătaș consul (staroste), 93. Hamuri, frîie, ceaprazuri, bice, 94. Șelarii și noile șele, (94. Săhăidăcarii, 95. Bucătarii sau maghirii, 95. Borșărițele, 95. Cofetarii, 95-6. Căldărarii, 96. Spoitorii, 96. Potcovarii, 96. Lăcătușii, 96. Lucrul de metal turcesc, sfeșnice, lighene, etc, 96 și urm. Import din Leipzig și Viena, 97. Din Ardeal, 98-9. Obiecte de cristal, 98. Clopotarii, 99-100. Armurierii și armele, 100. Teslarii, 100-1. Tîmplarii, 100-1. Mobilele nouă, 101. Șindila, 101. Lemnăria pentru Turci, 102. Dubăsarii, 102. Șecarii, 102-3. Ghimigii, 102. Boiangii, 103. Moda orientală a burghesiei, 104-5. Moda nouă orientală a boierilor, 105. Mobilarea turcească a odăilor, 105-6. Import de marfă austriacă, de Linz, de marfă de Leipzig, de Olanda, de Anglia, de marfă italiană, 106. Fabricația franceză: camelot, linot, eadrille, etc, 106-8. Croitori evrei, 108. Mode ardeleni, 108-9. Batiste, umbrele, etc, 109. Șervete din Apus, 109. Plăpumarii noi, 109. Așternut de import, 109-10. Cărămidarii, 110. Tinichigii, 110, Constructorii de vase, 110. Meșterii de sfoară și odgoane, 110-1. Funarii, 111. Podarii, 111-2. Suiulgii și cișmegii, 112-3. Ceasornicarii, 113-4. Legătorii de cărți, 115. Tipografii, 115-6. Turnătorii, 116. Litografii, 116.

CAP. V.

Bresle vechi și bresle noi H7-
Breasla mixtă din Roman, 117 și urm. Statutul ei, 118-20,

Țechiul timarilor din Făgăraș, 120. „Șetlicul” breslașilor munteni, 121. Noile rufeturi și Alexandru-Vodă Ipsilanti¹ 121. Modelele bizantine, 121-2. Breslele muntene: a brutarilor, 122 și urm. Narturi și pedepse, 124-5. Noi măsuri după 1810, 125. Măsuri pentru brutari, 126. „Longea” lor, 126. Rufetul pitarilor la Iași, 126. Furmagii și franzelari în Moldova, 127. Breasla brăharilor, 127. A raehierilor, 127. Berarii, 127-8. Pastramagii, 128. Oțetarii, 128. Bucătarii și breasla lor, 128. Abagerii, 128. Raporturile lor cu pînzarii, 129. Zăbunarii, 129-30. Croitorii de sate, 132. Croitorii moldoveni, 133. Șalvargii, 133. Blănării, 133 și urm., Blănării moldoveni, 135. Breasla lor în Botoșani, 136. Cearta cu Armenii bogasieri, 137. Breasla cojocarilor, 139 și urm. Breasla din Craiova, 142. Cojocarii prin tîrguri, 143. în Moldova, 143. Șlicarii, 143-4. Căciularii, 144. Fesurile, șăpcile și pălăriile, 144. Breasla tabacilor, 144 și urm. Școala lor olteană, 146. Timarii din Făgăraș, 146-7. Aiurea în Ardeal, 147. Ciorogarii, 147. Tăbăearii din Moldova, 147. Breasla cizmarilor, cavafilor și papugiilor, 147 și urm. Varietăți de încălțăminte, 148. Bresle de provincie, 149. Cizmarii în Moldova și tălpălarii, 149-51. Trăistarii, 151. Olarii, 151-2. Străchinarii, 152. Șelarii, 152. Săpunarii, 152-3. Zlătarii și giuvaergii, 153-4. Fierarii și covacii, 155. Butarii și dogarii, 155. Dulgherii, strungarii și tîmplarii, 156 și urm. Starostele de binale, 157-8. Meimarbașa, 157-8. „Cumpania” meșterilor de clădire și „crucile” ei, 159. Zidarii sau pietrarii, 159. Zugravii, 160 și urm. In provincie, 161. Pictorii de portret, 161. Școala ardeleană, 161. Zugravi moldoveni, 161. Zugravii din București și cutremurul cel mare, 163.

CAP. VI.

Meșteri și fabrice

163.

Fabrica de sticlă a lui Matei Basarab, 163. Import din Ardeal, 163. Import de sticlă în Moldova, 164. Sticlarii la Bacău, 164. Fabrica din Hirău și cea din Dîmbovița, 164. Simon Kohani și fabrica de sticlă și cristal, 164. „Moara de hîrtie” a lui Matei Basarab, 164. Fabrica de hîrtie a fraților

Lazaru, 164-5. Fabrica de la Turbați, 165. Fabrica de la „Cațichi”, 165. Teoria „manufacturilor” supt Fanarioți, 165-6. 'Fabrica de postav moldovenesc a lui Grigore Alexandru-Vodă Ghica, <£6(Lii urm. Fabrica de postav muntenesc de la Poeiovaliște, 167. Refacerea ei, 168. Fabrica de postav de la Băiteni, 168. Gaudy' și fabrica de tors bumbac, 168. Cearta lui Arbut, directorul fabricii de postav, cu muncitorii săteni, 168-9. Compania austriacă pentru hîrtie și postav, 169. Găitănarii, 169. Trocarii din Brașov, 170. Fabrica de basmale, 170. Fabrica de șaluri și „ghermesuturi”, 170. Fabrica de testemeiuri, 171. Fabrica de basmale turcești a lui Stănuță, 171 și urm. Altă fabrică de ghermesuturi, 172. Fabrica moldovenească de potaș, 172. Velnițe și poverne, 173. Rachierii și fabricile lor, (T^Berării în Moldova, 174-6. ^ ^ ^ ^ J J 7 6 . Fabrica de rachiu, oțet și rom a lui Kr^-T?? . Săuarii și instalațiile lor, 176. Fabrici de lu-™nșri, 177 și urm. Făclierii moldoveni și breasla din Botoșani, 179. Moara de păsat, 179. Morile de arpăeaș, 179-80. Fabrica de fidea, 180. Moara de oloiu, 180. Fabrica de macaroane, 180. Plan de o fabrică de zahăr din sfeclă, 180. Fabrica de bumbac tors, 180. Fabrica de chihlimbar, 181. }^^L..^3^^ ^> nota 3. Fabricile de tabac din Moldova, și Muntenia, 181. Fabrica de cărămidă 181. Fabrica de poleit, 181. Fabricile de porțelan, 182.

CAP. VII.

Crisa. ; **igs.**

Concurenții străini. Orientalii, 183. Apuse^ 183-4. Meșterul zidar Rathner, 184-5. Alți zidari nemți, 185. Freywald arhitectul la Iași, 185-6. Pictorul venețian al lui Alexandru Ipsiianti și alți pictori din Apus **pană** la Chlavec, 186. Evreii concurenți, 186 nota 8 și 187 și urm. Evrei moldoveni în bresle, 187-8. Evreii și meșteșugurile, 187-8. Agonia blănarilor români din Botoșani, 188-9. Jeș^ga. Jm bre^, JL^./ Elementul moral și religios al breslelor, 189-90. T^niTi^tlvaTJ breslelor și stările de presiune oficială ale vremii noastre, 192.

Documente inedite.

Izvod de lucruri (și cărți) depuse la Sfînta Vineri din Iași (15 Iunie 1722), 195-6. Izvod de lucrurile aflate la negustorul Mihăilă de la Sfîntul Sava din Iași (3 Septembrie 1740), 197-9. „Rămășițurile” Ilincăi Slăninoaia la mănăstirea Dancul din Iași (27 Septembrie 1776), 199. întărirea de Constantin-Vodă Mdruzi a privilegiilor negustorilor blănari din Iași (26 Octombrie 1778), 200. Despărțirea nevestei unui zăbunar din București, fugit la Brăila, 201. Prețuirea caselor Pău nei Știrbei, 201-5. Despărțire a unui lumînărar din București (18 Novembre 1779), 205. împăcare cu nevasta a unui ișlicar din București (19 Septembrie 1780), 205. Despărțire a unui croitor din București (28 Novembre 1779), 205. Privilegiul făclierilor din Botoșani (16 Mart 1794), 205-7. Cumpărarea de domnița Ruxanda Hangerli a fabricii de fidea (Iulie 1798), 208-9. Un Evreu din Iași face o vînzare unui blănar (15 Novembre 1803), 209. Un Evreu, la București, iea în stăpînire, pentru o datorie, prăvălia unui blănar (20 Maiu 1819), 210-1. Acte privitoare la deosebiți meșteri din București (1813-5), 210-11. Ordin domnesc pentru un blănar din Galați (10 Novembre 1815), 212. „Matcă de numele companiilor muntene” (Septembrie 1820), 212. Privilegiul lui Grigore-Vodă Ghica pentru blănării munteni, 212. Proces al unui șalvaragiu din București, tovarăș la găitănărie cu niște Bulgari (10 Februar 1823). Procesul mănăstirii Văcărești cu chiriașii ei, meșteri (Decembre 1823), 213. Procesul unei jupănese cu un bumbăcar din București (1824), 213. Privilegiul pentru o fabrică de șters petele (20 Septembrie 1826). Privilegiul fabricii de tabac a lui Dirnltrie Carastat, la Iași (Mart 1827), 214-6. Privilegiu pentru arhitectul Freywald (10 August 1827), 216. Plîngerea unei Evreice din București contra unui boiangiu (29 Iulie 1830), 216. Socoteai^ nei prăvălii bucureștene cu brîne, dimii, etc. (23 Aprii 1838), 270. Poliția din Iași cercetează plîngerea blănarilor dt. Iași (5 Iulie 1847), 217.

Am cunoscut pe vremuri măiestria, vechiu cuvânt de origine latină pe care l-am mărgenit apoi la păsările măiestre din basme, dar și la „măestriile” cu care „se vînează peștele”, omul cu pricepere ia lucruri suptiri fiind, pe la 1700, „măestrit”¹.

Cuvîntul de **meserie** ca și acel de **meșteșug** vin de aiurea decît din principalul izvor al limbii noastre. Ele sînt împrumuturi de la neamuri care n’au ajutat esențial la alcătuirea graiului românesc. O constatare lingvistică, pe care nu trebuie să o întindem în alt domeniu decît al său, căci, cum se va arăta îndată, priceperea și obișnuința prefacerii materiilor prime în fabricate ori a unor fabricate în altele, de o valoare superioară, n’au trebuit culese din altă parte decît din comoara îndătinată a însuși neamului nostru.

Terminul cel mai obișnuit, cel mai vechiu și acela a cărui întrebuițare a trecut de mult și în alte domenii, represintînd și: dibăcie, șiretenie chiar, e „meșteșug”. L-am luat de la Unguri, și în ce privește finala, ca și „priețeșug”, „beteșug” și altele. „Meșterul, împrumutat de Ungurii înșif^de la Germani (Meister), cari se îndreptaseră după latinescul „**magister**”, aparține aceluiași bătrîn strat al vocabulariului nostru.

În ce privește pe **meșterii** romîni, numirea aceasta a ajuns să însemne mai ales pe lucrătorii cu mînile, și dintre

¹ ^ * * I°ga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, București, 1906, pp. 155-8 (și în *Istoria Romînilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921, pp. 262-3).

aceștia în special pe acei cari se îndeletnicesc cu zidăria, lemnăria și fierăria. Mai ales prin sate, acest înțeles se întâlnește adesea ori. Meșteri de aceștia întâmpinăm și în Moldova secolului al XVII-lea, ca „Toader meșterul den Câmpuri”¹, în Oltenia în tot veacul următor ca și, după 1800², în Țara-Românească³ și în tot Ardealul⁴. Am găsit chiar odată și o „meșteroaie” după care-și iea numele fiul⁵. Bucovina stăpînită de Austrieci are îndată după anexare și „maeștri”, ca Luca din Cîmpulung la 1784⁶. Forma „maistor” e mai obișnuită, și e în de obște usitată aceia de „maistru”.

În ce privește „meseria” și „meseriașul” care i se consacra, cea mai veche mențiune pe care am întâlnit-o e din 1730, dincoace de Carpați, și forma de **mesereâ**, **mesereale** pare să arate o proveniență turcească. Actul moldovenesc de care e vorba, și care introduce și cuvîntul paralel de „meșterșug”, se rostește astfel: „la toate breslile den meserealele tuturor, a tot felul de meșterșug”⁷.

CAP. I.

Industria casnică.

Cea d'întăiu industrie, de o imemorială vechime, de o întindere imensă și de o valoare de originalitate cu totul deosebită, formînd cu dreptate un motiv de mîndrie pentru poporul nostru așa de bine înzestrat, e aceia pe care o represintă priceputa și stăruitoarea muncă din cuprinsul însuși al casei.

Să începem prin a-i aminti categoriile, care se păstrează **pană** astăzi, de și nu pretutindeni cu aceiași puritate și, iarăși, nu în aceleași condiții în stratele de sus.

Ea privește mai ales **îmbrăcămintea omului și îmbrăcămintea casei**.

Întăiu **cămășile**, atît cele **voinicești**, ale bărbaților— o varietate, mai împodobită, e aceia care se dă, în zestre, mirelui—, cît și cele femeiești. Se lucrează în vremea de odinioară, ca și astăzi, din pînză de in sau cînepă, sau din bo-rangic, simplu sau cu mărgelă, cu fir sau „sîrmă” și cu fluturi¹. În căsuțele de sat ca și la curțile boierești se făceau asemenea **ii**, care puteau fi astfel, ca într'o socoteală din 1740, „cu sîrmă”, „cu fir” sau „cu mătăsă”². Une ori

¹ *Revista Istorică*, II, p. 161.

² Mihai meșterul, Iorga, *Studii și documente*, XIV, p. 34, no. XXIX; Cârstea meșterul, aiurea.

³ *Inscripții din bisericile României*, I, p. 371, no. 943; Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 188.

⁴ Meșteri de la Beclean; *Studii și documente*, XII, p. 215, no. 9.

⁵ Stoica Teodorescu, o. c., p. 155.

⁶ Stefanelli, *Documente cîmpulungene*, p. 146.

⁷ *Studii și documente*, VI, p. 430.

¹ Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 40, no. 44; *Studii și documente*, H, p. 223, no. 64; p. 356 (1812)- VIII, p. 3, no. 3 (1778); XVI, p. 310, no. 40 (1714). „Cămeși cu fir, leșești, 1735-6 (Moldova), *ibid.*, VII, p. 194. „Cămeși sîrmă” și „cu fir leșești”, *ibid.* La 1678, în Moldova, și „cămeși de feredeu”; *ibid.*, p. 179.

² *ibid.*, VII, p. 213 (1696); XI, p. 266, no. 7. „Cu mătăsuri”, *ibid.*, XIX, p. 59 (1803).

au „gulere de fir”, ca în secolul al XVI-lea muntean \ **Mîne-**cile apar și deosebit² ca și aitițele cu sîrmă³ și flutura. Pentru călugări se țese din lînă⁴. „Cingătorile” de mătasă și apoi de bumbac, deosebite de simplele **brîie** sau **brînețe**⁵, **brînișoare**⁷, pot fi „de purtat”, dar și de mătaslă⁸ și unele chiar foarte înpodobite, ca „brîul roșu mare cu șarpi di fir” pe care-l pomenește un act moldovenesc din 1745⁹. **O** catrință a unei „mangopițe”, unei bucătărese de la o mănăstire din Moldova, se înseamnă la 1743¹⁰, și în bagajul lăsat de o călugăriță ardeleancă din Sad, lîngia Sibiiu, în acelașii secol, află o „catrință” de lînă¹¹, alături de „șurțuri” pe cînd în vechea Muntenie, se poartă fota¹².

Tot în casă se lucrau „nădragii”, groși și „suțiri”, de cari se vorbește în Argeșul secolului al XVIIHea¹³, ca și, în Ardeal, izmenele, dintre care unele, boierești și de bună samă femeiești, erau de borangic¹³ ori chiar cu „fiori mari de fir”¹³.

Capul se acoperiș, pană la_ introducerea modelor turcești,

¹ *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44.

² *Ibid.*, p. 63, no. 71.

⁴ *Ibid.* (Moldova, c. 1690).

& „Cămeașe de lână călugăriască”, în Sad (Ardeal), *Studii și doc.* XII, pp. 63-4, no. 115.

⁶ *Ibid.*, XXIII, p. 315 (1811).

⁷ *Ibid.*, VIII, p. 3, no. 3.

» 1760, Bran, *ibid.*, X, p. 224.

⁹ *Uricariul*, XI, p. J225_

¹⁰ *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 234. •

¹¹ *Studii și doc*, XII, pp. 63-4, no. 115. Fote de Ienicale, de import, în revista *Ion Neculce*, II.

¹² *Arhiva istorică*, I, p. 63, no. 71 („fotă roșie”).

¹³ *Studii și documente*, XIV, p. 285, no. 15. Acolo si o „zar-cuță”.

¹⁴ Cf. *ibid.*, XII, pp. 227-8, no. 4 (1811) și *Uricariul*, \I, p. 249 (Moldova, 1780).

is v. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, VI, pp. 432-3 (1793). V. și *Studii și doc*, VIII, p. 3, no. 3.

la sfîrșitul secolului al XVIIRea și chiar după aceea pentru femeile măritate, cu **zăbrance**. Ele erau obiectul unei îngrijiri speciale, fiind de o neobișnuită finețe. Unele purtau pe un fond negru fluturi, altele erau „cusute cu beteală”. **Fachiolul** grațios al Ardelenelor era făcut tot în casă¹. **Găsesc** odată și o „cîrpă pentru grumazi”². Din mîna aceluiași țesătoare ieșiau **ciorecii**³, **călțunii** (se zice odată „călțuni de haine”), cari se puteau tăia și în aba⁴. Ei vor fi **înlocuiți**, mai ales în Ardeal, unde apar întăiu, prin **ștrimfii** (**Strimpfe**), de fabricație nemțească⁵. „**Scarpii de fir**”, în-călțăminte luxoasă, dar ușoară, puteau fi dați în lucru tot femeilor de supt acoperemîntul boieresc⁶, pe **cînd** cum vom vedea, opinca țerănească intră în domeniul unei fabricații sătești anumite.

Pentru îmbrăcăminte țerănească vrednicele femei de pe vremuri, care n'au dispărut fără să lase urmașe cu aceiași îndemînare și sîrguință, lucrau **sucmane**, albe, negre⁸, **sarici**⁹, **chepenege**¹⁰ și **ipingele, pieptare**¹¹, **sucne, straie și zăbune, mintii, propoialnice** (călugărești), **tundre**¹², **glugi**¹³

¹ *Ibid.*, VII, p. 356 (1812); Iorga, *Doc din valea Teleajenului*, p. 87, no. 2 (c. 1750).

² „Fachiol negru”; *Studii și doc*, XII, pp. 67-8, no. 120 (Ardeal, 1754). „Fachiol negru, lat”; *ibid.*, p. 59, no. 110 (Sibiiu, 1750).

³ *Ibid.*, XII, p. 174, no. 376 (Ardeal, 1817).

⁴ „Păreche de cioreci muerești”; *ibid.*, pp. 63-4, no. 115 (Sad).

⁵ *Ibid.*, XIV, p. 258, no. 21 (Oltenia, c. 1700); V, p. 260, n. 155 (1814).

⁶ „Păreche ștrimfi de iarnă”; *ibid.*, p. 59, no. 110 (Sibiiu, 1750).

⁷ Iorga, *Documente Callimachi*, II, p. 141 (1813-4).

⁸ *Studii și doc*, VII, p. 234 (Moldova, 1784: „30 coți sucmani negre”). Cf. *Arh. istorică*, J, p. 71.

⁹ *Studii și doc*, VII, p. 223, no. 64 (Moldova, 1765); XII, p. 68, no. 120 (Ardeal, 1754).

¹⁰ *Fain și ordiner*, se spune la o epocă de fabricație orășenească, în 1817; *ibid.*, p. 174, no. 376.

¹¹ *Ibid.*, XIV, p. 276, no. 45 (Oltenia, c. 1730).

¹² *Studii și doc*, XII, pp. 63-4, no. 115 (Sad).

Prețul lor ia București în 1818, *Revista Istorică*, VI, p. 206-

de sigur și străițe, precum și tot felul de desagi și **tohiri** saci pentru transport sau alt us².

Acestea toate alcătuiau „hainele albe rumînești”, de care se deosebia îmbrăcămintea târgoveților atât de esențial încît, la **1817**, Vodă Caragea, vrînd să pedepsească pe un supus al său din principatul muntean, hotăra astfel: „Să-I rumîniți întâiu, îmbrăcîndu-l în haine albe rummești”³. Dîndu-i apoi „să-l dee pin tîrg, bătîndu-l ca pre un vinovatic să strige arătîndu-și vina pentru care i se face această osîndă”⁴.

Aș crede chiar că din-cămările boierești, unde lucrau „meșterele” de care va fi vorba îndată, ieșiau și vechile veșminte arhieresti: rucavițe, stihare, pogonatece, epitrafire, patrahire sau „patraile” (și de ibrișim, mai târziu), orare, sfite, prbeovețe, sau „procoave”, faloane (și de „urșinic”), aiere (și de „serasir”), sau „plăștanițe”, poale la icoane⁵.

Pentru casă același personal gospodăresc fabrică lăvicere sau lăicere, „de lînă, proaste”, sau „vrîstare”⁶.

Dar mai ales, pe lîngă cergi și velinfe⁶, păretarele⁷ și scoarțele (se zice și sgorțuri⁸). „Scoarțele românești”, după vechi modele geometrice, de origine preistorică; în Moldova, în Basarabia, în părțile prahovene, ori după cele persane,

¹ *Ibid.*, VII, p. 234, (Moldova, 1784): „1 tol de lînă nou, necusut”.

² „Saci care pui pe culme”, se zice într'un document; *ibid.*, XIII, p. 4, no. 4 (Ardeal, sec. XVII).

³ *Arhiva societății științifice și literare din Iași*, II, p. 573.

⁴ *Stadii și doc.*, XII, p. 129; XIII, p. 198, no. 696; XV, p. 312; XXIII, p. 23, no. 10; Iorga, *Doc. Aman*, pp. 93-5; *Rev. ist.*, II, p. 156.

⁵ *Ibid.*, VII, pp. 233, 234 (Moldova, 1784).

⁶ „Cergă mare cu lați mici”; „velință albastră, turcească”, *ibid.*, p. 213, no. 26 (Moldova, 1636). „6 cergi de poclăzi la un cal* boieresc”; *Revista Istorică*, IV, p. 83. V. și *Arh. ist.*, I, pp. 63, 71 (Moldova, 1690).

⁷ La Hurezi, în 1738, lîngă „păritare de postav”, „păritare de lînă” (și „cergi mari de lînă”), *Studii și doc.*, XIV, p. 57.

⁸ *Rev. ist.*, VII, p. 148 (an. 1840). V. și *Studii și doc.*, XIV, p. 43. D-na Hilohi, din Galați, a apucat acum vre-o treizeci și doi ani Evrei de la Hirău cari se ziceau *schorțari*, fiindcă din lina ce li se da făceau scoarțe după modele țerănești.

cu flori, păsări, animale, chipuri omenești, **pană** la portrete, în Oltenia \ — „bune”, „alese”, „mari” și **pană** la zece coți, prețuite în Moldova, la **1777**, cu cîte **40** de lei¹, „vărgate”, „în doaa foi”² —, sînt arătate une ori, ca și lăicerele, păretarele, cergile, ca fiind „cu ozoară”³, alte ori se spunea că sînt „la femei în casă”, poate de așternut pe jos, dar se întrebuițează mai ales pe paturi, cînd se zic „scoarțe de pat”⁴. Târziu numai li se va face o oare» care concurență în casele mari, fără însă a le putea înlătura, de „scoarțele” de Țarigrad și de Breslau și de covoarele importate, de „chilimuri”⁵.

O neconținută muncă, în vederea căsnicilor viitoare, a căror comoară era expusă pană sus în bagdadii pe lavițele din jurul cămărilor, „caselor” țerănești, o cereau pînfecturiile de pat.

Cerșafiturile muntene (numele e turcesc⁶), **prostirile** moldovenești (de la **prosterno** ?), **lepedeele** ardelenene (după ungurește), sau **chindeale**, jucau un rol în această exhibiție permanentă de artă casnică. Un „așternut” putea să fie „cu fir și cu peteală” în gospodăriile mari, cînd atunci cuprindea „2 rînduri de așternut de purtat”, cu două plapome și o saltea⁷. Cearșafurile-prostiri erau de obicei din „pînză de casă”⁸, „de tort”, „groase, sau suptiri”, „alese” cîte o dată, dar mai târziu și din „batistă”⁹, ori „cu mătase”¹⁰,

¹ V. Iorga, *Uart populaire en Roumanie*, Paris 1923. Cf. *Studii și doc.*, XIV, p. 191, no. 9 (Oltenia, 1753); VII, p. 72, no. 88 (Moldova, 1823: „scoarți moldovenească”).

² *Ibid.*, p. 153, no. 5; XIV, p. 180; Iorga, *Doc. din Valea Teleajenului*, pp. 23, 50, no. 45.

³ *Studii și doc.*, VII, p. 355 (an. 1812).

⁴ *Ibid.*, pp. 191, 195 (Moldova, 1730-6).

⁵ *Ibid.*, XI, p. 103, no. 34; p. 266, no. 7.

⁶ Vezi mai departe.

⁷ Se zice în Moldova, alături de „prostiri”, și „cerciavuri”; *Studii și doc.*, VII, p. 223, no. 64 (Moldova, 1765).

⁸ *Ibid.*, VII, pp. 232-3 (Moldova, 1784).

⁹ *Ibid.*, XXIII, p. 317, no. 15 (Moldova, 1811).

¹⁰ *Ibid.*, XI, p. 266, no. 7 (1740); XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803); Iorga, *Valea Teleajenului*, p. 50, no. 45.

w- *Arh. Istorică*, I, pp. 63, 71 (Moldova, c. 1690),

Se notează că sînt „cu chenare”¹, „cu rînduri cu fir”, „cu rățăle”, „cu alesături”, „împlute cu fir”, „cusute cu fir”, „cusute cu flori”, „cusute” și „umplute cu mătășă”, „vârștări”². Unele sînt de „odghial” sau plapomă, altele de „saltea”³.

Pernele — dintre care cele de părete⁴ sînt mai mult o parte din mobilă—, umplute cu paie ori cu lînă, pot fi „de urșinic cu fir” ori avea „rațele cu fir” ori se zic „umplute cu frînghie”⁵. Alte perini sînt cele „de rădvan”, care pot fi acoperite cu urșinic⁶.

Plapoma însăși, în Ardeal „poplomul”⁷, în locul căreia ajungeau odată mai ușoare pături, fu mai târziu îmbrăcată de obicei cu aclaz⁸.

Măhrămile (numele îl aflăm în grecește pe la 1570: *^ay-pmdșec*), năfrăm!le (nume derivat din cele d'întăiu), peșchirele (vine din turcește), lucrate de multe ori foarte fin — și atunci li se zice, eu terminul turcesc: *gevrele*⁹, — sînt și de in, dar, la casele boierești mai ales, bogat împodobite:

i V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 433 (1793); se adaugă un „cerșaf moschicesc”.

* *Studii și doc.*, VII, p. 195 (Moldova, 1735-6); p. 356 (an. 1812).

s *Ibid.*, p. 195 (Moldova, 1735-6); p. 223, no. 64 (Moldova, 1765). V. și „polcuțele de așternut, cusute pă scris”, ia Homorîciu, 1807, Iorga, *Valea Teleajenului*, p. 23.

* *Studii și doc.*, XXI, p. 428 (1828). Și „pilate de pînză, umplute cu fulgi”; *ibid.*, XIX, p. 58 (București, 1803).

s *Ibid.*, VII, p. 195 (Moldova, 1735-6); XI, pp. 266-7 (an. 1740). În Muntenia, la 1793, aflu „2 calafurii de pernă” cu bag-sin nărăzmate” (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 436).

6 *Uricariul*, XI, p. 225 (Moldova, 1745); *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69.

¹ *Studii și doc.*, XI, pp. 227-8, no. 4 (Hațeg, 1811).

² *Ibid.*, XII, p. 91 (Făgăraș, 1775); p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803); XIV, p. 276, no. 45 (c. 1730); V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 433. Cf. *Studii și doc.*, XXIII, p. 343 (Gorj): „pătură de coperit”. V. *ibid.*, VII, p. 179 (Moldova, 1678); „odghial de șahmarand agravanu cu marginile de atlas florentin”).

³ „Gevrele, al doilea, mici, cu flori în colțuri”; *ibid.*, VII, p. 356,

„cusute pe scris”, „umplute cu fir”, „pe scrisoare cu fir, sîrmă” și „cu mătăși”, „cu beteală”, sau și numai de mătășă¹.

Unele sînt făcute anume pentru o nuntă și se dau nașului², altele se atîrnă în cuiu și împodobesc oglinda pe care o încunjură (un cas în Moldova în 1779)³, sau, la biserică, o icoană. Se zic „năfrămi denainte” — adesea făcute, în secolul al XVII-lea, la Țarigrad — cele care, cum se vede în frescele din biserici și în unele portrete pe pînză, se anină în brîu⁴, pentru care li se și zice: „măhrămi de brîu”⁵. Sînt „basmalele cusute cu fir” din altă epocă⁶. O altă categorie e a „măhrărilor de mîni”, zise și „meneșterguri”⁷, sau simple „ștergare”⁸. Pentru obraz sînt „minișterguri” speciale, „pișchirile de obraz”, care se mai zic apoi și prosoape⁹. Tălmaciul cel mare al Porții la jumătatea veacului al XVIII-lea, bun Moldovean de modă veche, nu toată schimbarea numelui său de Calmășul în Callimachi, trimete de la Constantinopol fratelui său Dumitrașcu „năfrămi de obrazuri” lucrate în casa lui însuși¹⁰. Se deo-

1 *Ibid.*, XI, p. 266, no. 7 (an. 1720); VII, p. 195 (Moldova, 1735-6); XIII, p. 160, no. 552 (Rodna); *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 36, no. 33.

2 *Studii și doc.*, X, p. 224 (Bran, 1760); XIV, p. 258, no. 23 (Oltenia, 1700).

3 *Ibid.*, VII, p. 232, no. 162 (1784); XI, p. 104, no. 24; Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 218.

* *Studii și doc.*, VII, p. 195 (Moldova, 1735-6); *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69. î

5 *Arh. ist.*, I, pp. 63, 71. Cf. *Studii și doc.*, VII, pp. 178-9 (Moldova, 1678); p. 224 (Bran, 1760).

6 *Studii și doc.*, VII, p. 233, no. 103- (Moldova, 1784).

⁷ *Ibid.*, VII, 44-5, no. 57 (1815); pp. 178-9 (Moldova, 1678),

⁸ „4 ștergare de borangic bune și două mai proaste”; Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 196-7 (an. 1818); *Studii și doc.*, VII, p. 192 (Moldova, 1730): „minișterguri de mîna cu fir”, „cu mătășă”, „alesă cu fir”.

9 *Ibid.*, p. 195 (Moldova, 1735-6); p. 223, no. 64 (Moldova, 1765); *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69; Stoica Teodorescu, *Valea Teleajenului*, p. 87, no. 2 (c. 1750).

¹⁰ *Studii și doc.*, XXI, p. 242.

sebesc de toate aceste pînzeturi „năfrămile de ibric”, care apar odată, la 1784¹. Sînt și, deosebit, la aceeași dată, „prosoape de ras”². Pentru baie se întrebunțează „peste-menuri” albe ori albastre \ Tulpanele, și „cu flori de fir”³, sînt tot de fabricație casnică. Intre „pînzuri”⁴, „pînzături de masă”⁵, avem întâiu ceia ce numim acuma: „față de masă”, și era atunci „masă” fără nicio altă determinație⁷. Putea fi de cînepă, apoi și de bumbac, de borangic, cu flori⁸. „Făcută în casă”, „vărgată” ori ba, ea se cheamă totuși, în Moldova, une ori, „masă leșească”⁹. „Mesele de Țarigrad” apar însă la sfîrșitul secolului, gata făcute¹⁰. Șervetele¹¹, de obicei cu djLina în foile de zestre, sînt de calitate mai simplă, albe, „vărgate, de fuiori”, ori „cu ață albă”¹², la cei mai bogați, „cu borangic”, „împlute cu hir”, „cu mătasă”, „turcești”¹³.

Materialul întrebunțat Se pregătia în casă, și atîtea însemnări, foi de zestre, catastihuri de moșteniri, îl înșiră,

¹ /Wd./VII, p. 232, no. 102.

² *Ibid.*, p. 234.

³ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 433 (an. 1793).

* *Ibid.*, p. 433.

⁵ Terminul în Moldova la 1811, și 1818, *Studii și doc.*, XVI, p. 92, no. 19; XXIII, p. 315.

⁶ *Studii și doc.*, XII, p. 91 (Făgăraș, 1775).

⁷ Dar și pomesealnic, în Făgăraș, c. 1800; *Studii și doc.*, XII, pp. 214-5, no. 5.

⁸ Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 274. Acolo și o „zăbadă de borangic”.

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 191 (Moldova, 1730); XI, p. 266, no. 7 (1740).

¹⁰ *Ibid.*, VII, pp. 194-5 (1735-6).

¹¹ „Salvetumuri” în inventariul vicarului Țopa din Hațeg, 1811, *ibid.*, XII, pp. 227-8, no. 4.

ibid., VII, pp. 191 (Moldova, 1730), 199 (1735-6); XII, p. 207, no. 49 (Făgăraș, 1817).

« *ibid.*, VII, pp. 44-5, no. 57 (an. 1815), 179 (Moldova, 1678), 194-5 (Moldova, 1735-6); XI, p. 266, no. 7 (1740). V. *ibid.*, XXIII, p. 317, no. 6: „36 șărvite în 5 iți; 12 șărvite în doi iți”. C1, *ibid.*, XXI, p. 201 (Moldova, 1824): „opt prosoapi în cinci ițe”.

în cantități mari. Se pregătește din timp cînepă necesară. Condica de cheltuieli a lui Vodă-Brîncoveanu cuprinde această însemnare, unică: „150 tal. s'au dat pentru sămînța de cînepă care s'au dat să se seamene de asfă primăvară” \ „Oca de cînepă trasă” figurează în socotelile mănăstirii Hurezi². Se notează „chite de cînipă rărițată”³, „chite de in” puse în „săcriu”⁴. Apoi în Muntenia coții de „pînză borungiu” sau „cu mărgini de borangic”⁵ „stanurile” de pînză în Moldova secolului al XVII-lea⁶, calepele de fuior și pînza de fuior, în valuri, mosoarele cu tort⁷, „legăturile de tort”, în Oltenia, pe la 1800⁸, „jirebiile de tort, de căiți”⁹ și „coruri de pînză de cîlți”, „nălbită și „nenălbită”¹⁰. Ardealul socoate pînza pe „chischineie” și „ștucurele”, pe „dărăburi” și „chindene”¹¹. Este osebite între pînza groasă¹² pînza de in cu de cînepă”¹³.

Anumite inventare din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea începător, dau pînză „cu mărgini”, „pînză melez”, „pînză în ciubuce” și „vrăstată”, pînză de șervete și mineșterguri, pînză în patru ițe, pînză „de bîrnețe”¹⁴>

Peste un secol se importă din Brașov „un znop de in pe-riat gata”¹⁵. „Jurăbii de tort supțire de in” și „jurăbii de fuior” se adună¹⁶, cu „spate de pînză nouă”, cu „ocă in mi-

¹ Aricescu, *Revista Arhivelor Statului*, I, p. 243.

² *Studii și doc.*, XIV, p. 57.

³ *Ibid.*, XXI, p. 428 (a. 1828).

* *Ibid.*, VII, p. 234 (Moldova, 1784).

* V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, pp. 432-3 (Muntenia 1793), e *Arh. ist.*, I, pp. 63, 71.

⁷ Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 217 (după 1821).

⁸ *Studii și doc.*, XII, pp. 214-5, no. 5.

⁹ V. și „jurebii” în Oltenia, c. 1760, *ibid.*, XIV, p. 309, no. 48.

¹⁰ *Ibid.*, XIX, p. 58 (București, 1803).

¹¹ *Ibid.*, XII, pp. 63-4, no. 115.

¹² *Ibid.*, pp. 63-4, no. 115 (Sad).

¹³ *Ibid.*, XXIII, p. 324, no. 12 (Moldova, 1827).

¹⁴ *Ibid.*, VII, p. 233, no. 163: lăsamîntul lui Grigoraș Costachi, tatăl Mitropolitului Veniamin.

¹⁵ *Ibid.*, XIX, p. 58 (București, 1803).

¹⁶ *Ibid.*, VII, p. 356 (an. 1812).

lițat" și nemelițat, eu guri pînză fuior dă cănipă pentru coț"¹. Se notează „chite de cînepă rărițată"², „chite de in" puse în săcrin"³. Dragomanul Ioan Callimachi cere de acasă, la 1740, „pândză lipoverască (lipovenească) de trebuință roabelor, de primăvară"⁴. Iar, în „materie de lînă", se cumpără „mițele"⁵, se aduc „jrebii de lînă răsucită pentru scoarță" și „ocă tort jrebii dă căiți dă groasă"⁶.

Cine lucra aceste „pînzuri" și aceste fabricații de lînă de cea mai veche modă?

Lăsînd la o parte pe cei d'întăiu meseriași rurali și orășenești, vedem într'o scutire de vamă pentru cei ce întră cu marfă la Roman și postavul, pînza țeranilor încă din 1466, pe vremea lui Ștefan-cel-Mare⁷. Țerance lucrează nu numai pentru casa lor, dar, cînd boierul vrea „bucăți de pânză lucrute la țară", și, pentru acest stăpîn sau numai vecin mai puternic al lor⁸. Niște socoteli de moșie din Moldova între 1825 și 1827 au însemnări ca acestea: „Am dat Capmoloaei de țăsut niște saci boierești... Pe patru, coți sucman pentru purcariu.» Unii fimei pentru țăsutu unii pînzi din poronca eucoani... Unii fimei ce au țăsut un țol boieresc... De țăsut 74 coți pânză de căiți" * \ La 1802 un Bucureștean face această socoteală cu „Nastasia spălătoarea cămășilor" pentru „pânza ce au țesut, suptire și groasă : urfizitul 10 parale, țeava 5 parale, învălitul 5 parale, dăpănatul 5 parale, și țesutul deosebi, după toc- I, meală, făcându-să peste tot taleri 7 și parfetle 14. I-am⁹

¹ *Ibid.*, p. 355, no. 1812.

² *Ibid.*, XXI, p: 428 (a. 1828).

³ *Ibid.*, VII, p. 234 (Moldova, 1784).

* *Ibid.*, XXI, p. 242.

⁴ „Șasă groși de miță albă"; Stefanelli, *Doc. cîmpidungene*, p. 13 (an. 1688).¹

⁵ e *Studii și doc*, VII, p. 355, no. 6 (an. 1812). Cf. p. 233, no. 103, alte pînze.

⁷ Melhisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 127; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan-cel-Mare*, I, p. 95.

⁸ Iorga, *Corespondența lui Dimitrie Aman*, p. 112 (an. 1828).

⁹ *Revista istorică*, IV, pp. 83, 86.

dat taleri 2 și parale 14, și am rămas să-i dau la împlierea anului taleri 15¹." A spăla cămăși și a le țese erau deci pe acel timp îndeletniciri care puteau să meargă împreună.

Ici și colo se văd sătence împlininduși sarcina de a îmbrăca țara prin osteneala mînilor lor: „M'am dus cu furca într'o seară", spune o femeie din Făgăraș, la 1803, „la numita Bucură"². Într'un proces contra unei țerance din aceleași părți ardelenne: „Ia, tocma ca o eșită din minte doară, chiară au tăiat pînza, fiind țesută numai jumătate, și au scos spata și ițele din hire și le-au lăsat în casă"³. „Fomeaia birăului, anume Ana", arată un martur, „au eșit cu furca din casa ei într'o Duminecă, fiind în slujba liturghii, au tors în casa popii"; care o face „strigoae și fermecătoare"⁴. O alta declară, cam tot pe atunci: „s'au cusut două cămăși de bumbac și două la copii"⁵. „I-am cusut cămașa și l-am cărpit", spune cu năcaz o a cincea⁶.

Grigoraș Costachi, tatăl Mitropolitului Veniamin și soțul unei Cantacuzine din Țara-Românească, împărția, în veacul al XVIII-lea, lucrul la Țigancele din casă. Această lume de roabe, așa de multe și adesea așa de îndemănatece, cu atîta simț pentru covoare și strălucire, și-a avut partea în marea industrie casnică înfloritoare prin casele boierilor, stăpîna fetele conducînd o activitate neîntreruptă și participând la dînsa. Vechile „ergasterii" ale sclavilor antici se continuau în „țigăniile" boierimii noastre pană la jumătatea veacului al XIX-lea, cînd s'a proclamat liberarea robilor⁷. încă de la jumătatea veacului al XVII-lea Doamna Elina a iui

¹ Iorga, *Manuscrisurile mănăstirii Cernica, aflătoare azi la Academia Romîna* (din „Biserica Ortodoxă"), București, 1902, p. 27, no. 231.

² *Studii și doc*, XII, p. 195.

³ *Ibid.*, pp. 212-3, no. 68 (an. 1827).

⁴ *Ibid.*, XIII, p. 260, no. 120 (Sîmbăta-de-jos).

⁵ *Ibid.*, XII, p. 208, no. 53.

⁶ *Ibid.*, p. 183 (an. 1778). Un Andrei Zvirlefus, în Antonovici, o. c., IV, p. 180. i

⁷ V. și *Buletinul Comisiei Istorice a României*, I, p. 253 (an. 1743, Moldova): „Au dat de făcut sucmanii la chi".

Matei Basarab scrie „judecesei” de la Brașov, „Catrina”, pentru a cere „izvoadele de peteare”, de nevoie pentru împletitoarea de curînd cumpărată a Măriei Sale: „Aici am cumpărat Domnia Mea o roabă, și iaste împletitoare. Numai nu avem aici izvoade de peteare, ci să faoi dumneata bine să ne dai ceva izvoade de peteare, și raai mari și mai mici, și de căiți și de tot fealiul”. Tot așa și Ioan Callifnachi, în casa căruia se găseau perini frumos cusute cu fir, care împiedeau de a dormi pe un oaspete apusean cu pielea așa de simțitoare ca de Tott², cerea să i se trimeată din Moldova originii sale fete, care să se poată deprinde la meșteșugul casnic de țesut și cusut: „două copile sărace ca de zeci, doisprezece ai de vrăstă, însă să fie curățele; de nu s'or pute afla sărace [=orfane], fie și cu mame. Și aici le ținem prea bine și îmbrăcate și podobite, apoi le și mărităm... Copilele Țigance să nu fie, ci Moldovence, au corcite³”. Și, cu privire la această făgăduială de măritiș, glumețul terziman al Porții spune în altă scrisoare către fratele său de la Stănceștii Botoșanilor: „Poftim pe dumneaiei cumnata să-i afle un voinic cam cu ochii deschiși, să-i de câte odată și peste ochi, că-i can șăguia copila, și cu acia sută de lei să o căsătorită cu ciracul”. Țiganca de care vorbește ceva mai târziu, în 1764-5, un boier moldovean avea preț deosebit ca torcătoare

¹ *Studii și doc*, X, pp. JL10-1, no. 3 (an. 1649).

² *Memoires sur les Turcs et les Tartares*, ed. 1785, I, pp. 75-6: La couverture et les oreillers effacoient en magnificence la richesse du sofa dont cet appartement etait decore... Quinze matelas de coton, piques, d'environ trois pouces d'epaisseur, poses l'un sur l'autre, formoient une base tres molie que recouvroit un drap de toile des indes cousu sur le dernier matelas. Une couverture de satin vert, charge d'une broderie d'or trāit, relevee en bosse, etait egalement reunie au drap de dessus, d'ont les bords retrousses etaient faux files tour-ā-tour. Deux grands oreillers • de satin cramoisi couverts d'une pareille broderie, ou l'on avoit prodigue les laines et la canetille, s'appuyoient sur deux coussins du sofa rapproches pour servir de dossier, et etoient destines ā soutenir les tetes.

³ *Studii și doc*, XXI, pp. 239, 240, no. 2.

a *Ibid.*, p. 243, no. 15.

de bumbac—erau, și **torcari** săteni, **torcători**, lângă **inari**, formînd bresle la Putna pe la jumătatea secolului¹—: „Iar pentru giuătate de suflet ce s'ar mai veni în parte dumisale, adastă parte s'au dat pentru meșteșug[ul] Catrinii Țigăncii, fiind învățată a toarce bumbac cu roata și, luînd-o Postelnicul Jora, rămîne Jicnicerul Sandul păgubaș de la meșteșug[ul] Țigăncii. Și pentru aceia să rămăe acia giuătate de copil în parte Jicnicerului Sandului”². O hotărîre domnească mai târzie stabilia, de alminteri, că „Țiganul ce va fi cu meșteșug să se socotiască diosăbit prețul lui”, ceia ce invocau, și nu fără succes, și Țiganii cari n'aveau alt meșteșug decît acela de vizitei³.

Mai târziu numai, anume fabrici, cît de modeste, luară Țiganceior, fetelor crescute în casă chemarea de a face cu degetele lor atîtea lucruri frumoase. La 1813, cînd li se îea abusiv o taxă de cinci taleri, femeii erau întrebuintate însă la „dulapurile ce lucrează borangic” pe lângă „acei lucrători ai borangicului” cari se cred nedreptățiți de aceasta măsură fiscală. La 1819, făcînd dreptate zișilor nemulțămîți, Vodă pomenește, cu „roatele de borangic”, pe „femeile care lucrează cu dulapuri hazneā de boran*⁴gic” \ Pe atunci lîna munteană trecea de altfel hotarul muntelui, și la Brașov chiar sau în satele vecine ea se prefăcea în cergi și în „deosebite veșminte romanești”⁵. Ceia ce nu împiedeca însă sporul caselor pline de roabe ca și de fete luate pentru creștere, învățatură și la sfîrșit un cîstit măritiș, cu o zestre potrivită din partea familiei care aproape le adoptase.

¹ *Ibid.*, VI, pp. 365-6, no. 1152. *Nălbitori de pînze*, țerani, la 1801, V. A. Urechiā, *Ist. Rom.*, XI, p. 94. *Sucmānari* la 1779 în Moldova, *Studii și doc*, XXIII, p. 23.

² *Ibid.*, XVI, p. 333, no. 102.

³ *Ibid.*, p. 343, no. 131 (Moldova, 1804).

⁴ V. A. Urechiā, *Ist. Rom.*, XII, pp. 397-8, nota.

⁵ „Stragula et diversa vestimenta valachica tam Coronae quam adiacentibus regionibus in simili quantitate et taliter effabricatae lanae rursus in ditones turcicas referuntur” • *Studii și doc*, XII, p. 177, no. 332 (an. 1820).

CAP. II.

Meşterii Satelor.

Săteanul nostru ştie să îndeplinească o mare parte din rosturile care în societăţile unde funcţiile sînt mai bine împartite, dar unde, adesea, şi îndemânarea omului e ceva mai slabă, cad în sama unor profesionişti ce n'au altă chemare.

El îşi clădeşte casa, săpîndu-i temelie, cînd o crede de cuviinţă, sau sprijinind pe patru pietre mari ori grupe de pietre tălpile de lemn care vor susţine celelalte elemente ale fragilei construcţii, pentru ca apoi între parii înfipti la cele patru colţuri şi legaţi între dînşii prin alţii, transversali să întreţese mlădiţele de răchită şi să isprăvească această arhitectură uşoară, dar destui de trainică, prin aruncarea între vergi a vâlătucilor de lut şi prin aşternerea muruiei de suprafaţă, prin întinderea albului acoperiş de var. Din mărăcini, din pari şi scînduri el fabrică împrejmuirea curţii sale. Cu ciocanul în mîna el trebătuieşte, în lunile pe care le lasă slobode munca ogorului, la carul care-1 poartă la câmp ori îl duce de-a lungul drumurilor prăfoase ori pline de noroiu. Uneltele şi le face singur de cele mai multe ori, şi, oricum, poate să le dreagă, dacă nu e vorba de metalurgie, din vechiu rezervată Ţiganului, precum al femeii e tot ce se cuprinde în cercul mai îngust al casei.

Totuşi, măcar pe alocuri, oameni mai dibaci, mai iscuşiţi au ajuns, de la un timp încoace, de cînd banul a pornit să umble şi timpul n'a mai fost aşa de ieftin, să lu-

creze, nu numai pentru dînşii, dar pentru comunitatea rurală întregă. Meşterul sătesc apare astfel

Mai rămînea un pas de făcut, şi măcar în secolul al XVIII-lea el şi fusese. Anume să se ducă la ^ ^ cfienljîTT^

pro- dusele^ acestor modeste îndeletniciri. Pe piaţă, o parte măcar din ţerani nu mai aduc deci numai laptele şi untul vacii, brînză şi urda oilor, pieile animalelor moarte, lemnele culese în pădurea deschisă, lina turmelor sau şi carnea porcului tăiat de serbători.

În sfîrşit acelaşi ţeran se ridică la capacitatea de tehnică / şi la putinţa de împodobire artistică, arălfîndu-se gata să înalţe şi altfel de zidiri decît căsulia lui, ba chiar să închine lui Dumnezeu şi sfinţilor bisericuţa căreia a izbutit să-i croiască linia cea mai potrivită cu mediul şi scopul şi să-i desăvîrşească structura, care, uneori, nu mai e de lemn înjghebat mai lesne, ci de solidă piatră şi de cărămidă coaptă în cuptoarele lui.

O răpede ochire — materialul, şi prin natura lui, neîngăduind alta— va arăta în cît de multe specialităţi se pricepeau sătenii noştri, pentru ca pe alături să se presinte în general care erau condiţiile acestui mai modest meşter al nostru.

Ţerani lucrînd tot pentru ţerani sînt cei a căror producţie e în legătură cu acele nevoi ale satului pe care nu le poate satisface fiecare în marginile casei, curţii şi i priceperii sale. Ei sînt iurnisorii tovarăşilor lor de locuinţă şi de ocupaţie principală. Plata li se face la început de bună samă prin schimb, într'o societate care pană foarte tîrziu păstra obiceiul de a considera moneda ca o unitate abstractă, fictivă, cea reală fiind obiectele, „ţbuciuuite", după valoarea pe care ar avea-o în bani Ceia ce nu împxedecă însă că industriaşii cari au în vedere mai ales mediul rural pot să-şi ducă la tîrg pentru desfacere o parte din rodul ostenelelor lor, ba chiar ca {cranii să cumpere de la alţi ţerani numai la prilejul de întîlnire al tîrgului ceia

ce, în măsură și mai mare, și* din cauza ușurinții comunicațiilor, se face, cu toată decăderea iarmaroacelor, bîlciurilor, nedeilor, și până în ziua de astăzi.

Săteanul e îndreptat către conlocuitorul lui „speeialisat” supt anumite raporturi, dintre care ca întâiu trebuie să fie considerat acela* al **hranei**,

Aici apare **morarul**, tpcă dg la 1247, cînrij, regele ungu-resc Bela dăruiește Cavalerilor Ospitalieri o parte din pămîntul de „dincolo de munți”, al Românilor trăind într'o Țară-Românească de libertate deplină sau numai relativă, în județe și voievodate, așteptînd Domnia, se pomenesc morile, existente sau de construit, făcîndu-se o excepție pentru situația de drept a celor care sîc găsesc în țara *lui* Litovoiu din părțile Jiului, care acestea se păstrează pentru Coroană¹. Aceste mori de apăy înlocuind vechile rîșniți, de origine romană, se întîniau pretutindeni pe pămîntul românesc. Atîția oameni de la țară își ieau numele de la ocupația de morari sau murari, a lor ori a înaintașilor lor: Morariu, Morărașu.

Nevoia de pietre a morilor a adus și deschiderea de cariere pentru aceasta, ca la Deleni lîngă Hîrlău. La începutul veacului al XIX-lea pietre^utlnoară din Moldova se și exportau la Turci; socotelile domnești din 1812 notează în adevăr: „100 părechi chetre de moară' de ia Hîrlău trimese Pașei din Silistra

Morile de cai par a fi cu totul recente: Ia 1793 două din ele lucrau în București, „la capul podului”³/

Cum morarul avea rosturile lui la ape, nu e de mirare că el putea să se ocupe și de bătutul sumanelor în piue.

¹ „Exceptis etiam molendinis omnibus infra terminos praenominatorum terrarum ubicumque factis vel faciendis, praeterquaxn in terra Lytvoi”; Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch der Deutschen in Siebenburgen*, I, Sibiiu, 1892, pp. 73-4.

² Iorga, *Documente economice și financiare*, (extras din „Economia Națională”) p. 131.

” ” A. Urechîă, *Ist. Rom.*, V, p. 305.

Astfel găsesc la 1799 pe Prahova, în satul Breaza, un morar care vinde o „dîrstă cu o roată”¹. Satul Piua Petrei (sau Pietrei), în Ialomița, satul Dîrstelor de lîngă Brașov își trag numele de la această ocupație.

Cu **piuarii** ajungem în al doilea domeniu de necesități ale țeranului în afară de propria lui muncă de „politehnician” practic. Roata de piuă, care se moștenește, se vinde, se împarte, figurează într'un testament oltean de la 1728². Se pare că lucrătorul la piuă e zis „chiotor”, ca acel Toader „chiotoriul”, Țigan, de care dau într'un act moldovenesc din 1782³. În Ardeal piuă, am spus-o, e dîrsta, cu dîrstarii ei. Lîngă Brașov acel mare și frumos sat li păstrează numele. Dar și în oraș se găsiu astfel de meseriași ca aceia cu porecla grea de reprodus, care funcționa pe la 1700 în suburbia Șcheilor⁴. De altfel și dincoace de munți se întînesc alături, ca în Oltenia, numele piuei și ai dîrstei⁵.

Pentru încălțăminte se puteau găsi căițunărese⁶. Iar pentru pregătirea pieii de opinci se cerea un meșter anume, **opincarul**. Îl cunoaște și Ardealul românesc⁷, și el răsbate și în mahalalele orașelor trăind în mare parte țerănește; astfel la 1753 în București Chita „din mahalaoa Scaunelor” (de măcelărie) se judecă înaintea lui Vodă cu „tovarășii de opincărie” ai răposatului ei soț, Nicolae Opincarul, cari sînt niște Armeni de pripas, Ștefan și Vartan⁸.

De alți meșteri n'are nevoie Românul ca să se îmbrace. Numai în Banat, la Timișoara, în „mahalaoa rumînească” —și pretutindeni consider, în generaî, mahalaua împreună cu[^]satul — se întînesc nu numai străițarî, dar o întregă corporație, zisă, supt influența Turcilor odată stăpâni, nu

¹ *Studii și doc.*, XXI, p. 83, no. 5. V. și adausele.

² *ibid.*, XI, p. 263, no. 6.

» *Ibid.*, XVI, p. 338, no. 119.

³ *Ibid.*, X, pp. 324-5.

& *Ibid.*, XIV, p. 55, no. 49.

⁴ Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 218.

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 273, no. 597 (Sas-Sebeș, 1819).

supt aceia a Romînilor din Principate, cari au împrumutat termenul turcesc: „rufetul străițarilor”¹.

Pentru gospodăria sa, țeranul trebuie să recurgă, în al treilea rînd, la anumite categorii de producători speciali. Și olari sînt aceia de la cari, cu sau fără amestecul „nurorii în blide”, el recurge mai des, oricît de atent s'ar așeza această marfă fragilă, avînd adesea o străveche valoare de artă, pe blidarele din lăuntru sau în prepeleacul de afară, din curte \

Moldova-și avea olarii, vestiți, din Baia. Cele mai frumoase străchini moldovenești le-am găsit în turnul bisericii din Doiștești Ținutului vecin al Romanului: dacă pămîntului de la Baia era privit ca fiind cel mai bun din țară², nicăiri ca în aceste vase romășcane nu e, pe lângă frumuseța simplă și așa de armonioasă a liniilor elegant aruncate, atîta pricepere de tehnică în lucrul smalțului cu variații verzi și rose de cea mai mare delicateță. Aceiași olari au putut fi întrebuițați și pentru făcut cahlele care căptușiau încăperile din cetatea Sucevei. De la ei vin și discurile prinse la întîlnirea arcurilor din bisericile lui Ștefan-cei-Mare sau tivind, cu brîul lor multicolor, cu seria lor de figuri enigmatice sau heraldice³, linia streșinilor, în principatul muntean, Curtea-de-Argeș păstrează încă o mahala de olari țerani cari au lucrat neconținut, după aceleași tradiții, din veac în veac, și cărora li se datoresc de sigur și acele fragmente de olărie așa de variate în desemn care s'au găsit în pămîntului vechii Curți domnești \ Și mai târziu din asemenea mîni au ieșit probabil plăcile de porțelan, care, descoperite în Ardeal, au împodobiri ca acelea din vremea lui Ștefan sau

¹ *Studii și doc.*, XIII, p. 197, no. 692 (an. 1333).

² Olari de sate, *ibid.*, XIV, p. 124, no. 124 (Oltenia).

³ V. mai departe, la zidari.

^Tezi-le mai ales la G. Balș, *Bisericile din Moldova*, București, 1926.

⁴ V. *Blser'ca domnească din Curtea-de-Argeș*, București, 1923.

poartă stema cu vulturul bicefal al Cantacuzinilor⁴. Epis-
copiile-și aveau olarii⁵.

În ce privește însă cerințele țărănești, mult mai modeste, îi aflăm pe olari prin toate satele Moldovei, Munteniei, Oite-
niei, Ardealului⁶. Un sat întreg, Potigraful, de lângă Crivina,
la cîțiva pași de București, se ocupă, afară de plugărie, înde-
letnicirea de căpetenie, cu această meserie, și anume așa
încît fiecare meșter își alege și transmite urmașilor săi o
anume speță de lucru. Din mîinile olarilor iea săteanul:
oale, ulcioare, străchini—găsim și cîte un străchinari⁷—,
borcane, zise în Oltenia și „borochine” (de unde borchinos)⁸,
sfejșnice de lut, ibrice de lut⁹, ba chiar și lulele¹⁰, gava-
noase și clondire¹¹. Vedem cîte odată pe olari, ca pe cei
ce vin la București în 1775, aducînd „cară cu vase de
lemn, de pămînt zmălțuite, de pămînt nezmălțuite”, care
plătesc o vamă¹².

Împreună cu vasele de pămînt se întrebuițau și cele de
lemn, cum s'a văzut și mai sus. Vasele de lut și cele de
lemn se află împreună în privilegiul citat al lui Ștefan-
cei-Mare. Buți — **butnarii**, butarii¹³, de sat, mai ales în re-

¹ *Revista istorică*, VI, p. 120.

*EjCei doi de la Huși, Melhisedec, *Cron. Hușului*, II, p. 54/

² *Studii și doc.*, XIII, p. 90, no. 246 (Dobra, 1815); p. 109,
no. 328 (1790, Gura Sadului; preot), p. 254, no. 91 (1765); XIV,
p. 129 (Oltenia, c. 1790); XXI, p. 118 (1798); *Buletinul Comisiei
Istorice*, III, p. 104, no. 63 (jud. Argeș, 1804); *Correspondența
lui Aman*, p. 135, no. 297 (Oltenia, 1831). V. și *Doc. Academiei
Române*, 144, XIII (1776, Suceava); ms. 640, p. 16 (1791,
București).

\ *Studii și doc.*, XIV, p. 262, no. 25 (Oltenia, 1703).

³ *Correspondența lui Aman*, p. 195, no. 91 (c. 1820); p. 127,
no. 285 (Oltenia, 1830): „borcan de pămînt”.

Documente economice și financiare, p. 38 (an. 1764).

⁴ *Documentele Callimachi*, II, p. 124 (1763-4): „liulile ciarchiș”.

⁵ *Studii și doc.*, XXIII, p. 325, no. 13 (Moldova, c. 1817);
⁶ *...*, P- 59 (București, 1803). Se întîlnesc și formele: *crontir*,
scrontir.

* V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 100.

¹¹ *...* sîrb la Banovita (Oltenia), 1812; Iorga, *Doc Tudor*,
P- 30, no. 37.

giunii de vii, dogarii nu lipsesc¹, lucrînd și doagele, cercurile² și ducînd, ca acei de la Rîmnicul-Sărat, în 1779, la tîrg, și **pană** la Rîmna, la Odobești, buți, dar și vase, scînduri și doage³, lopeți, albi, copai, hîrdaie, cofe,— deci și cofari⁴—, scoabe⁵, burie și buriase⁶, vedre și vedrițe⁷, buți de pîne, poloboace, putini și putinele, coveți—deci și **covărtari**⁸—, covăteie, ciubere⁹, cauce, hîrdae¹⁰, căzi¹¹, ciuturi, apoi „dimirlii de măsurat pîne”¹², lacre—de unde **lăcrari**¹³ —, căpistere, găleți, curatori, la vii¹⁴, ba chiar sfeșnice¹⁵, tăiere, sau tiere¹⁶, troace¹⁷, trocuțe, fireaze, ploști¹⁸, berbenițe¹⁹, scafe²⁰, erau cumpărate de la meșteri anume și în sate.

¹ *Studii și doc.*, V, p. 506, no. 87; XII, pp. 216-7, I (Făgăraș, c. 1830); *Revista istorică*, IV, p. 84 (Moldova, 1826-7. Bătrînul Butnariu la Focșani, *Studii și doc.*, V, p. 234 și urm. Și satul Butari, Oltenia; *ibid.*, XIV, p. 103, no. 106 (c. 1780).

² *Revista istorică*, IV, p. 83 (Moldova, 1823).

³ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, I, p. 280. „Dogi de cară, dogi de ciubăr”, *Studii și doc.*, VII, p. 262, no. 198.

⁴ Ion Cofer vinde vie la Odobești; *ibid.*, p. 69, no. 81 (an 1816. Matei Cofar, 1790; Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 42, 185.

⁵ *Correspondența lui Aman*, p. 191, no. 80.

⁶ *Documente Tudor*, p. 164, no. 190.

⁷ „Vedriță de tisă”; *Correspondența lui Aman*, p. 195, no. 91 (c. 1820); de teiu, *ibid.*, p. 127, no. 285.

⁸ *Studii și doc.*, XI, p. 97, no. 132 (Deleni, 1673).

⁹ *Studii și doc.*, XXIII, p. 327 (Moldova, c. 1827).

¹⁰ „Cauce dă dăvarniță”; *Correspondența lui Aman*, p. 127, no. 255 (Craiova, 1830).

¹¹ *Studii și doc.*, XXI, p. 427 (an. 1828).

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*, XIV, p. 124 (Oltenia, 1785).

An. Ac. Rom., XXXIV, p. 57.

¹⁴ „Sfeșnic vechiu de lemn”, Ștefulescu, *Polovraci*, p. 32.

¹⁵ is „Tier mic de copil”, *Studii și doc.*, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803). V. și p. 227, no. 4 (Hațeg, 1881): și blide.

¹⁶ „Troacă de săponit”, *ibid.*, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803). V. și XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803).

¹⁷ „O ploscă cu cureale”, dar și „o ploscă de pămînt”, *ibid.*, XII, pp. 227-8, no. 4 (Hațeg, 1811). Un ploscar, V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IV, pp. 173-4, nota.

¹⁸ *Ibid.*, XIV, pp. 57-8 (Hurezi, 1738), p. 99.

¹⁹ *Doc economice și financiare*, p. 38 (an. 1764).

Sînt anume scăfari, cari fac și blidele de lemn, întrebuintate în gospodăriile țerănești. Un cas din Moldova, prin 1680, în care e vorba de „Iftimie ScăfarurT, care, „fiind bejănar, au rămas acolo în Poeni cu șidere, cățva ani, și lucra la strug”— de aici strugarii din orașe — „și s'au numit aceli Poeni pe numele lui de le zic: Poeniie Blidarilor”¹. Blidarii se moștensesc, cu poiana lor de lucru cu tot. „Apostol Blidarul, feciorul lui Eftimi Blidariul”— cel de mai sus — vinde la 1694 poiana de lîngă Socola, în ființa a altor doi blidari².

Jugul pentru boi și-l poate face omul singur³. Dar se pare că trebuie mai mult decît îndemnarea oricui pentru a face **plugul** și accesoriile lui, mai toate de lemn, cum era în cutare sat moldovenesc, încă din 1834: „pluguri de lemn cu bîrdișile și oticii lor i cu 80 guri de ham și toate halaturile lor”, plus „cinci boroni de fier și altele de lemn”⁴. Definiția carului de țară romanesc o dă un document muntean din 1791, care vorbește de un „car nou și mare, „cu roate, de treaba eîmpeanului, cu dricul strîmb, însă fără de fier”, pe cînd „carul sîrbesc mare” e „cu dricul drept”, dar tot „fără de her”⁵. Carăle mocănești cu osiile și dricurile legate cu fier represintă o inovație⁶. Din Austria vecină luaseră Oltenii pe la 1738 carul de la care se putea lua fierul⁷.

¹ *Studii și doc.*, VI, p. 62, no. 28.

² *Ibid.*, p. 59, no. 16; p. 62, no. 28. V. și satul Blidari, în părțile Troțușului.

³ într'un catastif: „5 giuguri”; *ibid.*, XXI, p. 428 (an. 1828).

⁴ *Ibid.*, p. 441.

⁵ Și o „cărută nouă fără de fier”; V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, „> P.' 319, nota.

⁶ * * * * * *Ibid.*, XXI, p. 426 (an. 1828). V. și p. 427 (an. 1828): „chilne de car mocănesc”; *Doc. Callimachi*, II, p. 122.

⁷ „Cară de boi, le-au luat fierul ce au fost la iale, iar de cai ferecat”; *ibid.*, XIV, p. 57 (mănăstirea Hurezi).

Roțile în noul sistem apusean sînt „ferecate” „cu șine de fier”, pe cînd cele vechi erau „sade” ¹. Unele și altele erau făcute de rotari de sate, din cari găsim cîte unul ², mai ales în Moldova, De fapt ei lucrau carul întreg, cum se vede din pomenirea la 1652 a lui „Pătrașeo rotariul din Braniște”, care iea moșia iui pentru „niște cocii și cară” ³.

De la Țigani, numai de la ei, se lua lingurile. Lingurarii erau în parte „gospod”, ai Domniei: un act moldovenesc din 1799 îi arată plătind 3 lei și 4 parale la Cămara Doamnei în momentul cînd îi scrie la această categorie; apoi dau patru dăjdii pe an și la Sfîntul Gheorghe un leu de nume, banii masalaSe or, cu răsura, 10 parale de leu ⁴. Ei se alegeau dintre lăieți ⁵. În Ardeal la meșteri liberi se lucrează pentru gospodării mai complicate „cîr-pitori” și „sucitori” ⁶.

Pentru bucătăria săteanului trebuie o sită „deasă” sau „mistreață” ea e datorită unor sitari de sate de cari găsim încă din veacul al XVII-lea ⁷. Vasele de metal, de aramă, adecă, pe care se întîmplă să le aibă, trec prin mîinile spoitorilor țigani, cari se întîlnesc însă mai ales

¹ *Ibid.*, XXI, p. 426 (an. 1828).

² *Ibid.*, VI, p. 45, no. 109 (ia cislă); XI, p. 57 (an. 1738).
V. *ibid.*, VII, p. 116, no. 53 (an. 1776): „eu, Ivan rotar ot Forăști, sînt om ca de 80 ani și trăesc în Forăști”.

³ *Ibid.*, VI, p. 61, no. 25.

⁴ *Studii și doc.*, XI, p. 95, no. 223. Țigani lingurari domnești, *ibid.*, XXI, p. 197; *Doc. Callimachi*, I, p. 425, no. 18 (an. 1759); Melhisedec, *Crowca Hușului*, II, p. 141 (an. 1793).

⁵ „Lăieții ce se numesc și lingurari”; V. A. Urechîă, *Ist Rom.*, IV, p. 508. Alți lingurari, *Studii și doc.*, XI, p. 200, no. 10 (an. 1792) „Linguri de lemn cu testea”, 1791, Muntenia, V. A. Urechîă, o. c., IV, p. 320 nota.

⁶ *Studii și doc.*, XII, p. 146, no. 297 (Ardeal, an. 1803).

⁷ *Studii și doc.*, XXIII, p. 337 (Moldova, c. 1830); *Corespondenta lui Aman*, p. 171, no. 25 (an. 1808).

⁸ Antonovici, *Doc. birlădene*, II, pp. 152-3, no. 168; cf. și p. 175. V. și *Studii și doc.*, V, p. 506, no. 87 (Sima Sitarul, rudă cu un dogar, an. 1785).

la orașe ¹. Pentru a acoperi lutul de jos se cere lucrul **rogojinarului** ².

Am spus cîtă pricepere dovedește țeranul la durarea din așa de puțin a casei lui, Nu numai preoți sînt „purtători de grijă și chivernisitori ia facere besearicii păr s'au isprăvit” ³, — „casă încă mi-am făcut”, spune pe la 1760, popa Ion de la Ighiu, „și eu încă mult am lucrat la ia ori meșteri fără carte ⁴, ci și simpli plugari ⁵.”

Patru meșterul, Drăgoiu meșterul și calfa lui, Lupul, sînt astfel, la 1684, ctitorii frumoasei biserici de lemn de la Socoteni (Dolj) ⁶. La 1680, în Cîmpulungil Moldovei, „Ifrim zel Chiriei” își spune „meșter de biserici” ⁷. Administrația fanariotă va vorbi cu despreț, la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, de această „zidărie” țerănească: „Din prostime”, spune o ordonanță din 1715, în Muntenia, „și din cei fugari după afară, care se ascund aici, casele ei și le fac de gard, fără de meșteri, și lipesc cu pămînt și cu șovar învelesc... nu-și fac nemestiile cu meșteri” ⁸. Cu cîtva timp înainte însă, pe la 1740, la Iași, trebuiau numai „300 cară de spini” „pentru să să isprăvească grădina gospod de supt curte” ⁹.

Casa țerănească, întru cît ea nu iese astfel întregă, cum am spus înainte, din truda pricepută, din instinctul teh-

¹ Vezi mai departe.

² „Rogojini de a doua și a treia mînă”; V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IV, p. 323, nota (Muntenia, 1791).

³ *Studii și doc.*, XVI, p. 325, no. 928 (an. 1785).

⁴ *Ibid.*, p. 242, no. 22.

⁵ La Perjani (Ardeal), „Lazăr bătrînul nostru și meșter besearici” (*ibid.*, XIII, p. 143, no. 478).

⁶ V. ridicarea unei crame ia Odobești: „Cramă de bîrne durată; hruba supt cramă; gîrliciu de cărămidă, iară pe pim-tă, lasă de pus păpușoi, șopron de făcut rachiu”; *Revista ^lorică*, V, p. 231.

⁷ A. Vincenz, în *Arhivele Olteniei*, V, pp. 184-5.

⁸ Stefanelli, *Doc. cîmpulungene*, p. 13.

⁹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, V, p. 290.

¹⁰ *Studii și doc.*, VI, p. 378, no. 1274.

nfe și simțul de frumuseță al unui singur om, ar avea nevoie de cărămidă, dar până foarte târziu cărămidarii lucrează numai pentru orașe. Vărarii cari se întâlnesc ici și colo, mai ales în vremi mai nouă, stăteau însă la îndemina celor ce clădiau sau și numai a gospodinelor obișnuite a-și întineri astfel în fiecare an mica locuință¹. Țerani se îndatoriau ia 1710 să dea lui Mihai Cantacuzino Spătarul 60.000 de ocă de var, câte douăzeci de bani suta de ocă. Frațele lui Vasile Lupu, Hatmanul Gavril, se plîngea însă la 1638 că „nu putem afla aicea în țară la noi meșteri să poată lucra var de piatră. Acoperișul poate fi numai de șovar, de stuh, une ori foarte frumos așezat în snopi, pe culme și ia muchi, cum se obișnuia de altfel în secolul trecut în jurul Veneției, unele exemplare rămînînd încă și pană acum lîngă coperișurile de țiglă solidă. Dar, cînd casa e mai cuprinsă, șindila formează ca un țuguu de zale cenușii de-asupra ușorilor părăți. Țeranii cari știu pregăti șindila din stejar ca și din brad \ cari „fac șindila”² și știu s'o așeze, lucrează mai mult pentru biserici și pentru boieri³. Șindilarii se învoiesc la boieri, în condiții pe care ie fixează cu de-amănuntul cutare învoială din veacul ai XIX-lea, bogată în nume și precisări tehnice, de pe valea Teleajenului⁴. 'JLs

Venim acum la țeranii meșteșugari cari au în vedere o clientelă alta decît a clasei lor, cari produc mai mult pentru o mai răsplătitoare plată depărtată.

Cei d'intîiu sunt numeroșii lemnari, buștenari, dîrvari, cari, în unele ținuturi ca Vrancea, au o practică seculară⁵.

¹ *Ibid.*, XXIII, p. 335 (Moldova, 1836); *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 147 (București, 1836).

² Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1910, pp. 145-6.

³ Hurmuzaki, XV, la această dată.

⁴ ± Hurezi, 1738; *Studii și doc.*, XIV, p. 57.

⁵ s. s. s. s. s. v, p. 157, no. 104 (Oltenia, 1745).

⁶ V. mai departe.

A; ⁷ Iorga, *Valea Teleajenului*, p. 81, no. 114 (an. 1865).

⁸ V. *Arhiva* din Iași, VII, p. 260, nota 3. Material de lem-

⁹ țarie la Munteni în 1792, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 330 și urm., nota.

Cu barda, care e și o armă, de temut, acești zdraveni munteni din țara pădurilor dau lemnului formele cele mai simple ca și cele mai alese, pentru nevoia străinătății în-săși, de ale carii cereri, în lumea turcească, va fi vorba în alt capitol, pentru o epocă de mai mare desvoltare și diferențiere.

Socoteli din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea menționează: butuci, pari, despicați și obli, șarampoi, drugii, bulamacii, tumurugi, dulapi, blăni de nuc, de brad, de paltin, de teiu, cu specială întrebuintare la acoperișuri, bîrne¹ grinzi, amnari, căpriori, lați și lăteți, de arin, de teiu, „coșaci, adecă stinchii de uluc”, tălpi, tălpoaie de uluci, podine pentru tavan, podele, costoroave, praguri, grindei, și „lemne, de patru roți”, de „o roată”, ursoaice, „sticeri de brad”, matracuri/ vîrfuri, gălătuși, „furci de fîntina” „furci oable”. Din acest material se fac, în sat chiar, „fușcei de coșer”², corlăți, etc. Lucrul la „fierăstrău”, la „herăsău”, dă scînduri: „de podeală” sau dușumele, lă-turoaie, pardafuri, „tinichele”; „herăstrăerii” întrebuintează la cutare „hirăstrău” grecesc de pe Valea Teleajenului, acuma trei sferturi de veac: „pînză de herăstrău, roate, cujbe, lanțuri, pene, adică cîrlige, roata de apă cu cercuri, boldul”³./Moldova pregătia Turcilor, pentru a face transportul pe Bistrița pană la Galați, încă din veacul al XVIII-lea măcar, catarge, cîrme de ulm, trencheturi, sirice mari și mici, tahtlîeuri, cift-dulapi, grinzi sau ușori⁴. In legătură cu aceste ocupații ale cherestelei se înseamnă bărdași și toporași, cari duc marfa, legată cu funii, în „cli-

¹ *Studii și doc.*, VI, p. 214, no. 61; XII, p. 228, no. 4 (Ha-teg, 1811); XXI, pp. 416-7 (c. 1821); XXII, p. 26 (Moldova, 1775), p. 45 (c. 1820), p. 305, no. 38; *Doc Tudor, passim; Co-respondenta lui Aman*, p. 193, no. 87; p. 127, no. 285 (an. 1830); *Doc. economice și financiare*, p. 129 (an. 1822); V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 318-9, nota.

² *Revista istorică*, IV, p. 84 (Moldova, 1823); V. A. U-rechia, *Ist. Rom.*, VII, p. 547.

³ Iorga, *Doc. Văii Teleajenului*, p. 807¹¹⁰; pp. 81-2 no. 115 (an. 1866-77). "X;

* *Studii și doc.*, XXIII, p. 11 (Moldova, 1775)/

CAP. III.

Industria de oraş înaintea concurenţei străine.

Nu e nicio îndoială astăzi că oraşele noastre nu sînt întemeiate de Rpmîni. Unele din ele, ca Baia, Siretiul, Suceava, în Moldova, iar în Țara-Românească Cîmpulungul, Tîrgoviştea, vin de ia o aşezare străină, de Germani din Galitia, de Saşi sau de Armeni; altele, ca Romanul sau cetatea lui Romaşeu (Roman-Vodă I-iu; de unde: Romaşcani), Hotinul, Chilia, Cetatea-Albă, Iaşul chiar, la Munteni Argeşul şi chiar Bucureştii, au la origine o cetate zidită de Domnie, în jurul căreia s'au strîns meseriaşii ca şi negustorii. Cele mai multe aşezări urbane din principatul muntean sînt tîrguri: adică, între mai multe sate, la locul întîlnirii lor, şi-au ridicat negustorii de aşezare vremelnice şatrele, corturile lor, prefăcute de la o bucată de vreme, odată cu putinţa unui câştig de toate zilele, în case cu largi pialanuri de lemn în faţă, cu tărăbi, care se puteau ridica spre streşină, închizînd astfel prăvălia, sau, lăsate în jos, întinse orizontal, oferiau meşterului putinţa de a se aşeza acolo turceşte şi de a lucra, după străvechiul obicei oriental, de faţă cu clientul sau trecătorul.

Coloniştii străini, aduşi de Domnie sau veniţi de la sine, une ori chiar înainte de consolidarea ei, aparţineau unei civilizaţii, aceea a Europei Centrale, care continuă pe a vieţii romane de odinioară. Aici plugarul, meşterul, negustorul reprezentau îndeletniciri deosebite pe care de obicei tatăl le transmitea fiului, rudei de sînge ori ginereului, odinioară ucenic, calfă în acelaşi atelier. Sistemul acesta de osebire

din cealaltă populaţie a meşteşugarului, legat adesea ereditar de meseria lui, s'a introdus încă din cele d'întăiu timpuri, prin descălecătorii în domeniul acesta, şi la noi.

Între cei d'întăiu oraşeni din amîndouă ţerile cea mai mare parte erau fără îndoială meşteri. Ei lucrau pentru colonia din care făceau parte, une ori şi pentru Domnie, nici odată pentru export, în spre teri de o mai veche şi mai solidă muncă industrială. Nu li se arată însă, în listele de marturi, alipite la zapisele municipale, profesia pe care o exercita fiecare. Astfel, în cutare act de la 6 Mart 1655, al oraşului Bacău, cine ar putea spune ce anume făceau străinii de nume, de religie şi rasă cari vin după Boldur Gheorghe şoltuzul şi Ionaşco pîrgarul mare: Nortbat (Rothbart) Mibro (Imre, Emeric), Ivin, Tiier Martin, Marco staroste ot Sohodol (din Valea Seacă), Vasile nepotul lui Bindoc din Răcăciuni, Ținpur, Oanăş ' ?

Vor fi primit de la început ucenici romîni, deveniţi calfe şi apoi meşteri? E îndoielnic. De la o vrerile, vechea clasă oraşenească, pe care n'o creşteau imigraţii ulterioare, a trebuit să se continue prin localnici.

Dar aceştia cunoşteau şi fără această învăţătură esenţa meşteşugului lor. Căci puţine meserii sînt numite cu termeni străini, de împrumut. Lemnarul, tîmplarul, care lucrează pentru tîmpiile minunat înflorite ale bisericilor, fierarul, curelarul, călărarul poartă nume de bătrînă origine latină, dacă nu e astfel şi numele de cojocar, impunîndu-se în iocul celui unguresc, de socs, sociu sau suciu, de unde satele cu numele de Soci. Pentru croitor, la care rădăcina e slavă,—se zice şi cravăţ—, sufixul românesc s'a adaus. În laturîndu-se forma slavonă, dulgherul singur păstrînd aspectul sLrăin, pentru „măsarul" ardelean (din germ. Tischler) seniasioiogia fiind însăşi străină.

Ceia ce caracterizează epoca întăia, care se întinde asupra secolului al XVI-lea şi asupra celui următor mai ales,

¹ Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, IV, p. 291,

e libertatea individuală a meșterilor. Ei se pot lega după un obicei slav din părțile rutenești ale Poloniei, adus odată cu așezările, în secolul al XIV-lea, de la Suceava și Siretiu, în „bresle” (bratstvo; slav: frăție), ai căror membri se vor zice mai târziu numai, și nu în chip curent: „breslași”, vechiul și frumosul termen fiind totdeauna: „frați”. Își vor putea alege biserica de hram¹, ziua solemnă la ospăț, și vor petrece cinstit, în condiții de amănunte pe care ie vom vedea în secolul al XVIII-lea, când capătă ultima formă și cea definitivă; au toată voia să-și aleagă bătrînul cel mare, starostele, și ceilalți „bătrîni” (cuvîntul românesc s'a păstrat deci, ca la organizarea satelor și a municipalităților), și să i se supuie supt pedeapsă de toiège pe spinare și de amendă din pungă; ei cer firește binecuvîntarea de la Biserică, iar de la Domnie asigurarea monopolului. Dar eonstrîngerea, intrarea, de bună voie sau ba, într-o corporație închisă, judecata la Domn, care el și boierii lui pot face și desface, toate aceste străvechi obișnuințe romano-bizantine, trecute la Turcii otomani, sînt încă străine² de viața meșteșugarilor noștri și mai ales a celor din Moldova, cari pană la sfîrșit vor rezista la tiraniile inovației orientale, stăpînă, după 1774 asupra activității industriale din Țara-Românească. Sistemul e, în această epocă, atît de întinsă și corespunzînd cu o mai mare bogăție, cel patriarhal românesc și occidental german.

Încep cu industria orășenească a alimentării. Odată, în 1559, Alexandru Lăpușneanu se rugase în Ardeal, la Sași, vă i se primească două femei spre a se deprinde a face pîna de lux, ca aceia din care, ca și din turta dulce (torta meliita)³, se făcea de orășenii terii vecine daruri Voevozielor \ Aceasta e cea dintăiu dovadă de ucenicie a noastră

¹ V. de ex. Hurmuzaki, XI, p. 792. Un Pitar Petru la el în 1558, *ibid.*, p. 797. Un Pitar al lui Vodă cere făină, în 1559, *ibid.*, pp. 800, 801.

² Venit Pythayr, familiaris Alexandri Wayvode, adducens duas mulieres que pinsere similas addiscere debebant; Hurmuzaki, XI, p. 801.

în acest domeniu la Sași, deprinși cu o hrană mai puțin, îmbieșugată poate, dar mai îngrijită. În 1564 Domnul ceruse doi brutari în Ardeal, dar iată că descopere pe una din cele două femei „de al carii meșteșug e acum multă- mit \ Domnia a păstrat datina de a ținea o pitănfă a Curții, și astfel găsim mai târziu pe „Nazarina pitărița cea \ domnească de jitniță”⁴.

De la Vodă se vor fi învățat apoi și boierii. Cuvîntul **brutar** (de la Brod, germ. pîne; se zicea și cocar⁵) arată cît de mare a fost înrîurirea de peste munți în fabricarea unui produs mai ales. Dar, foarte mult timp, pană în pragul chiar al timpurilor noastre, pînea, jimbla, luată după **Semmel**, **simila**, a cetățenilor ardeleni, ca și cea mai obișnuită, nu s'a cumpărat de la prăvălie, cum se făcea cu covrigii, poate mai de mult, ci fiecare-și cocea pînea în casă la dînsul. „Pînea de casă” era de tradiție și în copilăria mea: în Moldova, această pînea, mai puțin amestecată cu drojdii, mai puțin „aerată” și mai puțin acră decît aceia a pitarilor evrei, era de o calitate cu totul superioară. Orice casă de țară avea cuptorul înalt necesar pentru fabricația de pînea. Episcopiile, mănăstirile își țineau de acum jimblării \ Țigani și Țigance erau întrebuințați la aceasta, și, încă la 1825, „Țigani chitari” apar în Moldova⁶. La țară boierul avea monopolul pităriei ca și al măcelăriei, circiunei și băcănii⁷.

Catastiful unui pitar din Moldova, cam din această din

⁴ *Ibid.*, XV, p. 604, no. MCXXVII: „cuius arte hoc tempore contenti sumus”.

⁵ Revista *Ion Neculce*, I, p. 261.

⁶ Bucur Cocariu; *Studii și doc.*, XIII, p. 40, no. 44 (Am* laș).

⁷ Episcopia de Argeș, la 1810; *An. Ac Rom., Ut.*, XXVIII, p. 220.

⁸ *Studii și doc.*, XXI, p. 287; Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, p. 441 (an. 1828).

⁹ Cas din 1817, în Muntenia: a-și face zahaiiă, băcănii, cârciumă, brutărie, măcelărie”; Iorga, *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 95-6, no. 15.

urmă vreme, poate lămuri, terminii fiind românești sau slavoni, asupra aparatului unui euptor de pâine, în vremile de la început. Găsim: covată, „eîmpina de trei mîrir”, „jgripca de pâine, sitele, 2 poslovaci, 1 capac de gura cup>torului, o masă de plăcinte, lăiți, 2 culmi de pus panecoadi, 1 sătă di cernut faină” *.

Plăcintării erau foarte vechi, și aveau la Iași staroste în 1744, pe Coste¹.

Cofetarii continuă tradiția fabricanților de „confetti”, „confectiones”, din coloniile orientale ale Genevei. Li găsim în secolul al XVIII-lea în Iași (Savin, 1722-3), în București (Gheorghe, 1774)².

Rachierii³, brăharii⁴ vor fi pomeniți mai târziu.

De mult, Sașii aveau berărie la Baia și poate și aiurea. La 1567 Alexandru Lăpușneanu voia să facă o fabrică pentru el, „pro gustu noștri ipsius”, cu doi meșteri din Bistrița⁵.

Pentru pregătirea lînii lucrau pieptănarii. Șe pomenesc „pieptenii de postăvari”, cu părechile, și în Ardeal⁶. Une ori erau Țigani⁷. Stăteau și îri sate, căpi la 1632, în Pis-

¹ *Ibid.*, VII, pp. 147-8, no. 106 (c. 1820-30). V. și „chel-tuiala ce merge pă zi la un cuptor pentru lucru a trei chile grău, leat 805”, în Bianu, *Catalogul mss. românești*, I, p. 127.— Mavrodin brutar din Focșani, 1790; un Milea tot acolo la 1792 (Arhiva Statului din București, Sf. Ioan din Focșani[^] 6, 10, 35, 42; comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu)*.

² Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, I, pp. 43, 70, 81.

³ *Ibid.*, an. 1908, II, p. 167; Arh. Statului, Radu-Vodă, C. 6 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu). Paraschiva în 1823, la București (Condica Agiei, 1824-5, fol. 1, comunicația aceluiași).

⁴ In București, 1774, Constantin, (Arh. Statului, Radu-Vodă, C. 6; comunicația d-lui Iuliu Tuducescu); Zisu, 1790 (*ibid.*, CXXI, *idem*).

⁵ Dumitru, la Iași, 1697 (Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, 1912, p. 118).

⁶ Hurmuzaki, XV, p. 623, no. MCLXIII.

* *Studii și doc.*, XII, no. 91 (an. 1740).

[^]Foiletonul „Zimbrului”, 1855, p. 260.

cani, „la besearcă”, Petrea Cheptănariul din Hănăseam, face danie o parte de moșie¹.

Pînzarii, cari lucrează la pînză de țară sau la pînză „trepezeanească”, modă de Trapezunt², culeși, une ori, și dintre fiii de țerani³, ^{alte ori dintre} Tig^{***} ‘p’slarJ’, găteau material pentru croitori. Tot așa **postăvarii** „cu războiu”⁴ din „vigurile” cărora se făceau habacie și alte haine obișnuite⁵.

⁷ În secolul al XVIII-lea se vor cuprinde multe mențiuni de postăvari: proprietari de case în București, ca Mănu din 1699, intitulat „jupîn”, negustori, ca Mihai din același oraș, la 1714⁶ gata să treacă la acel meșteșug, ca Hmtea din 1762, apoi șalvaragiu⁷; la Focșani i se zice, în 1708[^], chta Petre” unui postăvar¹¹: niște frați postăvari din Roman își fac la 1777 dugheni pe locul dat de episcop¹².

Dar postavul „șai” și de altă speță se aducea, și în schimb pentru lînă, din Brașov, unde par a fi fost și postăvari ro-

¹ Bianu, *Documente românești*, p. 201, no. 218.

² *Studii și doc.*, VI, p. 544 (Moldova, c. 1740).

³ „Un copil de Rumân pânzari”; *ibid.*, XI, p. 263, no. 6 (Craiova, 1728).

⁴ Țigan pînzar din Moldova fugit la Munteni, 1714, Antonovici, *Doc. Blrlădene*, III, p. 331.

⁵ *Doc. Tudor*, p. 30, no. 37 (an. 1812); *Studii și doc.*, VII, p. 125, no. 17 (Botoșani, 1766): „Florea Păslarul”; *ibid.*, VI, p. 44, no. 109 (Moldova, 1748-9).

⁶ *Ibid.*, p. 44, no. 108 (1748-9). Postav pe lăviți; *Documente Callimachi*, II, p. 124 (an. 1763-4). Ioan al Postăvăriței în Ploești, 1775; *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 108.

⁷ *Studii și doc.*, V, p. 99, no. 36 (Iași, 1706).

¹¹ Arh. Statului, Miitropolia București, 223/39 netrebn’ce, 6, 7 (comunicația d-lui Iuliu Tuducescu).

¹² *Ibid.*, Episcopia Argeș, 69 bis, 34.

¹⁰ *Ibid.*, *Condica domnească* 27, caiet VII, fol. 6 v~o.

[^]*Ibid.*, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 85.

[^] Bibi. Ac. Rom., 181, LXIII— Soichița la București, 1763;

[^] Condica de copii, 1819, p. 360. Hristea tot la [^] Ac. Rom., ms. 907, fol. 59. Vasile din Roman, 1776: *ibid.*, 178, LXIII. Gheorghe, tot acolo; *ibid.*, 177, LXIII. Altul in Roman 1776; *ibid.*, 179, LXIII, Marin la Focșani în 1786; Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 21. Drăgoiu din Bu-

mîni *. **Zăblaiele** groase pentru saci, ca aceia în cari se pun posmagii pentru Turci, sînt și ele făcute în țară¹. Dar **boboaietele** vin tot de la Brașov, ca și unele cămăși gata² și sucmane \

Hainele luxoase ale Voevazilor munteni, cum se văd în mormîntul domnesc de la Curtea-de-Argeș, cu dulame de mătăsă purtînd în țesătură florile de crin, acelea, încă mai bogate, ale Domnilor înfloritoarei Moldove din epoca lui Alexandru-cel-Bun și mai ales a iui Ștefan-eei- {Mare și a urmașilor lui, n'au fost cumpărate întregi, „gata”, de le negustorii răsăritenji de bogasie și camocat, de mătăsă, a-ciaz și brocart, ori de la Sașii, Germanii din Polonia, Armenii galițieni cari adunau marfa de stofe a Silesiei și Boemiei, a Germaniei, a Flandrel Une ori, cum se întîmplă odată în Domnia, mai strălucitoare de cum se crede, a lui Alexandru Lăpușneanu, se cere pentru a potrivi stofa scump plătită un croitor de la Brașov, și orașul trimite pe Celestin, care nu va fi rămas în țara străină³. Steagurile se fac pe atunci tot în atelierele săsești⁴.

Moldova ca și Țara-Românească trebuie să-și fi avut însă, întăiu dintre străini, dar și dintre localnici, meșteri de haine așezați. Din Galiția, cum am spus, li venia numele de cravăți⁵.

curești⁶ Bibi. Ac. Rom., ms. 637, fol. 109. Nitul tot acolo, în 1805; Arh. Statului, *Condica domnească*, 51, fol. 247—Unele, comunicații ale d-lui Iuliu Tuduceșcu.— O *mătăsăreasă*, Sorica, în 1786, Bibi. Ac. Rom., 23, LXVIII (*idem*).— Un *pislar*, în Moldova, 1766, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1915, p. 167. V. mai sus.

¹ *Studii și doc*, V, p. 362 (catastiful brîncovenesc); X, p. 47, no. 1 (an. 1649). Postăvari și *ibid.*, p. 346, no. 1 (Brașov, 1696), „Stoica postăvariului”.

* ² Aricescu, o. c, pp. 122, 416 („un cărucean cu zablău, cu ștreanguri”; catastiful brîncovenesc.

³ *Studii și doc*, X, p. 56, no. 1.

* Hurmuzaki, XV, p. 609, ho. MCXXXVIII.

⁴ „Curialis sartor”; *ibid.*, XI, p. 796.

⁵ Hurmuzaki, XI, p. 794 <an. 1556).

? V. și Dulea crav în Iași (sec. al XVII-lea); revista *Ion Neculce*, I, p. 101.

Cei cari se ocupau cu cusutul¹ s'au putut chema însă, **pană** a nu se impune numele de **croitori**: „cusători”. Femininul „**cusătoreasă**” s'a păstrat **pană** astăzi, iar odată se zicea „cusătoare”: „Paraschiva cusătoreasa” figurează la 1747 într'un zăpis ieșean lîngă Vasile croitorul².

Pentru croirea de „hăineturi” V deci, se putea întrebuița, ca și pentru coacerea pîinii, trei feluri de meseriași: Țigani, oameni de casă, patroni de prăvălii.

Pentru o epocă mult mai tîrzie întîlnim cîte un Țigan croitor³, dar așa trebuie să fi fost din capul locului prin casele boierești, cu lume multă de îmbrăcat, la stăpîni, la slugi și la robi. Cîteun Romîn e însurat cu o Țigancă, scoasă prin urmare din robie, care Țigancă-i va fi adus și priceperea la cusut. Astfel la 1642 în Moldova „Filip croitorul și cu femeia sa, Țigancă, den trag den Iași”, oameni cu casă a lor pe care ajung a o vinde⁴. Peste aproape două veacuri aceiași e legătura de căsnicie a lui „Nicolae croitorul” oltean⁵.

Lucrul de croitorie acasă apare și în legătură, cu centrele bisericești: astfel croitorul episcopiei de Huși în 1623⁶. întîlnim și chemarea de croitorese pe la boieri: consulul rusesc Kirico urmă în 1810 la București acest obicei⁷.

După nume nu s'ar putea hotărî naționalitatea, ci numai religia creștină, răsăriteană, a celor d'întăiu croitori cari apar în documente.

Nu cunosc vre-un cas înainte de 1600. între 1608 și 1617

¹ „Inblănitul, cusutul, vâpsitul, deosebit”; *Revista Istorică*, VI, p. 206 (București, 1818).

* *Revista Ion Neculce*, II, p. 274.

³ Așa zice Caținca Bibescu, în Oltenia ei, la 1838; *Studii și doc*, XIV, p. 179.

⁴ *Ibid.*, XXI, p. 287 (Moldova 1825).

⁵ V, p. 83, no. 28.

⁶ *Ibid.*, XI, p. 234 (an. 1813).

Melhisedec, *Cron. Hușului*, II, p. 54. *Studii și doc*, VIII, p. 98, no. 13.

hainele boierilor moldoveni erau cusute însă, în Iași chiar, de croitorul Luca \

Puțin după aceia, doi croitori bucureșteni, Ienachi și Dumitru, figurează ca marturi la capătul unui zapis². Dacă Luca și Ienachi ar putea să fie Greci, veniți din Constantinopolul celor mai mari splendori răsăritene, după care se va îndemna bogata Domnie „împărătească”, bizantină a lui Lupu, care și-a zis, ca dătătorul de legi de pe Bosfor, Vasile, Iațco, croitorul ieșean din 1636, arată a fi Rutean, venit din Polonia³.

Dar Voico croitorul, al cărui nepot era, la 1640, în Țara-Românească, grămăticul Șteful \ Șerban, croitorul muntean de la 1642⁴, Mihăilă, croitorul din Pitești, cam la aceia, și dată⁵, sunt de sigur Români, ca și Vasile Tegle, „cravățul” din Iași (1648-9)⁶. Intre 1673 și 1680, Gheorghe croitorul piteștean corespunde croitorilor Constantin și Cîrstea din Roman⁷. La 1694 în Focșani figurează ca martur Ion

¹ *Ibid.*, XI, p. 276, no. 22.

² Bianu, *Documente*, p. 172, no. 188 (an. 1630).

³ *Arhiva din Iași*, I, p. 106 (an. 1636). Fata unui potcovar vinde în 1648, la Iași, un loc unui croitor; Academia Româna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 113. La 1664, croitorul Teodor, acolo; *ibid.*, p. 238. 1714, croitor cu case în Iași, *ibid.*, an. 1908, p. 77. Constantin croitorul, în 1730, tot acolo; *ibid.*, an. 1911, p. 135. I se zice Șchiopul; *ibid.*, an. 1912, p. 102. Apoi alți croitori, în ordinea cronologică: Petre la Focșani (Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 115); Gavril la Iași în 1786 (Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 92), Gri-gore la Focșani, în același an (Arh. Statului, loc cit., 15, 11, 7), Cîrstea la Iași în 1798 (Bibi. Ac. Rom, 50, V), Iene la Focșani în 1799 (Arh. Statului, loc. cit., 6, 10, 59), Ilie din București, probabil (*ibid.*, Cond. dep. 8, 3, 62 Vo; comunicații ale d-lui Iuliu Tuducescu); unul care vinde la 1828 casa-i în Iași unui plăcintar (Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 232).

* *Studii și doc.*, V, pp. 481-2, no. 13. Vinde un „ioc de prăvălie”.

⁴ *Ibid.*, pp. 298-9, no. 24.

⁵ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 210.

⁶ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 167, no. 10.

⁷ *Studii și doc.*, V, p. 486- XVI, p. 100, nota.

croitorul \ Mai târziu Botoșanii vor avea pe croitorul Zaliaria⁸. Pe atunci lașul are o croitoriță, pe Măria sau Marica⁹, precum la începutul veacului celui nou găsim la Odobești o toătrînă care croiește pentru nevestele vierilor de acolo: „moașa Mării croitoriță”¹⁰. „Măria Costândoaia croitoriță” din Iași la 1730 pare a fi exercitat ea însăși acest meșteșug⁵, ca și „Măria croitoriță” ieșeană din 1786\ Se „făcea”, probabil tot de o croitoriță, o rochie de dimie roșie unei Oltence la 1713¹.

Croitori români se întâlnesc și în Ardeal, unde în suburbiile cetăților săsești Români joacă un rol tot mai activ și mai ridicat. O icoană din biserica Sfântului Nicolae în Șcheii Brașovului, ale cărei temelii sînt din vremea lui Neagoe Basarab, e dăruită, pe la 1650, de „Ioan fiul lui Dumitru croitorul”². Și vedem la 1697 pe beizadeaua Gheorghe Cantacuzino, fiul lui Șerban-Vodă, stăruind pe lângă judele Brașovului pentru „un croitor al nostru”, căruia i se fac neajunsuri³. La Brașov funcționa un „țehiu al croitorilor și al cojocarilor”, de care vorbește, într-o scrisoare, Vodă Brîncoveanu⁴, dar e vorba, probabil, de meșteri sași.

Și obiceiul de a-și comandă hainele la meșteri se întinde și prin sate. Croitori de aceștia țerani îi întâlnim adesea după anul 1700, în Oltenia— la Govora, la Hurezi,— în părțile Odobeștilor — la Pătești—, lângă Argeș—la Flă-

¹ *Ibid.*, p. 95, no. 86.

² *Ibid.*, VI, p. 264, no. 436.

³ *Ion Neculce*, II, p. 139; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, p. 126.

⁴ *Studii și doc.*, VII, p. 62, no. 21.

⁵ Bibi. Ac. Rom, 225, LXXXIX (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

⁶ Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, 1900, p. 196. Comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

⁷ *Studii și doc.*, VII, p. 8, II, 1.

⁸ *Ibid.*, XIII, p. 65, no. 140.

⁹ *Ibid.*, X, p. 278.

¹⁰ *Ibid.*, p. 99, no. 7.

mînzești,— în regiunea Sucevei— la Rotompănești—, în regiunea Vasluiului— la Solești, etc. \

Deocamdată se lucrează cu vechile stofe după moda îndătinată. Stofe și mode se vor schimba însă peste puțin, și originea chiar a croitorilor va fi înrîurită de aceasta.

Cingătorile, brîiele se comandă supt Lăpușneanu în Ardeal; odată se aduc 4.000, poate și pentru oaste ², de **tăietură** tătarească.

Pentru un anume fel de stofe, roșii ³, lucrează **băibărăcarii**. „Simion Armanul băibărăcarul, ficiorul Cărstei zlatariul”, e la Iași în 1662 \ În curînd se va face la Iași o breaslă ⁴, și ulița lor va fi „Băibărăcăria” ⁵.

Zăbunarii, fabricanții de zăbune (grec Ctxcoovt, jupon), de cari se va vorbi mai mult pe urmă, aveau în București la 1763 o „uliță” a lor ⁷. Se spunea pe atunci: „în Zăbunari, pe ulița cea mare” ⁸. La 1788 unul din ei, Tudorașco, era căpitan, în ranguri ⁹.

Un singur **șalvaragiu**: la București, în 1803 ¹⁰.

1 *Ibid.*, V, p. 94, no. 82; VII, p. 15, no. 48; XIV, p. 34, no. 29; p. 39; p. 47, no. 39; p. 56, no. 50; p. 187, no. 1, p. 201, no. 8; pp. 255-6, no. 18; p. 268, no. 35; *An. Ac. Rom.*, XXXVI, p. 7, no. 12; *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, pp. 209-10, no. 21. O moșie Croitorul în Ialomița, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 141.

2 Hurmuzaki, XV, p. 436, no. DCCCCXX (an. 1553).

3 Miron Costin, la Șăineanu, *Influența orientală*, supt acest nume.

* *Studii și doc.*, XI, p. 92, no. 200.

s *Ibid.*, XVI, p. 379 (an. 1721).

e *Ibid.*, XXVI, p. 24 (an. 1775). Un băibărăcar la Chișinău în 1798; *ibid.*, XXI, p. 117.

7 Bibi. Ac. Rom, ms. 907, fol. 59 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

⁸ Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 48.

9 *Ibid.*, an. 1910, pp. 48, 49.

10 Arh. Statului, *Condica domnească*, 52, fol. 347 Vo. (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

Călțunii încep a se cumpăra la oraș pentru sătence ¹.

0 situație cu totul superioară o ocupau meșterii și negustorii de lux ai acelei vremi cari erau blănării. Nu vorbesc de modeștii „blănari bîrsani”, cu pieile lor de oaie, cum e unul din Trotuș, pe la 1740 ², ci de aceia cari erau furnisorii Curții, atît de „îmblănite”, și ai caselor boierești care urmau un exemplu așa de înalt, dat, de alminterea, și de Ungaria și Polonia. încă de pe la 1590, apare/un „Ștefan Blănariul ot Căinenr” ³. La 1621 Lazăr blănarul Păhărnicele e în Blidăreni, lângă Căiuți ⁴. La 1662 Andonie Blănarul din Iași „ținea o nepoată de sor a Iorgăi Postelnicul”, ruda lui Vasile Lupu, Măria, și avea satele aceleia ⁵. Un străin pare a fi contemporanul său Drosea (Drosos), fost staroste al breslei, formată la această dată ⁶. „Mihăilachie Blănariul”, al treilea din acest deceniu, era însuși „ficiorul măscăriciului” domnesc ⁷. Mama lui Ion Blănariul

1 *Studii și doc.*, VII, p. 8, II, 1, V. *ibid.*, p. 203: „călțuni de bumbac cu flori”.

2 *Ibid.*, VI, p. 312, no. 704.

3 Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, p. 112.

* Bibi. Ac. Rom, 77, XXI.

5 *Studii și doc.*, V, p. 37, no. 174.

6 *Arhiva istorică*, I, p. 136, no. 198; p. 182, no. 273.

i *Ibid.*-Și în doc, 121-122, LXXVII, ale Ac. Rom. (an. 1673). Vasile Blănarul din Iași, la 1691; *ibid.*, 168, LXX. Apostol, tot acolo, la 1708; Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 134, Toader în 1711; Bibi. Ac. Rom, 38, LXIV. Stație în 1715, *ibid.*, 146, LXVIII. Ștefan, ginerele lui Căpătă, în 1719; *ibid.*, 36, LXIV. Chiriță în 1727; Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 192. Toader din Roman, 1732, *ibid.*, 185, LXXXVIII, 188, LXV, Vasile din 1744; Bibi. Ac Rom, 153, LIX. Ienachi, în 1753; Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1907, p. 202. Dumitrachi, din Moldova, Bibi. Ac. Rom, 61, V. Panait, de acolo, în 1759, *ibid.*, 136, LXXXVI, ^avel dm Iași, în 1760, *ibid.*, 112, XIII. Ioniță, în 1761; *ibid.*, oy, LXXIV. Constantin, în 1763, *ibid.*, 246, CLXXXIX. Mihalachi v-xreculș! Dumitru, în 1763, *ibid.*, 246, LXXXIX. Dobre și Pasa r ^ ? * * * * * 1764 < Vid., 259, IV. Toader în 1765; *ibid.*, 177^ • / i e o r e s s o l o m m a s s e 1773; /Wtf., 64, LX, Vasile Rugină în 1775 < 571 LXXI NICOLAE ÎN 1777 5 ^{ibid} > XXXIV. Nistor

17AJ \. *ibid* > 193-4, LX V. Nicolae ot Căliman, în Moldova, la *ibid.*, 2^1, XXXIV. Chir Tănase blănarul în Galați, 1784-

din 1737, ginere al lui Cîrstea Blănariul, tot din Iași, era nepoata unui vătaf¹. Blănării jucau un rol prin județe, ca Apostol din Roman (1678), Simion de acolo², Ștefan din Cotnari³.

Se blăniau tîmbare, contese, ghiordii, cațaveice, malotele, cu „soroace de samur” sau de „sobol”, de caco-m, cu „pacele de samur”⁴, cu „zagarale” și „alimii” de ace-
ibid., 82, LXXXVIII. Ioniță Tulea, în Iași, 1785-7; *ibid.*, 37, XCVII, 52, XCVII. Jupînul Dima, acolo, în 1787; *ibid.*, 44, XCVII Badiul, la Focșani, în 1790; Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 31 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu). Ioniță și Toader căpitanul, moșieri, la Iași, 1790, Bibi. Ac. Rom., 155, IX. Istrati, mort la această dată, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 92. favel, la Focșani, 1792; Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 46 (de la d. Tuducescu). Nicola Penciu și Simion Dumitru, în Iași, 1792, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 144. Dumitru, acolo, în 1794, Bibi. Ac. Rom., 103, XCVI. Gheorghe în 1795, *ibid.*, 216, LVI, Nicolae Racoviță, 1798, *ibid.*, 54, L. Vasile din Botoșani, în 1802, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 199. Toma în 1803, Bibi. Ac. Rom., 278, X. Ioniță, la Roman, în 1804, *ibid.*, 183, LXIII. Dumitru, la București, în 1804, (Arh. Statului, *Condica domnească*, 50, 77; de la d. Tuducescu), Marin, la Focșani, în 1805 (*ibid.*, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 72, *idem*). Manole, la București, în 1806 (*ibid.*, *Condica domnească*, 53, 307; *idem*). Tatul, la Bîrlad, în 1811; Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1905, p. 108, Antonie Mihail, la Iași, în 1816, *ibid.*, an. 1911, p. 150. Ioniță, acolo, în 1818-23, *ibid.*, an. 1909, I, p. 46; Bibi. Ac. Rom., 126, XXV, 132, XXV, 134, XXV, 136, XXV, 137, XXV. Hriste Ioan, în 1820; Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1907, p. 228. Teodor, la Focșani, în 1823, Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 119 (de la d. Tuducescu). Ioan, porușnic, la Ocna, în 1824, Bibi. Ac. Rom., 163, XXV, 222, XXV. Zamfir la Iași, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, I, 44 (Bibi. Ac. Rom., 181, CXV), V. și *ibid.*, 60, LXXIV, și 64, XXVI.

1 *Studii și doc*, V, pp. 55-6, no. 253. Pare a fi Lăpușneanul din doc. 225, LXXXIX, al Ac. Rom. Familii de blănari la Iași, revista *Ion Neculce*, I, pp. 89-90.

2 Bibi. Ac. Rom., 68, LVI, 71, LVI (1742-3).

3 *Studii și doc*, VI, p. 90, no. 74; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, p. 19, no. 20.

4 *Doc. economice și financiare*, p. 166; *Studii și doc*, V, p. 156, no. 104.

iași speță¹, cu „sîngiape”², cu scumpa „vulpe de Moscu”³, cu pîntece de sîngeap⁴ \ ba chiar cu lup⁵, ori cu pîntece de cîne”⁶ și alte „misăzi”.

Socotelile Brașovului menționează pălăriile de stofă de blană trimise de negustorii de acolo Domnilor noi⁷. la unele prilejuri solemne⁸. După 1600 însă șlicurile, rora li se zice mai târziu: ișlicuri, sînt fabricate de ișlicari⁹, cari așezați în țară, cari întrebunțează același material ca și acești blănari, fără a se bucura de aceiași trecut¹⁰, ajungînd la aceiași bogăție¹¹. Ei puneau pe calîpurile¹² calupurile lor cușme tur^ăiiești¹³, cupme leșești cu fund de postav și de plisă, cușme mocănești¹⁴, și șlice boier¹⁵ și domnești cu jder și sobol¹⁶, cu samur¹⁷. Acestea urmă erau deosebit de luxoase: unul are „șapte flori mărăgăritar, cu căsuțale dă auru, cu robinuri și cu zragduri” \ gugiunanele erau tot în sama lor¹⁸. Pe lîngă ișlicari, se întîmpină, în secolul al XVIII-lea, și o „șlicăr din Iași, Măria, care e soră de cojocar”¹⁹. Pentru pomer

1 *Ibid.*, VI, p. 260, no. 416; XI, p. 281, no. 39?

» *Ibid.*, VII, p. 8, II, 1.

3 *Ibid.*, V, p. 370 (catastiful brîncovenesc).

4 Antonovici, *Doc. bîrlădene*, II, p. 92.

5 *Studii și doc*, V, p. 260.

6 *Doc. Callimachi*, II, p. 111.

7 Hurmuzaki, XI, *passim*.

* Sandu ișlicar în Iași, 1798; Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 97.

9 V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, pp. 404-5

^ "Studii și doc, XXI (Moldova, 1829). V. miturcă, miturcă, m Herodotul romanesc, p. 533.

11 Antonovici, *l. c.* (diată din 1800 a lui Constandin I. canul din Bîrlad).

12 V. *studii și doc*, VI, p. 213; no! 16 (Moldova, 1690)

13 * „sobol”, și altul „cu jder”. V. și *ibid.*, V, p. 13

14 /i-i

t4 „ișlic cu samur”.
15 *Ibid.*, XI, p. 266, no. 7 (an. 1740)

16 ie £^o Callimachi, II, p. 124 (an. 1763-4).

Revista *Ion Neculce*, I, pp. 50-1.

„mișeilor” se aduceau din Brașov cumănace, al căror us a fost apoi restrâns la călugări¹. Am găsit și un **potcapi-
ceriu**, negustor².

Tabacii, tăbăarii sau **pielării** sînt de înfățișat lîngă *coi* jocuri. Pomenirea lor e rară înaintea epocii de privilegii fanariote; am notat un singur tăbăcar moldovean, la Focșani, până la 1700³. Săftianurile și iufturnile⁴ pregătite de dînșii, trebuiau să întîmpine concurența Orientului, de o mare vechime și de o fineță inegalabilă.

Cojocarii apar ca o breaslă deosebită de a blănărilor⁵. Unii sînt simpli negustori⁶, alții își lucrează singuri marfa pe care o vînd. Se împart în cojocari „pîrv”, sau de clasa întăiu, „cojocari de cojoace proaste”, și „eîrpacF”, aceștia din urmă fiind pentru țerani și săteni și satisfăcînd și „obiceiul orașanilor dă la oraș dă dau pre anu cojoace la vezetii și la comișăi”⁷. Cel mai vechiu cojocar cuprins în documente poartă numele unguresc de Suci (Socs), și, anume e șoltuzul de Trofuș Suci Mihai, din 1590-1⁸. Episcopiile, ca acea de Huși, la 1623, își aveau cojocarii lor⁹, ca și

¹ *Studii și doc.*, X, p. 56, no. 1.

² Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 210 an. 1823).

³ „Strătulul tăbăcar”; *Studii și doc.*, V, p. 95, no. 86. Contracte pentru piei pe la 1720 în Ardeal, *ibid.*, XIII, pp. 23-4, no. 34; pp. 25-6, no. 25-6, no. 38. Pielari în București (sec. al XVIII-lea), *Inscripții*, I, p. 353, no. 906. În Iași: 1740, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 243; 1816; Bibi. Ac. Rom., 201, XVIII.

⁴ Revista *Ion Neculce*, II (și pentru săftianuri de Diarbecr). 5 *Studii și doc.*, XVI, p. 379 (Moldova, 1721).

⁵ V. *ibid.*, V, p. 347 (catastiful brîncovenesc; alături cu mătăsarii). V. și *ibid.*, XIII, p. 3, no. 4 (prețuri de cojoace, cațaveice, plus o „cretință”, o ie și măhrămi).

⁷ *Ibid.*, VI, p. 44, no. 109 (cisle 1748-9).

⁸ *Ibid.*, V, p. 362.

⁹ *Ibid.*, VI, p. 263, no. 429. V. și Dumitrașco Suci, biv Vel Agă, ispravnic de Putna, *ibid.*, p. 263, no. 433.

¹⁰ Melhisedec, *Cronica Hușului*, II, p. 54.

Domnia, care pe vremea lui Brîncoveanu lua „cojoace de rîs” de la dînșii, pentru Sultanul însuși¹. Nu e de mirare că la 1662 era în București un cojocar fiu de Persan: „Cîrstea cojocariul, feciorul lui Dumitru Căzălbașul” ~. Ii găsim pană după 1700 în orașe — un Petriman cojocarul de Tîrgoviște pe la 1640³ —, dar și prin tîrgușoare și sate\

Două bresle moldovenești, de o îndeletnicire în legătură cu acestea înfloresc, în veacul al XVII-lea, și din oaua războaielor ce încă se poartă și a unui comerț care în curînd va fi distrus de năvala importului din Apus. La 1623, episcopia de Huși își avea **curălanip**, precum pe la 1700 Deadiul curălarul era pe lîngă Vlădica de Niceia, retras la mănăstirea Burdujeni⁴. Pe la 1680, lașul adăpostia o breaslă întregă, cu starostele ei, Nicolae⁵. Se știe că ei aveau aici o biserică a lor⁶, care trăiește încă.

¹ Aricescu, o. c., p. 516.

² Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1914, p. 73.

³ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 210. Cf. Iorga, *Inscripții*, I, p. 322, no. 785 (an. 1732).

* Zota cojo.earul din Filipești, c. 1700; *Studii și doc.*, X, p. 211, no> U. Un sat Cojocarii din Vaslui, Ghibănescu, o. c., VIII, p. 301 și aiurea. Dan la București în 1784. Arh. Statului, Stavropoleos>13, 16. Unul la Hîrlău, c. 1800; Academia Romîna *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 100. Hristea în București, 1803; Arh. Statului, *Condica domnească*, 52, fol. 347 v-o. Sl. Atanase, Manole, *ibid.*, 50, fol. 466, Vo. (de la d. Tuducescu). La Tîrgul-Frumos, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, I p. 45.

⁵ Melhisedec, *Cronica Hușului*, II, p. 54.

⁶ „Care au fostu la Vlădica la Nichee”; *Stulii și doc.*, X p. 55, no. 46.

⁷ *An. Ac. Rom.*, XXXV, p. 346. Alți curelari ceva mai vechi, se întîlnesc la 1661. Radul „Curărariu” la 1718 în Oltenia (*Studii și doc.*, XIV, pp. 293-4, no. 12). La 1730 „Vlase starostia de curărari” în Iași.

⁸ *Ibid.*, XV, pp. 177-8. V. și *ibid.*, XXII, p. 23 (an. 1775); *Doc economice și financiare*, p. 220 (an. 1764). Gheorghe curălarul, la Focșani, Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 72 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

La Botoșani lucrau curălari în secolul al XVIII-lea⁴, și-i întâlnim pe alocurea și prin sate⁵.

Ei fac, pe lângă curele țintuite sau țintate⁶, și bice, hamuri, „cu alămuri”, „cu presîn”, cu paftale și cu moțuri⁷, guri de hamuri, frîie, ceprăzării—de unde li se zice și ceprăzari⁸, asociați și cu făcătorii de nasturi⁹—, zgărzi¹⁰, șleauri, opritori de la hamuri¹¹, capetele.

Tălpălarii, și ei cu biserică la Iași¹², aveau înainte de 1682 ca starosle pe „Pătrachie”, care vinde, în ființa urmașului său în dregătorie, Gligorașco, un loc lângă casa starostelului de mișei, adecă de calici, în „mahalaua tălpălariasci”¹³.

Șelarii sau săhăidăcarii își au tot atunci cea mai bogată clientelă de boieri războinici, mai ales în Moldova.

Încă din 1631 la Tîrgoviște, cu o populație străină, ungu-rească și săsească, rămasă catolică până târziu, un „Lemberi șelar” lucra pentru Domnie și boieri¹⁴. În 1779 la Botoșani Iacob Salariul vindea o casă lui Ioniță Ciobotariul, ginerele lui Iordachi Săhăidăcariul¹⁵. La sfîrșitul secolului,

* *Studii și doc*, XVII, p. 127, no. 25 (an. 1777).

² *Ibid.*, XIV, p. 101 (Oltenia).

s *Ibid.*, X ^ p. 224 (Bran, 1760).

* V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (1790, Muntenia); *Studii și doc*, XI, p. 267, no. 8; *Doc. economice și financiare*, p. 43 (an. 1764).

5 *Studii și doc*, VI, p. 45, no. 109 (an. 1748-9).

e *Năsturari* apar pe la 1700; *ibid.*, V, p. 74, no. 3.

7 *Doc. Callimachi*, II, pp. 129-30 (an. 1763-4).

⁸ *Correspondența lui Aman*, p. 194, no. 91.

⁹ *Ibid.*, XV, V 183, și urm. Privilegii pentru dînsa, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VII, pp. 266-7.

¹⁰ *Studii și doc*, V, p. 92, no. 72. V. și Mane Tălpălarul, c. 1740, *ibid.*, VI, p. 253, no. 383; Simion sin Tălpălar la Botoșani, *ibid.*, VII, p. 23, no. 8. Ștefan Tălpălar la Iași, în 1789, *Academia Romînă, Creșterea colecțiilor*, an. 1905, p. 116. V. și *ibid.*, an. 1911, p. 247.

¹¹ *Arhiva istorică*, I, p. 22, no. 34.

¹² *Academia Romînă, Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 89.

Oltenia avea șelari și prin **sate**¹. De la început, moda a fost cea turcească: șelele cu poclăzi², „cusute cu fir cu toate halaturile”, pe lângă „raftul greu cu presăn cu pohi”³, șelele cu „grana și cu frău”⁴, „cu sîrmă, cu rafturi turcești grele”⁵. În deosebi, era strălucit, la nunțile boierești, har-nașamentul calului de mire, cu raftul lui de argint; în Moldova-de-sus, el costa, la 1777, 150 de lei⁶. Săhăidăcarii adăugiau la lucrul de piele cusăturile cu fir de aur⁷. Moldova avea în secolul al XVIII-lea atît de buni meșteri în a» ceasta ramură, încît îi trimetea și Hanului⁸, așa precum în vremea mai veche Ardealul săsesc iniția țerile noastre în cunoașterea unor ramuri mai grele de meserii.

Anume meșteri lucrau „traistele, păturile, chingile” pentru caii lui Vodă⁹.

Nu cunosc niciun cas în care încălțăminte să fi fost adusă pentru Domn și pentru boieri de peste munți, ori tn care Sașii să fi trimes la Curțile noastre pe vre unul din excelenții lor **cizmari**. Numele cel mai vechiu al meșteșugului e acela pe care i-l dau Moldovenii și care e luat de ia Italianii veacului al XV-lea, întâii furnisori de încălțăminte: „ciubotari”; „cizmari” e după ungurește, și în Ardeal se zice chiar, și cu sufix unguresc: „cizmași”¹⁰. Numele de

¹ *Studii și doc*, XIV, p. 240: „Cârstea Șelariul” (an. 1684). Șelărițe, *ibid.*, XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803).

* *Ibid.*, VII, p. 213, no. 26.

² *Ibid.*, p. 196 (Moldova, 1735-6).

³ *Arhiva Istorică*, I, p. 139, no. 120 (Muntenia, 1620).

⁴ *Studii și doc*, VII, p. 179 (Moldova, 1678).

⁵ *Ibid.*, p. 152, no. 5.

⁶ V. Herodotul romanesc, p. 382 Cf. *Studii și doc*, VI, P- 4b, no. 109 (Moldova, 1748-9).

⁷ „Săhăidăcar ce merge la Hanul”; *Documentele Callimachi*, "> P- 119 (an. 1763-4).

* Aricescu, *l. c.*, p. 443.

riL f 111 * * * cuDotan și cizmari era o deosebire, arăfată prin alcătuirea ae bresle separate în Moldova, la 1721, *ibid.*, XVI, p. 379, ^

„scarpi” pare a fi și ei vechiu, și se recunoaște aceiași origine italiană, care nu poate fi atribuită altei epoci¹. Alte nume, turcești, „eavafi”, „papugii”, „eonduragii”, vor veni mai târziu, ca și numele occidental de „pantofari”. *

Cizmăria țigănească n-o întinim decât în vre-un cas izolat²; rasa n'avea gust pentru așa ceva. Încălțăminte nu se făcea în casă. **Pană** și pentru slugi³ Mocanii luați în serviciu de Vodă-Brîncoveanu⁴, „magopița”, bucătăreasa, unei mănăstiri din Moldova⁵ se comandau afară ciubotele și cizmele. Frumoasele cizme de modă ungurească și polonă, papucii turcești fără călcăiu, de piele galbenă, se lucrau afară; de meșteri liberi. În Țara-Românească îi găsim și prin județe: un Zlate, cu nume „sîrbesc”, de sigur, din mahalaua Sîrbilor, la Tîrgoviște, un Andrei cizmariul la Pitești⁶.

Un Bulgar care venia de peste Dunăre la Bucureștii lui Mircea Ciobanul ca să isprăvească apoi ea Sfîntul Nicolae cei rfo al Balcanilor, spune în notele despre viața sa că a adus în Capitala munteană, unde hainele bogate împodobiau o strălucită Curte, plină și de atâția Greci în jurul Doamnei Chiajna, luxoasa fiică a lui Petru Rareș, cunoștința acestui meșteșug nou⁶.

La Iași era o întreagă „uliță ciubotărească” în secolul

¹ V. „scarpe de tot soiul”; *Revista Istorică*, VII, p. 148 (an. 1840). Scarpii puteau fi însă de stofă: astfel „scarpii de dimie” din Moldova, la 1824 (*Studii și doc*, XXI/ p. 203).

² La 1781 în Moldova Mihalachi ciobotariul Țiganul, *ibid.*, XVI, p. 378, no. 118.

³ „S'au dat la 20 de mocani pentru ipîngele și pentru cizme”, Aricescu, *l. c.*, p. 104.

⁴ „Pe un băibărac și o păreche cibote magopiții”, *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 251 (an. 1743).

⁵ *Arhiva Istorică*, I, p. 8; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 210.

⁶ Comunicație a d-lui Șt. Ciobanu la Academia Română, Maiu 1926.

⁷ *Uricariul*, VII, p. 10 (an. 1666); *Studii și doc*, VI, p. 158, no. 14 (a. 1672); XXIII, p. 24 (a. 1775); VII, p. 86, no. 44 (an. 1823). La Roman „ulița lui Borșu sau ciubotărească” (Melhisedec, *Cronica Romanului*, II, p. 49). La Bîrlad, „ulița

al XVII-lea care e, mai târziu, numită: Ulița Cizmăriei, sau simplu: Cizmăria⁴. Meșterii, afară de Armeni ca Iacov de lîngă Curălarî în 1735⁵, sînt strînși cu atelierile lor lîngă puternica zidire de la începutul acestui veac care era mănăstirea lui Vodă-Barnovschi. Unii erau, ca și Zlate, străini, Sîrbi (= Bulgari), meșteșugurile bizantine fiind mai bine păstrate în viața, rămasă încă orășenească, a Balcanilor. Astfel acel „Dumitrașco Caba, feciorul lui Stoian Sîrbul” care, cu ginerele său, un străin botezat, fost Turc sau Armean, Costandin Botezatul, și cu fiica, Măria, vinde un loc, așezat într'un colț de meșteșugari, căci, de o parte, stă Apostol Blănarul și, de alta, un Dumitrașco **Babă** verdea, probabil cu asemenea ocupații. Cumpărătorul e un zlătar, Constantin, iar marțuri Sava și Ienachi zlătarii, precum și Mihai Ungurul, croitor, deci încă un străin. Tovărășie de viață care-și află corespondentul în principatul vecin, unde, la 1727, niște vin e cumpărat de „Iancul cizmariul ot Brăneoveni”, moșia lui Constantin-Vodă, și „Costandin croitorul” din același sat³.

Plapoma, obialul „cu flori de hir”, încep a se face la meșteri anume, după datina grecească, și la 1630, în București erau acuma doi **plăpumari**, Dima și Crăste⁴.

După meseriile îmbrăcămîntii și încălțămîntii, ale metalurgiei, începură a înflori în veacul al XVII-lea pentru ca în al XVIII-lea concurența comerțului apusean, favorizat prin tratate și ajutat în Principate de intermediari scutiți de dăjdi și ocrotiți de consuli, să le oprească în desvoltarea lor.

Lucrul țigănesc, mai ales, continuă a da tot felul de unelte de casă din fier, de fierotii\ din schijă și din aramă

cizmăriei, între Tanasă Ciobotaru și între Anton Ciobotaru" (Antonovici, *Doc Bîrlădene*, II, p. 121, no. 36).

¹ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, p. 331.

² Bibi. Ac. Rom., 226, LXXXIX.

³ *Studii și doc*, XIV, pp. 273-4, no. 42.

⁴ Bianu, *Documente*, p. 172, no. 188. Cf. *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69 (Moldova, 1734).

⁵ *Corespondența lui Aman*, p. 133, no. 294 (Craiova, 1831).

ori alamă: cazane, ceaune, chei, cuie, „piroae”.sau „piroane”¹, barzi, topoare, linguri, de dulceți, sahan, tigăi, tipsii, căldări și căldărușe (și pentru rufe)², gratii, grătare, săhane, poduști de fier³, cuțite, cuțitoaie \ cuțitașe, pirostii, frigări și rîșnițe de cafea, felinare de trăsuri, lighene („și lighinuri”), săfertășe („safertiasuri”⁴), sfeșnice, tiarurL blide de cositor și de tumbac⁵, piulițe și piluge (pisăloage) sau „măiugi de hier de pisat sare, de cinci litre de her” \ „pente”, balamale, obezi, zăbale⁶, „her și oțele de moară”⁸, „cuetori, brânci și alte legături de her la case”⁹, lacăte lanțuri de qar, „sfredele de roate”¹⁰, „tămîiernițe de aramă”¹¹, scări de șea¹², „cîrcei de fier”, „șini de fier pentru roate”, „cercuri de fier de bufi”, „bleauri de fier”, „scări de raft”¹³, „cinzeci”, pîlnii, calofire \ maiuri de fier, vătrae, „coși de hier”, „lanțuri de cal”¹⁴, sape, fiară de plug¹⁵ — un „plug cu fiare și cu douăzeci și patru de boi” se

¹ *Ibid.*, p. 127, no. 285 (Oltenia, 1830).

² *Studii și doc.*, VII, p. 356 (an. 1812); XIV, p. 267, no. 32 (1710-20: tipsii de aramă).

³ *Ibid.*, XXI, p. 417 (an. 1828).

* *Ibid.*, VII, p. 262, no. 198 (Moldova, 1827).

* *Ibid.*, p. 234 (Moldova, 1784).

⁶ *Ibid.*, XIV, p. 309, no. 48 Oltenia, c. 1760). V. și „piulița de tuciu, cu pisălogul ei”, *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 89 (Buzău, 1831).

? *Ibid.*, XXVIII, p. 209 fArdeal, an. 1795).

⁸ *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 239 (Moldova, 1743).

⁹ *Studii și doc.*, XIV, p. 57 (mănăstirea Hurezi, 1738); *Doc Tudor*, p. 148: „broște de ia ușile casălor de sus”.

¹⁰ *Ibid.*, XIV, p. 57 (*ibid.*).

n *Ibid.*, XII, p. 146, no. 198 (Ardeal, 1803).

¹² Și „o zăbală olăchească”; *ibid.*, XXI, p. 373 (Moldova, 1829).

¹ *Ibid.*, p. 428 (Moldova, an. 1828).

i* *Doc. Tudor*, p. 343, no. 481 (an. 1830).

¹⁵ *Studii și doc.*, XIV, p. 276, no. 45 (Oltenia, c. 1730).

¹⁶ *Ibid.*, p. 57 (mănăstirea Hurezi); VII, p. 213, no. 26 (Moldova, 1696: „păreachi de hiară de plug”); p. 356 („păreachi heară dă cai”).

întîlnește în Țara-Românească încă de la 1557¹ —, „dimerlii de măsurat pâine”², „herestrae”³, blide și talgere de plumb⁴.

Lucrează Țigani robi, și avem tocmeala, din 1622, a fiului lui Vreameș, care, vînzîndu-se unui negustor din Tîrgoviște, „ca Țigan de moșie și de strămoșie”, drept un cal și 600 de bani, ca să scape de Turcul ce-i „cade asupra”, mai căre: „hier, 20 oca drept 309 de bani de mi-am făcut ciocane și opăreachie de foi drept un galben”⁵. Numele cel vechiu e acela de **faur**⁶ (de unde „a făuri”), apoi cel de fierar, „herar”⁷, de „me;ter de fier”⁸. Se deosebesc însă **lăcătușii**, răspîndiți și prin tîrgușoare, prin sate chiar⁹ și

¹ *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44.

² *Studii și doc.*, XXI, p. 427 (an. 1828).

s *Ibid.*, XIV, p. 57 (și „lanț de hănteu”).

⁴ *Uricariul*, XI, p. 120 (Moldova, 1745).— Mai vezi *Studii și doc.*, VII, p. 262, no. 198 (Moldova, 1827); XIV, p. 48, no. 40 (Oltenia, c. 1730); XXIII, p. 337, (Moldova, 1830: frigare de cafea); *Analele Academiei Romîne*, XXXIV, p. 57; XXXV, p. 80 (an. 1821); *Documentele Tudor*, p. 148; *Correspondenta lui Aman*, p. 57, no. 138; p. 98; p. 194, no. 91; *Arh. ist.*, I, p. 64, no. 71 (Moldova, c. 1690); *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 72 (Moldova, 1734); Herodotul romanesc, p. 12 („grătar de fier”); *Uricariul*, XI, p. 219 (Moldova, 1711: „căldări mari de rachiu”); *Doc economice și financiare*, p. 149 (an. 1825-6): „gratiile de fier ce din poruncă s'au făcut și s'au trimis la Iași”, p. 129 (an. 1822: „obezi și altele la temniță”).

⁵ *Arh. istorică*, I, p. 128, no. 187.

⁶ Necolai Faor (sec. al XVIII-lea), *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 40: „Țigan faur de fier”, *ibid.*, p. 68 (Moldova, 1734).

⁷ Herari, Melhisedec, *Cronica Hușului*, I, p. 305 (an. 1768), P- 387 (an. 1795); *Documente financiare și economice*, p. 40 (an. 1764).

⁸ „La 2 Țigani, meșteri de fier ce s'au trimis la Măria Sa ttanu”; *Documente Callimachi*, II, p. 119 (an. 1763-4); *Studii*

a o¹⁷ x v i i p i 224...¹⁶ *¹⁴ f c ¹⁴ - ¹¹ XVII-lea: „Dima beraru”). *studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109 (Moldova, 1748-9); XIV, P_ r' ¹⁴ - 105 (mănăstirea Hurezi, 1780); p. 123 (Oltenia, ¹⁷»5), p. 128 (Oltenia, c. 1790: ereditari); Iorga, *Inscripții*, A, P- 320, no. 378 (an. 1795); *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 36-7, no. 31 (an. 1814).

./ **potcovarii** (se vorbește și de câte o „potcovăriță”) ⁴, între alii cari cel domnesc în Moldova, la 1733 ⁵. • Un preot din Ardeal, notar și patron, „paronuș” al bisericii din Ludișor, poartă, la 1786, numele de Iacov Lăcătușul ⁶.

Odată la 1700, lucrează la Munteni „Hanăș lăcătușul de aeii de la Brașov” ⁷. Cutitari anume se află numai acolo ⁸. Uneori li se dădea meșterilor materialul de către client. Astfel în socotelile lui Vodă Brîncoveanu figurează această însemnare: „2 cară cu procoane... la fierul ce s'au blehuit și s'au cercuit carata și s'au potcovit boii și s'au făcut barde, eușitoaie, topoară” ⁹.

Căldărarii aveau un rol aparte. Puteau fi Țigani, ca simplită meșteri fierari, ei cari lucrau cu aramă. Încă din 1612 găsim la Tîrgoviște pe căldărarii robi Crăcea și Stan ¹⁰. Unul avea la 1709 pe un Burcă Țiganul căldăra* ¹¹. Dar capitală Moldovei număra înainte și după 1700 o sumă de căldărari liberi, Romîni de bună samă ¹², cari-și aveau prăvăliile ¹³, pe aiurea; alții posedau proprietăți și vindeau vin din

⁴ *Studii și doc.*, VII, p. 298, no. 52 (Iași, 1704: „Ion Viardeș potcovariul”); XV, p. 241, no. 693 (Vălenii-de-Munte, c. 1828: „Voica potcovăriță”).

⁵ Postolachi, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, fm. 1908 p. 79.

⁶ *Ibid.*, XIII, p. 126, no. 406; p. 127, no. 409; *Arh. istorică*, I, p. 64, no. 7t (Moldova, c. 1690): „tocuri de ta'lgire”.

* *Studii și doc.*, X, p. 38, no. 7.

⁷ *Ibid.*, pp. 236-7, no. 260. De acolo se trimet, de către boierul expatriat Nicolae Ruset, în Moldova „prăjitbri de cafea”; *ibid.*, V, pp. 56-7.

⁸ Aricescu, *l. c.*, p. 400.

⁹ *Arhiva Istorică*, I, p. 128, no. 187.

¹⁰ Melhisedec, *Cron. Hușului*, I, pp. 257-8.

¹¹ *An. Ac. Rom.*, XXXV, p. 346 (Iași, 1682); *Studii și doc.*, VII, p. 324 (Iași, 1701); V, p. 74, no. 3 (Iași, sec. al XVIII-lea); revista *Ion Neculce*, II, p. 287 (Iași, 1713). V. și 'Nicolae Sima căldărarul, în 1807, Bibi. Ac. Rom., 60, V.

¹² *Ibid.*, VI, p. 267 (Iași, c. 1740): „căldărarii cu dugheană de lucrul căldărării”.

viile lor ⁴. Catastiful brîncovenesc arată că supt vătaful de, căldărari erau la tîrguri: căldărari **domnești**, boierești, căjlugărești, alții ca seimeni, cazaci, talpoși, străini, „cu marfă căldărărească”, toți dînd dajde pe/„samsană și car” și datorind* a drege vasele Curții ⁵. Mănăstirile întrebuițau căldărari tocmiți cu contract, cari primiau arama cu patru parale ocaua și fierul și er^u plătiți cuu mertic, legume și vin, primind o arvună și plata de 14 parale ocaua. Ei fabricau linguri, fier de țevi, foarfeci, fundulețe, „șțiție”, ciocane, clești, „carmaeri”, „maxildare”, „eotale”, „șorăpuri” (șuruburi), „cauce cu coadă”, „nicovale” „copii”, „tipare de aramă” și „jalte măruntaie” ⁶.

În acest timp se aduce de aiurea numai acel „hier alb” de care vorbește documentul lui Ștefan-cel-Mare citat mai sus ⁷. Cu el se lucrează în 1707 la Mitropolia Bălgradului ⁸, și în 1656 Moldovenii îl aduceau din Ardeal pentru o mănăstire domnească ⁹. Cel dintăiu **tinichigiu** ce cunosea e Stan din București, la 1669 ¹⁰. Tot de importăție par a fi obiectele de „aciuae”, de „cioaie” ¹¹.

Cele mai vechi clopote, ca la Cozia ¹², sînt turnate în Ardeal; secolul al XVII-lea le aduce din Danzig-Gdansk, Danța noastră ¹³. Odată, într'un tîrziu, clopotul pentru mănăstirea Sf. Pavelde la Athos, neputîndu-se face la Sibiu, e comandat la Viena ¹⁴. Clopotari de țară nu arată să fi

⁴ *Ibid.*, V, p. 490, no. 41, c: 1700: „Ivan căldărarul” munten; X, pp. 40-1, no. 9 (Brașov, c. 1700).

⁵ *Ibid.*, V, p. 357.

⁶ *Studii și doc.*, IX (an. 1757).

⁷ V. mai sus. În traducerea lui I. Bogdan e numai: „fier”. T

⁸ *Studii și doc.*, XIII, p. 96, no. 268.

⁹ „Hier albu care este de triaba mănăstirii a Mării Sale lui Vodă”; *Studii și doc.*, X, p. 31 (Ocna).

¹⁰ Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1914, p. 73.

¹¹ Revista *Ion Neculce*, II; *Studii și doc.*, XIV, p. 57 (mă-năstirea Hurezi, 1738). *

¹² Inscricția la Hasdeu, *Istoria critică*.

¹³ „ga”, *Inscricții*, passim.

¹⁴ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXIX, p. 13.

fost până foarte târziu după această epocă, dar se putea aduce temporar un meșter din alte părți. Astfel pare că e vorba de fabricarea la noi a unui clopot brîncovenesc în această mențiune din socotelile Domnului pe atît de pios, pe cit de bogat: „360 taleri s'au dat la Neamțul clopotarului pentru un clopot ce s'au făcut la beserica domnească de la Tîrgoviște” \

Nicio breaslă decît a blănarilor nu stătea alături ca bogăție și însemnătate cu a **argintarilor**, cărora pe urmă li s'a zis cu un nume turcesc: „cuiungii” .

Urmînd exemplul înaintașilor sași din Ardeal, ca Luca argintarul, chemat de Lăpușneanu¹, ei „ferecau” cu argint și aur. Putea fi „ferecată” o Evanghelie, o cruce, dar și o sabie, ca în Țara-Românească la 1557². Doi ani mai târziu, pentru îmbrăcarea cu argint a unor moaște se face această socoteală în Moldova: „92 aspri argint: 50 lemnul crucii, 50 pietrele, mărgăritarele, 9 ughi aurul de poleit 32 zloți facerea lucrului”; iscălește meșterul care e popa jNiehifor, probabil un călugăr, un ieromonah \ La biserica din Brusturi, boierul Șarpe dă următoarele odoare: sfeș³ nic de 16 măsuri argint, pahar de argint, patrahir cu fir, icoane și mărgăritare, pe lîngă veșmintele de urșinic cu aur⁴. Se lucrează de ei „sponce de argint”⁵, nasturi de mărgăritare cu cășute de aur⁶, „căpetare cu sîr-

¹ Aricescu, *l. c.*, p. 661.

² Hurmuzaki, XI, p. 804, Un vas de argint din Brașov pentru acest Domn, *ibid.*, p. 800.

³ *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44. Cf. *Studii și doc.*, XV, p. 129, no. 356, și Herodotul romanesc, pp. 43, 237.

* *An. Ac Rom.*, XXXIV, p. 464.

⁴ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, p. 260. Pentru averea în juvaiera a lui Petru Șchiopul v. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I; Hurmuzaki, XI și comunicația mea despre foaia de zestre, !I din 1587, a Măriei, fiica lui Petru-Vodă, în *An. Ac Rom.*, an. H 1926.

⁵ *Arhiva Istorică*, I, p. 63, no. 71.

⁶ *Studii și doc.*, XIV, p. 243, no. 8 (Oltenia, 1691),

mă și cu mărgăritar și cu 6 poctale de aur și 12 diaman-turi în poctale și 5 rubinuri cu cuiburi între poctale”¹.

Romîni de obicei — am găsit un singur Țigan „zlătar” în Moldova anului 1744², dar acela pare să fie un „aurar”, culegător de aur în rîuri—, ei făceau Domniei și boierilor tot felul de lucruri de artă din metalul scump care era încredințat îndemănării și gustului lor. Calul făgăduit de Matei Basarab „craului” ardelean Gheorghe Râkoczy I-iu, are „scărele de argint și abăioară de sîrmă”³. Pentru a doua jumătate a veacului avem nume de zlătari ieșeni: Chira din 1669⁴, Calodin de pe același timp⁵, Crîstea, care în 1662 avea un fiu la alt meșteșug, acela al băibărăcarilor⁶. Bogatul Vasăiu zlătarul din Tîrgoviște vinde la 1680 patru prăvălii boierului Apostol Catargiu⁷. Dar încă înainte de sfârșitul veacului importul din Ardeal scade veniturile acestor iscusîți meșteri, răpede ajunși la bogăție: la 1678 se purtau „brățări de Dansca” și se întrebunțau la bucătăriile celor mari „piulițe de Brașau poleite pe dinăunr trii”⁸.

În legătură cu zlătăria era și bănăria⁹. Istrate-Vodă Dabija, în dorința și nevoia lui de a plăti ostașii colaborației militare, oricît de modeste, cerute de Turci, puse ca la Suceava să i se bată monedă falșă suedesă, șalăii (după

¹ *Buletinul Comisiei Istorice*, II, p. 211 (Moldova, 1711).

² *Ibid.*, IV, pp. 80-1, no. 35.

³ *Studii și doc.*, IV, p. 27.

⁴ *Arhiva Istorică*, I, p. 136, no. 198.

⁵ *Studii și doc.*, VII, p. 103, no. 5. E în ceartă cu un negustor, și în act e martor și un „schimbătorii!” de bani, un zara-f.

⁶ *Ibid.*, XI, p. 92, no. 200. Cf., și revista *Ion Neculce*, I, p. 99 (Iași, 1726). Și un sat în Putna, Zlătari, *Studii și doc.*, VI, p. 262, no. 426.

⁷ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IX, p. 233.

⁸ *Studii și doc.*, VII, p. 175.

⁹ Ion Bănariul biv Vel Căpihui în 1737, *Academia Romînă, Creșterea colecțiilor*, an. 1907, p. 220.

schillingi).⁴, precum și unii bani purtând numele și chipul său. Însă bănarul-șef fu Ienachi zlătarul, fiul lui Gheorghe zlătarul, cu care Vodă avu apoi un proces, cerându-i o despăgubire de o mie de lei, așa încât Ienachi trebui să-și puie chezași nu mai puțin de treizeci de negustori și boierinași⁵. Un alt document, din 1676, arată „cum au fost pus Dabija-Vodă pre Ghine ispravnic la bănărie⁶”. Doi ani mai târziu, un „Iorga zăt Bănari” pare să arate legătura de familie cu unul din cei de mai sus⁷.

O meserie care, în acest timp de lux, trebuia să culeagă multe comenzi era a caretașilor (numele e mai nou⁸). Cel mai vechiu nume de vehicul e acela de: car; în Țara-Românească la 1557 el avea cinci telegari⁹. Pe atunci carăle se cereau de Domni în Ardeal, ca supt fiii lui Rareș și supt Lăpușeanu¹⁰.

Meșterii întrebuințau uneori și Țigani. Astfel, la 1719 unul din fiii zlătarului Bărgău e arătat ca „Țigan domnescu, trebuitoriu Curții domnești, carili lucraiază la bolduri de rădvanuri domnești”—rădvanul era marea trăsură de pa-

⁴ V. studiul d-lui C. Moisil asupra acestor bănari. Și la Rodna, posesiune moldovenească, în Ardeal, se băteau bani falși, supt Ilie, fiul lui Petru Rareș; Hurmuzaki, XV, p. 483, no. DCCCXCVII.

⁵ *Studii și doc*, III, p. 20.

⁶ Antonovici, *Doc birlădene*, III, p. 258.

⁷ *Studii și doc*, VII, p. 185.

⁸ V. și *Documentele Callimachi*, II, p. 124 (an. 1763-4). „Caretașul gospod”, către 1760 (plata 5 lei pe lună, în Moldova); *Studii și doc*, XXII, p. 133. V. și V. A. Urechiiă, *Ist. Rom.*, XIII, p. 360, nota (an. 1822). Rotari și fierari, *ibid.*, p. 569, no. MLIII.

⁹ *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44.

¹⁰ Hurmuzaki, XV, p. 489, no. DCCCCVIII. Cf. *ibid.*, XI, pp. 801, 802. Roate de fier de acolo, *ibid.*, p. 794. Cărată cu bogasie pentru Alexandru-Vodă, *ibid.*, p. 793. Cu postav de Lund, *ibid.*, XV, p. 496, no. DCCCCIX. Cf. pp. 527-8, DCCCCLXVII, no. DCCCCLXV. Pentru Petru Șchiopul, *ibid.*, p. 601, no. MCXX.

radă cu șase cai, ca și „cuhnea”¹ — „și la cocii — acer” lași lucru ca și „cuhnea”; avem și „cocieri gospod”, cu vătaful lor ~. — „ce să fac pentru treaba Măriilor Sale Hanilor și altor Agi și spoeste hiările”². Cociile erau „spânzurate în curăle”³. Dacă mai vechiu decât orice trăsură era leagănul tras de telegari, Vodă mai avea pe la 1700 „carate domnești”, „cară domneșt.”⁴, asemenea cu acelea care pe la 1580 duceau tributul la Constantinopol⁵. Din Ardeal li se trimeteau hintee⁶. Odată se vorbește de o „camără cu 6 telegari bătută cu bulgariu de Mosc.”⁷. Erau și leftice, făcute de lefticari⁸. Săniile, și anume de os, le întrebuințau, spune Ureche, în lașul de pe la 1580, Iancu-Vodă Sasul⁹. Pe vremea lui Vasile Lupu însă căratele se ivesc, aduse din Polonia, unde, la Liov, Domnul trimete pentru acest scop pe Marele Comis și pe Ioan Robulețco, șoltuzul de Cernăuți¹⁰. Brîncoveanu-și avea carătașul la Brașov, și Șerban

¹ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 68 (an. 1734). V. mai târziu „rădvan cu cafasuri ferecate și spânzurat în curăle”; *Doc. economice și financiare*, p. 37 (an. 1764). „Rădvan, 6 telegari și cuhni bătută cu bulgariu cu 6 cai telegari”; *Studii și doc*, VII, p. 192 (Moldova, 1730).

² „Ioan vătavul de cocieri gospod”; *Studii și doc*, VI, p. 61, no. 23 (an. 1719). Cf. „Mihăilă, vătaf de cărași”, Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 63.

³ *Studii și doc*, XI, p. 94, no. 219.

⁴ *Doc. Callimachi*, II, p. 111 (an. 1763-4).

⁵ „Leagăn cu telegari”; *Studii și doc*, V, p. 298 no. 23 (Muntenia, 1642).

⁶ „Cinci carate domnești”; *ibid.*, VI, p. 313, no. 707.

⁷ Hurmuzaki, XI: călătoria lui Bongars.

⁸ *Studii și doc*, XII, p. 98, no. 186 (Ardeal, 1778); „2 hăntee cumpărate cu florinți 360”; *Studii și doc*, XIV, p. 57 (mă-năstirea Hurezi, 1738). Pocliturile se făceau deosebit, de *pochtari*; *Revista Istorică*, X, p. 121 (an. 1778).

⁹ *Studii și doc*, VII, p. 196 (Moldova, 1735-6).

¹⁰ „Leftică cu hamurii bulgariu, 250 lei”; *Studii și doc*, VII, p. 177 (an. 1777); *ibid.*, p. 22, no. 69 (Moldova, 1777). Lefticariul d'n Botoșani, *ibid.*, VII, p. 127, no. 25: p. 130, no. 38 (an. 1777, 1783).

¹¹ Cronica lui Ureche.

¹² *Studii și doc*, V, p. 120, no. 13.

Greceanu se servia de o „căruță nemțească”, dar în aceiași vreme în țară se făceau cocii pentru Turci¹.

Cîteva meșteșuguri mai mărunte înainte de a trece la acelea, așa de importante, care sînt legate de zidărie.

Din cele pentru războiu, care vor dispărea odată cu ființa unei oștiri de luptă în ferile noastre, Ștefan, fiul lui Alexandru-cel-Bun, chema la dînsul din Brașov, în 1435-47, pe Hanea Arcașul \ In Moldova o breaslă era ocupată ca fabricarea „arcelor încuibate” și „încordate” *: **arcarii**. Odată Ardealul furnisa arce lui Lăpușneanu². Ei aveau în Iași o întregă stradă; se zicea la 1701: „pe Podul Vechiu, în arcarii”³. Săbiile, simple și „ferecate”⁴, erau făcute de **cordari** sau săbieri, ca aceia cari făceau săbii „ferecate” în Suceava la 1655⁵. La 1519 Ștefan-cel-Tînăr dădea satul Cordăreni, care venia de la „fiica lui Andreica cordar”⁶. între săbieri erau și Țigani, ca Ghiorghitoș săbierul de pe la 1700⁷. Dar cu vremea săbii străine, orientale, pătrunseră: la 1780 găsim o „sabie bună căzâlbașească”, adecă persană⁸.

Sulițele, pîrlite în vîrf, — se zice și „lance de suliță”⁹—

¹ *Ibid.*, X, pp. 84-5, 86-7, n-le 3-4 (an. 1708).

² „La Vel Pitar de au făcut cucia Vizirului și uite patru cucii”; Aricescu, *l. c.*, p. 15.

³ Bogdan, *Relațiile Brașovului cu Moldova*, p. 16.

⁴ Herodotul romanesc, pp. 143, 383.

⁵ Hurmuzaki, XI, p. 800.

⁶ Revista *Ion Neculce*, III, p. 91; *Studii și doc.*, VII, p. 105, no. 11.

⁷ V. și „fărcașul săbiei”, în Herodotul romanesc, p. 172.

⁸ Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1906, p. 99.

⁹ *Arhiva Istorică*, I, p. 86.

¹⁰ *Studii și doc.*, XVI, p. 318, no. 58 (an. 1724); V. și *ibid.*, VI, p. 45, no. 109 (an. 1748-9).

¹¹ *Ibid.*, VII, p. 233, no. 103.

¹² Herodotul romanesc, p. 18. V. descrierea în *Acte și fragmente*, I, partea II, în 1663, a unei oști românești înarmate cu asemenea suliți. „Sulițe arse la vîrf” în Herodotul romanesc, p. 384.

zalele, pavezele sau pavețefele, platoșele \ erau datorite Țiganilor armurieri. Trebuie să fi fost și un fabricant de buzdușane, de măciuci și „măciucițe”¹. tar **băltăgarii** lucrău baltagele². Pentru coifuri, erau **coifănari**³. Găsim în 1655 un fecior de **selitrar**, care pregătia sălitra, și mult mai tîrziu un **prăvar**, pregătind praful de pușcă⁴.

Pentru negoțul vinului se crease încă din secolul al XVI-lea o întregă industrie. Doamna Marghita, a lui Simion-Vodă Movilă, scutia la începutul celui al XVII-lea pe șase **butnari** și doi **puntași** din Piatra Neamțului de orice angării și de birul talerului⁵. La Nicorești, în 1693, butnarii aveau un chehaie⁶. Tot așa va fi fost și la Odobești, poate și la Cotnari. O socoteală de cisle deosebește pe „butnariul ce faci buți noi sau burii” și pe simplul „butnariu legăturiu”⁷. N'avem despre **dogarii** munteni decît știri din secolul al XVII-lea.

Moldova are **făclieri** pe la 1680 pe Ursul⁸, Alexandru, Ursașan⁹, la Iași, pe Pălade la Focșani, pe Andrei din Băltăteni¹⁰. La București, Brîncoveanu întreține **lummărăria** lui, cu

¹ Herodotul romanesc, pp. 51, 137, 260, 309, 382. 388.

² *Ibid.*, p. 81.

³ Ieremia Străchinuță Băltăgarul, revista *Ion Neculce*, IV, p. 17.

* Baciul Coifănar în Muntenia la 1672, *Studii și doc.*, X, pp. 338-9.

* Lițu Prăvari; *ibid.*, XII, p. 200, no. 36 (Făgăraș, 1809), i *Arhiva Istorică*, I, p. 70, no. 82.

⁷ *Studii și doc.*, V, p. 224, no. 55.

⁸ *Ibid.*, VI, p. 45, no. 109 (Moldova, 1748-9). Vasile vătaf de butnari, la Iași, 1706, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1912, p. 153.

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXXV, pp. 345-6. V. și revista *Ion Neculce*, II, p. 287.

¹⁰ „Săbii și sulițe” # *doc.*, XI, p. 53, no. 28 (1681),

lumînărari cari o ieau în arendă și pot fi despăgubit pen-
tru ce au dat mai mult, ca Hagi Vasile, Mihul, Sterie \

Năvodarii de țară aveau concurenți, în Ardeal, pe vremea lui Lăpușneanu². Un **funar** apare la 1723 în Botoșani \ Pentru trecerea apelor cu **dubasul** erau **dubăsarii**, de la cari numete unui tîrg pe Nistru³.

Lemnarii aveau un rol întins, dar modest, „Broscașii” și „bărdașii” sînt înscriși deosebit la cislă⁴. „Ei fac sicrie sau secrie (și pentru scrisori⁵), sicrinuri⁶, săcrieșe, lăzi (și zugrăvite), scatulci, în care intră clondire în toc de piele, altele „legate cu fer”⁸, etc. Une ori, bogați, ei pot vinde vii, ca Arsănie lemnarul din Iași, la 1742⁹. „Mesele de pin case și cu scaunele lor” apar pe acest timp, lîngă paturi, lavițe, dulapuri¹⁰. Sînt și „lemnari meșteri la Curte” în Țara-Românească pe vremea lui Constantin Brîncoveanu¹¹.

¹ Aricescu, 7. c, pp. 86, 217, 321, 432. La 1831 încă Vîlcea lumînărarul din Buzău, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1912, -p. 233.

² Hurmuzaki, XI, pp. 795, 796 (an. 1556).

³ *Studii și doc*, VII, p. 121, XII, 1.

⁴ Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 82.

⁵ *Studii și doc*, VI, p. 45, no. 109.

⁶ *Ibid.*, XVI, p. 192, no. 37 (Moldova, 1653).

⁷ Cf. *Correspondența lui Aman*, p. 195, no. 92; *Doc Tudor*, p. 148; *Studii și doc*, VII, p. 192 (Moldova, 1730); p. 196 (1735-6). Dar „sipet mare de Lipsea, turcesc”, *ibid.*

⁸ *Studii și doc*, III, pp. 27-8, no. 2 (1708).

⁹ *Ibid.*, V, p. 239, no. 97.

¹⁰ *Ibid.*, XIV, p. 57 (mănăstirea Hurezi, 1738).

¹¹ *Ibid.*, V, p. 372 Dulgheri: 1774, Paraschiva; Bibi. Ac. Rom., 109, XCI. Oprea, 1784; Arh. Statului, *Condica domnească*, 86, 215. 1792 Enciu; *ibid.*, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 45. 1794 Șerban, *ibid.*, *Condica domnească*, 85, 215. 1808 Neacșul; *ibid.*, pp. 54, 159. 1811 Radul, *ibid.*, *Condica departamentului*, 8,3, fol. 62 v-o. 1815, Dumitru; *ibid.*, *Condica domnească*, 84, 46. 1838, Ilie, care e și bărbier; *ibid.*, *Condica de vînzări*, an. 1839. 78 (comunicații ale d-lui Iuliu Tuducescu).

Astfel teslarul devenia un fel de arhitect unit cu un antreprenor.

În Țara-Românească „meșterii de lemn” aveau plăți ca acelea ce se arată în 1673 la zidirea schitului Fedeleșcioiu: „unuia lei 5 pol, altuia lei 6 și iar la altul ughi 5, iar la altul lei 3”¹.

Alexandru Lăpușneanu, negustor îndrăzneț îfioitor în industrie, chemase doi oameni din Săceie ca să-i facă un fierăstrău în țară: „erectum moiam serrariam”². Vodă avea în Moldova „teslari gospod”³. Teslăria, lemnăria de clădire, pare a fi fost în secolul al XVII-lea o datorie gratuită; de aceea se văd scutindu-se orășenii din Huși la 1645-50⁴.

Ce putea face un teslar se vede din contractul încheiat la 1755 între Clement Laydet, superiorul bisericii catolice din Iași, și Manolachi teslarul, care se îndatorește a face cu totul niște dugheni, specificând pardosele, ferești, paturi, lavițe și „hiară”, prispa pe dinainte dughenilor de piatră⁵, poditul huditei porții”, poarta din dos, „ieșitorile”.

În Țara-Românească se zicea tîmplar celui care poate face tîmple meșter scobite și înflorite, uși sculptate, ca „Ioan tîmplarul” de la Vălenii-de-Munte⁶. În Ardeal terminul e „măsar”: Mănu Apostolu, agentul de afaceri al lui Vodă-Brîncoveanu, are discuții la 1709 cu „jupăneasa Ana măsărița” din Brașov V

¹ *Studii și doc*, V, p. 485.

² Hurmuzaki, XI, p. 806, an. 1559.

³ *Doc Callimachi*, II, p. 127.

⁴ Melhisedec; *Cronica Hușului*, I, p. 69.

⁵ *Literatură și artă romînă*, IV, pp. 689-90; Iorga, *Scrisori n.zapise de meseriași*, la această dată. La 1781 Nicolae teslarul⁶ I gospod în Iași, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1907, p. 228. Toader, fiul lui Mihai Rotarul, tot acolo în 1781⁷. Nicolae calfa de teslari, Ieșean, în 1800 *ibid.*, 185, XVI. Ivan Sîrbul, tot acolo, în 1815-6, *ibid.*, 169-70, XVI.

⁶ *Studii și doc*, XV, p. 232, no. 668 (an. 1742-3).

⁷ *Ibid.*, X, p. 261, no. 12. La 1764 o danie a lui Gheorghie Măsarul către schitul Văleni; Arh. Statului, *Cotroceni*, 55, 84 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

Șindilarii sînt parte fabricanți de **șindila**, parte acoperitori de clădiri. Pe la **1742**, Baia poate da odată **30.000**, altă dată **60.000** pentru mănăstiri¹. La **1698**, în Țara-Românească se spune că, „la Berea streășănele mănăstirii și foișorul denaintea mănăstirii au rămas tot neșândilite”².

Pentru cele d'intăiu construcții de cărămidă, care nu încep în Moldova decît cu Alexandru-eel-Bun, pe cînd în Țara-Românească biserica din Argeș dată acum de o jumătate de veac, stăpînitorii romîni au trebuit să se adreseze străinilor obișnuiți de veacuri cu acest lucru. Nu știm și probabil nu vom ști niciodată numele constructorului zidirii domnești muntene, care va fi fost un Grec, cunoscător al sistemului de arhitectură din Macedonia și Salonic. Mi s'a spus cîndva de I. Bogdan că Alexandru-Vodă a recurs la meșteri poloni și fără aceasta nu s'ar înțelege zidirea pur gotică de la Baia. Ștefan-cel-Mare a chemat pentru săparea pietrelor înflorite de pe mormintele de la Rădăuți ale înaintașilor săi pe acel Ceh, „mistr Ian”, al cărui nume e săpat cu discreție, într'un colț de lespede. Fără îndoială că meșteri poloni au fost chemați de dînsul și că prin ei a venit toată partea de gotism din zidurile lui, frumoase și trainice, la care Armeni din Caffa, știind milenarele tradiții ale Orientului, au putut adăugi legătura cu totul specială a turnului central și chiar arcadele lombarde, aduse de Genovesi în această margine de Crimee.

La Munteni, Basarab-cel-Tînăr face să-i aducă meșteri ardeleni pentru „mănăstirea de cărămidă și piatră” ce înălță³. Știrile precise, care lipsesc pentru secolul al XV-lea, afară de numele zidarului Ioan din Liov și a Greco-Genovesului

¹ *Studii și doc.*, VI, p. 214, n-le 50-L

² *Ibid.*, X, p. 164, no. 18. Șindilire de schit la Hurezi 1726, *ibid.*, XIV, p. 33, no. 29.

³ I. Bogdan, *Documente pr'voare la relațiile Țerii-Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, II, București, 1905 p 177 no. CXLVI.

Ioan Privana de la Chilia⁴, venit, cred, din Caffa policlinică, ie avem pentru arhitecții de peste munți ai lui Petru Rareș, care n'a făcut decît să urmeze un mult mai vechiu obicei. La Cetatea Neamțului el voia să aducă din **1529** încă zidari bistrițeni. Un Adrian meșterul e pomenit în **1536**. La **1543** Vodă se adresă personal „credinciosului meșter” care-i trebuie pentru lucrul la cetatea Sorocăi⁵. Și la **1545** el scrie unuia tot la Bistrița pentru o biserică asemenea cu cea din Suceava, puind chezași pe Vlădicii lui⁶. Un lung proces ni arată că Ioan Meșterul a fost adus de el de undeva, devenind „omul lui”⁷, și luîndu-și case, locuri, la Suceava și aiurea⁸, pentru o clădire bisericască din Suceava, plătindu-i-se în total **1.500** de zloți tătărești sau **18.000** de aspri. După năvălirea turcească, Ioan, care greșise construcția, îndată dărîmată, dar înlocuită de Vodă cu o alta „din temelie”, se retrăsese la Bistrița. întoreîndu-se Petru-Vodă, el încercă zadarnic să readucă pe fostul său servitor artistic pentru zidirile bisericesti nouă- pe care le plănua, la Roman și aiurea. Se simția nevoia lui pentru că zidarii sași, rdunați de Vodă, nu știau zidi după datina terii⁹. Meșterul refuză, pretextînd că Petru vrea să afle de Ia el unde sînt comorile îngropate ale boierilor tăiați pentru trădarea din **1538**. Cum Domnul, care striga că „ce are el cu moartea lui”¹⁰, că frumoasă biserică ar face el cu sînge nevinovat, îl scotea dator, făcîndu-i proces, bietul om, speriat, fugi la Sibiiu, numai să nu dea ochii cu stăpînul teribil de odinioară. Oferise și o curățire prin jurămint, pe care acesta n'o primi. Un Luca, un Gheorghe, un Andrei

⁴ V. Lăpedatu, în *Buletinul Comisiunii Istorice a Romîniei*, IV, p. 23 și urm.

⁵ -Hurmuzaki, XV, p 432, no. DCCCVII

⁶ *Ibid.*, p. 440, no. DCCXCIV.

⁷ *Ibid.*, p. 447, no. DCCCXXXIII; p 453, no. DCCCXLI.

⁸ *Ibid.*, pp. 454-5, no. DCCCXLV.

⁹ *Vestrates non noverant iuxta consuetudinem nostram edificare*, *ibid.*, p. 448, no. DCCCXXXV.

¹⁰ *Quid nobis cum sua morte— auferat Dens; ibid.*, p. 448, no. DCCCXXXV.

se unire deci cu Adrian, o mai veche cunoștință, pentru spornicul lucru domnesc, urmat de Vodă Ilie, dar cel d'întăiu nu fu mulțămît cu hrana și băutura ce-i dădea învățatul Vlădică Macarie de Roman, la a cărui biserică lucra, și fugi. În zadar Domnul oferi ca hrana și vinul meșterului, cît îi va cere inima, să fie în sama unui boier ca ispravnic omului îi era destul.

Alexandru Lăpușneanu, cătînd a-și întrece predecesorii prin proporțiile și împodobirea mănăstirii sale Slatina, recurse la aceiași ajutători tehnici și artistici. Cărămidarii înșiși veniau tot de acolo¹. Cea d'întăiu scrisoare a lui către Sașii cei mai de aproape, din Bistrița, poartă data de **1560**, și lucrul se și vede a fi fost început prin cumpărătura de cîlți cari se puneau în tencuială. Fintînarii sași, de cari se simte nevoia odată, aveau să lucreze, fără îndoială, nu numai „colacele de piatră”, despre care se vorbește și aiurea la altă epocă \ Din părțile Hațegului către Banat se cere marmură pentru pietrele de mormînt din ctitoria s± Pentru întăia oară Alexandru-Vodă împrumută, în țara unde **pană** atunci se făcea acoperișul cu **șindila** sau, în cașurile celui mai mare lux, cu plumb și aramă, datina munteană de întrebuițare a pămîntului ars. În locul olanelor lui Basarab², el cere însă țigla ca în Ardeal. Cînd Petru Șchiopul se apucă de lucru la mănăstirea sa Galata, din nou, la **1577**, se întrebuițară Sași: Vodă, constatînd că în țară nu sunt meșteri de așa ceva³, vrea nu mai puțin de cinsprezece pană la șaisprezece meșteri cu căpetenia lor numită de judele și jurații Bistriței, „căci voim ca nimeni să nu îi poruncească în țara noastră”⁴.

¹ *Ibid.*, pp. 465-6, no. DCCCLXV.

² *Ibid.*, XI, p. 795 (an. 1556).

³ V. mai sus.

⁴ *Ibid.*, XV, p. 557, no. XXXXVI: „etliche Brunnengraber und Fontanemacher” (recunoaștem țe fintînarii noștri).

⁵ Ad quam constructionem in regione nostra magistros ad satisfactionem habere non possumus; *ibid.*, p. 669.

⁶ Quia volumus ut nemo imperet eis in regione nostra ;. *ibid.*, — Subiectul a fost tratat, pe basa actelor ce am dat în Hur-

La **1564**, întors în Domnie, și cu meșteri răsăriteni¹, Alexandru-Vodă pofteste de la Bistrița meșteri pentru baia domnească din Iași, oferind „doi bani peste plată”² Meșterul cel mare, „magister magnus, primarius”\ îl avea el de'nainte³.

În veacul al XVII-lea se poate ca, odată, Vasile Lupu, urmînd obiceiul din vremea Lăpușneanului, să ceară pentru clădirile sale un meșter ardelean în stare a învăța pe ai lui. Dar lucrul de zidărie se razimă de acum înainte de acești zidari indigeni cari sînt pentru Moldova: pietrar;, ceia-ce la Munteni înseamnă exclusiv lucrători în piatră⁴. Numai cînd Șerban-Vodă Cantaeuzino lucrează la palatul său din Curu-Ceșme, lîngă Constantinopol, el întrebuițează oameni, materiale, mode și numiri de acolo. Cetim într'o chitanță grecească, păstrată din fericire; „**5,450** de aspri **25** dulapuri și **7** iucuri de rahturi (pa/tia), dulapul cu **170** aspri”. Urmează socotelile pentru odaia cea mare, a doua, cea către Arnăut-chioiu, cea mică de de-asupra străzii, odaia cea mare a Doamnei și a doua odaie a ei, acelea ale fetelor și copiilor din casă, zidul grădinii celei mari și al grădinii domnești, pardoseala în jos, cu pietrele ei; lucrătorii ieău odată o mie de aspri⁵.

La București, Brîncoveanu, urmașul lui Șerban, lucrează cu „zidarii Domniei”⁶. În socotelile acestei mărețe stăpîniri găsim: „s'au dat plata petrarilor ce au lucrat petrele la Curtea domnească de la Tîrgoviște și la zidari și la că-

muzaki, XV, pp. 317, 325, 371, 432 și urm., 513-21, 556, și urm., 600, 610, 669, no. MCXXXIX (v. și pămîntul „pro caramidibus faciendis in oppido nostra Bănia”), de d. Al. Lăpedatu, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, IV, p. 23 și urm., 83 și urm.

¹ Lăpedatu, *l. c.*

² Hurmuzaki, XV, p. 592, no. MCXVI.

³ *Ibid.*, p. 600, no. MCXVIII.

⁴ V. și Herodotul romanesc, p. 125.

⁵ Hurmuzaki, XIV, p. 261.

⁶ *Studii și doc.*, V, p. 372.

rămidari" \ Ori: „123 taleri s'au dat la meșterii ce au lucrat la casele domnești de la viile de la Pitești și la cărămidă și la șindrilă, la cuie, la fier și la alte măruntaie, afară de ce au dat și de la Cămară, tal. 65 -". Pentru lucrări de specialitate se făcea însă tot recurs la meșterii orientali, ca Alexandru Lăpușneanu când își clădia baia lui domnească din Iași, admirată de cancelariul Ioan Zamoyiski. Aceleași socoteli înseamnă, la alt loc: „600 tal. s'au dat, s'au plătit marmurile ce s'au adus de la Țarigrad de treaba băii, și plata la trei ArmeanL meșteri, ce au venit de la Țarigrad de au lucrat la baia", iar, îndată după aceasta, fiind vorba numai de lucrul obișnuit: „S'au dat Cornescului pîrcălabul" — un boier din acest neam, sculptor, și-a lăsat însemnarea numelui pe piatra bisericii episcopale din Argeș, refăcută,— „de au plătit meșterilor și argaților carii au lucrat la casele domnești, și nu li s'au fost plătit".

Alți „pietrari", cu vătaful lor, sînt tocmiți, la mănăstirile ce se înalță acum mai ales în Țara-Românească, La Fedeleşcioiu s'au păstrat socotelile: „Datu-s'au la Stoica meșterul de zid, lei 10. Datu-s'au lui Marin zidarul, întâiu lei 14 pol. Datu-s'au logofătului Dragomir cându s'au lăsat de zidit și s'au socotit cu zidarii, datu-lirs'au ughi 19". Sau: „Viind pietrari la București, li s'au dat ughi 5, deosebit dintr'altă tocmeală" \ La 1698 dăm de un „Gheorghie meșterul carele au fost tocmit să lucrează la mănăstirea dumnealui Stolnicului Mihalcea [Cîndescui] la Bercă" (jud. Buzău) \ Zidarul cel mare de la Hurez, Manea, e înfățișat pe zidul măreței clădiri cu unealta meșteșugului în mînă.

Boierii munteni, imitatori zeloși ai lumii apusene, precum Vodă însuși imita, în măsura sa, pe mărețul Ludovic al XIV-lea, tocmesec astfel de meșteri la cari adaugă,

¹ Aricescu, *l. c.*, p. 231.

² *Ibid.*, p. 335.

³ *Ibid.*, pp. 38-9.

* *Studii și doc.*, V, p. 185 (an. 1673).

& *Ibid.*, X, pp. 164-5, no. 18 (an. 1698).

pentru lucruri noi sau mai gingașe, și cite un străin. Astfel Matei Filipescu, scriind la Brașov, pomenește pe „acel Iane zidar" care nu e deci Sas \ Dar Toma Cantacuzino cere din acel oraș „nește zădări, trebuindu-mi să-mi spoiască niște case ce mi-am făcut ia București", și anume pentru lucrări de stuc, de bună samă în genul acelor ramuri, flori, păuni, lămpi atîrnate pe care le vedem la casele din Mogoșoaia, din Filipeștii-de-tîrg, de la Fundenii-Doamnei: „un știucatur ce au fost aici de au lucrat" ².

Cred că „săpător", titlu întîlnit o singură dată, și foarte tîrziu — „săpătorul" Alexe din Bîrlad ³, — a avut odinioară o mai largă răspîndire, cu sensul de sculptor.

În ce privește materialul ni s'a păstrat o învoială de cărămidari din 1722: meșterii se îndatorează a da unui preot 6.000 de bucăți cu 90 de bani una ⁴.

Meșterii de zugrăvle lucrau încă din veacul al XV-lea la împodobirea lăcașurilor sfînte, și, adăugim, și a caselor domnești și boierești, căci Despot puse pictori necunoscuți să-i înfățișeze în Curțile de la Suceava biruința lui de de la Verbia, Petru-Vodă Munteanul trimise aceluiași, ca unui logodnic, portretul surorii sale, și în zestrea Măriei, fiica lui Petru Șchiopul, sînt și chipuri domnești ⁵; pe zidurile de la Mogoșoaia Brîncoveanu-și înfățișa periculosul drum la A-

¹ *Ibid.*, p. 142 (an. 1712).

² *Ibid.*, p. 113, no. 7 (an. 1709); *Literatură și artă romînă*, IV, p. 687.

³ Antonovici, *Doc. birlădene*, I, pp. 774-5 (an. 1822).

⁴ *Studii și doc.*, XIV, p. 191, I, 1. — Zidari la 1780, în Iași, Luca; Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1905, p. 117. 1785, Diicul, în București; Arh. Statului, Stavropoleos, 13, 16. Contract pentru biserica din Oniceni cu calfe din București; Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, I, p. 46. 1804, zidari bucureșteni, Arh. Statului, Radu-Vodă, CXXI, 2. 1806, Mușat, din București; *ibid.*, 3-4. 1806 Neagu, CXXI, 4. 1815. Leonie, *ibid.*, Condica domnească, 84, p. 46.

⁵ Iorga, și Ralș, *Uart roumain ancien* și foaia de zestre a Măriei, I. c.

drianopol, și chioșcul Callimachilor de la Iași era acoperit cu osteneala a doi zugravi¹. Apoi și la facerea de icoane².

În Țara-Românească, doi mari pictori religioși, un Grec și un Slav, au așternut în Biserica Domnească de la Argeș) o măreață serie de chipuri și scene care va face din această biserică una din țintele cele mai cunoscute ale perlerinagiilor de artă.

Vladislav Iagello, regele de curînd creștinat al Poloniei, își adusese zugravi ruso-greci pentru capela sa din Wavelul Cracoviei \ Moldova avea pictori încă de la 1445, ca un Ștefan³, une ori Greci, ca acel Gheorghe din Trikkala i care e înmormîntat în biserica domnească din Hirău⁴. Alexandru Lăpușeanu trimetea la Veneția ca să-i vie meșteri de picturi de acolo pentru frumoasa-i ctitorie de la Slatina⁵. Dar pană în cea d'întăiu jumătate a secolului al XVII-lea numărul zugravilor pomeniți în documente e foarte restrîns, de și o întinsă și frumoasă operă picturală acopere atîtea lăcașuri din amîndouă țerile. Pe cit e de lung șirul uricarilor, pisarilor, „caligrafilor”⁶, acela al „tahigrafii”, lucrînd pentru manuscrise în mănăstiri, pe atîta de anonim se presintă opera acestor harnici și cuvioși artiști. În Ardeal vedem, odată, pe Măierani recomandînd

¹ Doc *Callimachi*, II, p. 118 (1763-4).

² Cele mai vechi la Arabras, lângă Innsbruck și într'o mănăstire din Cefalonia, la Biblioteca Batthyányi din Alba-Iulia (v. Drăghiceanu, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, April, Iunie 1926, la cronică) (cf. foaia de zestre, citată, a Domnitei Măria).

s- V. și *Revista Istorică*, VI, p. 192.

³ * *Uricariul*, XI, p. 58.

⁴ Iorga, *Inscripții*, I.

⁵ După un document publicat de C. Esarcu în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, Iorga, *Istoria comerțului*, I, ed. a 2-a.

⁶ Pătrașco caligraf, „dascăl domnesc”; *Arhiva din Iași*, I, p. 500; *Revista Istorică*, X, p. 233. Cf. lista din *Documents paleographiques moldaves* a lui I. Bogdan, prefață de N. Iorga, V. și *Arh. istorică*, I, p. 146, no. 202 (an. 1680).

Sașilor pe zugravul sătean de la biserica lor VSe știe ceva numai despre condițiile în care, la o vreme de scădere a vechiului meșteșug, Vasile Lupu, împrietenit cu Petru Movilă, Mitropolitul Chievului, și-a adus de la acesta meșteri, cari au lăsat ucenici de țară¹.

Brîncoveanu va avea meșteri formați în Veneția², și doisprezece tineri boieri învățau pe la 1740 în acest oraș probabil și zugrăvia³, pe vremea cînd un Liotard zugrăvia pe Constantin Mavrocordat la Iași, și pe el însuși cu barbă, supt ișlic de boier.

De-odată, după 1670, putem pătrunde în oarecare intimitate a acestor zugravi ai vechiului regim moldovean. Iată Mihai zugravul din 1678⁴, Ștefan zugravul din 1682, care face o cumpărătură, în Iași, de la Alexandra zugrăvită⁵. Alexandra, „Alicandra ce bătrână zugrăvită”, e „fămeia zugravului lui Neculai celui bătrîn den Iași” și casa pe care o vinde în 1685 e lîngă a Anuței lui Ștefan zugravul menționat mai sus⁶. Pe atunci iscălește, tot în capitjala Moldovei, grecește, un zugrav Constantin. Dacă, la 1692, un Dimo ia numai titlul de „zugrav”, tovarășul lui, din aceeași Moldovă, ține să fie „istoriograf”⁷.

Moldova mai are de-a lungul unui întreg veac mulți zugravi de la cari nu s'a păs|trat numele. Excepțiile sînt rare: Mihai de la 1698 în Focșani⁸, Ion din 1738⁹, Grigore, Ioan

¹ Hurmuzaki, XII, p. 1175.

² Ei au lucrat la Trei Ierarhi și la Golia.

³ Del Chiaro, *Rivoluzimi delta Valachia*, ed. Vălenii-de-Munte 1914, tabla.

⁴ Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantocuzinilor*, cap. Răducanu Cantacuzino; reprodus și în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, an. 1926, articolul Vălenii-de-Munte.

⁵ *Studii și doc*, VII, p. 184.

⁶ *An. Ac. Rom.*, XXXV, pp. 345-6, reprodusă în Iorga, *Scrisori de meșteri*.

⁷ *Ibid.*, p. 346, reprodus *ibid.*

⁸ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 123, no. 117.

⁹ *Studii și doc*, XI, p. 281, no. 38.

¹⁰ *Studii și doc*, VII, p. 323, no. 33. V. și *Rev. Istorică*, X, p. 253 (aii. 1700).

¹¹ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XIII, pp. 44, 81..

de supt Callimachi¹, Balomir din Iași². Mai puțini sînt dați cu numele la Munteni. Rusul Tihan (Tihon) fiul lui Ivan (1703), David, care face drum la Brașov, Mincul de la 1800³; la 1698 în Tîrgoviște lucrau zugravii Constantin, Ioan și Stan⁴; la Craiova Simon Oprovici e destul de cunoscut, în 1771, ca să fie chemat a împodobi biserica ardeleană din Poiana Sibiului⁵, precum alt Craiovean, Simon, își înseamnă numele în satul vecin, Apoldul-de-jos⁶, apoi: Nicolae zugravul din Pitești, care se află în 1776, cu Ioan din Deva, la Gura Sadului⁷, iar cu mult înainte de dînșii —dacă trecem cu vederea pe zugravul cu inscripție slavonă de la Sîngiorgiui-Streiu al Inidoarei⁸—, Caian Constantin și Stan cari zugrăvesc biserica din Inidoara însăși, la 1684⁹. Școala din Rășinari și din Săliște, care a durat pană în zilele noastre, vine de la astfel de împrumutați¹⁰. Tot așa Poplaca, Veștemul, Caransebeșul intră în acest curent de artă¹¹, care se transmite **pană** la Geoagiu, la Petrid, la Turda¹², prin meșteri ambulanti, și **pană** la acel însemnat pictor abrudean de care va fi vorba în alt capitol.

Zugravii formează, ca și alți meșteri, familii în care arta se întinde de la unul la altul sau trece ca moștenire. Astfel la 1759 întîlnim pe un călugăr Teofil, care e fiul lui

¹ *Studii și doc.*, XV, p. 194, no. 545 (an 1766-7); *Revista Istorică*, X, p. 160.

² *Ibid.*, VII, p. 236.

³ *Studii și doc.*, XV, p. 132. n-le 79, 80; XVI, p. 351; *Revista Istorică*, X, p. 233.

⁴ *Studii și doc.*, XV, p. 369, no. 1070.

⁵ *Ibid.*, XIII, p. 147, no. 499.

⁶ *Ibid.*, p. 38, no. 6 (an. 1772).

⁷ *Ibid.*, p. 109, no. 317.

⁸ Articolul mieii în *An. Ac Rom.* pe 1926.

⁹ *Studii și doc.*, XIII, p. 118, n-le 362-3.

¹⁰ "Zugravi la Crețești (Dolj), *ibid.*, XV, p. 84, no. 223 (an. 1772).

¹¹ *Ibid.*, XIII, p. 201, n-le 709, 710.

¹² *Ibid.*, p. 76, no. 184 (an. 1787); p. 104, no. 313 (an. 1771); p. 144, no. 480; p. 195, no. 684 (an. 1760); p. 196, no. 689 (an. 1742).

Gheorghe zugravul, iar frații lui Gheorghe, Matei și Dima, șint și ei zugravi. De și au moșie la Focșani, de unde fac negoț, cu sare și altele, trecînd la Munteni, unde se mărită din nou văduva lui Gheorghe, ei sînt priviți ca „oameni streini”¹. Pe „Tofil zugravul monah ot Putna” îl găsim în același an judecîndu-se cu Catrina zugrăvoaia și cu Ioan zugravul².

-r

Domnia își are de la o bucată de vreme în Moldova meșterul ei, „zugravul cel domnesc”. Un Ștefan poartă acest titlu la 1730³. Cîte un zugrav se poate ridica și în ranguri de boierie, cum e cașul la 1739 cu Sulgerul Costea zugravul⁴.

Dar se observă că de la un timp acești artiști cari cu degete adesea înfiorate de taina celor înfățișate încondeiază chipul Mîntuitorului, al Maicii Domnului, al sfinților și sfințelor, mucenicilor și mucenițelor, poartă titluri bisericești, ca acel călugăr din Putria harnicului fost Mitropolit Iacov, Tofan. Pe la 1700 avem un călugăr zugrav Zugravul Vasile din 1742, care luase asupra-și să facă „o catapetiazmă la mănăstire la Niamțu”, e frate cu diaconul David⁵. La 1731 popa Ursul din Iași e zugrav⁶, ca și un preot Ion de pe la 1760⁷. Apoi, la Rîmnicul-Vîlcii în 1748 popa Gheorghe și diaconul Badea⁸, la București, în mahalaua Sîrbilor la 1775, popa Toma⁹; pe același timp la Breaza, pe Prahova, diaconul Manole (lîngă zugravii laici Manole și Răducan)¹⁰,

¹ *Revista Ion Neculce*, I, pp. 308-9.

² *Documentele Callimachi*, I, pp. 425-6, no. 21.

³ *Studii și doc.*, V, p. 104, no. 116; *Revista Istorică*, X, p. 238.

⁴ *Uricariul*, XVII, p. 200; *Studii și doc.*, XVII, p. 200 și urm.

⁵ *Ibid.*, IV, p. 85, nota 1.

⁶ *Revista Ion Neculce*, III, p. 81. Nepoatele lui David diaconul, 1760; *ibid.*, p. 85.

⁷ *Ibid.*, pp. 82-3.

⁸ *Ibid.*, p. 80.

⁹ *Studii și doc.*, XV, p. 321, no. 912.

¹⁰ *o *Inscripții*, I, p. 345, no. 877.

¹¹ *Revista Istorică*, X, pp. 63-4.

în 1794, ia Veștem, popa Ioan Grigorievici *. La 1765 Teo= fii monahul fiul lui Dima zugravul, venit, cu frații, din Ialina, iasă averea unei nepoate². Cutare, ca Stan zugravul din Tordaș, la 1782, e fiu de preot³. Cutare altui se mîndrește cu dascălia lui ca „dascălul Grigorie zugravul Ranitie” din Sărăcineștii Vîlcii⁴. Din ce în ce mai mare e apoi numărul zugravilor de sat, al „chiparilor” cum li se zice la Săliște⁵, statornici sau rătăcitori, cari înlocuiesc pe oamenii de bresle din orașe⁶.

Unii lucrează „în casă” la cineva⁷; alții fac contracte— și cu biserici străine, ca a catolicilor din Iași, unde Ștefan zugravul face în 1793 „tabernaoulul”, „scaunul de de-asupra” și un înger—, asigurîndu-și, ca Ioan și Gheorghe, cei cari lucrează la Bălicești pentru Dumitrachi Clucerul, hrană, dar și vin și rachiu „pentru osteneala stări în picioare”⁸.

Ca mijloc de a învăța era slugăria și învățătura la un meșter. Avem învoiala, de pe la 1770, între zugravul Constantin și fiul lui Radu, copil de casă, care va sta un an și jumătate, plătind 30 de taleri pe an; în acest cas nu se ajunsese ia niciun capăt, mama copilului cerîndu-l îndărăt, iar

¹ *Studii și doc.*, XIII, p. 201, no. 70&

² Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 140.— Un portret, de vre-un zugrav indigen, al episcopului Filaret de Rîmnic e dat *ibid.*, an. 1910, I.

³ *Ibid.*, p. 194, no. 693.

⁴ *Ibid.*, p. 155, no. 531. Popa Bunea la București în 1813, *Inscriptii*, I, p. 330, no. 816.

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 40, no. 44; p. 128, no. 414.

⁶ *Ibid.*, p. 38, no. 36 (Poiana Sibiiului); p. 73, no. 169 (Calborn); p. 90, no. 242 (Săliște); p. 101, no. 298 (Gelmar); pp. 122-3, n-le 378, 386, (Letca); p. 166, no. 571 (Săliște); p. 198, no. 696; p. 210, no. 752 (Zîrnești); p. 246, no. 706 (Suceava); Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, IV, p. 279, (Vasile Porucicul, la Chișinău).— V. și lista ce am dat în Iorga și Balș, *L'art roumain ancien*.

⁷ „Când am fost la dascălul Samoil în casă”, spune Aron zugravul din Șoimuș pe la 1778 (*Studii și doc.*, XIII, p. 188, no. 646).

⁸ *Literatură și artă romînă*, VI, p. 691; reprodus în *Scrisori de meșteri*.

« *Ibid.*, pp. 690-1.

Vodă hotărînd că „nu se găsește cu cale om slobod a se ține ca un rob, fără de voie” \

Ioan zugravul se gîndise încă de la 1785 să facă o școală la Rîmnicul-Vîlcii, „de a învăța copiii la meșteșugul acesta”, — cea d'întăiu „Școală de Bele Arte”¹.

Pentru lucru, ei se îndreptau după vechea „Errinie”, tradusă din grecește în românește, de mult ce o cereau necărturarii². Tratatetele de pictură grecești nu lipsiau. Și se pare că în adevăr la 1775 un Nicolae Zalomit ar fi scris în Țara-Românească o operă, originală sau compilată, asupra subiectului \

Alexandru Lăpușeanu trimetea în Polonia după colori pentru zugravii săi \ Mai târziu se tîrguia materialul în orașele ardelene. Se cumpărau: feteale, sau tefeale, de aur, făioară albă de Veneția cu ocaua, hărtioare de „cărnil” roșu cu duzina sau „tutunul”, lazur albastru și verde, indibi (indigo), chinovar pisat și nepisat, chilermeniu, ohră, (ocre) suptire, coloare de piatră („culur piiatră”), arsenic, „minau” (miniu), „vernelacu” (vernis laque), și, bine înțeles, penele, adecă, în graiul timpului, cu testeaua, „condeae, mai suptiri și alte mai de mijloc și alte mai mari”, care în țară se făceau, iar în Ardeal „se găsiu făcute gata”³.

Săpunari sau **soponari** (Moldova) se găsesc încă din veacul al XVII-lea: la Iași, la Vaslui (Iosif săpunariul)⁴. Ca-

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 94, nota 3.

² *Ibid.*, V, p. 416, nota 1.

³ *Literatură și artă romînă*, I, c

⁴ Litzica, *Catalogul manuscriselor grecești ale Academiei Romîne*, pp. 523-4 (an. 1795).

⁵ Hurmuzaki, XV, p. 606, no. MCXXXI.

⁶ *An. Ac. Rom., Ut*, XXVIII, p. 229. V. și *ibid.*, pp. 217, 220; XXIX, p. 15 (an. 1797, 1800).

* *Studii și doc.*, V, p. 76, no. XIX; revista *Ion Neculce*, II, p. 286. Un „soponar” ieșean la 1763, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1914, p. 137.

tastiful brîncovenesc pomenește la Munteni pe „Dobre Tătarul i brat ego Stoica Săpunariul”¹.

În veacul al XVI-lea **ceasornicele** se cereau și se reparau în Ardeal²; într'un cas, la 1554, Alexandru Lăpușneanu trimete din Moldova argint pentru ai se face un ceasornic la Brașov³.

Se credea că întâiul **ceasornicar** e Gaspard Caille din Iași, „Gașpar Calie ceasornicarul Franțuzul”, sau „Gașpar Cale Franțuz”, de la 1670-6⁴, care-și cumpără casele de la un boier în 1671⁵. Avem însă pe Petre ceasornicarul încă din Februar 1649 în același oraș⁶. Ceasornicele din acest timp erau, bine înțeles, numai „ceasornice de sin”, și sarcina ceasornicarului stătea numai în a le drege⁷.

¹ *Studii și doc*, V, p. 362.

² Cf. Hurmuzaki, XI, pp. 787,790; XV, p. 491, no. DCCCCXIII (an. 1553).

³ *Ibid.*, XI, p. 790.

* *Studii și doc*, V, p. 89, no. 60; p. 90, no. 63.

⁵ Irbiceanu, *Mitr. Moldovei*, pp. 2-3.

⁶ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 139.

⁷ „Ceasornic de sin, să să driagă”; *Studii și doc*, V, p. 155 (an. 1814).

CAP. IV.

Vechiul meșteșug și modele străine.

Am urmărit până în secolul trecut pe zugravi fiindcă meșteșugul lor a fost scutit de orice influență străină hotărîtoare, menținîndu-se în vechea direcție tradițională. Străinătatea a lucrat însă puternic prin relațiile tot mai strînse cu viața, mult timp mai izolată, a terilor noastre, asupra celorlalte ramuri de meserii. Materialul a devenit altul, sosind gata făcut din teri unde lucrau alte ateliere decît cele ale căsuței țerănești, și ale Curții boierului, cu ceata⁷ de robi la îndemîină pentru orice. Și, odată cu acest material, a venit alt obicei de a-l întrebuința, alt gust pentru a-l împodobi.

Perioade se pot fixa în aceste mari schimbări, care au transformat esențial vechile noastre meșteșuguri, înainte de a se ajunge la o prefacere tot așa de adîncă în condițiile înseși de organizare a meșteșugarilor.

Este, întâiu, mai ales în Țara-Românească \ o puternică undă orientală, care izgonește sau îneacă tot ceia ce pană atunci, prin Ardealul ale Tărui cetăți și-au pierdut autonomia și cu dînsa energia, inițiativa, puterea de înrîurire, sau prin Polonia, intrată în fasa luptelor interne și împărțirilor, ni venise din Occident. Nu atîta lumea turcească, al carii caracter simplu, patriarcal se păstrează din veac în veac,

⁷ Dar în Moldova și tuiulgi, cari fac tuiuri pentru Domn după obiceiul turcesc; *Studii și doc*, XV, pp. 295-6, no. 852 (Tîrgul-Frumos, c. 1820).

aduce această revoluție în moda clasei de sus, singura interesantă supt acest raport, ci Constantinopolul, marea cetate contopind în ea atâtea curente și resumînd atâtea desvoltări istorice. Luxul fantastic, făcut pentru a viață care a ajuns indolentă pană la trîndăvie, risipa de splendidă decadență a Capitalei pentru care muncesc toate provinciile, aceasta îndeamnă pe Romîni bogăți de pe ia 1680 înainte lg un alt fel de viață, copiat după^acela, atît rTeTl^ună^tor și plin de irezistibile ispite, al Bizanțului otoman. Moldova e în stare, prin situația eigeografică și prirTamintirile ei, să reziste mai bine, dar principatul Cantacuzinilor și al Brîncoveanului, mai pregătit pentru Domnia fanariotă, care desăvîrșește revoluția, se supunea acestor noi cerinți ale timpului pană la cinchirea pe divanurile din jurul odăilor cu plafoane și stucaturi turcești, pană la mobilarea cu mesuțe rotunde sau poligonale, încrustate cu sidef, pană la prînzurile a căror etichetă cere mînecele goale fluturînd pe veșmîntui larg, pană la capul ras cu codița atîrnînd la ceafă ca la musulmani \

Dar e mai ales o altă îmbrăcăminte. Tratatetele încheiate ^^Austriacji^de la 1718 înair^ și j^sun^ aduc însă, peste vre-o cincizeci de ani, supt ocrotirea consulatelor, **un aflux de obiecte, de unelte felurite**, și el face ca în orice domeniu omul, deprins cu fabricația casnică sau cu produsul vechilor bresle-frății libere, să deie de fabricatul venit de peste graniță și purtînd pecetea unei civilizații moderne, de mult despărțită de datiriele speciale ale inventivului și variatului ev mediu. Pretutîndenî lucrul de duzină apare astfel în locul celui de producție spontanee, cu mult mai interesant în felurimea lui.

Moda francesă, aceeași în toată Europa cultivată, va cîștiga apoi o biruință definitivă și durabilă asupra fabricatului, avînd încă un caracter local și național, din celelalte monarhii ale Apusului. Acuma nu mai e vorba numai de

¹ V. introducerea la Iorga, *Documente privitoare la Constantin Brîncoveanu*.

stofă și de croială, de pieptănătură, de usanțele în odăile de primire devenite niște saloane ca la Paris, la Viena, la Petersburg, dacă nu și la Pera, decăzută, și la Fanarul, rob. Intr'un nor de pudră și într'o dulce musică de epînette, în fluturarea farbaralelor, panglicuțelor și dantelelor, în scînteierea galoanelor vine și o nouă mobilare a casei, cu tot ceia ce poate aduce după sine. JȘizarrtiniș^

t ' \ otc^ană^peja 1680-1720, ^emțiiP pentru cîteva decenii
^~~~~lhipă^ Fanarioțdor, l^ prin de-
"seuT^Tdestul de îndelungatele ocupații imperiale, austriece și rusești, boierii romîni se francisează în momentul cînd vîntul parisian bate pe toate granițele, chiar și pe aceia de Miazăzi, căci Turcii ei înșiși, supt mai mult decît un raport, au primit, fie și cu oarecare hesitare și stîngăcie, moda cea nouă.

încă de la 1557 în principatul muntean se purtau „caf-tane de „maia”, de „mîncăș” și de „lonir”, alături de dulămi de postav \ Babachi terzi dintr'un act bucureștean de la 1571-2 pare să însemne: croitorul Babachi¹. Adamasca neagră la o ghiurdeă sau ghiordie făcea parte din îmbrăcăminte a unui boier de pe la 1650 ², pe cînd „dulama bagreniță, de felandrăș”, de postav „flandriseh”, de Flandra, nu ieșise încă din us \ La 1620, în Muntenia se poartă însă „dulămi cabanițe cu guler vulpe de atmișcele roșii”³. Pacea de sobol, rîs, jder împodobesc dulămi de atlas și de tabin, pe l:riE8 contășuri”. La 1678 o foaie de zestre

¹ *Revista Istorică*, I, p. 60, no. 1.

² *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44.

³ *Studii și doc*, V, p. 120, no. 12.

⁴ *Ibid.*, p. 13, no. 1. Vezi și *ibid.*, V, p. 14, no. 60 (an. 1619); Aricescu, *Z. c.*, p. 347.

⁵ *Arhiva istorică*, I, p. 139, no. 200.

⁶ *Studii și doc*, VII, p. 176. Haine de sarasir, *ibid.*, V, P- 298, no. 23. Și celelalte cașuri sînt din întăia jumătate <a secolului al XVII-lea, afară de ultimul, din 1678. Cf. și *Arhiva istorică*, I, p. 62, no. 69 (an. 1687). Chindeș (-contăș) de • a-tlaz albastru, modă ungurească, 1693, *Studii și doc*, XIV p. 247.

presintă aceste varietăți de stofă: „sucnă șahmarand, alb, verde, agraban, de tabin agraban cu fir, de atlas alage cu fir de hatâ cu flori de fir, de adamască turugi, timbare de telen galbăn, de șahmarand și cu izme de mărgăritare”¹. „Tîmbar verde de postav turcesc” se pomenește ia 1696²; se fac sucne și de hataiâ³, contase mahut⁴, tîmbare de lastra⁵, „belacoase de catifea cu galoane de hir, petială”⁶, „belacoase cu fir” grele, embirboz” și „cu petială di galioane de fir”⁷, „mîneci de tulpan cu colțurile de fir cu fluturi de argint poleit”⁸, „tîmbare cu zagarale” de soboli⁹, „tivilichii”¹⁰, „ghiordii de cofțirie”, până și în Ardeal (1670), rochii de „beldireâ”¹¹, „rochii de beal-ceamenie”, căptușeli cu „idal cacum”¹², rochii de „șamalageâ” (de alageâ de Șam, Siria)¹³, cite un „habaciu” cu biane negre¹⁴, „tătarce blănite cu sangeap”¹⁵, haine de savaia¹⁶, „atlazuri cu flori de fir cu șatrang”, „rochii de atlas cu flori de fir în șatrang, cu antereul lor”, „giubele de ghermesut”¹⁷, „genedane de teletin”¹⁸, „dulămi cu an-

¹ *Ibid.*, VII, p. 177.

² *Ibid.*, p. 213, no. 26.

³ *Ibid.*, p. 191.

⁴ *Ibid.*, X, p. 423 (an. 1734). Cf. *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 68 cMoldova, 1734).

⁵ *Ibid.*, VII (Moldova, 1735-6). și „tîmbare șahmarand ghiurghiuliu”.

⁶ *Ibid.*, p. 191. In general, *ibid.*, p. 190 și urm.

⁷ *Ibid.*, p. 194.

⁸ *Ibid.*, V, p. 318, no. 90 (an. 1730).

⁹ *Ibid.*, VII, p. 194 Moldova, 1735-6).

¹⁰ *ibid.*, V, p. 156, no. 104 (an. 1745).

¹¹ *arhiva* din Iași, X, p. 259 (Muntenia, e. 1750).

¹² *Studii și doc*, XI, p. 266, no. 7.

¹³ *Ibid.*, X, p. 340, no. 21 (Brașov, 1764).

¹⁴ *Ibid.*, XVI, p. 376 (Moldova). Unui mîrzac i se dă pe la 1690 un „contoș cu pacea de jder, cu zagarale de samury cu ciaprage de fir” (catastiful brîncovenesc); *ibid.*, V, p. 371-

¹⁵ *Doc. Văii Teleajenului*, p. 87, no. 2 (c. 1750).

¹⁶ *Ibid.*

V

¹⁷ *Studii și doc*, XI, pp. 267-8 an. 1772).

¹⁸ *Ibid.*, VI, p. 234 (Moldova, 1784).

feru stambolsalisă alb” (șal de Stambul), „bineșe șal căptușite cu maltin”, „contese blănite cu nafe”, „saiete și cu antereul lor de citărie, de vară”, „giare turungii”, benișuri de enghiurșal (șal de Angora) negru, blănite cu „singiap alb”¹.

Din Constantinopol, terzimanul Ioan Callimachi trimete „o deghermiâ de iaminiia”, „un pambliu cu fir” nepoatelor sale de frate². La nunta lui Dimitrie Cantemir cu domnița Casandra Cantacuzino, Brîncoveanu trimete cu Vel Aga „2 iastruri, taleri 100, i la 2 hataiale cu flori de fir t. 60 și la 2 sigideale t. 20 și la o pacea samur..., t. 80” Din șal se fac giubele, caftane (de șal „evri”), straiete, de lastră³, dulghet⁴.

Abaua pătrunde tot mal mult, ajungînd **pană** la fabricația populară⁵. O breaslă anume vinde bogasie, de veche întrebuințare⁶, apoi „giubele de zuf”, de hatai, de ghermesut, care

¹ Și „o ghiorde de norcă”; *ibid.*, VII, p. 256, no. 170 (Moldova/ 1795)/

² *Ibid.*, p. 233, no. 103 (Moldova, 1784). Cf. și *ibid.*, V, p. 499, no. 79; VIII, p. 153, no. 5 (an. 1777). V. și Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 215.

³ *Studii și doc*, XXI, pp. 242, 243, no. 5.

⁴ Aricescu, *l. c.*, p. 490. Total 410 taleri. Se dă solului și postav șai și postav *feld* (de Ardeal).

⁵ *Doc. financiare și economice*, p. 167 (an. 1777); *Studii și doc*, VII, p. 153, no. 5; p. 225, no. 69 (Moldova, 1773: „strae de șal, cusute cunaturile cu carsac; „strae de lastră”; *ibid.*, p. 223, no. 64 (Moldova, 1765).

⁶ Dulghet roșu în coți; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 406 (Muntenia 1790).

⁷ Pe la 1660, neaflîndu-se bumbac ieften la Brașov, se cumpără ab\; *Studii și doc* X, pp. 52-3, no. 1. „Stați abăgeriul” la Iași, *ibid.*, VI, p. 84, no. 44 (c. 1663). Abageri în Moldova, *ibid.*, VII, p. 181. Abagiu la Ploești: Diina; *ibid.*, V, p. 499, no. 79.

⁸ -'Bogasie-trimeasă pe la 1660 din Polonia la Brașov; *ibid.*, X, p. 53, no. 1. „Bogasieri prav, carii nu sînt la briașla neșuitorilor”, *ibid.*, \, TI, p. 44, no. 109 (an. 1748-9). Ulița Bogasierilor la Bîrlad, 1815, Antonovici, *Doc. birlădene*, II, p. 127.

poate fi „exarică” și „octaricon”¹, cu profilurile de zavada veche și înlăuntrul sandrace”², rochii de „maltin, cu „nafe” și jder, și de „stamboloșală” \ de „citarea de Hindie” (India) \ de unde, ca și din Constantinopol, vin ghermesuturiile³, malotele tot de „maltuh”, anerie „lahori” (de Lahora) ⁴.

Aceasta înseamnă însă o neconținută împrumutare a lucrului de casă și de atelier pe care stofele răsăritene, frumoase și de o faimă de atâtea ori seculară, le puneau în umbră, căutînd să le înlăture. Găsim „fote de tulpan” în catastiful brîncovenesc⁵, din acel tulpan care se vindea cu cotul în Țara-Românească de pe la 1620⁶. Chingile sînt prinse în paftale de Țarigrad⁷. Cămășile sînt de „melez”⁸. Se preferă brice „mocadin” ca la Craiova în 1713⁹. Găsim „brîie de Țarigrad”, plătite 30 de lei în 1735-6 (Moldova), brîie „cu stele”¹⁰, brîie cumpărate de-a dreptul la Țarigrad¹¹. Steagurile, „praporele” se fac, în veacul al XVIII-lea, la Moldoveni, din „sandal” albastru, ibrișim, cu „topuz și „funtă”, din „sandal galbăn și albastru”¹². Aceiași modă se observă la „hărșalele de postav”¹³ \ Lîngă rochiile obișnuite se înseamnă „degremele de saric cu flori albe”, „de-

¹ *Documentele Callimachi*, II, p. 118.

² V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (an. 1790).

³ *Studii și doc*, VI, p. 109, no. 173 (c. 1796).

⁴ Melhisedec, *Cron. Romanului*, II, p. 129.

⁵ *Documente Callimachi*, II, p. 120 (an. 1763-4).

e V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 432 (an. 1793).

⁶ *Studii și doc*, V, p. 362.

⁷ *Arhiva Istorică*, I, p. 139, no. 200.

⁸ *Studii și doc*, V, p. 156, no. 100.

⁹ *Ibid.*, VII, p. 134, no. 48 (Botoșani, 1794).

¹⁰ *Ibid.*, p. 8, II, 1.

¹¹ *Ibid.*, p. 191. Și, „colan” cu paftale de argint.

¹² *Ibid.*, Prețul e de 30 de lei.

¹³ *Doc. financiare și economice*, p. 72 (an. 1792). Se pomește și sulița, canaturile, coada de suliță, „bogasiul alb pentru sămne”.

¹⁴ „Cusute cu cămașa de postav roș”; *Studii și doc*, VII, p. 233, no. 103 (Moldova, 1784).

gremele tulpan pentru saric” (sînt opt feluri de „sarice”) ¹. „Proboadele de Ismail, cap de mătase” împodobesc la București în 1752 capetele ². „Mesele”, fețele de masă, se mai zic: leșești, dar alături apar cele de Țarigrad în Moldova de pe la 1735-6 ³. Avem tot pe atunci „năfrămi de Țarigrad, cîte 30 lei, de celi lungi”, odată cu „năfrămi rățăli cusute cu fir în capăt”, de veche datină ori cu „aclas cu fir” „cu sîrmă”; „năfrămi de tuiipan” sau tulpan, și „cusute cu mătase” se caută ⁴. „Peșchirele de tafta cu fir și cu petială, de pus împregiurul mesei”, se întîlnesc cu cele „de Țarigrad” în aceiași Moldovă de pe la jumătatea-veacului ⁵.

încep a se întrebuița perdelele, în locul cărora trebuiau să fie odată năirămile, maramele de ferești ⁶, „perdele de canavați cu rînduri” ⁷. La așternut, saltelele se fac din adămăscă sau dămască⁸ și din „atlas cu flori de mătasă” Sînt poloage „de tafta alageâ, cu sandal căptușite” ⁹ „de hatae veche cu flori de hir i cu belciugi de argint”¹⁰. Perinele se confecționează acum din cutnie de Țarigrad, din sangulie cu flori; făcute din tiriplic—ca și șervetele—, sunt umplute cu mătasă¹¹. Plapoma, oghialul sau „ob?alul” e de tafta albastră¹², de belacoasă verde cu flori. Cearșafu-

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 432-3 (an. 1793).

² *Ibid.*, II, p. 481.

³ *studii și doc*, VII, pp. 194-5.

⁴ *Ibid.*, p. 192.

⁵ *Uricariul*, XI, p. 125 (Moldova, 1745); Iorga, *Doc. Văii Te-leajenului*, p. 87, no. 2 (c. 1750).

e *Studii și doc*, VII, p. 223, no. 64 (an. 1765); XIV, p. 174, no. 735 (Ardeal).

⁶ Perdea în Moldova la 1784; *ibid.*, VII, p. 232, no. 102.

⁷ *Ibid.*, p. 223, no. 64 (Moldova, 1765).

⁸ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 133; *An. Ac. Rom.*, XXXVI, p. 934; *Studii și doc*, XI, p. 267 (Muntenia, 1792).

⁹ *uibid.*, VII, p. 191 (Moldova, 1734).

u *Buletinul Comis'ei Istorice*, IV, p. 69 (Moldova, 1734).

¹⁰ *Studii și doc*, XI, p. 267, no. 8 (Muntenia, 1772); *Revista Istorică*, II, p. 39 (Oltenia, c. 1760); V. A. Urechîă. *ist. Rom.*, VI, p. 433 (an. 1793).

Studii și doc, VII, p. 234 (Moldova, 1784).

rile—terminul, cum am spus, e turcesc— pot fi de pînză, dar „cusute cu tiriolic și împlute cu fir”, ca la Constanța, nopol, de și, împreună cu ele, în Țara-Românească de ia sfîrșitul veacului al XVIII-lea se menționează elemente din vechea garderobă românească: „fețe de pînză leșească cu orbote”, „rețele de pernă de pînză leșească”, „șervete de pînză leșească”, „peșchire”—cuvîntul vine din acest Orient acum normativ— „de pînză de țară”¹.

Croitorii „prîv”, de prima clasă, cei de a doua și simplitii „cîrpaci”², lucrează acum piese de îmbrăcăminte ale căror nume ciudate li arată originea.

De pe la 1750 mai ales fabricația apuseană se adauge ia asaltul dat lucrului de mîină al satelor și orașelor noastre.

Am spus că forme „fasoane” nouă de veșmînt se introduc în această epocă, și se vor menține. La 1726 lîngă nădragii de postav aflăm „sarachiu” de aceeași materie \ Tătarca apare ca haină obișnuită \ La 1777 se împărțiau, de Curtea moldovenească, anterele albe ceaușilor³. De pe aceeași timp e apariția iamurlucului⁴. Șarvanale, haine de noapte, cu „ceprage” sînt încă din 1619⁵. Fustanlicul agababaniu e de prin 1780⁶. Satirilor domnești li se dau la Iași, în 1777, „10 topuri cotnie galbănă pentru unsprezece șal”^{*}

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (an. 1790).

² *Studii și doc.*, VI, p. 44, no. 109 (cislă din Moldova, 1748-9).

³ *Ibid.*, XIV, p. 33, no. 29 (an. 1726).

^{*} Tătarca de postav, blănită cu spinare de răs”; *ibid.*, VII, p. 356 (an. 1812).

⁴ *Doc. financiare și economice*, p. 166 (an. 1377). „Anterei cătănești” la trei carătași, *Doc Callimachi*, II (an. 1763-4). „Anlureu de maniță”, 1796; *An. Ac. Rom., Ut.* XXVIII, p. 212.

⁵ „Iamurluc de postav vînat cu bașlic”; *Studii și doc.*, VII, p. 234 (Moldova, 1784).

⁶ *Studii și doc.*, V, p. 13. V. și Șăineanu, o. c., II.

^{*} Melhisedec, *Cron. Romanului*, II, p. 129.

vari” La 1796 un școlar scrie: „Să-mi trimiți postav ca să-mi fac nădragi, iar nu nădragi strânși, ci cu șalvari ori poturi”. Se poartă „ciacșiri”, de „ilbichir roș”, și altfel \ întîlnim „ciacșirlăcuri enghiureșali”⁷, postav roșu dat pentru ciacșiriicuri⁸, „dunlucuri”, „stofă somicM”⁹.

„Stofa”, „ștova” apuseană e pomenită numai la 1772-1790⁷. Dar încă de mult se aducea „canavăț” (canavazzo) din Italia, „cheneafaș”⁸, pentru tot felul de costume⁹. Tot spre negoțul italian din secolul al XVIII-lea ne trimete mențiunea „rochiei lastre cu naturale” din 1735-6¹⁰. Din Veneția se aducea pe vremea lui Vodă-Brîncoveanu un anume feldeadămască: „adămasca vinet'că”¹¹. Măhrama de Veneția, întrebuițată în Ardeal, e tot de pe atunci¹², ca și „sandalu de Veneția”¹³, „șărveturile de Veneția cu horbote”¹⁴. Atlasul „fiorintin”, figurînd lîngă „postaje ecetra”, e din 1764, Moldova¹⁵. Odată cu „tabacheri de purțulan” vine „zăbranic de Niapoi”¹⁶. Postavul ardelean, șai, felandreeș, poate

⁷ - *Doc. financiare și economice*, p. 166; Nădragi în Ardeal, c. 1770; *Studii și doc.*, XII, p. 85, no. 157 (c. 1770).

⁸ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXVIII, p. 216 nota 2. .

⁹ *Ibid.*, p. 212; *Studii și doc.*, VII, p. 256, no. 170 (Moldova, 1795).

¹⁰ *Doc. economice și financiare*, p. 85' (an. 1805-6).

¹¹ *Ibid.*, p. 166 (an. 1777).

¹² *Documentele Callimachi*, II, p. 125.

¹³ „Giubea de samur cu rochii de ștovă”; *Studii și doc.*, VI, p. 109, no. 173.

¹⁴ *Ibid.*, XII, p. 81, no. 144 (Ardeal, 1766).

¹⁵ „Dulamă de canavăț înblănită”; *ibid.*, V, p. 822, no. 103 (Muntenia, 1745).

wibid., VII, p. 194 (Moldova).

uibid., p. 213, no. 26 (an. 1696).

¹⁶ *Ibid.*, XII, p. 45 (an. 1747). *Ibid.*, p. 46, no. 90, în Ardeal, la 1740, „bogaci” (boccassino), care poate fi din același izvor.

¹⁷ *Arhiva dințași*, X, p. 257 (an. 1755). „Zăvasă dă sandal dă Veneția”; *Studii și doc.*, XI, p. 266, no. 7 (an. 1740).

M Ibid., XIV, p. 44, no. 35 (Oltenia).

Dec economice și financiare, p. 44.

¹⁸ - ^{*} Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 491 și urm. (an. 1794)

și breceș, nu ieșise din us⁴. Anglia va da încă de pe la 1740 stofa care-i poartă numele, „anglia”⁵. Din anglie se fac mintii, sucne cu șurț, „cu chipce și ipigele și brăul ei de argint”⁶. Avem „perine și macaturi englizăști” „Bas-malele di olandă”, ca și cele de „ibri”, înlocuiesc năframele pe la 1770⁷. Postavul poate fi și de Olanda⁸. Se poartă „capoturi”⁹.

Din Polonia aducea la 1774 Tănase negustorul din Boțoșani marfa sa¹⁰.

Dar țorile germane, acum bogate în manufactură, trimit mai mult decât orice alți exportatori în Orient. Firește că Ardealul e plin de marfa lor, variată, ieftină și nu totdeauna urâtă, cum m'am putut convinge vădind probele de stofe trimise lui Hagi Constantin Pop, marele negustor român din Sibiu, și astăzi aflătoare, după multe peripeții, în Musei Camerei de comerț din București. La 1747, un catalog de lucruri cuprinde cele ce urmează: „tupoltăe” (de unde moldovenescul: tobultoc), „finet”, „fachiol alb”, „rochie cu hir cusută”, „stuc postav vasmelirt”, (weiss-meliert) „anglie”, „stuc golon lat”, și o „șlofimț” (**Schlafmutze**, bonetă de noapte)¹¹. La noi apare postavul din care se fac „capoate”¹², cartonul care servește și la saltele¹³. Fără a părăsi aclazul — și „periploeat”, „atljâl”¹⁴ — se iea „rips

¹ „Dulamă de șai neblănită”; *Studii și doc*, XIV, p. 307, no. 43 (c. 1750).

² „Mantie de anglie”; *ibid.*, XIII, p. 243, no. 30; *Studii și doc*, XII, p. 216 (Ardeal, 1747).

³ *Studii și doc*, XII, p. 188, no. 9 (Făgăraș, 1787)

* *Documentele Callimachi*, II, p. 111 (an 1763-4).

⁵ *Ibid.*, VII, p. 153, no. 5 (Moldova, 1777).

« V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 491 și urm. (an. 1794).

⁷ *Ibid.*, pp. 259-60 (Moldova, 1801).

⁸ Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1907, p. 203.

⁹ *Studii și doc*, XII, p. 216. Dar și o dulamă verde la Bran, în 1782; *ibid.*, X, p. 224.

¹⁰ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 903.

¹¹ *Revista Istorică*, II, p. 30.

¹² „Atljâl în șatrang”, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 406.

vărgat”, pentru rochii în Oltenia pe la 1760¹, flanelă² „zofă de cea neagră, țesută în patru ițe” la Viena Cămașa poate fi un „forhemet” (Vorhemd)³. Din Beciu vine chepeneagul pentru Ardeleni⁴ „Ciorapii nemțești de mătase” concurează la București „condurii de catifea cusuți”, când șalul cu patru ițe e luat din Viena, „fabrică de Beciu”⁵, când umbrelele de sandal vin de prin Apus⁶, ca și pieptenele de бага, periile de Beciu⁷. Vechea horbotă — sînt rochii cu horbotă și „rochii blondă”⁸ — e înlocuită cu spițuri⁹. „Floretul”, „fluda” apar la export, cu „cătărămi nemțăști”¹². La 1790 se poartă în Muntenia la copii „căiță nemțească”¹³, într'un târz'u se poate alege între rochia de bagzeâ, cea de marinar, cea de „stambă” (origine italiană: **stampa**), „inghinească” și cea de „tratidan” (drap des dames”¹⁴). „Pînza moschicească se luptă cu citul oriental pentru șervete, „me-se”, plapome, cearșafuri¹⁵.

* *Ibid.*

² *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764).

³ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXIX, pp. 14-5 (an. 1797).

⁴ *Studii și doc*, XII, p. 174, no. 376, Se cere în Ardeal de un ucenic de școală și „pânză de cămașă”; *An. Ac. Rom., Ut.* XXVIII, p. 10, nota 2.

⁵ „Chepeniag de Beciu”; *Studii și doc*, XII, p. 100, no. 187, p. 98, no. 184 (ambele an. 1778): „cârpă de mătase, bundă, chepeneag”; p. 94, no. 181 (*idem*): pe lîngă „brîne săsești”, „chepeniag de Beciu vînat”.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (an. 1790).

⁷ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXIX, p. 14 (an. 1797).

⁸ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (Muntenia, 1790).

⁹ *Ibid.*, p. 406.

¹⁰ *Studii și doc*, XI, p. 93, n-le 18-9.

¹¹ „Căițe de spițuri” *ibid.*, XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803).

¹² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 491 și urm.

¹³ *Ibid.*, IV, p. 403.

¹⁴ Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 418.

¹⁵ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 405; *Documentele Callimachi*, II, p. 124 (an. 1763-4); *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764). Numai „babei din casă” i se dau „benișe de postav sait vînat, giubele tătărăști de șal negre-verzi, blănite cu sîngiap”; *Studii și doc*, VII, p. 234 (Moldova, 1784). (

» Croitorii de țară lucrau și în noile împrejurări. îi vedem, la începutul veacului al XVIII-lea, făcând și țerancelor rochii de alageâ, călțuni negri, etc. ⁴. îi aflăm pretutindeni de la Rîmnicul-Vîlcii ² la Vălenii-de-Munte³, și la Botoșani ⁴, și la Iași⁵. Întîlnim pe croitorul Ienache și soția Sora închiși la Brașov în calitatea lor de chizeși la 1723 ⁶. Ei nu lipsese nici din sate¹, unde în curînd numărul lor se va înmulți foarte mult.

Lucrul acestor meșteri se vădește în cutare socoteală moldovenească de la 1772: „**flm făcut** o giube de stofă vînată ca mura, tij una cu cacom. **Rm cumpărat** o rochie de stofă galbănă cu fir. O rochie cu fir atlas roșu **am prefăcut** și antereu nou am cheltuit, **flm făcut** o rochie asteri” ⁸. Co-seau bucățile de stofă și adăugiau buzunarele, care se chemau „sinuri”⁹. Avem și unele socoteli care arată prețurile. Dacă nu pentru Ardeal, unde cutare croitor face caf-tane la îngropări¹⁰, în socotelile domnești ale Moldovei care, la 1763-4 ¹¹, presintă aceste comenzi pentru steaguri : „Un stiag ce s'au făcut la beșlii... 60 lei pe atlas pentru 4 stiaguri, la dunalmâ¹²... 85 coți, un rup sandal... la 10 stiaguri... Croitorului de lucru... Găitănuri cu cănafuluri ce s'au făcut la stiaguri”.

Ca și în secolul al XVII-lea, croitorii au casele lor pro-

¹ *Ibid.*, p. 9. no. 1 (Oltenia, an. 1713).

² Stoica croitorul, 1723; *Rev. istorică*, VIII, p. 153.

³ *Studii și doc*, XV, p. 243, no. 695 (an. 1814).

⁴ Pănelii și Chira croitori. V. și Zaharia croitor; *ibid.* VII, p. 123, no. 10. Tănăsie „erau”, 1766; *ibid.*, p. 125, no. 17. Ioniță Munteanul, *ibid.*, XXI, p. 472, no. 2 (c. 1830).

⁵ *Revista Ion Neculce*, II, p. 290.

⁶ *Studii și doc*, X, p. 328, no. 9.

⁷ In Dolj, *ibid.*, XV, p. 84; XIV, p. 91, no. 97 (c. 1770).

⁸ *Ibid.*, XXIII, tabla.

⁹ Herodot, p. 350.

¹⁰ *Studii și doc*, XII, p. 83, no. 156 (c. 1770).

¹¹ *Doc. economice și financiare*, pp. 39, 45; *Documentele Calimachi*, II, p. 124.

¹² Iluminație.

prii ori cu bezmen, și ni s'au păstrat actele de cumpărătură. La Iași, în 1754, „Anița croitoriță” declară că ține ca bezmenară o casă de la biserica Sf. Nicolae¹. Ceva mai târziu, „Antohi croitorul”, „Antohi crav”, cumpără o locuință în Muntenimea-de-sus ². Un meșter de sat, la Telega, Milea, e judecat pentru că „a tăiat patru pruni și cereși altoiți” în livada unei femei, vecina lui \ Li se dă o cinste deosebită: La 1751 Ioan croitorul din Iași, proprietar de vie, e dintre ostașii beșlii ai Curții \ Croitorului din Vălenii-de-Munte la 1814 i se acordă titlul de „chir State” ³. Vedem pe un Mihai croitorul dîndu-și copilul la dascălul românesc din Cernavoda, Ioan, ca să învețe carte ⁴.

[**Străini nu^se...tatflnesc niciodată**, gănă la Moldova de Xjajncjepi^^^

bulgari pe cari pe la 1790-30 Xustria îi colonisă în Oltenia sînt și croitori⁷. Intîlnim **basmagli** la o epocă foarte târzie⁸. dar basmalele se aduceau de peste graniță. „Basmau nemțească”, „batista”⁹, cîștigă tot mai mult teren. E „tipărită”: „basma picată in tipar”¹⁰. De la Sibiu se comandă „basmale de cele ce portă domnele la piept”¹¹. Dumitrana Știrbei vrea „basma de orbotă albă de gît”¹². Trebui ca Fanarioții, dușmani ai luxului, pe care caută să-l împiedece prin adevărate edicte somptuoare, să opreas-

* *Studii și doc*, V, p. 107, no. 134.

² *Documentele Callimachi*, II, p. 162, no. 5.

s Stoica Teodorescu, *Telega*, pp 198-9 (an. 1821).

⁴ Bianu. *Catalogul mss. romanești*, I, p. 52.

⁵ *Studii și doc*, XV, no. 695. Are și o calfă.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, pp. 163-4. V. capitolul precedent.

⁷ *Sartores*, pelliones, tonsores; *Studii și doc*, V, pp. 139-9, no. 75.

⁸ *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 147 (București, 1836).

⁹ *Studii și doc*, VII, p. 17, no. 10 (c. 1816); p. 356 (an. 1812).

¹⁰ *Ibid.*, X, p. 224 (Bran, 1760).

n *Ibid.*, VIII,-p. 8, no. 36 (an. 1783).

*² *Ibid.*, p. 11, no. 5, (an. 1785).

că formal „flude și linez sadedici i în cusături și basmale”¹.

Mănușile se mai confecționează în casă, de **rnănușari**. O socoteală domnească din Moldova, la 1776, spune explicit: „pentru o mănușe ce s'au făcut”². Sînt însă în mare parte articole de import: „mănuși de lînă”, „mănuși cusute cu aur”³; „mănuși flanel”⁴.

Mătăsarii noștri se păstrează în această vreme: „diaconul Marin Mătăsariul” de la Iași \ Sandu mătăsarul de acolo⁵. Apoi alții: la Putna⁶, în Ploești⁷, în Oltenia și aiurea⁸. Ei fac și frîne, hățuri de mătasă⁹. Alături se așează mătăsarii greci, pe cari-i aflăm de pe la 1740¹⁰. Schimbări aduse de moda cea nouă europeană nu se observă însă.

Cizmăria se menține în mare parte și ea după vechea dătină. Se lucrează cizme — și „cizme galbene”¹¹ —, specificîndu-se, în Ardeal „cizmele muieresti”¹² \ ciubote, cu „turiace” și fără¹³, conduri, papuci¹⁴. Socotelile Domniei moldovenești din 1777 ne lămuresc asupra varietăților: „ciobote negri la 12 fustași de vartă”, „ciobote roșii la fustași

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, V, pp. 306-7 (an. 1794).

² *Doc. economice și financiare*, p. 56.

³ *Studii și doc.*, XII, pp. 6-8, no. 120 (Ardeal, 1784).

⁴ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXIX, p. 13 (an. 1790).

⁵ *Studii și doc.*, XIV, p. 47, no. 39 (Oltenia, c. 1730).

⁶ *Ibid.*, XVI, p. 116 nota. V. și revista *Ion Neculce*. II, p. 29 (an. 1755).

⁷ *Studii și doc.*, VII, p. 345, no. 24 („Costandin sâni Mătăsaru”).

⁸ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 109.

⁹ *Studii și doc.*, XIV, p. 100 (an. 1780). V. și Stan Mătăsaru în 1785, *ibid.*, V, p. 506, no. 88.

¹⁰ *Ibid.*, XII, p. 174, no. 376 (Ardeal, 1817).

¹¹ *Ibid.*, VI, pp. 319-20, no. 375.

¹² *Ibid.*, X, p. 225, no. 5. Cf. *ibid.*, VII, p. 9, no. 1 (an. 1713).

¹³ *Ibid.*, XII, p. 63 (Sad, an. 1752).

¹⁴ „Ciubote nu pre lungi în turiace”; *ibid.*, XI, p. 56, no. 49 (Moldova, 1724).

¹⁵ Papuci negri; *ibid.*, VII, p. 9, no. 1 (Oltenia, 1713).

de spre Doamna, la mehteri creștini, la trîmbițașii Curții, la vătavii grajdului”, „ciobote galbene la 14 ciohodari”, conduri și **iedecuri** la spălătorese¹.

Cizmari, ciubotari se întîlnesc pretutindeni în număr mare², și la țară \ La Bîrlad ei au la 1735 un staroste³. Proprietari de case, ca și croitorii, îi vedem, făcînd vînzări și cumpărări⁴. Ca și aceia, ei pot ajunge și la oarecare boierii: pe la 1740 trăiau în Iași Ion cibotar Ușeriul⁵ și „Gavrîi cibotar, Șetrărel”⁶ \ Avem și pentru această breaslă o urmă de tarif: în Moldova la 1743 se înseamnă această plată: „1 leu am dat pe o păreche cibote lui Păladi monah”⁷.

Moda turcească a răsbătut și în acest domeniu. Socotelile domnești pomenite mai sus arată că Vodă și familia lui, oameni născuți adesea, trăiți mult timp la Țarigrad urmează a se încălța ca acolo. De aceia se notează: „ciboti i conduri i papuci cu mestii i tiriici ce s'au dat Mării Sali Vodă, Mării Sale Doamnei și Mării Sale beizadelor și Mărilor Sale Domnițelor”⁸. Cizmele și papucii de Țarigrad apar în scrisori muntene de la sfîrșitul veacului⁹. Tirlicii, „papuci cu tirlicuri”, ajung destul de răpede a fi de o întrebuintare generală¹⁰.

Ardealul românesc firește s'a mutat de mult ca gust la

¹ *Documente economice și financiare*, pp. 54, 166 (an. 1757-7).

² *Studii și doc.* XL p. 57 (Suceava, 1735); VII, p. 125, no. 15 (Botoșani, 1735); p. 67, no. 59 (Odobești, 1792); XXI, p. 118 (Orhei, 1798); *But. Comisiei Istorice*, IV, p. 107 (Ploești, 1775); VI, p. 23, no. 8 Botoșani, 1742. V. capitolul precedent.

³ *studii și doc.*, XIV, p. 98 Oltenia, 1780); XXI, p. 263, no. 9 (Putna, Crucea-de-sus : „Strătulat, ficiorul ciubotariului și Ion Ciubotariul, Radul O uboUi\, Grigoraș Strătulat, ciubotar”).

⁴ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, II, p. 24, no. 16.

⁵ *Documentele Callimachi*, II, p. 161, no. 4 (an. 1763): casă vîndută de un ciubotar unui cîrciumar. în Muntenimea-de-sus

⁶ *Studii și doc.*, VI, p. 253, no. 383.

⁷ *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 269.

⁸ *Doc. economice și financiare*, p. 166 (an. 1777).

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 227.

¹⁰ <> *Studii și doc.*, XIV, p. 311, no. 52 (Oltenia, c. 1780); V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, III, p. 488 (Galați, 1785).

cele apusene. În 1754 socoteli de acolo cuprind ce urmează: „șuh glat, strimfi vineș, ainrah, pată albă, chindraș (Kinderschuh) glot" \ Dar și în Moldova din 1777, importația din Occident se înfățișează pe neașteptate: „cioboti negri nemțăști la 4 cărătași”¹.

Scoarțele vechi românești, „moldovenești”², se păstrează, ca și cergele, dar covorul oriental se introduce în acest moment încă din 1678 e vorba de șase, de opt „covoară hagimiș”, adecă de Persia³. „Scoarțele turcești”, „chilimurile”⁴, cîte „o mahlă cu covoră și cu scoarțe”, ba chiar cu „perdeale de Țarigrad” se întimpină tot atunci⁵. Se zice une ori: „covoare seasidea”⁶. Socotelile lui Vodă-Brîncoveanu chiar au această mențiune cu privire la covoarele de import: „S'au dat la Vel Cămăraș pentru covoările și perdealele caselor ot Țirgoviște, ce au cumpărat de la Țarigrad”⁷. Avem și prețuri: două covoare se vînd la 1777 în Moldova cu 30 și 80 de lei⁸. Încep să se cumpere însă, la Moldoveni, chilimurile de Breslau⁹.

Doar șlicarii își fac și mai departe, rostul la căciuli, de „hîrșie neagră” sau altfel¹⁰. Avem și tariful lor pentru Moldova: Odată: „2 lei de lucru pentru o gugiumană”. Altă

* *Studii și doc*, XII, p. 67, no. 120 (an. 1754).

² *Doc. economice și financiare*, p. 166.

³ *Studii și doc*, VII, p. 72, no. 88 (an. 1823).

* *Ibid.*, VII, pp. 176, 1179. Alte „covoare agimești” (c. 1740) *ibid.*, VI, p. 544.

⁶ *Correspondența lui Aman*, p. 205. „Chilim de Țara Turcească, vîrgat”, *Revista Istorică*, II, p. 30 (c. 1700).

⁷ *Studii și doc*, VII, p. 191 (Moldova, 1730). V și *ibid.*, pp. 232-3 (Moldova, 1784).

⁸ *Ibid.*, XI, p. 266, no. 7; VII, p. 191 (Moldova, 1735-6), p. 195 (*idem*).

⁹ Aricescu, *l. c.*, p. 87, V. și *Studii și doc*, XIV, p. 43 (Oltenia, 1726); VII, pp. 322-3, no. 102 (Moldova, 1784)- V n 318, no. 90.

¹⁰ *Ibid.*, VII, p. 153, no. 5.

¹¹ *Revista Ion Neculce*, II.

¹² *Studii și doc*, X, p. 224 (Bran, 1760). V. mai sus, pp. 434.

dată: „4 lei postav saita albu i tafta leșască pentru căpușala șlicului gospodu”. Ori: „1 leu, 105 bani de postav saita albu pentru ișlic gospodu, 1 leu de lucru acestui ișlic, 3 lei, 45 bani pe sandal, pentru acoperemăntu ișlicelor

Mindirigii coase din bumbac așternuturi, puind înuntru și păr de capră¹.

În activitatea și rostul cărătașilor se petrec mari schimbări în cursul acestei epoci de tranziție. Vechiul car de transport², vechea căruță, acum cu roatele „încălțate”, „cereuite” \ iese din mîna meșterilor de tradiție, ca și „carata cu telegari”, „rădvantul” din veacul al XVII-lea³. Dar acum se adoptă harabalele \ cu postav, căruțele tătărăști ale Crîmlenilor⁴, căruțele de Giurgiu, „giurgiuvenești”, „ghiurghiuvanice”, și ia vechile rădvane se adaogă „cafășuri” ca la vehiculele care transportă haremurile⁵.

„Căruța nemțească” se introduce \ Butcele-și fac apari-

* *Documentele Callimachi*, II, p. 124 an. 1762-4\ Cf. Antonovici, *o. c.*, II, pp. 119-20, 126-7; revista *Ion Neculce*, iii, p. 73.

² *Studii și doc*, XXI, p. 199 Moldova, 1824); 128 (an. 1828); 467 (Botoșani, 1814); *Revista Ion Neculce*, II, p. 290 ^Iași, 1766).

³ Car cu blănărie, căvăfie, citării; *Doc. economice și financiare*, p. 110 (an. 1812).

* *Studii și doc*, XXIII, p. 337 (Moldova, c. 1830). „Chelne de car, *ibid.*, XXI, p. 419, no. 5 (după 1821). O descriere de căruță, la 1812: „una dă cai, legată, 2 roate și 3 ochiuri dă lamoc și crucile și tohturile dă her”, *ibid.*, VII, p. 356 (an. 1812); „Căruță cu opt cercuri de her”; *ibid.*, XIV, p. 309, no. 48 (Oltenia, către 1760).

⁵ *ibid.*, VII, p. 233, no. 103 Moldova, 1784); p. 234.

⁶ *md.*, XXI, p. 427 (an. 1828).

⁷ *Revista Ion Neculce*, II.

⁸ „Căniți giurgiuvenești ferecate, rădvant cu cafășuri ferecate și spânzurate în curele”; *Doc. economice și financiare*, p. 37 (an. 1764). „Car ghiurghiuvanic”, *ibid.*, p. 78 (an. 1805-6).

⁹ Se cere din Sibiiu una la 1822; *Studii și doc*, VII, p. 65, no. 420 (Oltenia).

ția¹, probabil întâiu pe calea polonă, cum pare să indice numele. Sînt „butce cu șase telegari” peste care „curărarul” pune „un teletu (teletin) nou și postav”². Ele sînt astfel „înfășurate”. Pot fi și „butce turcești” de acest fel³. Ce se întrebuița pentru transport în vremea buteelor, pe la 1760, reiese din aceste socoteli moldovenești: „Butca cia mică ce s'au făcut Mării Sali beizade Alixandru... Ce s'au cheltuit cu meremetul la carata fetelor... Bogasii, ață, la broaști i bunghi... 2 rădvani... Pentru Zugrăvitul unuia..., pentru ferecat altul... Meremetul unii leftici a Mării Sali beizade Alexandru’

De pe la 1780 lucrul caretașilor de țară e tot mai mult îngustat de năvala importului din Apus. Se comandă caratele în Ardeal mai ales de boieri olteni, dar și de Vlădica Iosif din Argeș, care avea atîtea legături peste munți \ El cere acolo și vehicule de purtat, „căruțe de patru cai pentru trebuința drumului, însă încheiate ca o ladă (cu co-viitiriu cu piele)”, „car bun, legat cu fier”⁴, pe lîngă butca de postav negru pentru călătorii personale⁵.

Dar de la un timp ceia ce se dorește e marfa nouă occidentală, ce se numia pe atunci „naimodul”. Pentru boierul oltean Otetelișanu, se cere o butcă englesă sau „de Beciu”, „frumoasă, țapănă, ușurică, și — mai eftioară”, avînd pe ea și „corone”⁶. Contelui Constantin Dudescu, vestit pentru drumurile lui, cu „frați de cruce” francesi, pană

¹ „I butcă vechi ce să meremetisăști acum di cătră un tocmit herari”. *ibid.*, XXI, p. 411 (după 1821).

² *Ibid.*, XIV, p. 157, no. 162 (an. 1798); XII, p. 144, no. 295 an. 1802). Ordin către un „fair” din Sibiu ca să dreagă butcă și roțile; *ibid.* „Butcă cu bobou” în Moldova, la 1784; *ibid.*, VII, p. 234.

³ *Ibid.*, XII, p. 174, no. 376 Ardeal, 1817).

⁴ *Documentele Callimachi*. II, p. 126.

⁵ *Studii și doc.*, VIII, p. 5, no. 18.

⁶ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXVIII, p. 198 (an. 1784).

⁷ *Studii și doc.*, VIII, p. 225.

⁸ *Ibid.*, p. 217 (an. 1798).

⁹ *Ibid.*, p. 212 (an. 1796).

¹⁰ *loibid.*, p. 9, no. 47; p. 10, no. 50 (an. 1784).

la Paris, îi trebuie o adevărată carrozza occidentală \ Tudor Vladimirescu însuși face din Viena, pentru amicul său Glo-goveanu, socoteala prețului unei „călești de frunte”: „mai jos de 1.800 de florinți nu să poate lua”¹. Poate supt influența rusească, întrun moment cînd și prin sate se stre-coară cîte „un Muscal ca să facă cară de lună” (sic)², se încetățenește brieica, brișcă, „ordinară” sau „pe răzoară”³, brișcă „acoperită și fericată”⁴. O lungă ocupație rusească va impune „droșca”, și cu „patru telegari”⁵, și birja (tră-sura „cetățenească”)⁶. Săniile, albe ori zugrăvite, se fac după nouă gusturi⁷. Pentru nevoile ordinare se aleargă, încă de prin 1820, la „căruțele jădovești”, adevărate diligente care merg de ia Iași la Galați⁸.

În marea îmbulzeală a modei, care necesitează și unele măsuri de apărare⁹, mergînd pană ia amenințarea cu spînzurătoarea, vin și meșteri de înoire apuseană, cari lu-crează ia noi. Un răvaș de la 1832 are acest cuprins: „Am făcut o caliașcă” (franc, caleche) la Vais Neamțul de la Lipsani de vale, în Șelari, de modă. De-ți va plăcea fasonul întocma ca de modă, mă rog a număra taleri o mie doo sute și a lua caleașca la dumneata. Tocmeala mi-au fost: cafenie fața; cum zic: de modă, numai fără felinare”¹⁰. Consulul austriac la Bîrlad e pe acea vreme caretașul An-driko Manaki¹¹.

¹ *Ibid.*, XII, p. 108, no. 211 (an. 1785).

² *An. Ac. Rom.*, XXXVII, p. 137.

³ Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 283.

⁴ Hurmuzaki, *Supl.*, P, p. 152.

⁵ *Studii și doc.*, XXI, p. 290. Tot acolo „căruță ferecata?”, „cocii de un cal ferecată, rădvan..., săniile vechi” de două și patru persoane), „coș de săniile zugrăvit”.

⁶ *Correspondența lui Aman*, p. 155, no. 334 (după 1830).

⁷ *Doc. Tudor*, la an. 1849 ^Ș* vâtaf de birjari la Craiova).

⁸ *Correspondența lui Aman*, p. 194, no. 91; *Studii și doc.*, XXI, p. 477.

⁹ *Doc. economice și financiare*, p. 142 (an. 1824).

¹⁰ V. A. Urechîă, *Ist Rom.*, V, p. 307.

¹¹ *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. »n.

¹² *Revista Istorică*, X, p. 159 (an. 1837); V. și „saca de că-rat apă, cu cotiga ei”; *Studii și doc.*, XXI, p. 427 (an. 1828).

Hamurile trec de-adreptul la „naimod”¹, afară doar de frâiele turcești². încă la 1678 Moldovenii le cereau de la Liov³. Brîncoveanu l[^] comandă la Brașov⁴. „Ceaprazuri de Sibiiu cu fluturi” se întîmpină mai târziu⁵. Din Brașov trimete pribeagul Nicolae Roset „hamuri nemțești” rudelor sale din Moldova⁶. Șleaurile ardelenesti sînt de usagiu comun⁷. La Chișinău, în 1763-4, se lucrează „bulgării”, un fel de piei⁸. Din Rusia se iea numai „harapnicul, biciu căzăcesc”⁹.

Șelarii se răspîndesc și la sate¹⁰. „Șeaua rumânească” nu se părăsește, dar alături apare „șeaua frîncească”¹¹ „șeaua pozargic cu scările de alamă și cu ha[r]șă postav” . Descripția de la 1802 a unei șele de acest din urmă model e lămuritoare: „șă cu oblăncile îmbrăcate cu argint, însă și poliite... l harșă, cu cabarile de argint, iarăș poliite, l harșă cusută cu sirmă”¹² Aceleiași mode-i aparține cutare „raht pe curele cu ciucuri, albastru”¹³.

¹ *Studii și doc*, X, p. 224 (Bran, 1760).

² V. hamuri rotași... cu căpețelele lor”, *Studii și doc*, VII, p. 355 (Moldova, 1812).

³ *Ibid.*, p. 179.

⁴ *Ibid.*, X, pp. 88-9, no. 1.

⁵ *Ibid.*, VIII, p. 24, no. 116 (an. 1792).

⁶ *Ibid.*, V, pp. 56-7. Cf. și *ibid.*, XXI, p. 428 (an. 1828).

⁷ *Studii și doc*, VIII, p. 107, no. 3 (Ardeal, 1754); XXI, p. 373 (Moldova, 1829). Pentru țesăli, perii, piepteni de cai; *ibid.*, XII, p. 110, no. 217 (Ardeal] 1787).

⁸ *Documentele Callimachi*, II, p. 130.

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXVIII, pp. 208-9.

¹⁰ Cf. *ibid.*, VI, p. 45, no. 109 (1748-9); XII, p. 187, no. 8; *Revista Istorică*, IV, p. 84 (1826-7, Moldova), Iorga, *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 85-6, no. 1 (an. 1741).

¹¹ *Studii și doc*, XXI, p. 428 (an. 1828): „5 șeii vechi, strcati: 2 nenițăști și 3 moldovenești”.

¹² V. A. Urechiiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 404; *Studii și doc*, VII, p. 356 (an. 1812).

¹³ *Studii și doc*, VII, p. 259, no. 185 (Moldova),

if *Ibid.*, p. 23, no. 108 (Craiova, 1792).

În ce privește pe **săhăidăcari**, într'o vreme fără războaie odată numai aflăm, în socoteli domnești, la 1764. mențiunea „plății săhăidăcarilor, pentru așternuturile lor”¹.

Bucătăria veche românească, mai ales cea din Moldova, era influențată, de Apusul vecin². În Iași găsim o „borșă-riță” după datina polonă, la 1760. La Munteni numele de „socaciu” (1631), unguresc, arată originea noii îndeletniciri \ Cu datinele turcești ^se ivesc **maghirii**. Un bucătar din Iași e „tăușan”, din insulele Arhipelagului³. Meșteșugul se învâța prin încredințarea copiilor în sama unui meșter: „l-am dat într'un han ca să învețe bucătăria, și l-am dat încălțat, îmbrăcat” \ Se gătește acum la Curtea Moldovei altă listă de bucate. Dar și aceasta va fi înlocuită cu a „bucătarului frînc”, frances, din 1763-4⁴.

Cofetarii, cari, cum am spus, par a fi de foarte veche datină, de cînd Genovesii din Caffa și de aiurea primiau cu **confectiones**, cu **confetti**, se găsesc, deosebit, — am mai arătat-o — pe la 1700, în ambele teri .

Răpede cîștigați de rețetele turcești, ei fac „baclavale, prăjituri i zaharică” (1764)⁵, „zaharică albe, roșii, galbene” (și în Ardealul de modă nouă)⁶. Cu prilejul unui „zăfefet la

¹ *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764).

² *Revista Ion Neculce*, I, p. 115. „Socacii, curechearii și grădinarii hătămășești”; Bianu, *Doc. românești*, II (1907), p. 189.

³ Herodot, pp. 229, 330.

⁴ Erbiceanu, *Mitropolia Moldovei*, p. 323 (an. 1792). Iscălește grecește.

⁵ Iorga, *Inscripții*, I, pp. 345-6, no. 880.

⁶ *Doc. Calimachi*, II, p. 124. Acolo și „gărdinariul frîncu”[^] Dar „plăcinta cu sorți” se păstrează; *Doc. economice și financiare*, p. 164.

⁷ Pe lîngă locurile arătate mai sus. *Revista Istorică*, V, p. 70; *Studii și doc*, VI, p. 149, no. 35 (Savu Cofătariul, Iași, 1709).

⁸ *Doc. economice și financiare*, p. 38.

⁹ *An. Ac. Rom.*, lit., XXVIII, p. 212 (an. 1796); comandă la Sibiiu.

chioșcu domnesc" din Iași, în 1805-6, se gătesc „douăsprezece paneri zaharecale" \

Neschimbați, căldărarii, în parte numai Țigani, se întâlnesc adesea. Constantin căldărarul poate fi ctitor, în 1785, la Sf. Arhangheli din Craiova², un altul, la Chișinău, e bagiu³.

Spoitorii, „ce spoesc vasele de cuhnii", apar, ca și în socotelile brîncovenești, și în Chișinău la 1798⁴.

Potcovarii sînt tot Țigani, dar "și Turci, ca „Mustafâ Turcul potcovariul și că fămeia Maghiula și feciorul lor Dimu", cari au casă în Iași, ori ca Aii Potpovarul . Dar lăcătușii încep a fi Nemți în Moldova⁵.

În lucrul uneltelor de metal, Constantinopolul întăiu ciș-tigă teren în veacul al XVIII-lea. Se întrebuițează „linguri cu coadă, de Țeligrad"⁶. Pe lîngă „sfeșnicile leșești" care mai sînt în us⁷, avem „sfeșnice mari de arămi de Țarigrad"⁸, cu mucăriile lor, tot de aramă⁹. Această aramă este, sau va a-

¹ *Doc economice și financiare*, p. 78.

² *studii și doc*, XV, p. 67, no. 181. Țigani, *ibid.*, XXI, p. 172 (Moldova, 1794), 287 (an. 1825), 413 (d. 1821).

³ Hași Gheorghe Căldărarul, *ibid.*, p. 118 (an. 1798). Căldărar la Făgăraș, 1809, *ibid.*, XII, p. 200, no. 36 (an. 1809); la Craiova, c. 1820, *Doc. Tudor*, pp. 112, 141; la Bîrlad, 1825. 1824, Antonovici, o. c. I, p. 42, no. 34; 104, no. 36; la Bo-toșani 1764-5, *Studii și doc*, VII, pp. 124-5.

⁴ *Ibid.*, V, p. 362; XXI, p. 117.

⁵ Secolul- al XVIII-lea; *ibid.*, V, p. 74, no. 3. Potcoave ce vin din Turcia la Munteni, 1792; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 330, nota.

⁶ *Rev. Ist.*, IV, p. 84- (Moldova, 1823).

⁷ *Studii și doc*, XII, p. 95, p. 181 (an. 1778).

⁸ *Ibid.*, VI, p. 544 (c. 1740).

⁹ *Ibid.*, VII, p. 192 (și un „sipet mari de Țarigrad"). V. și *ibid.*, p. 196 (Moldova, 1735-6).

¹⁰ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69 (Moldova, > 1734) V. și „mucări cu tablălatăli lor", la 1821, în Moldova; *Studii și doc*, VII, p. 282, no. 197.

junge a fi în curînd: alama galbenă, cu ale carii fabricate se mîndria Orientul cu mult înaintea frumoaselor obiecte pe care le dă Danemarca¹. Într'o listă din Moldova la 1784 aflăm lighene cu ibric, sfeșnice de argint, taeîmuri de masă, blide și talgere de cositor, solnițe, scatulce, „tave cu zarfuri argint și felegene", „stropitoarea argint" și „afumătoarea", care aparțin acelorași articole de menaj orientale². „Felegenele de tumbae" (alamă), „galbene cu zarfuri", se găsesc în Moldova, la 1784, pe toate mesele \ lîngă lingurile de tumbac și cositor. Cuțitele sînt însă tot de cele „cu mănunchele negre și de os"³. „Țintele galbene" și „țintele de fier meșin" aparțin aceluiași paragraf.

Îndată însă Apusul, prin bilciul de la Lipsea mai ales, năvălește cu alte produse metalurgice. Aflăm „tablă iiptcă-niaseă"⁴. Blidele și talgerele de cositor au altă înfă-țișare decît aceia, foarte veche, pe care ii-o dădea **Rasa-**ritul în forma ultimă, turcească⁵. Se pomenește „o tavă de cele de Beciu cu 8 pahare", lîngă „grătarul de her", „sufertașul", ibricele orientale, „hiarele de ciorapi" și ru-sescul ceainic de inovație⁶. „Tablalele de Liptca" sînt mai tîrzii⁷. „Blehul" (Bfech) vine din aceleași părți germane și avem o „tablă de bleh văpsită frumos pentru cinstit"⁸. „Fuiculița proastă de os"⁹ e înlocuită cu „furcuța" de carne", cum se întrebuița 'n Ardeal la 1803¹⁰. De la Lipsea,

¹ Sfeșnice de alamă către 1818, în Țara-Românească, *ibid.*, p. 18, no. 12.

² *ibid.*, p. 232, no. 102.

³ *ibid.*, p. 234.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764).

⁶ *Ibid.*, p. 129 (an. 1822). Tipsii și blide, taiere de cositoriu în Ardeal la 1803; *ibid.*, XII, p. 146, no. 297.

⁷ Tocuri de blide și talgere, *ibid.*, VII, p. 223, no. 64 (Mol-dova, 1765); *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69 (an. 1734).

⁸ V. V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 404-5 (Muntenia, 1790). **9** *Revista Istorica*, VII, p. 148.

¹⁰ *studii și doc*, XII, p. 174, no. 376.

uibid., VII, p. 262, no. 197 (an. 1821).

¹¹ *Ibid.*, XII, p. 146, no. 297.

Liptica, se aduc, pe lângă furculițele nouă, cuțitele,—cele de Danzig¹ ajungând în discredit—, linguri de ciorbă, de argint², și de sigur ciorbălcuri, linguri mari de supă, polonicele noastre³. Se cer și din Sibiiu cuțite, linguri, *soU* nițe \ După vechea „scatulea mare cu șăpuri crestai de Zdansca”⁴, vine „scatulea cu ceste poliite și alte lucruri într’ănsa”⁵, pe care o trimete Occidentul. „Tipsioare de dulcețuri” par a fi de aceeași proveniență⁶. Cazfenele se comandă în Ardeal, la Sibiiu, la Brașov⁷ Episcopul de Argeș Iosif cere în Ardeal sfeșnice de „cele de acioaie”, „să nu fie tocmai din cele mari”⁸. Prin doctorul român Molnar, scriitorul, Ardealul trimete până la Căldărușani sfeșnice, și anume din „alamă turciască, iar nu bătută, și date în strung, cu lustru frumos”⁹. Un „policandru neghiob” e prefăcut, după dorința Vlădicăi, la Sibiiu în sfeșnice¹⁰. De import prin Ardeal sînt, pe lângă „eălămările de cristal cu scăueș roș, cu clopoțel” și „eălămarul de cristal cu scăunaș verde”, foarfecile, și cele de hîrtie . Se introduc „meșanele” (mașinile) de cafea¹¹, „măngălăul di călcat strai”¹², sau „man-

1 Revista *Ion Neculce*, II. Pentru cuțitele de „Liptica” și *Studii și doc*, VII, p. 356 (an. 1812).

2 *studii și doc*, XXIII, p. 315 (Moldova, 1811).

3 *Doc economice și financiare*, p. 129 (an. 1822).

* *studii și doc*, VIII, p. 34, no. 173 (an. 1796).

& *Ibid.*, VII, p. 192.

6 *Ibid.*, XVI, p. 92, no. 19. Și totuși, la începutul veacului al XIX-lea în Moldova, garnitura de masă turcească apare* „2 tăblali di cafe și cu dulceți, șasă linguri, șasă furculiță di tumbac și tri cuțaiți di os”; *ibid.*, VII, p. 262.

7 *Ibid.*, VIII, p. 23, no. 108 (Oltenia, 1792).

8 *Ibid.*, XII, p. 168, no. 260 (an. 1811). „Cazane pentru prefăcut rachiū”; *ibid.*, p. 153, no. 293 (Ardeal, 1804).

9 *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 10 (1785).

10 *ibid.* *Ut.*, XXVIII, pp. 232-3.

11 *Ibid.*, p. 225. Un „sfeșnicar” în Moldova după 1821; *Studii și doc*, XXI, p. 415.

12 *Ibid.*, VII, p. 262, no. 198; p. 263, același nr. (Moldova, 1827).

¹³ Pe lângă „ibricile pentru cafe, de lut”; *ibid.*, p. 263, no. 198.

i* *Ibid.*, XXI, p. 415 (c. 1821).

ghinul mari de călcat strai”¹³. „Spunculițe”, „undrele”, se menționează atunci întâiu¹⁴. Împrumutul merge până la „broaște de ușă nemțești” \ la „soba de fier turnată” \ la „soba de modă”¹⁵, la tulumbe cerute în Ardeal¹⁶, la comenzi de sîrmă-„drod” (drot)¹⁷, la „condeie de plumb și niște cărămi (sic) nemțești”¹⁸. Cunoaștem întîmpiator și prețurile care se cereau pentru asemenea articole importate la 1815, în Moldova: „I toc cu șasă părechi cuțaiți, cu furculițele și lingurile lor, și un scăueș mic argint, a cărora prețul este șasă sute lei”¹⁹.

La începutul secolului trecut se făceau comenzile la anume meșteri din Ardeal: un Oltean lasă astfel ia Sibiiu lui „meșter Gheorghe Valtiter, în ulița Cîsnădii”, material din care să-i facă „tipsii în cornuri”, „castroane de bucate” și „castroașe de hrean” . Treizeci de ani mai târziu, egumenul de Hurezi scrie: „Este ca să viie din năuntru acolea la vamă un Neamțu, fabricant, cu cinci cazane ale mele”²⁰. Încă din 1795 ia Craiova ciuma ucidea la un han și niște meșteri de fier nemți²¹. Tot acolo lucra la 1825 fierarul I. Bau-
mann²².

Clopotarii continuă a fi străini, sau măcar ardeleni. În Ardeal la Inidoara este în 1805 o jupăneasă Dima Eva clo-

¹⁴ *Ibid.*, p. 429, no. 7 (an. 1828).

¹⁵ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 407 (Muntenia, 1790).

¹⁶ *Ibid.*, p. 406. Balamale la Porumbac, *Studii și doc*, XIII, p. 41, no. 236 (an. 1805).

* *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 15 (an. 1814).

¹⁷ *Doc. Callimachi*, II, p. 143 (an. 1813-4): „mai proastă” și „de fher noi”.

¹⁸ *An. Ac. Rom.*, *Ut.*, XXIX, p. 10, nota l. V. și „cîntari mari de tulumbă”; *Studii și doc*, XXI, p. 427 (an. 1828).

¹⁹ *An. Ac. Rom.*, XXIX, pp. 16-7 (an. 1799).

²⁰ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 406.

²¹ *Studii și doc*, XXI, p. 191.

²² *Ibid.*, XII, pp. 143-4, no. 294 (an. 1802).

u-Ibid., XIV, p. 177.

²³ *An. Ac. Rom.*, *Ut.*, XXVIII, p. 203.

²⁴ *Correspondența lui Aman*, p. 81, no. 206.

potărița \ Iosif de Argeș cere la Sibiu un clopot „cu glas bun”¹. Gheorghe Wolf din acest oraș, care dăduse atîta lucru de metal lui Brîncoveanu : Evanghelii, tipsii, inele, lucra pentru Argeș din cositor de Olanda; dar el are un frate la București². Acest „Volf clopotariul din ulița Cisnădii” face și policandre \ Brașovul furnisează partea lui pană la lucrul din 1878 al unii Andrakowski³. Un Bota, care face clopotul pentru Topolnița lui Caragheorghe, clopot rămas în Craiova, trebuie să fie și el Ardelean, dar, firește, Român⁴.

La Iași se toarnă după 1828 și clopote din tunuri turcești⁵, cum, după anexarea Bucovinei de Austrieci, se topiau tunuri la Pătrăuți⁶. Se ceruse la Iași, de presidentul Divanurilor românești, Chiselev, „o limbă de clopot pentru București” și ea se face la „fabrica din Bucovina” cu prețul de 870 sorocoveți, 2 pușori, cuprinzînd și vama⁷,

Armurieri de țară nu apar încă, dar se aduc de afară, și din Veneția (pentru Moldova în 1763-4), pistoale și flinte⁸.

Teslarii moldoveni se mențin după datină⁹, ca și ro-

¹ *Studii și doc.*, XIII, p. 120, no. 371.

² *An. Ac. Rom., Ut.*, XXVIII, p. 225.

³ *Ibid.*, XXIX, pp. 17-8.

* *Studii și doc.*, XII, p. 144, no. 295.

⁵ *Ibid.*, VII, p. 18, no. 11 (c. 1818); X, p. 70 și urm., 90 și urm., 105-6; Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 280.

⁶ Iorga, *Clopotul lui Caragheorghe*, în *An. Ac. Rom.* Cf. *Bulletin de l'Institut pour l'Etude de l'Europe sud-orientale*, VIII, p. 58.

⁷ Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, pp. 285-6, 462.

⁸ *Revista Istorică*, IX, p. 170.

* Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, p. 473 (c. 1830).

⁹ *Documentele Callimachi*, II, p. 114.

¹⁰ *Studii și doc.*, XXI, pp. 458 și urm., 461, no. 2 (Botoșani, 1779).

tarii de acolo¹ și **tîmplarii** munteni², pentru lucruri mărunte: crivate, sanduce, tavale de scînduri³, sfeșnice care se zugrăvesc⁴, apoi sipete⁵, tetrapode la biserică \ poate bisactele⁶. Dar la 1792, Hagi Stan Jianu, boier oltean, trimete un dulap la dres în Ardeal, unde i se pare că sînt măsari mai buni⁷.

Dar mobila nu mai e în mîna acestor meșteri. După 1810 apar paturile de modă, „canapelele de culcat, de tisă”, „mesele de tisă”, „scaunele de tisă cu jelțurile lor și cu citurile lor”, „scaunele de lemn prost, negri, îmbrăcate cu plisă, de sofragirii”, de la Mosiu Jan, scaunele îmbrăcate cu adamască, cu cit, cu meșănă, canapelele cu șal. Socolile moldovenești cuprind această mențiune: „dascălului Gal pentru o canape cu șasi scaone și 4 oglinzi ce s'au luat pentru Curte”⁸.

Se continuă doar cu „facerea șindilei”⁹, întrebuiîndu-se la șindilit și cutare, băiat „slut și nu tot în mințile lui care știe să șindrilească”¹⁰.

¹ *Ibid.*, VI, p. 186 (c. 1780). învoială de rotari la Botoșani 1837; *ibid.*, VII, p. 149, no. 115.

² *Ibid.*, XV, p. 243, no. 696 (Vălenii-de-Munte, 1814). Blane și speteze la sicrie; *ibid.*, XXIII, p. 45 (Oltenia, c. 1820).

³ „20 scînduri ce s'au făcut 3 tavale de dus bucate”; *Doc. economice și financiare*, p. 38 (an. 1764). V. și *ibid.*, p. 219 (an. 1826) și *Studii și doc.*, XXI, p. 411 (an. 1834).

⁴ „Zugrăvitura sfeșnicelor celor de lemn”; *ibid.*, XIII, p. 256, no. 97.

⁵ „Săpît cu cheli îmbrăcat”; *ibid.*, VII, p. 262, no. 197 (Moldova, 1821). V. și X, pp. 327-8, no. 8 (Brașov, 1720).

⁶ „Tratapod de 45 fior”; *ibid.*, XIII, p. 161, no. 552.

⁷ „I pazactea”; *Correspondența lui Aman*, p. 195, no. 92 (c. 1820); *Studii și doc.*, XV, p. 213, no. 636 (Vălenii-de-Munte, 1814). Blane și speteze la sicrie *ibid.*, XXIII, p. 45 (Oltenia c. 1820).

⁸ *Ibid.*, VIII, p. 23, no. 108.

⁹ *Doc. economice și financiare*, p. 132; *Studii și doc.*, V, p. 166; VII, p. 262, n-le 197-8; XXI, p. 414.

¹⁰ V, A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 70.

Nevoia de a furnisa Turcilor lemnărie pentru corăbii dădu în acest secol un mare avînt industriei țerănești de cherestea, încă pe vremea lui Brîncoveanu se exportau catarge, se fabricau cușaclăcuri sau seînduri pentru căptușală, ustuacicuri sau poduri de vase¹; se notează săniile „ce au dus catarturiie la Giurgiu”. Acum se lucrează pentru trimete-rea pană ia Ismail, la Sulina și la Vozia (Oceacov), la Hanul, la Angora, stîlpi, babale, lemn criș, mesecriș, chirisie flamură, hatelie, dușumele (**dusemel**), „mesesi”, seînduri tahtasă sau ortu-tahtaeă, gugiu-tahsî, top-conndaclarî, tarhane, făcute la Neamț și Bacău²; bastarde, trîncheturi, canatlicuri, tecneicuri, mătrăce, pe lîngă vulgarii dulapi³. Vedem la 1882 un boier „stand în munți trei luni de zile întru tăere cartarturilor Sucevei” \ Un „marangoz” supraveghiază livra-rea \

Ai noștri, cari știau să lucreze dubase (de unde **dubăsari**, tîrgul Dubăsarilor)⁴, făceau supt Brîncoveanu caice pen-tru Sultan, „cu cherestea, cu meșteri, cu pînzele, cu fu-niile”⁵. Conдика de socoteli scrie : „10 tal. s'au dat la un meșter de la Giurgiov ce au venit de s'au tocmit caicele să le facă, dar pentru osteneala lui, căci au venit de s'au tocmit să le facă”⁶. Acuma, cherestea de la Oltenița va merge și la Ismail, și sătenii se vor preface în **șeicari**, și **ghimigii**⁷. De altfel, „caice duc glastre pe Prut”⁸. Și alte

¹ Aricescu, *l. c.*, pp. 79, 92; *Studii și doc.*, V, p. 374,

² *Documentele Callimachi*, II, p. 111 (an. 1763-4; cf. p. 125: „butuci de tisă, scânduri de teiu și de nuc” pentru Galați); *Doc economice și financiare*, pp. 35, 65, 77, 125 și urm.

³ *Ibid.*, p. 126.

⁴ Galați-dulap stejari, *ibid.*, p. 161.

⁵ *Ibid.*, p. 126.

⁶ *Ibid.*, p. 145. Cherestea Orheiului, *Studii și doc.*, XXIII, p. 133 (c. 1760).

⁷ V. *Arh. ist.*, I, p. 11.

⁸ Aricescu, *l. c.*, p. 541.

⁹ *Ibid.*, p. 314.

¹⁰ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 323-4.

¹¹ *Doc economice și financiare*, p. 142 (an. 1824).

socoteli spun: „Se fac, la Căscioare, șăici cu fier adus de la Roman la Focșani și mai trebuiește lemne, seînduri și o funiie și 220 fulăi, lopătari din județul Vlăștei și Ilfov”¹.

Un rol important au în această vreme **boiangiii**. îi vedem văpsind și hamuri: „hamurile”, scrie un² Oltean, la 1822, „le-au văpsit boiangiu, însă doo bucăți de un feli și doo într'alt feli, adecă unele deschisă și altele mai în-chisă”³. Boieii le pregătesc ei singuri (și „boia de spă-lat”⁴), sau le cumpără de la țeranii cari le fabrică după foarte vechi procedee, asemenea cu acelea întrebuițate de femeii pentru admirabilele lor țesături, procedee in-dicate de un Italian în Caronni in Dacia: astfel un țeran* furnisează la 1799 clientului său bucureștean „40 de cîntare boia de căprițe” \ Sînt și femeii care exercitează acest meșteșug, ca Măria boiangioaica din 1775⁵. Cutare bo-iangiu își trimete la 1733 fiul la dascălul Șerban din Bu-curești ca să învețe carte⁶. Grigore boiangiu din 1822, care merge la Constantinopol, are de soție, pe doica de la Doamna lui Grigore-Vodă Ghica⁷. Găsim pe un boiangiu ieșean destul de bogat ca să facă ușa de la biserica Sf. Constantin⁸. Dar odată apare, semn de alte vremi, deo-camdată numai în Ardeal, un „ferbăr nemțesc”⁹.

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IV, p. 506.

² *Doc. Tudor*, p. 202, no. 244.

* *Revista Ion Neculce*, II.

³ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VIII, p. 98. Să nu fie un vâp-sitor Ștefan G-Jbănar ot Orheiu. din 1630? *Studii și doc.*, VI, p. 537.

⁴ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 108.

⁵ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, XIII, p. 336.

⁶ Litzica, *Catalogul mss. grecești ale Academiei Romîne*, p. 214, no. 421.

⁷ *Studii și doc.*, XV, p. 200, no. 572.

⁸ *Ibid.*, XII, p. 67, no. 120 (an. 1754). V. și Bibi. Ac. Rom., ms. 4236, fol. 104; *Arh. Statului*, Zlătari, 1716, și 20, netrebnice. 10 (București, 1739-48); *ibid.*, *Cond. domnească*, 52, fol. 347 v-o., 351 (1776-1802), 86, fol. 79 (1782) (comunicații ale d-lui Iuliu Tuducescu) j Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an.

În sfârșit, în ultima fasă a vechiului regim de îmbrăcăminte lucrul de casă e aproape cu totul înăbușit. El nu mai figurează în socoteli de moștenire și în foi de zestre. Numai în lumea țerănească el își păstrează și toată valoarea și toată frumuseța.

Cumpărăturile de materii și piese gata făcute după moda Occidentului n'au împiedecat moda răsăriteană de a se continua mai ales în anume cercuri de burghezie. **Până** târziu în secolul al XIX-lea avem „bohcele de buhur de Țarigrad” \ „cămeși de helalie”, de hasâ, de melez², benișur¹ enghiușaii, ceacșiri de plisă perviia, catifele, caftane de pambriu \ „glasuri de Țarigrad cu flori la căpătâie, iar pînă prejur cu chenaruri” \ rochii de dibet și ghermesut, salope de atlas \ ori altele, „fața pambriu cu catife prin prejur, blănite, cu blana înăuntru, salvie, și gulerul cu samuri”, „degremele de tulpan alb, de legat”⁸, „tâmbare de șahmarand cu pace de sobol, cu șireturi de fir”, „sucne de canavață cu flori de fir, cu petile cusute cu sîrmă, cu sponce de argint”⁹, „fermenele de bucumeâ”¹⁰, benișuri de atlas¹¹,

1910, p. 49 (la București, „în boiangi”; an. 1788); Bibi. Ac. Rom., 64, I, 203-4, CLXXIX (Iași, 1800-4); Arh. Statului, *Cond. domnească*, 46, fol. 62 (Bucureștii, 1803), 90, fol. 282 (București, 1815) (comunicație a aceluiași).

¹ *Studii și doc.*, XXIII, p. 48 (Oltenia, c. 1820).

² *Ibid.*, p. 317, no. 6 (Moldova, c. 1811); XXI, p. 202 (Moldova, 1824).

³ *Doc. economice și financiare*, p. 131 (an. 1822).

* *Studii și doc.*, XXIII, p. 49.

⁵ *Revista Istorică*, VII, p. 148 (an. 1840).

e *Ibid.*

⁷ *Studii și doc.*, XXI, p. 201 (Moldova, 1824).

s *Ibid.*, p. 202.

⁹ *Ibid.*, VI, p. 250, no. 955; VII, p. 55, no. 28 (1818). V. și „39 coți maltin ghirghiliu”, *ibid.*, XXI, p. 199 (Moldova, 1824). „Biniș de poală îmblănit cu cacom, tătarcă de atlas, vârgată cu fir, cu șireturi, rochie atlas vârgată cu fir, cu antereu ei, fustă de maldeh, rochie ghermesut sadea”, *ibid.*, VII, p. 18, no. 12 (Muntenia, 1818).

¹⁰ *Revista Istorică*, VI, p. 206 (București, 1818).

n *Studii și doc.*, VII, p. 15, no. 9 (c. 1816).

rochii de hasâ și de tulpan¹, de șamalagiu, de ehiseriu, de agabanu, fuste de malton ghinghiurluc², checele de Țarigrad³, malotele de ghermesut \ „filii de hatai”, „veznele”, „strafielele de păioare”, „buianale”⁴.

Pe la începutul veacului al XIX-lea, unii boieri începuseră să poarte șaluri ca turbane: portrete din acest timp îi înfățișează astfel „turcește” și a trebuit o formală opreliște din partea Domniei la 1813⁵. Mai ales la țară datina orientală se păstrează: pe vremea lui Tudor Viadimirescu se purtau poturi cu copci de argint, ilice, giubele de postav blănite cu nafeâ; femeile cereau cepchene cu hargiurile de fir, tuzluci cu găitane de mătăasă, eauce și taclituri⁷. Ori „chiurturi înbiănite cu nefeâ cu vârgi spinare vulpe”⁸, șalvari postav găitan mătăasă⁹, epingele, igialîcuri mintene cu ceaprazuri de argint¹⁰. Se găsesc cămăși de mătăasă turcească de Țarigrad¹¹, „izmene de pafta”¹².

În orînduirea camerei de culcare se întîlnesc, pe lîngă „cearșafuri cusute cu șapte rînduri, grele, cu fir, perinele, cu fir, șervetele, „cusute” și „vârgate”¹³, „așternuturi cu un

¹ *Ibid.*, XXI, p. 190 (Moldova, 1815).

² *Studii și doc.*, XII, p. 123, no. 258 (Ardeal, 1798); *Doc. Văii Teleajenului*, p. 23 (an. 1807).

s *Studii și doc.*, XI, p. 103, no. 24 (an. 1779).

* *Ibid.*, XIX, p. 58 (București, 1803).

s V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (Muntenia, 1790).

V. și *Studii și doc.*, VIII, p. 18, no. 84 Oltenia, 1790).

e Hurmuzaki, XXI, p. 648.

⁷ Cf. *Documentele Tudor*, p. 81 și Aricescu, *Istoria revoluției de la 1821*, II, p. 81.

⁸ „Straie cu coade samuri \ „cu pînlece samuri” și „cu cacomi” la 1806 în Moldova; *Studii și doc.*, XXI, p. 186. „Con-tăș samur de Mosc”, 1805-6, tot acolo; *Doc. economice și financiare*, p. 78.

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 15, no. 9 (Muntenia, c. 1816).

¹⁰ *Ibid.* La 1807, Homorîciu Prahova), haine de dimie blănite cu nură: *Doc. Văii Teleajenului*, p. 22, no. 16.

u *Studii și doc.*, XII, p. 226 (Ardeal, 1817).

¹² Și de bumbac de casă; *ibid.*, VII, p. 45, no. 57.

i *Ibid.*, p. 18, no. 12 (Muntenia, c. 1818).

rând de agabanii¹ și de tulpan², cultuce de cit, ca și „perdele de ghermesăt cu pui de fir” \

Dar pînza de Brașov pătrunde \ Se fac din ea „fultuce” (cultuce), alături de „pernele de carton, căptușite cu bogasiu”³. Din Sibiu își are Dumitrana Știrbei „materia de giubea” la 1780⁴, și de acolo vine chembrica englesă⁵ și „mese leșești” la 1796⁶. „Pohcelele de Țara Nemțească” apar⁷. Avem, în Ardeal, e drept, „cămăși faine de Linz” împreună cu „izmene de **Hausleinwand**”⁸; Casa Pop din Sibiu furnizează însă pînza de Linz și clienților de dincoace de munți. „Citaria de Liptca” se întrebuița curent de Olteni pe la 1826⁹; avem și „taclitul de Liptca”¹⁰. Cămășile de Olanda sînt pomenite în Moldova pe la 1811, împreună cu cele de **batistă**¹¹. „Stamba” italiană¹², „pînza americană”¹³, „chimbricul”, chembrica englesă¹⁷ pătrund mai târziu.

Dar ce răsbate tot mai mult e fabricația franceză¹⁸, care

¹ *Ibid.*, XXI, p. 130 Moldova, 1815).

² *Ibid.*, XXII, p. 325, no. 12 Moldova, 1827).

³ *Ibid.*, VII, pp. 259-60, no. 185 (Moldova, 1802).

* *Ibid.*, p. 355, no. 6 an. 1812).

⁶ *Ibid.*, p. 41, no. 57 an. 1815). V. și *ibid.*, XII, p. 157, no. 221 (Ardeal, 1804).

e *ibid.*, VIII, p. 4, no. 11.

* *Ibid.*, VII p. 44, no. 57: „cămăși de chimbric, meletu, pînza suptire”.

s *Ibid.*, p. 33, no. 163.

⁹ *Ibid.*, VIII, p. 355, no. 6 an. 1812).

lo/fczrf., XII, p. 145, no. 297 (Ardeal, 1803).

ii An. Ac. Rom., XXVIII, p. 220 (an. 1800).

¹² *Studii și doc*, XXIII, p. 45.

TM*Ibid.*, pp. 47-9 (c. 1820).

¹¹ *Ibid.*, XXII, p. 317. Batistă pentru cămăși: *Revista Istorică*, VI, p. 205 (București, 1818).

***Ibid.*, VI, p. 137, no. 34.

TM*Ibid.*, XIV, p. 180 (Oltenia, 1838); Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. 216.

¹⁷ *Ibid.*, VII, p. 44, no. 57: „Cămăși de chimbric, meletu, pînza suptire”.

is Postavuri belgiene, c. 1850, *Rev. Ist.*, V, p. 351.

va cere, pentru „capoduri de iarnă”¹ și rochii, și altfel de meșteri dintre croitori. Iată la 1804 **camelotul** care, lucrat din păr de cămilă, nu mai vine din Orient². Apoi rochiile de bază³, capotele de percal \ poate „testopanurile fămiești”⁴, rochiile de croazea⁵ (croise)⁶, antierile de dumicon (demi-coton)⁷, „semințele”, „simizeirile” (cu „orbote” și cu „zăbranic” sau și „sade”)⁸ (chemisettes) „de horbotă”⁹, vapelele sau vapelurile¹⁰— aceleași se pare, că „văzduhurile”¹¹—, (vapeurs), dradidanul (drap des dames), din care se fac fermenele, giubele, ciacșiri¹², linoul (linot) pentru cămăși și izmene¹³, catrilatul (cadrille), cadriletul, cadrilinel’ plisa¹⁴, pichetul¹⁵, pica¹⁷ nanchinul sau nanchinetul, anghinetuP¹⁸,

¹ *An. Ac. Rom.*, XXXVII, p. 23 (an. 1814).

² II cere epiiscopul de Argeș, Iosif la 1804, *ibid.*, XXVIII, p. 225.

³ București, 1818: *Revista Istorică*, VI, p. 205.

* *Studii și doc*, XXIII, p. 49 Craiova, c. 1820).

⁵ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (Muntenia, 1790).

e *Studii și doc*, VII, p. 355, no. 6 fan. 1812).

⁷ *Ibid.*, XIV, p. 180 Oltenia, 1838 ; *Rev. Ist.*, VI, p. 205 „minte de dimicoton”: București).

⁸ *Studii și doc*, VII, p. 45, no. 57 an. 1815): XXI, p. 202 (Moldova, 1820 : „o sămîncetă blondă, doi sămînceturi cu valpeluri”.

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXXVI, p. 935 Moldova, 1825).

¹⁰ *Ibid.*, p. 935 (*idem*); *Studii și doc*, XXI, p. 201 Moldova, 1824).

¹¹ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 201 (an. 1813).

¹² *Studii și doc*, XIV, p. 180 Oltenia, 1838; ; XXIII, p. 49 (Oltenia, c. 1820; ; *Doc Văii Teleajenului*, p. 67 (an. 1842).

¹³ *Studii și doc*, XXI, p. 2)2 Moldova. 1824; ; XXII, p. 49 (Craiova, c. 1820).

¹⁴ *ibid.*, VII p. 18, no. 14; p. 44, no. 57 (an. 1815).

¹⁵ *Ibid.*, p. 15, no. 9 Muntenia, c. 1816). Alături de „arbecir”, pînza de Diarbegr.

¹⁶ *Ibid.*, XII, p. 174, no. 376. Ardeal, 1817).

¹⁷ *u Ibid.*, VII, p. 263, no. 198 an. 1827; ; Și „izmeni olandă”.

¹⁸ „Nădragi de anghinet”; *ibid.*, XII, p. 174, no. 376 (*idem*), Se fac în Ardeal haine de „anghin, pentru vară”; *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 45 (an. 1823).

flanelul sau flanela cașmirul², „foranțul”³, „creditorul”⁴, „gaza”, „petinetul”⁵, musilinul (mousseline)⁶, chiar „șalul franțuzesc”⁷. Pe lângă vechile „spițuri” și „galoane”⁸, panglicele, cordelele, care se cer⁹, podoaba e făcută din blonde sau „blionduri”, din „gherlanturi de flori”¹⁰, din bibluri și dantele¹¹, din bucheturi¹², din „pai” (paille)¹³.

Noii vânzători de asemenea „materii” străine, sînt în Moldova „Jădoavce” sau Evrei masculini ca Leiba Grosul și lancu Chiorul din 1824¹⁴. Se croiesc ori se cumpără gata pantalonii alături de arhaicii ceacșiri¹⁵.

Ardealul purta „mașete vineți” încă de pe la 1817¹⁶. „Călțunii” de odinioară, „colțunii” rămași în Moldova¹⁷, sînt

¹ „Nădragi de flanel pentru iarnă”; *Studii și doc.*, XII, p. 174, no. 376 (Ardeal, 1817).

² *An. Ac. Rom.*, XXXVII, p. 30, no. 3 (an. 1815).

³ *Ibid.*, XXI, p. 201 (Moldova, 1824); *Doc. familiei Mano*, p. 459 (an. 1814).

⁴ *Studii și doc.*, VIII, p. 51, no. 706 (an. 1811); XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803): „creditor lilafarb, cîrpă de burdunariu”.

⁵ *Ibid.*; XXI, pp. 198-9 (Moldova, 1821).

⁶ *Ibid.*, XII, pp. 144-5 (Ardeal, 1802). Interesantă listă de îmbrăcăminte ardeleană.

⁷ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VII, p. 260, nota. Șalgii în Moldova, Melhisedec. *Cron. Romanului II*, p. 156 (c. 1800)

» *Studii și doc.*, XII, pp. 145-6, no. 297 (Ardeal, 1803).

⁸ *Ibid.*, XXI, p. 190 (Moldova, 1815). Cu alte stoffe, purtînd nume curioase, ca „nemeteturi”.

⁹ *Ibid.*, VII, pp. 44-5, no. 57; VIII, p. 51, no. 306 (Muntenia, an. 1815).

¹⁰ *Doc. Mano*, p. 459.

¹¹ Rochie de șal alb cu bucheturi, rochie cu „petială de petinel”; *Studii și doc.*, XXI, p. 201 (Moldova, 1824). „Șal cu bucheturi”; *ibid.*

¹² „2 rochii : una cu petială și una cu pai”; *ibid.*, p. 199, (Moldova, 1824).

¹³ *Ibid.*, pp. 199-200.

Ibid., p. 373 (Moldova, 1829); *Revista Istorică*, VI, p. 206 (București, 1818).

¹⁴ *Studii și doc.*, XII, p. 174, no. 376.

¹⁵ *Ibid.*, XVI, p. 92, no. 19, an. 1811.

noii „ștrimfi dă mătăsă, dă tiriplic, fini”, cari întră în „pantohii dă mătăsărie” ori „dă piele”¹.

Se poartă „batiste cu fir și peteală” ori „basmale purțulan”², („basmale dă uas”³), „batiste zugrăviți prin pregiur”, „batiste cu margini pe di lături”⁴, „basmale dă Liptca, dă cele mari sau dă cele negre” \ Umbrelele de pînză se importă \ „stocparisoarele”, „corturile cele de ploaie” (și de mușama verde), ca și „apărătoarele”, nemțești, evantaliile⁵.

Tot din Apus vin șervetele: se face socoteala la Craiova, prin 1820, a „unui tutun șervete cu mesele lor, dă Liptca”⁶.

Vechii plăpumari⁷ nu mai lucrează cu basma și „canefas”, cu „cit de Tocat”, cu cutnie, cu „cit de cel bun”, cu mătăsă, cu ghermesut⁸.

Brașovul dă pături Moldovei⁹; Craiova are saltele „dă ștofiță fir dă fir”¹⁰, „plapome de pambriu sadea, iar prin prejur cu chenaruri dă cele dă Viena”¹¹; prostiri de olandă, de „batistă cu horbotă”, se fac în Moldova¹² și macaturile

¹ *Studii și doc.*, XXL, p. 49 (c. 1820). Cf. *ibid.*, XXI, p. 198 (an. 1824). „Ciorapi bumbac suptiri”; *ibid.*, XIV, p. 180 (Oltenia, 1838). „Șuh pantofi” de la Sibiu, *ibid.*, VIII, p. 33, no. 163.

² *Ibid.*, p. 44, no. 57 (an. 1815); VIII, p. 85, no. 30 (an. 1796).

³ *Ibid.*, VII, p. 45, no. 57 (Muntenia, 1815).

⁴ *Ibid.*, XXI, p. 202.

⁵ *Ibid.*, XXIII, p. 46 (c. 1820); Cf. „maramă de batistă de s'au legat la gît”; *ibid.*, XII, p. 207, no. 49 (Făgăraș, 1817).

⁶ *Ibid.*, VIII, p. 85, no. 30 (an. 1796).

⁷ *Ibid.*, XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803); V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 405 (Muntenia, 1790).

⁸ *Studii și doc.*, XXIII, p. 49.

⁹ Cei din București, 1823, *Inscripții* L p. 336, no. 61.

¹⁰ *Studii și doc.*, V, p. 156, no. 104; VII, p. 15, no. 9; p. 18, no. 12; p. 44, no. 57; XII, p. 70, no. 367; p. 123, no. 258; *Doc. Văii Teleajenului*, p. 23; p. 50, no. 45; *Doc. Mano*, p. 459.

¹¹ *Studii și doc.*, VII, p. 355, no. 6 (an. 1812).

¹² *Ibid.*, XXII, p. 49 (c. 1820).

¹³ *Ibid.*, Și fețe de pernă de linat cu horbote.

¹⁴ *Ibid.*, XVI, p. 92, no. 19 (an. 1811); XXI, p. 202 (Moldova, 1824).

sînt de „pînză neamțaseă”¹. Perdelele la ferești se fac de alte stofe².

Cărămidarii se pot urmări **pană la 1673**: astfel socotelile pentru clădirea schitului Fedeleșcioiu cuprind „cărămida de ia Jăblea, ce s'au făcut la **80.000**, tocmeala câte **1** leu, fără cheltuiala adusului” * \ La București ei ocupau o întreagă mahala⁴. Domnia-i pune să lucreze pentru dînsa⁵. Cei de la „margine” în Moldova dau cîte **10.000** de bucăți pe an către **1740**, și Vodă chiamă de la Putna zece cărămidași și un „miimar”, un clăditor, „meșter de lemn”⁶. Ei făceau și țigla și „chiunghiuri pentru aducire apii” (în Moldova)⁷.

Tinichigiii, cunoscuți mai de mult în Moldova, prin vecinătatea ei specială, aduceau o industrie de peste Dunăre: la **1840** la Bistrița Oltului, lucrau „maistări izrailiteni tinichigii din orașul Brăila”⁸.

O nouă îndeletnicire era aceia a **constructorilor de vase**. În Moldova, la **1786** erau oameni pentru „meremetul cai-cului gospod ot Jijie” și la **1795** se făceau acolo zece bărci cu **tunuri**⁹.

Pentru aceasta se recurge și la meșteri de **sfoară** și **od-**

¹ *Ibid.*, p. 429, no. 7 (an. 1828). V. și ciudatele numiri vechi din aceiași colecție, XI, p. 24 (an. 1779).

² Pentru cele de șal verzi, de cit, *ibid.*, XXI, p. 441 (an. 1834).

³ *Studii și doc*, V, p. 485.

* *Inscripții*, I, p. 318, no. 768. V. și Cărămidăria din Bîrlad, 1813, Antonovici, *Doc. Bîrlădene*, II, p. 156.

⁶ Pentru „cărămizile ce să fac pentru Curte vechi”, *Doc. economice și financiare*, p. 73, no. 1792.

« *Studii și doc*, VI, p. 236, no. 227; p. 244, no. 303.

⁷ *Doc. economice și financiare*, p. 73 (an. 1792); *Studii și doc*, XII, p. 119, no. 243. (Făgăraș, 1795).

⁸ *Studii și doc*, XV, p. 84 nota. Cf. *Doc. Aman*, p. 195, no. I. V. și mai sus.

⁹ *Doc. economice și financiare*, p. 7; *Doc. Callimachi*, II, p. 506, no. 152.

goane¹, cari lucrează și pentru poduri \ Găsim la **1822** „odgoanele, funiile făcute la Tutova i Tecuci... spre legare salupurilor” (șalupelor) „cu catartele”². Dar de mult sfoara se aducea din Brașov, unde erau și cunoscuți „funari” \

Pentru „podirea”, cu bîrne și seînduri, cu „podele”, care atunci ținea lor de pavagiu, a orașelor noastre și pentru întreținerea acestor „poduri”³, al căror nume pe străzi principale din Capitala României abia a dispărut, rămînînd calificăția de „podari”, apoi pentru adevăratele poduri peste ape, pentru caldarîm ca și pentru pietruire⁴, trebuiau, nu numai săteni, scutiți de bir, ci și oameni cari să se îndeletnicească anume cu acest lucru. Socotelile fanariote arată de pe la **1770** în ce sta această îndoită sarcină. În Țara-Românească un **podar** se întîmpină încă înainte de **1600** la Tîrgoviște⁵; în secolul al XVIII-lea lașul își avea „podarii **gospod**”⁶. Astupînd gropile cu nuiele și nisip sau pămînt, întînfîind „po-

¹ Moldova, 1825; *Studii și doc*, XXI, p. 291.

² An. 1792; *Doc. economice și financiare*.

³ *Ibid.*, p. 26. Pentru păpuși de sfoară”, v. *Doc. Aman*, p. 17, no. 25.

* *Studii și doc*, X, pp. 62 și urm., 78 și urm.; XII, p. 123, no. 259 (Ardeal, 1798): „jupan Cărstiia Funaru”.

⁶ În principatul muntean se propune odată ca această întreținere să se plătească prin monopolizarea cărămidăriei și olăriei în douăsprezece județe (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 674). Pentru dresul podurilor bucureștene în 1782, *ibid.*, I, p. 293. „80 de dulgheri ce am hotărî! a se da la Casa podurilor, să-i împliniți ori dintre poslușnici boierești sau iamacii, ori birnici”, *ibid.*, X, pp. 823-4 (an. 1813); „Este și un lucru necuviincios în politică să nu poată cineva pe poduri umbla de tină și necurățenie”; *ibid.*, I, p. 505. La Iași, sarcina se dă unui număr de negustori; *Rev. Ist.*, I, p. 218-9.

⁶ „Caldarâmul de la poarta cîa mare”; *Doc. Callimachi*, II, p. 131 (an. 1763-4); „La cărăle ce-au cărat gunoii și pădure și mîncare oamenilor de au tocmit drumul de piatră”; *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764). La Iași, în 1792, *ibid.*, p. 63. V. și *ibid.*, p. 85 (an. 1805-6): „facire podului Eșului”, „facire podului de la Movilău”. Caldărîngii la palatul țarigrădean al lui Șerban Cantacuzino; *Studii și doc*, XXIII, p. 85.

⁷ *Arhiva Istorică*, I, p. 35, no. 38.

⁸ Grigoraș Crudu; revista *Ion Neculce*, I, p. 91.

dinele" și „urșii”, lucrau la București în 1794, pe lângă câte un Bulgar, un Sîrb, Dragul din „Ostrov, în Țara Turcească, la Turtucaia”, „podari puțini, zdraveni și vrednici de slujbă”¹.

O meserie firește mult mai grea, cerînd în adevăr oameni speciali, cari se ispitesc de aiurea și cari se țin cu privilegii deosebite, e aceea a alimentării orașelor cu apă. grijă de care nu se puteau lipsi Fanarioții veniți din orașul mărețelor apăducte romano-bizantine.

Suiulugî — numele e turcesc —, „cișmegiî” de o speță mai savantă, apar deci cu veacul trimeterii normale din Constantinopol a Domnilor noștri. Ii precedaseră însă „meșterii de gîrlă” pe cari-i găsim, cu vîtafii lor, încă din secolul precedent, la Putna². încă din 1622 vedem pe Ștefan-Vodă Tomșa din Moldova scutind la Huși „de toate dabiile și de toate angheriele și de jold și de podvoade și de cai de olac și de alte mîncaturi mai mărunte, de toate câte simptu pre alți mișei a dumimeale prin trăgoveți pre cești doi fântânari, anume Iliiaș și Palcău, ce ei simtu de treaba fântănei domnești”; ei sînt scutiți astfel „de toate mărunțișurile”, și „dobitocul lor încă să nu-l trageți printru alți oameni”³. îi regăsim pe cei doi „fîntînari domnești” de acolo și în 1656 în principatul muntean însă, Vodă-Brîncoveanu trebuia să scrie la Brașov pentru un „meșter carele ne lucrează la un meșteșug ce va să facă aici, la o fântână..., să încarce suinarile și alte lucruri ce mai sînt de treaba fântăni aceștia”⁴. La Sibiu în 1728 avea „boltă” de negoț un jupîn Hristea, care era „feciorul cișmegiului” în deosebire de simplii puțari și fîntînari, de cari se află și pe la sate⁵, tehnicienii de Țarigrad aduceau arhaice for-

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 786 și urm.

² *Studii și doc.*, VII, p. 364, no. 4 (an. 1639).

³ Melhisedec, *Cronica Hușului*, II, pp. 45-6.

* *Ibid.*, p. 103.

⁶ *Studii și doc.*, X, p. 107 fan. 1709).

^e *Ibid.*, p. 417.

» *Ibid.*, XXI, p. 292 (Moldova, 1825).

me perfecționate. Erau la 1757-9 în Iași doi frați, Dima și Constantin, ca „suiugii haznalelor orașului”¹. Dincoace de Milcov Dumitru suiulgibașa era întrebuițat încă din 1781, rămînînd în slujbă până la 1798; urmaș al lui e un Stroe din 1804². Un act privitor ia „olacul de apă ce se află în grădina caselor” lui Dinicu Goiescu, a „case* lor ce le are din susul Bucureștilor”, cu „acareturi i alte înfrumusețări”, ne face să cunoaștem opera îndeplinită prin ajutorul lui Dumitru de neobositul reformator fanariot. El aduce apa de la Crîngași din jos de Giulești pentru două cișmele și se adaugă cea din Crevedia lângă Crețulești³. O cișmea funcționa la boiangii alta pe atunci, „lîngă ciubul cel mare pe Podul Mogoșoaii, în dreptul Clucerului Deșliu”⁴. Rușii, în ocupația lor de la 1806 la 1812, „legase prin contract” nouă cișmele „la cișmegiî”, fiecare proprietar fiind dator a-și face haznaua⁵.

Meseria lui Petru ceasornicarul și a lui Gaspard Caille continuă a găsi clienți. în Moldova se întrebuițau ceasornice cialăr și besactă după moda turcească⁷, avînd cutia de metal prețios, dar și de simplu tumbac⁸. Mai târziu Curtea Moldovei, care avea încă de la 1763-4 un „ceasornicar (ce) drege ceasornicele”⁹, face să se însemne în socoteli „un ceasornic de aur cu diiamanturi și mărgăritare, ce s'au cumparat de la Nicola Dimitriu pentru trebuința Curții” (1805-1806)¹⁰. Se întrebuița și cutare „ciasornicar jidov de la

** ¹ *Doc. Callimachi*, I, p. 426, no. 22; revista *Ion Neculce*, I, p. 104; p. 63, no. 165. Și Academia Pomină, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 141.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 503; V, pp. 398-9; VII, p. 539; XI, p. 466 și urm., 886.

³ *Ibid.*, p. 102, no. 18 (an. 1819).

* *Ibid.*, I, p. 511, nota.

⁵ *Ibid.*, IX, p. 914.

⁶ *Ibid.*, X, p. 913 și urm.

⁷ *Doc. Callimachi*, II, p. 110 (an. 1763-4).

⁸ *Doc. economice și financiare*, p. 78 (an. 1805-6).

⁹ *Doc. Callimachi*, II, p. 124.

¹⁰ *Doc. economice și financiare*, p. 81.

Hanul" \ De și se comandau ceasornice în Germania, și pentru Turcii din Constantinopol, la 1763-4². Moldova-și avu la Iași cîțva timp un ceasornicar geneves, de aceeași limba ca vechiul Caille. îndeplinind și un modest rol secret de informator, Arlaud se așezase la Iași încă prin 1763 și se însurase probabil cu o Romîncă: în adevăr fata lui, măritată cu agentul diplomatic polon Boskamp purta numele de Bălășica". Casa din Iași a lui Arlaud, care părăsește atunci țara, e încredințată ceasornicarului grec Grigore Teodoridi \

între ocupațiile pe care nu era să le schimbe moda e și aceea a legatarilor de cărți. Urmași ai meșterilor călugări cari legau în argint, acești modești industriași, cari nu întrebuițau decît pielea lucrată în Răsărit pană la roșul marochin cu grăuntele suptire și înlocuiau lemnul înaintașilor cu cartonul, mucavaua turcească, puind une ori în schimb foi de vechi manuscrite sau tipărituri rare, prinse împreună cu cleiu de pește, ei leagă și „retează" \ Une ori sînt preoți, ca popa Iosif „legătoriul de cărți" din Oltenia pe la 1730 \ ori ca Isaia popa de la Poplaca un veac mai târziu, ori ca popa Mihai din Iași, c. 1760³.

Legători mirenii ieau ia lucru o carte de biserică pentru a o „tocmi" pentru un leu și un loc la pomelnic, ca Ion legătorul ieșean la 1713⁴, ori scad plata pentru a fi numiți la liturghie⁵. îi aflăm pretutindeni: la Focșani, la

¹ *Doc. Callimachi*, II, p. 115.

² *Ibid.*, II, p. 125. Și oglinzi.

³ Hurmuzaki X. p. 1; *Ibid.*, II, p. 111; Filitti, *Scrisori franceze*, p. 13.

⁴ Hurmuzaki, X, p. 551.

⁵ „Legător de cărți care să o reteze"; *Stadii și doc.*, XII, p. 168, no. 359 (Ardeal, 1811).

e *Ibid.*, XIV, p. 39.

* *Ibid.*, XIII, p. 139, no. 454.

⁶ Bianu, *Cat. mss. rom.*, I, p. 70, no. 19.

⁷ *Ibid.*, XV, p. 133, no. 370. Vasile legătorul de cărți muntean la 1822; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, XIII, p. 336 nota.

⁸ Astfel un legător de sat la Zvorîta, care lasă 30 de parale din T) taleri; *ibid.*, XV, p. 327, no. 936.

Rîmnicul-Vîlcii¹, și aiurea în Oltenia². Avem și prețurile: pe lîngă cel de mai sus, cașul muntean din 1828 în care se ieau 23 de taleri, sumă foarte riare \ Ardealul își are „puhpinterii" săi romîni, ca Moise Popovici de ia Becicherecul Mare dar clienții de dincoace se adresează —urmînd datina unui Vodă-Brîncoveanu— de pe la 1800 la străini, ca Samuil Handrecău, care leagă pentru scriitorul oltean Pleșoianu, la 1829³. Boierul Vasile Balș lega la Cernăuți \ Încă de la 1798, se ivesc legători evrei, la Munteni⁴.

Tipografii, cari la mănăstirea Neamțului vor fi toți călugări, se ridicau adesea din rîndurile necărturarilor. Avem astfel un psalt tipograf⁵, un tipograf Pavel Clopotarul (Moldova, 1796)⁶. Așezate și lîngă școli, cum voia să facă, la 1709, pentru Sfîntul Sava din București, învățatul arhidiacon și viitor Patriarh de Ierusalim Hrisant Notară⁷, tipografiile aveau atingere și altfel decît prin mînuirea slovelor cu cultura timpului⁸. Odată, la Iași, în 1796, „așazător slovelor" e diaconul Teodor, precum diacon fusese Coresi, și pe vremea aceea protopopol Strilbițchi își purta meșteșugul de tipar bisericesc din loc în loc. Oricum, oameni evla-

¹ Gavriil, legător de cărți ot Focșani, *ibid.*, XV, p. 333, no. 988.

² „Ion legătorul de cărți sîn Cârstea", *ibid.*, I, p. 458, no. 17.

³ „Meșteri ce leagă cărțile" (1796), *ibid.*, VIII, p. 32, no. 159.

* *Ibid.*, XV, p. 251, no. 724.

⁶ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXVIII, p. 267. Evanghelia legată la Sibiiu în sec. al XVIII-lea, *Studii și doc.*, XIII, p. 202, no. 712. e *Ibid.*, VII, p. 263, no. 201 (an. 1827).

⁷ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VII, p. 211, nota 2. Legători din secolul al XIX-lea, mai ales clerici, C. Bobulescu, *Crucea-de-sus*, București 1926, pp. 17, 74, 77.

⁸ *Studii și doc.*, VII, p. 12. Un dascăl, Barbu, la Mitropolie (mort 1783), Bibi. Ac. Bom., ms. 640, fol. 74.

⁹ *Studii și doc.*, XII, p. 154, no. 5.

¹⁰ Hurmuzaki, XIV, p. 413.

¹¹ V. *Uornementation du vieux livre roumain*, in „Bulletin de l'Institut pour l'etude de l'Europe sud-orientale", ân. 1922 și

vioși meșterii tipografi fac daruri de cărți pe la biserici, ca „tipograful Erdache” la Voila Făgărașului¹. Așa, în 1808, cu „popa Ioniță, sin popa Costandin tipograf, Bucureșteanul”, care iea eu 9 lei, 9 parale o carte de la „Simion tipografu și de la Ioanu tipografu, Vistiernicul tipografii al sfintei Mitropolii București”, iscăbind pe notițele lui de danie „ierei Ion tipografu”². Formarea ucenicilor se făcea și cu copii veniți din alte părți în Prin*
 • cipate, unde de la începutul veacului al XVII-lea, după importantul capitol precedent, lucrul de cărți nu încetase o ciipă. Astfel la 1766 găsim în Ardeal, vînzînd cărți, un Dumitru Lăcătuș din Chioara, care învățase meșteșugul la București³. O socoteală de la Rîmnicul-Vilcii ne inițiază în nomenclatura și tehnica tipografică din acest veac al XVIII-lea \

Erau și turnătorii în țerile noastre. La 1789 se cere din Ardeal, „plumb întărit” pentru turnat. Numai lucrările de litografie se comandau aiurea: la 1796 niște hărți sînt cerute din Rîmnicul-Vilcii la Sibiu Eliad aduse din Viena „un teasc de litografie” pe la 1832⁴, și tot de acolo va fi venit și al lui Asachi, mai vechiu ceva, în Moldova.

Către sfîrșitul veacului apar tipografiile privilegiate. Astfel cea din 1783 a lui Nicoii Lazăr vameșul în București⁵, și apoi a lui Caracas, Clinceanu și Topliceanu, tot acolo⁶

în *Proces-verbaux et memoires du Congres internațional des bibliophiles*, Paris, 1923 și tiraj a parte, și *Studii și doc.*, XIII, p. 154 no. 5.

¹ *Ibid.*, p. 209, no. 747.

² *Ibid.*, XV, p. 192, no. 59. V. și un Stancu tipograful în București, la 1784; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 400.

³ Imbuta în Valaciiia civitaleque Bukarest arte typographica; *Studii și doc.*, XIII, pp. 257-8, no. 107.

⁴ V. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri*, p. 17 și urm.

⁵ *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 58.

⁶ *Studii și doc.*, VIII, p. 32, no. 16.

⁷ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXVIII, p. 265.

⁸ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 269 nota 1.

⁹ *Ibid.*, X, p. 427 și urm.

CAP. V.

Bresle vechi și bresle noi.

Am pomenit de mai multe ori breslele, care, și pentru alte ocupații decît acelea cu meșteșugul, se întîlnesc din vremea cea mai veche — de și nu lipsesc documentele pentru începuturi—, legînd împreună un număr de oameni de aceeași profesiune în jurul unor îndatoriri religioase și morale, de solidaritate, de apărare a dreptului și de petrecere onestă. E aici momentul să le caracterisăm înainte de a arăta în ce fel le-a înlocuit, pe aceste d'întăiu formațiuni, spontanee, libere, binecuvîntate numai de Biserică și ocrotite de Domnie,— bresle de caracter occidental, venite prin Galiția polonă sau prin Ardeal—, noile bresle, de pecete arhaică orientală, sprijinite pe privilegiul, controlul și penalitățile Statului.

Avem, din fericire, ca tip al acestor asociații, mai ales moldovenești — principatul de Nord fiind mai mult în legătură cu Apusul—, statutul, înnoit la 1781, al breslelor din Roman.

Aici **nu e vorba de o singură specialitate**. în țara unde breasla ciocnilor se alcătua, la 1730, din toate celelalte: blănari, croitori, ceprăzari, abageri, săhăidăcari, zlătari, cizmari, săpunari, curelari, olari, trăistari, teslari, șelari, lăcătuși, pînzari, pietrari, stoleri, soronari, tălpălari, și făclieri¹

¹ *Studii și doc.*, VI, p. 430.

asociația roma-cană cuprinde aceste îndeletniciri: „blănării, croitorii, bărbuării, abagearii, cu cojocarii”, plus „breasla de târgu de Roman”, Membrii se privesc ca „frați”, strînși laolaltă pentru slujba bisericească la Sfinții Voevozi și pentru datorii filantropice: „să ospăteze săracii și mișeii și străinii și să-i adape”. Par amintiri simple și bune din creștinismul primitiv al eleimosinelor și agapelor. Din ele va rezulta, pe lângă multă ajutorare, și împodobirea, de multe ori chiar înălțarea din temelie sau repararea temeinică, a atîtor biserici.

Afară de aceasta, „frăția” se întemeiază pentru petreceri cinstite și bine ornduite, fiecare aducîndu-și întru aceasta „poclonul”. La praznic se vor veseli „cu voroave înțelepțești și cu cîntări dumnezești, nu cu jocuri și cu haburi, nici c'un fial de cîntece lumești, ci dzăc, nici cu cuvinte deșearte sau cu minciuni sau sfadă”. Orice „nebunie” e oprită supt pedeapsă.

Autoritatea e exercitată, monarhic, de bătrînul, de „starostele” breslei. „Carii ar cuteza a lucra fără știrea starostelui, nedîndu-și bărbînța”— ce vechiu termen, care, pomenit în acte genovese din Caffa în secolul al XV-lea, însemna o măsură de brînză: „berbenița”!— „după obicei, acela să nu fie volnic a lucra”, supt pedeapsă de blăstăm arhieresc. Starostele are dreptul de a culege pe an cîte doi orți—și aceasta o monedă, polonă, din secolul al XV-lea— „de dughiană de blănari, de băibărăcari, de cojocari și de abageari”. Pentru praznic, plata, în mîna lui, e de doi lei și jumătate, „precum au fostu obiciaiu de vacu, iară ficiorul meșterului carele a fi di[n]tru părinții de loc, acela să-ș dea 1 leu bărbănța”. Ucenicii se ieau numai cu voia lui, altfel: „câte zile a fi slujit acel ucenic, atîtea orți să, dia”. Tovărășiile atîrnă tot de el: „a să însoți meșter cu meșter la niscareva negoț”. Tot lui îi revine să ia zăloage,

¹ Un *coiffeur* i'rances la București în 1850, *Documentele Știrbei-Vodă*, p. 120. Pentru Andronachi bărbierul domnesc care-și ieia casă, la Iași, „înpotriva chervasăriei ce se zice a lui Macaria”, Bibi. Ac. Rom., 58, V,

gloaba, cum și, de la cei ce petrec cu zgomot și scandal, patru lei, în afară de cele o sută de toiege.

Fiind el „cap breaslii”, „nime să nu aibă voe a întoarce cuvîntul starostelui sau a-l sudui, sau a-i zjice cuvînt de scandală; căci cel ce „nu va veghea voe starostelui”, își va primi aceeași sută de toiege— în a căror aplicare se făceau de sigur reduceri, fiind dată obișnuita slăbiciune omenească,— plătind și din pungă cinci lei gloabă.

Știindu-se cu cîtă energie poate să apere o femeie pe soțul ei contra autorității, un întreg paragraf e consacrat rezistenței femeiești, de bună samă probabil experimentată. „Așijderea femeia a fiecărui meșter, cînd va vrea starostele cu frații să certe pre vre un frate pentru vina lui, femeia acelui frate ce iaste datoru să ia certare să nu vie ia și să-i pîrtinească și să gălcevească sau să suduiască pre staroste; iară, de va veni să gălcevească, să ia parte și ea depreună cu bărbatul ei, pentru gălciava ei.” Cum meșterul e dator să meargă oriunde-l va trimete starostele, puțînd fi adus și cu sila, se adauge, ca necesară măsură de precauție, potrivit cu aceleași obiceiuri de familie: „și femeia lui sau ficiorii lui sau rudele lui să nu aibă voe a sări pe porunca starostelui, să scoată pre acel vinovat”.

Nu e voe să se aducă vre-o „sfadă” înaintea „giudețului mirenescu”. Totul se hotărăște și se împacă la episcopul singur, ceia ce arată și mai bine adevăratul caracter, arhaic, patriacal și bisericesc, lipsit de orice constrîngere din afară, al tovrășiei de „frați”.

E adevărat că într'un timp cu alte obiceiuri, cînd Statui, influențat de monarhia absolută turcească, se amesteca în toate, aceste legături, cu așa de aspre sancțiuni de modă veche, tindeau a se desface. Obrăznicia tinerească, în relație cu alte moravuri, și întărită de oameni din alte părți, cari vin în oraș, caută să se afirme contra acestor constrîngeri. „Dară acum”,—spune episcopul de Roman, Ioanichie, care se referă la o confirmare din veacul al XVII-lea a statutului — „de doi, trei ani necăutându-se aceste bresle, s'au rădicat cățva meșteri tineri, alții de aiurea veniți,

și nu bagă samă pe starostele de breaslă, și s'au stricat și obicinuitului praznic.,, din pricina nesupunerii meșterilor". De aceea s'a simțit nevoia de a rosti o nouă întărire a Bisericii pe numele lui Ion sin Iftimi, starostele¹.

Cu mai puțin element de patriarcalism îndătinat și cu; o influență, ușoară de înțeles, a breslelor, „țehiurilor", împrumutate sau aduse din ferile germane, sînt normele, de sigur și ele destul de vechi, de și n'avem documente decît tot din veacul al XVII-lea, ale breslei cizmarilor sau pielarilor, tabacilor din centrul românesc al Făgărașului, încunjurat de satele „boierilor" de supt munte și ale tovarășilor lor plugari. Și ei sprijină biserica lăsată în sama lor mai mult,— și la început nu erau două biserici față în față, ca după Unire. Și aici e grija „ospățului". Socotelile lor îi arată contribuind și la „o ridicare de biserică sāsască, de milă", la „un popă de barați", adecă un Franciscan, la îngroparea unei femei sărace². Oameni simpli, neștiutori de carte, ei plătesc și „la un cetitor care au poftit să ne ce-tească cărțile de belit"³. Și aici este un fond comun, în care intră și „lada feciorilor, adecă a meșterleghenilor", Aceiași impunere de ucenicie: trei ani pentru „inași". Și se prevede: „feciorii de meșteri care merge la tîrg d'întîiu, ca să dea nănașul 10 potori la acel tîrg"; altfel 5 dute amendă. Nu se specifică drepturile starostelui, care trebuie să fie ca acelea ale „capului breslei" din Roman, dar aici avem jurămîntul „bătrînilor", de stil foarte vechiu, care lipsește dincolo: „în numele sfintei Troițe, Tatăl, Fiul, Duhul Sfînt, jur eu — sau jurăm noi — precum ne vom țir, nea toate articulușurile cinstului țehi și poruncile celor mai mari deregători. [Mai nou:] Și la orice judecată voi lua sama și la nime n'oi părtini și numai sufletului: așa să-mi ajute Dumnezeu. Și meșteșugul din mîna noastră pană vom trăi nu l-om da (șters: și orice pricină vom vedea împotriva ar-

¹ Melhisedec, *Cronica Romanului*, II, p. 11 și -urm/Confirmarea anterioară e din 1624-5. Analog e statutul făclierilor din Botoșani (1794), aici, la *Apendice*.

² *Studii și doc*, XI, p. 216, no. 9.

³ *Ibid.*

ticulușurilor cu sufletele noastre drept vom arăta și vom da înaintea.) Așa să ne ajute Dumnezeu".

Și în principatul muntean trebuie să fi fost bresle după aceste norme, și la ele se gîndiau calfele de la patru alcătuirii profesionale, reglementate acum după sistemul de Stat, cînd cereau să li se îngăduie „a face un șetlic, ce-l și numesc trifinție (**sîc**) cu cheltuiala cutii lor", „adecă să se adune la un loc să facă chef cu mîncări și băuturi după adetul lor", fără „nicio netrebnicie în această adunare"⁴.

Asupra acestor datine se întinse, și anume la o dată precisă, în Domnia munteană, după 1774, a lui Alexandru Ipsilanti,—un reformator de vocație, chemat a da o nouă așezare terii pe baza tratatului ruso-turc de la Chiuciuc-Cainargi—, milenara practică imperială cu privire la meșteșuguri, formula **rufeturilor**, care, cu tot acest nume turcesc, e absolut bizantină.

Căci aceste măsuri nu sînt decît copia aceluia care, secole întregi, au stăpînit vechea industrie a Bizanțului. „Cartea Prefectului" din vremea împăratului Leon cel Înțelept (secolul al X-lea), atît de fericit descoperită acum cît va timp, împiedecă, în adevăr, pe Sscmo7cpaT7t, vînzătorii veșmintelor de lax, de a ținea și haine de un preț mai mic și de „a da ceva din cele oprite celor de afară", aceasta supt pedeapsă și de amendă și, în rîndul întăiu, de bătaie; ei au datoria de a presinta prefectului, pentru ca acesta să-și puie pecetea, „marfa care trebuie să se dea barbarilor". Oricine intră în breaslă se cere să fie presintat de persoane **care** să dea mărturie că e un om de treabă: cu acest privilegiu el plătește șase bani de aur acestei bresle, *ovobr^axi*. Pentru a fi cineva stăpîn în breaslă, cu prăvălia lui, olxoxo-poc, i se impune a scoate după porunca starostelui, eparhului, zece monede. Nu poate fi cineva și „vestioprat", vîn-

⁴ *Ibid.*, p. 215, no. 6.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 99 (an. 1801).

f .
|
\
f
I ~
|
|

l

*
Cf

zător de astfel de veșminte scumpe, și „sericoprat”, care desface marfă de mătăasă: o alegere neapărată, altfel pedeapsă: amendă ori bătaie. A crește chiria unui tovarăș, fățiș sau pe ascuns, aduce aspră pedeapsă: bătaia și tunderea. Starostele breslelor se numește de prefect; el, acest *rr[^]-Txr/j-*, poartă numele de exarh al acestuia. Marfa adusă se așează într-o casă anume, de unde se face împărțirea. Smomirea ucenicului se oprește supt aspre sancțiuni. Se pedepsesc iumînării cari amestecă în ceară materii străine, inferioare. Pitarilor li se fixează nartul după prețul griului cumpărat, meșterilor de clădire li se interzice a-și părăsi clientul pentru un câștig mai mare: altfel îi ajunge bătaia, tunderea, surgunul. Ei au timp de șase până la zece ani răspunderea clădirii pe cari au ridicat-o \

Să cercetăm acum la Romîni această operă, concepută și executată în spirit străin pentru singurul principat muntean, înainte de a-i vedea urmările, deosebite de acelea pe care păstrarea sistemului patriarcal le are pentru Moldova.

Începînd și în acest capitol cu industriile alimentării, Fanarioții au găsit la noi pitari, „chitari”², brutari (și în Moldova)³, liberi de orice legătură în relațiile cu calfele⁴ și cu cumpărătorii. Totuși se pare că o breaslă în sens moldovenesc exista și ia București în 1763, căci un Standul vătaf de brutari se presintă ca unui din ctitori la biserica Stejarului⁵.

La 1775 însă, supt Alexandru Ipsilanti, se stabilește oficial rostul vătafului. Va primi 1 taler de la cei „cu coptor”, 60 de bani de la „cei ce vînd cu zecimala”, iar sarcina iui va fi să fie pînea bună, „nu crudă, ca să tragă la cîntar, sau proastă, ori mai mică” și să îngrijească de pro-

¹ *Le livre du préfet ou l'édit de Vempereur Leon le Sage sur les corporations de Constantiuople, ... publiâ... par Jules Nicole, Geneva, 1893.*

² Bogdan Arman sin Ghitariului, Botoșani, 1712; *Studii și doc*, VII, p. 123, no. 6.

* *Ibid.*, VI, p. 15, no. 109 (an. 1748-9).

* *Ibid.*

⁵ *Inscripții*, I, p. 337, no. 848.

visie, de „zaherea” pe o lună în cas de înghiață morile¹. Spitalelor li se dau brutari anume; „frangilagii”, cei ce fac franzele, pîne „francă”², „jemlarii au în Moldova, de la Curte, hacul lor anume”³.

Războiul din 1789 introducînd călcări ale regulamentului, în 1791 e înlăturată darea luată asupra brutarilor din București de zapcii poliției: 70 de parale de cuptorul de pîne \ Se fixează tot odată nartul, prețul curent, după norme vechi din Constantinopol, orașul unde e primejdie mare cu mulțimea doritoare, și supt Turci, de pa* **nem et circenses**: „jimbla albă cu drojzii de hamei...”, pînea albă de grîu spălat, fiind împreunate trei mîni de grîu, precum obicinuesc brutarii... simitul alb... covrigii albi⁴... prescurile i colacii și pînea ce-i zice corn, care se lucrează de mueri, iarăși albă... covrigii care fac iarăși femeile... cei mărunți cu drojzii”⁵.

Cum brutarii cei mai „ehlierzi” (cinstiți), se spune în privilegiul dat cu acest prilej, se plîng că de la începerea hostilităților „mulți iabangii sermainsizi” (venetici fără capital) li fac concurență, neaducînd pînea la tîrg” și, „cînd nu se vede buluc de pîne în tîrg”, ceilalți, jăluitoarii, răspund, dar totuși acei intruși vin și la obor și strică prețurile, se cere ca brutarilor cari coc în fie care zi să li se dea prioritatea la cumpărat, rămîind numai pe urmă „făinari, sau mai bine să le zicem: matrapazii”, cu lăsarea la o parte a „ficlenilor lăpădați de rufet”. Aceasta se și acordă, dar impunîndu-se beneficiarilor privilegiului anumite îndatoriri; a găti făină pe trei luni, ca nu cumva să fîmînzească orașul prin înecarea de ape sau înghețarea morilor⁶.

* V. A. Urechia. *Ist. Rom.*, II, p. 180.

² Al Sfiitei Vineri din București la 1775; V. A. Urechia. *Ist. Rom.*, II, pp. 269-70.

³ *Ibid.*, IV, p. 347 nota 1.

* *Ibid.*, IV, p. 347, nota 1.

& Un „covrigarii! pentru jăble”. 1782: *Studii și doc*, XII, p. 102, no. 196.

e V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 302-3, nota.

» *Ibid.*, pp. 304-5, nota.

Reglementarea oficială urmează neîntrerupt. La 1792 Vodă află că în Ialomița, „acolo de unde vine grîul”, se dau 80-90 dramuri la para”, și aceasta nu albă și curată, pe cînd la București 150, și vor fi și 200, fiind ieften grîul, brutarii ialomițeni sînt luați la socoteală¹. Un nou nart stabilia plata de 11-2 lei chila de „grîu de frunte, spălat”, celalt avînd a se lua cu 8-9 lei; dar pînea de o pară poate să nu aibă mai mult ca 135 de dramuri². Cînd, peste doi ani, ajunge a lipsi grîul, se ieau de guvern 150 de chile de la „cumpaniști”, ocrotiți de agentul austriac, unii capanlii și gelepi (măcelari exportatori), și se împart la brutari³. Pentru această lipsă Domnul se plînge că brutarii, „după multe vicleșuguri și vinovății trecute ale lor, acum unii își închid cuptoarele” sau „fumurile”, „și fug și se ascund, ...cu pricină că n'au zaherea sau că n'au sermaiă” (capital), „să cumpere zaherea”. Ei sînt amenințați cu ocna pe viață dacă nu lucrează, seofînd zilnic pîne din două cup-toare; și simigii sînt invitați a deschide „fumuri”⁴. Brutarul Cristodor e mînat, pentru lipsă la cîntar, „în tîrg la trei răspîntii și bătut cu cîte cinzeci toiage la tălpi și apoi din mijlocul tîrgului trimes la ocne”, spre învățătura celorlalți, amenințați cu ștreangul⁵, ;

Prigonirea brutarilor neascultători urmează. In 1796 unii sînt, de fapt, trimesi la salinele din Telega, fiindcă făceau cumpărătura ia obor cînd era grîul mai scump, — peste ceia ce se chiamă „cișniul”, prețul mijlociu, ca să crească și ei prețurile; se pune în vedere și „țintuitul urechilor prin tîrg”⁶, întocmai ca la Constantinopol. La 1803, fiind iarăși lipsă, li se impune simigiilor să nu mai lucreze covrigi

¹ *Ibid.*, p. 306, nota.

² *Ibid.*, p. 307, nota.

³ *Ibid.*, VI, pp. 768, 770.

* *Ibid.*, pp. 764-5.

± *ibid.*, pp. 765-6. Cf. *ibid.*, V, p. 338.

⁶ *Ibid.*, p. 238. Cf. prețurile din *Studii și doc.*, VII, p. 222, no. 62.

⁷ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VII, p. 106 și urm. Pentru cișniu, v. Șăineanu, o. c. II, pp. 135-6.

și simiți **pană** în primăvară¹. Ispravnicii din provincie cari hu poartă grijă de pîne bună și ieftenă sînt taxați de „măgari” prin adresă a Domniei². Brutarii de prin sate erau supuși „dreptății” proprietarului: astfel la Gherghița Mitropolia intervine oprind pe meșterii de acolo, între cari un fiu de măcelar și Armeanul Măgîrdici, Petre Dogarul³.

Ocupația rusească aduce măsuri aspre din partea comandanților împărătești. Breasla jimblarilor e reunită silnic cu a simigiilor și a brutarilor, în 1810 \ Nemulțamiți de vre-o altă măsură, brutarul din Ploești Marin și Tănase simigiul se alătură la răsculați, între cari și un pescar și un bărbier

întoarcerea Domniei aduce aceieași măsuri—grijă de făină, care, la un îngheț al morilor, se dă din magazie, căutîndu-se și de-a lungul Dîmboviței, la toți morarii, obligația de a se face pravila, impunerea de pîne „bună, albă și curată”, nartul oficial⁴. La 1817, legare silnică a jimblarilor de brutari⁵. Cu uri an înainte de oprise vînzarea pîinii afară din brutării: „Trebuința este să fie politia îndestulată de pîne și nu face trebuință a o căra pe la băcăni și pe la alte prăvălii, ca să o vînză chiar la brutăriile lor, unde nu dau nicio ^aciuată, căci o vinde oamenii lor, ale căroră simbrii sînt intrate în cheltuiala de taleri 15 pe zi, cum și a prăvăliei”⁶.

In sfîrșit iată și o măsură mai cruțătoare pentru breasla în sama căreia se punea flămînzirea poporului. La 1818 se recunoaște că slujbașii Agiei, supraveghetorii de pană atunci, „nu au frica lui Dumnezeu, pentru interes al lor în parte”, așa încît iasă pînea mică, neagră și necoaptă. A-ga-și va avea venitul său de 2.000 de taleri pe an. Supuin-du-se breasla inspecției a doi-trei boieri din cei mai mari,

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VIII, p. 665. Nou nart de pîne, *ibid.*, XI, pp. 327-9. Alte măsuri pentru pîne bună, *ibid.*, pp. 921-2.

² *ibid.*, VIII, p. 665 (an. 1806).

³ *Ibid.*, XIII, p. 311 nota; p. 313, nota (an. 1822).

* *Ibid.*, IX, p. 622.

⁵ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 122.

⁶ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, X, p. 877 și urm.

i ibid., X³, p. 223.

s ibid., X, pp. 924-5.

i se dă o alcătuire ca a „rufeturilor” țatrigrădene: un staroste ales înaintea boierimii de întâia clasă și întărit de Domn (se alege Babic), patru „proești” (proestoși), un Logofăt, un ceauș; va fi vechea loggie genovesă, adausă la Constantinopolul bizantin moștenirii romane, longea, pentru judecăți și adunări¹.

Acești brutari bucureșteni puteau fi printre fruntașii orașului. Manea vătaful de brutari iace în 1814, după o călătorie la Ierusalim, biserica Manea Brutaru²; fratele lui e popa Ioan³.

Sistemul breslei turcești, a „rufetului” trece și la Iași, pe la 1803⁴, și la Galați, unde „rufetul pitarilor” face o icoană la Sfânta Vineri în 1814⁵. Breslașii erau în parte Greci, și se pare că ei au pus la cale peste vre-o treizeci de ani un fel de grevă⁶.

În restul Moldovei nicio urmă de reglementare domnească. „Calfele și lucrătorii pităriilor” stau alături și supt Regulamentul Organic⁷. „Chitarii” și „chităriile”, cu „edeeurile” lor, se presintă ca în vremea veche⁸. Pe lângă franzelarii de lux⁹, pitărie mai aleasă e a furmagiilor sau formagiilor, ca la Botoșani, la Telinești (Iacob și Nicola, la 1798)¹⁰. Am pomenit acel inventariu de formagii care cuprinde: „covată, cîmpina de trei mâni, gripca de pîne, sitele, doi poslovaci, un capac de gura cuptorului, o masă de plăcinte,

i *Ibid.*, X², p. 224.

* *Inscripții*, I, p. 318, no. 769; p. 319, no. 770 (an. 1787), 771-2.

¹ „Popa Ioan brat Manea Brutarul”; V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VII, pp. 382-3 (an. 1798). Un brutar la Vălenii-de-Munte, Dinu, în 1814, *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 36-7, no. 31.

² *Uricariul*, I, p. 106.

³ *Studii și doc.*, XV, p. 343, no. 988.

⁴ Hurmuzaki, *Supl. I*, pp. 346-9 (an. 1841).

⁵ Când cei din Iași dau o icoană bisericii Bufenilor; *Studii și doc.*, XV, p. 194, no. 543.

⁶ *Ibid.*, VII, p. 220, no. 55 (Bîrlad, 1756-7); Antonovici, *Doc. birlădene*, I, p. 82, no. 17 (an. 1798: Ivan), p. 88, no. 22 (c. 1806),

⁷ Cf. *Inscripții*, I, p. 347, no. 885 (an. 1857).

⁸ *Studii și doc.*, XXI, pp. 119, 471.

lăiți, două culmi de pus panacoadi, o sătă di cernut făină”¹¹.

Brăhării ~, brăgarii, fabricanți de braga, apar cu veacul al XVIII-lea. La 1733 Iașul avea și o „uliță a Brăhăriei”¹². Breasla exista în Muntenia la 1780, când un vătaf o conducea: „lucrul lor din meu” e din nou permis la această dată, în pană la douăzeci de prăvălii, dacă dau Orfanotrofiu 600 de taleri pe an, îndatorindu-se a nu lua materialul, „zahareaua”, în fără; „cei mai de frunte” să fie căsătoriți¹³. Dar la 1796 rămăsese un singur bozagiu, Iani, cu patru copii și două fete de măritat, oprit și ei de a lucra din cauza lipsei de grîne; i se îngăduie bozagilicul, în măsură de două chile de meu iarna și 6 banițe vara¹⁴. Cele douăzeci de bragagerii existau în 1803¹⁵.

Rachierii țerani se întîlnesc și la sfîrșitul secolului al XVII-lea¹⁶. Se bea încă mied¹⁷, dar Vodă-Brîncoveanu împărția vutcă și „orelă”, horilca de la pomenile moldovenești de atunci¹⁸.

Sășii cei vechi aveau berării la noi. În secolul al XVIII-lea Germanii introduceau din nou băutura. Astfel Alexandru Dos încearcă la Roman, în 1816, alții — seria, începînd la 1740-1, cu Franz și Ioan, „care au venit acum din Țara Ungurească și sînt meșteri bārari”¹⁹ —, la Iași, Krebs și Kube

¹ *Ibid.*, VII, pp. 147-8, no. 106 (Botoșani, c. 1820-30). Se frige și carne. Tot așa simigii din București (Prager, *Blănăria în trecutul Terilor Românești*, București, 1906, p. 136, no. XLI); p. 141.

² *Studii și doc.*, XXI, p. 453.

³ *Bevista Ion Neculce*, pp. 99, 101, 113.

* V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, I, pp. 446-7.

⁵ *Ibid.*, VII, p. 112, nota 4. Privilegiu și la 1791; *ibid.*, IV, pp. 287-8, nota.

« *Ibid.*, XI, p. 355.

⁷ *Studii și doc.*, X, p. 184, no. 13; XIII, p. 113, no. 345, *Rev. Ist.*, II, p. 155.

⁸ *Arhiva Istorică*, I p. 64, no. 71: la o îngropare în Moldova, c. 1690.

⁹ *Ibid.*, și Aricescu, *o. c.*, p. 225.

¹⁰ *Studii și doc.*, VI, p. 443, no. 1675; Hurmuzaki, X, p. 597; V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, X*, p. 376.

la București în 1826. Dar despre aceste industrii de fabrici mai departe.

Alte îndeletniciri în legătură cu hrana rămân nereglementate. Astfel industria — exercitată în Moldova mai mult de Armeni, în special la Botoșani, — a **pastramagiilor**¹. Se exporta pastrama și în Turcia², dar Iosif, episcopul de Argeș, cerea din Ardeal o provizie de ghiuden³. Tot așa și **oțetarki**, cari fac o biserică, cercetată și de măcelari, la București.

Bucătarii fură supuși de reforma lui Ipsilanti, după înșăși a lor cerere, puindu-li-se vâtaf un anume Panait, „pămîntean”, bucătarul domnesc sau acci-bașa, purtînd titlul aceluia al Sultanului. îl aflăm și la 1791⁴ pe „Panait Ahci-bașa al cuhniei gospod”. În 1792 ei înșăși, bucătarii din București, cer din nou a li se admite breasla, cu acesta drept staroste, iar cercul de activitate să fie „numai și numai pentru trebuința nuntelor și a praznicelor obștii”⁵. Aceasta se și acordă, ahcnbașa păstrîndu-și titlul de la Curte, căci, se spune în 1797, ar fi „cu necinste a se numi din acci-bașa domnesc vâtaf de bucătari”. Breasla avea „paraclisul ce este din dreapta la biserica domnească ot Curtea Veche”, cu „tejghea cu luminări de ceară”⁶.

Mai târziu, în 1793, bucătarul domnesc fiind un Petre, breasla nu-i primește pretențiile, stăruind a se păstra „Panait Grecul, bucătar, carele s'au însurat aici și se află pămîntean”, ca unul care „a fost îndemnător și silitor dintru întăiu a se face această orînduială între dînșii”⁷.

Venind la îmbrăcăminte, **abagerii** își aveau isnaful la Craiova pe la 1800, cînd dădeau o icoană la biserica Oota⁸.

¹ *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 147 (București, 1836).

² La 1803, V. A. Urechii, *Ist. Rom.*, XI, pp. 255-6.

³ *An. Ac. Rom., Uit.*, XXVIII, p. 212.

⁴ *Inscripții*, I, p. 285 și urm.. V. A. Urechii, *Ist. Rom.*, I, pp. 374-5, nota.

⁵ *Ibid.*, IV, p. 218.

⁶ *Ibid.*, p. 287, nota.

⁷ *Ibid.*, VII, p. 121, nota.

Ibid., V, pp. 286-7, nota.

⁸ *Studii și doc.*, XV, p. 70, no. 195. La Botoșani, Petru Naghi cofetar, Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, p. 85 (an. 1820).

Legătura dintre cei de la București și pînzari, pe basa constantinopolitană, o cunoaștem printr'un act de la 1781. Au staroste și ceauș, epitropi, cu plată ca și starostele, care face „adeverințe de zăpis” și „răsplătește” în „adunare” pentru „necinstirea” bătrînilor, înainteîndu-se și raport al „starostiei” la Vornicul politiei; ceaușul tîna catastih pentru capitația Visteriei. Meșterii au hram comun, ai Sfîntului Petru și Pavel, se îndatoresc a închide la înviere și la cele douăsprezece praznice împărătești; „precum și din pînzari să nu fie volnici să dea la Jidovi cămăși sau pînă în numitele zile”. Pentru cutie se ieau de abageri de la client 20 de parale la 30 de bucăți, iar pentru cele de Maraș 20 la 20; clienții obișnuiți, „cumpărătorii”, plătesc după „mina” din care fac parte, cîte 20, 15 și 10 lei pe an la cutie, plus două parale Sîmbăta. „Nimenea din braslă să nu aibă voie a deschide prăvălie unde nu-l va îngădui brasla”; amendă se va lua și de la „meșterii carii îi vor face tovaroși din calfe în prăvălia sa” și de la aceia cari artorisesc chiria prăvăliei altuia, și de la aceia cari zavistuiesc calfele ori le ieau pe ascuns. Cei cu cinci lucrători și alți cinci la mahalale nu mai au voie să iea la „odaia prăvăliei” nici „tuzlucari”. Străinii trebuie să ceară voie de a deschide prăvălie, dînd și ei la cutia breslei, căreia calfele-i depun 50 de parale pe an. Pe aceste base Hagî Dinu sin Radu Chițu se așează ca „starostea corporații abagiilor și pînzari”¹. Nimic din toate acestea în Moldova, unde aflăm pînzari liberi pană și prin sate².

În ce privește confecția, zăbunarii își căpătau privilegiile lor încă din 1780, apoi din 1784, 1785 și 1793, și ele erau confirmate la 1797³, apoi la 1813 și 1819

¹ *Ibid.*, II, pp. 195-8; *Studii și doc.* VII, pp. 36-7, no. 28.

² Ivan Pînzarul, în Ținutul Vasluiului, 1816; *Studii și doc.*, VI, p. 177, no. 147.

³ Prager, o. c., pp. 114-61, n-le XLV-VI; V. A. Urechii, *Ist. Rom.*, V, pp. 285-6, nota; VII, p. 113, nota 2. Zăbunari, *Studii și doc.*, V, p. 28, no. 16 Muntenia, 1679; VII, p. 9 no. 1 (an. 1713; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, p. 339.

⁴ Prager, o. c., pp. 147-51.

Ei singuri au voie „să îndeplănesc cu bumbac și cu lână”, vânzând „marfa de zăbunărie” în București și aiurea, „antire voinicești și zăbune femeiești și copilărești și altfel de zăbune mari”; dar sînt dator să aibă lucrul gata „spre vânzare și îndestularea țăranilor ce vin de pe afară, cari nu se pot zăbovi cu așteptarea pînă se face haină”; „nici Armean, nici Giurgiuvan, nici croitor” n'are voie a-i concura. Și aceștia își au cutia și starostele, amenzile pentru cine strică lucrul sau „calcă legătura breslei a lucra la prăvălieși”; și pentru nevoile Curții tot prin staroste pot fi chemați¹. La 1801, numindu-se șeful lor, iorgangibașa, se întărește privilegiul².

În 1775 Alexandru Ipsilanti avea acum o breaslă organizată a **croitorilor**, supt terzi-bașa, cu numele constantinopolitan, ajutat de bătrîni, și el dădea acestei căpetenii dreptul de a judeca și pentru „stricarea hainelor de lucru” \ într'un act din 1776, de întărire a vechilor datini negustorești, călcat de acei străini cari, fără a voi să se așeze și fără a înștiința starostia, vindeau cu mărunțișul, se ocupa și de neajunsurile pe care noile abusuri din timpul războiului le aduceau **croitorilor**, negustorii avînd obiceiul de a cumula vânzarea stofelor cu croirea lor: „Așijderea negustorii cei cu prăvălii ce vînd marfă și n'au avut obicei, ca, vânzîndu-și marfa, să o și croiască ei, să o facă și haine, ci mușteriu, după ce își tîrguia marfa, o da la croitor osebit de i-o croia și, făcea haine, iar, de la o vreme încoace, obișnuindu-se unii din negustori cu prăvălii, de metaherisesc și

¹ V. în privilegiul de la 1780 pentru cei șapte zăbunari: „meșteșugul zăbunăriei, care este ori cîte se umple cu bumbac și cu lână”; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 437-8.

² Zăbune de ibrișin; *Studii și doc.*, XIV, p. 257 (Oltenia, c. 1700). Zăbune de mătăsă, *ibid.*, p. 191 (Oltenia, an. 1753).

³ Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 100, nota, nouă confirmare în 1813, *ibid.*, X², pp. 220-1. Apoi în 1819, *ibid.*, XII, p. 371 și urm., nota. Staroste de iorgangii, 1814, *ibid.*, X², p. 224. Cf. și *ibid.*, VII, p. 113, nota. Pentru Moldova, fără breaslă, v. *Buletinul Comisiei Istorice*, I, pp. 234-5 (an. 1743).

* V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 177.

meșteșugul croitoriei, cari, după ce își vînd marfa, o și croiesc și lucrează haine ei singuri și la alți negustori iarăși sînt de nimic alișveriș, rămînîndu-li mărfurile nevîndute”.

„La Craiova se și face o învoială între croitori și cei cu prăvăliile, înaintea a „neguțători și meșteri bătrîni ai breslei”, în acel sens că „neguțătorii prăvăliași” „să aibă voie după vechiul obicei a croi și a lucra haine de vânzare numai de cele mici, iar alte haine mai de credință, cu cheltuieli mai grele, să nu fie slobozi a lucra ei, ci să le dea la croitori să le facă”, așezîndu-se și prețul pentru acestea³.

Hrisovul dat în 1781 de Alexandru Ipsilanti definește rosturile îngăduite fiecăreia din categoriile meșterilor de îmbrăcăminte. Negustorii și oricari alții „să nu fie volnici a lucra meșteșugul croitoriei, adecă să croiască sau să coasă materii cu fir i alte cumașuri, ori... cu mătase, i de bogasier i alăgele i de postav bun”. Dar șalvaragiii au drept să lucreze din „postav de țară” pentru țerani, cosind haine gata; abagiii se țin la marfa lor de aba; zăbunarii la „haine de bumbac”. Dar pentru folosul satelor venite la tîrg li se impune croitorilor „ca, pe lîngă cele „gata haine vechi ce țin telalii”, „să facă primirea de tot felul de haine trebuincioase țeranilor și călătorilor”, cari nu-și pot pierde vremea așteptînd. Tot odată se confirmă organizarea de breaslă după normele arătate mai sus, precum și la analizarea învoielii, contemporane, dintre abageri și pînzari. Starostele, terzi-bașa, are patru epitropi, un ceauș care aduce la judecată pe cei cu vre-o vină. Se fixează ce trebuie să dea la cutie oricine intră în breaslă, cu aceiași scutire pentru fiul de meșter urmînd tatălui său, și cît stagi

¹ Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 98.

² *Ibid.*, II, pp. 184-5. Cf. și *ibid.*, I, p. 281, nota 4. < Se hotărăște în același timp că de beilic se vor da numai doi croitori, la Caimacam.

³ V. în confirmarea de la 1820: „telalii cărora aceasta le este hrana, cu haine gata, date de obște”; *ibid.*, XI, p. 385 și urm.

se cere în ucenicie. Se ieau măsuri contra celor ce-și părăsesc, stăpînui: „calfele. bășcălii ce vor lucra haine cu plată în prăvălii, întru a căror nădejde stăpînii dughenilor croiesc mușteriiilor haine din destul, iar apoi,- la vreme de păs, ei se prefac ia alții și îi lasă în necaz" \

Regimul lui terzi-bașa se dovedi însă cam aspru. Micii croitori fură opriți de a lucra tot o dată și pentru negustori și pentru mușterii¹². Se vede de acolo că la 1791, cînd se produce conflictul, pe lîngă mai marea căpetenie era și un simplu staroste ca pentru celelalte bresle. Domnul hotărăște să fie „slobozi a lucra lucrul lor și a face aliș> verișul lor" \

Privilegiul fu înnoit în 1793, după isprăvirea unui războiu care atinse și pe acești meseriași—unul se sinucide pentru că a omorît pe neferui turc care-i necinstise nevasta \ Croitorii bucureșteni aveau biserica Flămînda⁵. Erau o breslă puternică, în stare să răspingă, cum a fost casui în 1812, cu un prea tînăr Ioniță Craioveanu, șefi „fără ipolipsis" ne-„ipoiisicoși"⁶.

Satele muntene își aveau pe atunci mai peste tot locul modești croitori: ba ia Telega în 1810 întîlnim trei cu acest meșteșug, avînd proprietăți ca și ceilalți săteni⁷. La mănăstiri călugării își făceau rase cu lîna adusă une ori din Ardeal*.

¹ *Ibid.*, II, p. 192 și urm.

² *Ibid.*, IV, p. 292, nota. Cf. și *ibid.*, XI, p. 797.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, VI, p. 575.

⁵ *Ibid.*, V, p. 282 și urm. Nart pentru îmbrăcămîntea și încălțămîntea proastă, *ibid.*, IV, p. 323. nota; p. 329. Numire de terzi-bașă în 1803, *ibid.*, XI, p. 278.

⁶ *Ibid.*, pp. 790-7. Confirmarea privilegiului în 1813, *ibid.*, X-\ p. 221. Carte de staroste în 1820, *ibid.*, XII, p. 384, nota. Privilegiul din 1820 fixează ca plată pentru deschiderea de prăvălie patru galbeni stamboli și doi pentru terzi-bașa; *ibid.*, p. 385 și urm., nota. Cf. și *Inscriptii*, I, p. 355. Tarife în București, *Revista Istorică*, VI, pp. 205-6 (an. 1828).

⁷ *Studii și doc.*, XIV, pp. 98-9, 103, no. 106 (an. 1780); Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 188-90, 192-3.

» *An. Ac. Rom., Ut.*, XXIX, p. 14.

Și, iarăși, în Moldova, starostii funcționează liberi ca odinioară, fără riicio impunere din partea Domnului, de sigur cu vechea binecuvîntare arhierească \

Alexandru Ipsilanti reface și „vechiul" rufet al salvară* giilor, care, „din prefaceri vremilor, căzuse din obiceiul lor". Ei sînt osebiți de croitori, avînd ca specialitate recunoscută, nu numai șalvarii, ci și „dulămi, mintene, giubele. iamurluce", pe care să le facă „cu bune cusături și curat", adăugîndu-se că „să nu le înșire numai, fără niciun temei, de a se descoase în puține zile". Breasla e constituită în condițiile obișnuite, cu staroste și cinci „proești", cu ceauș și cutie². Și ei aveau legături cu bisericile, unde-ți vedem dăruind icoane \

Ibrișingiii, cari lucrează cu ibrișin, fiind prea puțini, sînt reuniți, la 1820, cu croitorii, după însăși a lor cerere³.

Încă de la 1780 găsim Ta Munteni tariful **blănarilor**, însemnîndu-se conteșul de samur, coburul de cacom, giubelele femeiești, blana de nurcă și nafea, tătarcă, binișul și giubeaua de sîngeap, tivilichia de cacom, de sîngeap și, alături, „prefacerea, mutînd blana pe altă față"⁴. Cu un an înainte, cum se socotia că „blănării din București au început a face feluri de înșelăciuni norodului la vînzarea mărții lor, că misăzile le face mici, de nu poate ajunge a se face o blană", iar „prețul îl cer scump foarte, pe cît nu iac", se numesc doi boieri epitropi cari cu șeful breslei, numit, ca la Constantinopol, chiurci-bașa — dintr'un chiurci-bașă se coboară și Ipsilantiștii, sau Psiolii—, și cu

¹ *Stadii și doc.*, VII, p. 126, no. 24; p. 129, n-le 34-5, 37; p. 130; XXI, p. 459 (starostele Tănase la Botoșani, 1777-81). V. croitori la Bîrlad în 1812, Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 259. „Negul croitorii" lucrînd o vie în Moldova la 1802; *Studii și doc.*, VII, p. 139, no. 65.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 289-90, nota.

³ *Studii și doc.*, XI, p. 102, no. 18 (București, 1819); XXV, p. 147 (București, 1*863); *Inscriptii*, I, p. 333, no. 833; p. 336, no. 61; p. 353, no. 906.

* V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XII, pp. 390-1, nota.

§ *Ibid.*, II, p. 191.

„alți trei-patru bătrâni ai breslii lor”, să fixeze numărul tanelor de fiecare blană și prețul de vânzare \

La 1794, breasla, formată tot de Ipsilanti, la 1780, întărită la 1786 de Vodă Mavrogheni, căpăta un nou privilegiu, care înșiră și el „sîngepii de Nicsi”, „blana întreagă de zardavoleși”¹ (zardavâ=samur), „blana întreagă de șandrace”, „blana întreagă plntece de sîngep negru”, „blana de rîși”, „blana de crocu”, „blănille ce le fac mici pentru panighiruri” (bilciuri), înoindu-se și tariful de mai sus \ In 1795 se făcea osebite formală între acești „cojocari suptiri”, de o parte, și, de alta, ișlicarii și „cojocarii groși”. Nouă întărire la 1795 și 1799 \ Constantin Ipsilanti dă un hrisov aparte la douăzeci și trei blănari străini cu nouă călfi, așezați încă de pe vremea tatălui său, scutindu-i de cotărit, iar de fumărit numai dacă stau la han fără a-și face acolo lucrul, avînd a se judeca numai la Marele Vameș °. în 1806 se ivește discuție asupra numărului de tanele impus, și blănării observă că „măsura blănilor nu este cu puțință a o face precum să arată în hrisoave, căci s'au schimbat felurimea haineior ce să purta mai nainte și sînt siliți a face blănille după cea de acum modă a hainelor”. Revenind acest proces, Domnul pămîntean Grigore Ghica întărește vechiul privilegiu, în care blănării sînt apărați de concurența „cazaciilor” cari „aduc marfă din Țeara Căzăcească” și a celor ce aduc „marfă Rumele”², de Rumelia, de a bogasierilor cari vînd haine blănite gata, de a celor ce desfac „vulpile, jderii, pisicile și alte mărunții de cojocărie”, bogasieri, abagii, Brașoveni, mătăsari, croitori, Armeni, Ovrei, „braslași”, slujitori, slugi de ale străinilor „de prin alte părți”.

¹ Prager, *o. c.*, pp. 54-5, no. IX.

² V. zardavo-pacea, pacea de samur; *ibid.*, p. 105. Și „zardavobuni”, *ibid.*

³ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI, p. 274 și urm., nota.

⁴ *ibid.*, V, pp. 284-5, nota. „Misăzi de oae pentru înblănitul giubealii”, *An. Ac. Rom.*, XXVIII, p. 212 (an. 1796).

& Prager, *o. c.*, pp. 116-7, no. XXVII. V. și *ibid.*, pp. 19-20, no. XXVIII. Numirea vâtafului celorlalți (an. 1811), *ibid.*, pp. 120-1, no. XXX, pp. 122-3, no. XXXII an. 1824).

⁵ La spețe se adaugă: „tanele cu cafeleii lor”, „Sîngepi ne-

La sfîrșitul anului se confirma și vechea orînduire interioară a breslei¹, de care rămîn osebiți străinii cei douăzeci și trei însemnați în privilegiul din 1803².

Cu totul altfel în Moldova tradițională. Un timp, și în veacul al XVIII-lea, se urmează cu meșterii lucrînd fiecare de osebi, fără vre-o legătură'. La Botoșani era un centru important al lucrului de blănărie \ Săpunari, șlicari, cojocari participă la fabricație. Iașul își avea și el blănării, între cari întilnim și pe unul care e calificat de Ungur °. Blănarul Sandul avea, la 1743, o moșie, Colăneștii³.

gri”, „sîngepi de Sibir”, sîngepi proști”, „carsaci cu bogazurile (gurile) lor”, „pacele de samur cu făscăi”, „blană de veveriță”, „blană de elangicuri”, „blană de croculungur”; Prager, *o. c.*, pp. 98-107.

¹ *Ibid.*, pp. 107-10. Un chiurcibașa la Craiova pe la 1800, ctitor la biserica Oota; *Studii și doc.*, XV, p. 70, no. 194.

² Papiu Harian, *Tcsaur*, II, pp. 322-3, no. VIII.

³ Și șube; *Studii și doc.*, XIX, p. 18 (de urs, de ianod; Basarabia, 1839).

⁴ Neculai, Toader. blănării ș. a.; *ibid.*, VI, p. 264, no. 436; VII, p. 123, no. 8. V. și Iorga, *Breasla blănărilor din Botoșani*, în *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 7.

⁵ Vasile blănarul și soția, fata lui Iordachi Cracatiță; *Doc. Callimachi*, II, p. 162, n-le 5, 6. „Costandin sin Savii, staroste de blănari”, 1799; *Studii și doc.*, VII, p. 139, no. 62; *An. Ac. Rom.*, XXXIV, no. 11, nota 1. Blană sângiap, de Sibiu, *Doc. Callimachi*, II, p. 110; blană carsac, *ibid.*, p. 118 (an. 1763-4). Blănarul ungur, 1766, revista *Ion Neculce*, II, p. 279; III, p. 91 (an. 1771). Supt Ruși în războiul de la 1806 la 1812, revista *Ion Neculce*, III, p. 129 și urm. Blănari din Bîrlad, Antonovici, *Doc. bîrlădene*. I, p. 32, no. 24; p. 53; p. 59, no. 14; pp. 69, 71, no. 3; p. 243, no. 2 (an. 1798). Pe la 1790 ei fac o biserică; *Ibid.*, p. 127. Din Vaslui; *Studii și doc.*, VI, p. 167, no. 100. Din Folticeni, *ibid.*, p. 237, no. 112 (an. 1785). Din Suceava (1768: Manole), *ibid.*, VII, p. 224, no. 66. Din Cîmpulungul Bucovinei, Stefanelli, *o. c.*, p. 130 și urm. (an. 1782). Varietăți de blăni, *Studii și doc.*, VII, p. 225, no. 69 (an. 1773). „Mieii ce se taie de blănari”, *Uricariul*, VI, p. 471. Din Chișinău, mai mulți. *Studii și doc.*, XXI, p. 116 și urm. (1798), pp. 119-20. Blănar, care se face diacon și preot, ca socrul, pe la 1820, în Ion Ionescu, (de la Brad), *Agricultura romană de la Bradu, Roman* 1886, pp. 13-4.

* Bianu, *Catalogul mss. rom.*, I, p. 60.

La 1760, din porunca Domnului, **dar și din a Mitropolitului**, frate cu acesta — e vremea de început a Callimachichilor—, un mare număr de meșteri „au cerut ei cu voce lor că să facă briasla blănărească la Botoșani” și, „adunînd toată briasla la un loc”, „rădică staroste cu voce tuturor”, pe Andrei Șlicarul, puindu-i alături patru epitropi¹. La 1768 apoi Gavriil Mitropolitul „li așează osebită breaslă”, în aceste condiții: hram la Sfîntul Ilie, care e și la Bîrlad patronul breslei², a căruia biserică va fi ocrotită și împodobită de dînșii³; în acea zi „să fie datori a merge la casa starostelui ca să slujască”; formarea unei cutii, hrănită și din gloaba pentru neascultarea de staroste, „după obiceiul vechiu” (6 zloți), pentru lipsă de la înmormîntări, pentru smomirea de ucenic (12 zloți, plus 100 de toiege ucenicului), de la „blănării străini” cari „scot pielceale ce sînt de meșteșugul aceștii bresle”, „după veachea așăzare și obicei” (20 de zloți). Ucenicul dă la primirea lui între calfe, cu voia starostelui și a breslei, 5 zloți „bărbință”, fiul de meșter urmînd tatălui doar jumătate, blănarul străin bărbința toată \ Vodă intervine numai cu „cartea cea domniască pentru tăetul meilor”⁴.

Andrei Șlicarul găsi însă că „frații” sînt prea neascultători ca să-i poată conduce: el demisiona deci, „se supără”, la 1772. Îndată breasla, „rămasă ca o turmă fără păstor”, îl rechiamă, admitînd ca amendă pentru nesupunere 5 oca

¹ *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 7.

² Biserica de acolo „zidită și făcută cu toată zestre ei prin ajutorul numiții bresle a blănarilor”; Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 319.

³ Împrejmuirea cimitirului, *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 16. Odăjdii pentru preoți, *ibid.*, p. 17. Dascălul e și ceauș și i se dă, după treisprezece ani, un loc de căsuță. Ajunge și preot; *ibid.*, p. 23. Împărțire la breslași de locuri pentru casă, pp. 25-6. V. și *Studii și doc.*, XXI, p. 457 și urm.

⁴ *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 5.

* *Ibid.*, p. 22.

de ceară breslei, 10 lei gloabă „judecătorului de Botoșani”, plus 50 de „bețe în tălpi” \ La 1795 îl înlocuia un Manole sin Ioniță, iar fără niciun amestec de sus; e ales cu „bună voia și primire noastră”, zic meșterii, cari cer „boerilor dregători” o simplă „carte” de recunoaștere¹.

După o plîngere la Domn și un ordin de acolo, la 1797, „Armenii dughengii care țin bogasierii axe în Botoșani” se îndatoresc a nu mai „cumpăra de acum și a ține prin dughenile lor orice fel de gujulii”, „cum și strai gata blănite, adecă maloteli, cațaveici, care le lucrau tot la briasla blănarilor”, avînd voie a lua de la „neguțitorii lăturași ce vor aduce sângiap de vânzare la acest oraș și blani gata” „tanele” sau blăni pentru a blăni „straiiele de vânzare ce vor face”, dar nu pentru a vinde deosebita

La rîndul lui, Mitropolitul Veniamin întărește statutele breslei, care cuprindea tineri veniți din Hotin, Suceava, Cernăuți, Folticeni, din satele Pătrăuți, Dănuleni, Stăncești,—fiul preotului,— Vlădeni, Zvancea, un fiu de diaconiță văduvă, un nemeș, un ginere de vameș, un fiu de dascăl, un șlicar \ adăugînd că, pană ridică marfa, materia primă, orice meșter e dator a da și altuia. Havaetul îl vor da și cei cari „lucriază meșteșugul acesta la mahalale, pe la casele lor, și, numai la zioa târgului obicinuesc de scot câte puțină marfă cu rogojina la uliți”. Se prevede că străinii nu pot fi primiți la lucru. „Niciunul din breslași să nu fiia volnic a priimi ucenic la învățătura meșteșugului din limbi streine, adecă din Armeni sau din Jidovi, pentru ca nu după vreme să să întăriască aciastă briasjă prin minile lor, și ca să nu rămîie aceste bune așezări, ce sînt făcute spre folosul și podoaba bisericii, spre răsăpire. De va veni vre un meșter blănariu armean strein, dintr’alt oraș, aicea și va vrea

¹ *ib:d.*, p. 9. Tudose blănarul din Botoșani cu moșia la Cătămărești în 1785, *Studii și doc.*, VII, pp. 344-5, no. 23.

² *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 10.

³ *Ibid.*, p. 11.

* *Ibid.*, p. 15 și urm.

ca să-l așaze și să lucreze meșteșugul acesta, să nu fiia volnic" \ Vom vedea ce va ieși de aici.

Starostele și episcopii aveau și voia de a împărți cu bezmăn, cu „embatie" locul liber al bisericii lor¹.

O singură dată, la 1805, vedem Domnia amestecându-se în rosturile generale ale blănarilor, și aceasta pentru a osebii privilegiul lor de al altora, vecinii lor, de cari va fi vorba îndată: cojocarii. „Cușmele și blanele" se atribuie acestor „cojocari suptiri" cari sînt blănării. Și cu acest prilej* relațiile între cele două categorii de meseriași se luminează începînd încă de la 1761, cînd se rupe vechea legătură dintre blănari și cojocarii

La acea dată, reformatorul, „filosoful" domnesc din Moldova hotărîse ca de la Paști până la Ispas blănării singuri, deosebiți și ei de „blănării greci ce lucrează la blăni suptiri", să cumpere pielcele de miel și să taie mieii pentru pielcele, cojocarii neavînd voie chiar după acest termen să ieie piei de blăni, ci numai de cojoace. După aproape o jumătate de veac, probabil în fața concurenței străine, cele două bresle se cer a fi reunite, și li se acordă. Dar îndată blănari și cojocari își aduc aminte că „într'aceste două bresle dintru început au fost vrajbă și gîlcevi", ceia ce aduce noua osebie².

Despărțiți de cojocarii bășcălii³ și de ișlicari, blănării își au privilegiul întărit la 1799 și precizat la 1826, cînd con-

¹ *Ibid.*, pp. 13-4. Un Chiriac Blănariul ia 1801; *Studii și doc.*, VI, p. 139, no. 64. Ajunge staroste la 1812. Văduva lui în 1822. Un nepot de olar, calfă cu dughiană, *ibid.*, p. 22. Cf. cu *ibid.*, VII, p. 141, no. 77. Ghimeș blănarul, c. 1830; *ibid.*, XXI, p. 471.

² *Ibid.*, pp. 25-6 (și în *Scrisori de meșteri*). Actul, din 1825, e dat de starostele Ioniță Popa, de protopop și de „ipitropii" Dabija, Schipor și Necșoiu.

³ Prager, o. c, pp. 45-6. Scutirea ei de camănă la 1741.

⁴ Codrescu, *Uricariul*, III, p. 140 din ediția 1-a.

⁵ Pentru cei doisprezece cojocari bășcălii din București, cu prăvălii la Sf. Gheorghe, în 1819, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1910, p. 298.

curenta bogasierilor e strict oprită ca să nu se piardă cu totul breasla. Grigore-Vodă Ghica hotărîse împotriva anaforalei boierilor, favorabilă celor din urmă¹.

Vechii cojocari munteni arată să fi fost legați permanent cu croitorii, stînd ca și aceștia supt privegherea lui terzi-bașa, care era astfel și cuiungi-bașa, căpetenia meșterilor de cojoace, avînd a osebii, la îndeplinirea funcțiilor sale de judecată, pe unii de alții: „să judece pe cei de supt breasla lui, adică croitoru cu croitoru, cojocaru cu cojocaru, care vor fi avînd pricini între dînșii pentru ale meșteșugului, i pentru ucenici și călfi, cum și cei ce va cădea în vină de stricarea hainelor la lucru". De această asociație se ocupă și creatorul breslelor „turcești", Alexandru Ipsilanti,² la 1775³. Dar, la 1776 încă, același Domn apăra pe „pămîntenii neguțători cojocari" de noua concurență legală a „cojocarilor streini, creștini" și a Armenilor \ La 1778 cojocarii singuri își aleg staroste pe Daniil Ciupag \ Cojocarii făceau însă individual asociații cu ișlicari! \ de cari ne vom ocupa și în deosebi.

La 1779 Alexandru Ipsilanti, întemeiat pe „hrisovul ce au, vechiu", prețuiește acest „meșteșug ales", și, constatînd că „isnaful n'are niciun nizam", și că nu sînt „cunoscuți" cojocarii, li dă ca epitropi pe Marele Cămăraș și doi boieri de frunte, cari să cerceteze starea de lucruri pentru ca, împreună cu ehiurei-bașa și cinci-zece fruntași ai meseriei, să înlătore pe cei cari, „neștiind meșteșugul cum se cade, fiind puțintel deprinși a cîrpi și împunge cu acul, să numesc cojocari". Comisia va redacta „nizamul", care lipsește, statutul⁴

¹ Prager, o. c, pp. 93-8 Confirmare de privilegiu în același an, *ibid.*, pp. 98-106. Aduș în Decembre, *ibid.*, pp. 107-10.

² *Ibid.*, p. 47.

³ *Ibid.*, pp. 52-3, no. VII.

⁴ *Ibid.*, p. 48.

⁵ Proces în 1784, *ibid.*, p. 51.

* *Ibid.*, pp. 64-6.

Ca o breaslă separată cojocarii capătă tot la 1779 în-tărirea dreptului lor de protimisis la cumpărarea, în primă-vară, de ia Mocanii cu oile, a „hîrșiilor de stîrpituri și de gemeni spre a le lucra pentru bilșugul orașului București și pentru chivernisala lor" \ în schimb li se impune o anumită lungime a misăzilor și un anumit tarif \ Cei din Gorj sînt apărați de amestecul „mătăsarilor și mămularilor", de cari se prinseseră că din cauza lor „sînt numai cu numele cojocari, iar alișveriușul lor nu pot să și-l facă cu această amestecătură" \

La 1780, se încearcă de Domnie o singură breaslă unită pentru „blănari, cojocari, ișlicari și matrapazi", considerați ca negustori, chiurci-bașa avînd a servi ca element de legătură, cu autonomie interioară pentru fiecare specialitate \ La 1784, Vodă făcea însă breaslă organizată pentru cojo»carii singuri, cu obișnuitele organe, de la staroste la ceauș, trecînd prin „epitropi" și „purtătorii de griji" ¹.

Dar la 1785 e rîndul ișlicarilor, cari ceruseră o cercetare cu carte de blăstăm în prăvăliile concurenților lor ², să fie apărați de „amestecătura" cojocarilor bășcălii. Acestora li se interzice să cumpere „pei de cele stîrpituri sau pei albastre, cari sînt de trebuință meșteșugului ișlicăriei", pentru a face din pielcelele micilor avortați „căciuli cazaiești sau bozniecești", iar diri hîrșii altfel de căciuli. Seusa că se vinde material amestecat la „tîrgurile de prin alte teri" ca și de către Mocani e răspinsă. Fiecare, e porunca Domnului, să se ție de lucrul său Așa se vorbea și la Bizanț.

În schimb, pe același principiu, breasla e ocrotită contra bogasierilor și altora, cari „nu numai aduc marfă de cojocă-

¹ *Ibid.*, pp. 53-4.

² *Ibid.*, pp. 54-5, no. IX.

³ *Ibid.*, pp. 55-6, no. X.

* *Ibid.*, pp. 66-74; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, pp. 187-92.

⁴ *Ibid.*, I, p. 439 și urm., nota.

⁵ O dughiană de șlicar în Chișinău, 1798; *Studii și doc.* XXI, p. 118.

⁷ Și Prager, o. c., pp. 58-61, no. 18.

rie de la panighirurile Terii TurceștiV dar ieau din țară pentru prăvăliile lor și „lucrează cu mîinile lor" sau cu aie simbriașilor, „îmblăbind și tot felul de haine țărănești", fără a vinde fabricația lor la isnaful blănarilor. Astfel acești usurpatori trimet pe la tîrguri „tot feliul de haine blănite cu feliori de blane", pe cînd cojocarii nu pot vinde nimic și n'au cu ce-și ținea calfele, care li sînt și smomite. Ordin se dă ca blănille aflătoare la aceia să se vîndă singurei bresle care e îndrituită a practică meșteșugul ¹. La 1786, prin noul privilegiu al cojocarilor, „groși" și „suptîri" (aceștia au patru din șase „proești"), cărora li se fixează taxele pentru cutie, se prevede din nou că bogasierii n'au voie să facă marfă „co|ocărească" nici să blănească „gordii sau liviichii, sau jubele". Din nou se impune Cazacliilor a deschide marfa ia sosire — ca și cei ce vin din Rumelia, Brașov și Lipsea , și vor da ia cutie 30 de bani la 60 de lei. La marfa mai ușoară ce sosește: „sîngeap, cacom, iațcă, dihor, pisică", împărțirea, și cu blănării, se va face după anumite norme. Se ieau măsuri ca fabricația să fie pe „măsura hotărîită" și neputredă, precum și ca să nu se **mizduiască** vama ².

Trec cîțiva ani însă, în această fluctuație a raporturilor dintre meșteșugari, și iarăși ișicarii sînt alături cu cojocarii bășcălii, despărțindu-i numai de breasla blănarilor și de „chiurci-bașa" al cojocarilor", adecă al celor „suptîri" ³ (1794). La 1796 însă ișicarii smulg cojocarilor îndatorirea - e vorba de un „așezămînt prin sînge, cu voia și primi-

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 147-9, nota; Prager, o. c., pp. 61-3. Pentru cojocarii din București la această dată de 1785 și V. A. Urechia, /, c., p. 375 nota. Cf. pentru Oltenia, *Studii și doc.* XIV, p. 283, no. 66.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, III, pp. 56-60; Prager, o. c., pp. 74-80. întărire la 1788, V. A. Urechia. *Ist. Rom.*, III, pp. 53-4.

³ *Ibid.*, V, p. 270 și urni., nota; Prager, o. c., pp. 81-6. Privilegiul pentru cei suptîri, uniți cu blănării, *ibid.*, pp. 86-92 (an. 1795).

rea tuturor"— de a nu furnisa ei pe preț mai mic materialul de işlice \

O breaslă era și la Craiova, pe baza vechii companii, „companii” austriece, breaslă care se judeca la 1804 cu vameșii pentru hîrșiile, „pieile de miel albe sau negre”, de la „fătăciunea oilor”, „dupeste cîmp”¹, și ea încearcă la 1818 să oprească pe „neguțătorășii” din Caracal² de a-și face vînzare și în această ramură, ceia ce se admise de Caimacam, dar cu un hotărît refuz din partea lui Vodă-Caragea³. La începutul veacului funcționau bresle și la Tîrgoviște⁴, ia Slatina⁵, la Ploești⁶, la Rîmnicul-VMcii⁷. Prin sate-i găsim amestecați cu țeranii, al căror fel de viață-l împărtășesc, avînd ogoarele și viile lor⁸,— aceștia, bine înțe-

¹ *Ibid.*, pp. 110-1 (confirmarea oficială la 1799). Casele lui Vasile cojocarul, *ibid.*, VII, p. 98 (an. 1797). Cf. și *ibid.*, p. 212, Dota „Cojocarii subcirr la 1836, *Inscripții*, I, p. 352, no. 903.

² *Ibid.*, pp. 130-2. La biserica Sf. Arhangheli e ctitor Ioachim cojocarul; *Studii și doc*, XVI, p. 67, no. 181. Nume de cojocari, lingă un sticlar, un boiangiu, un cizmar, un cibucciu, *Revista Istorică*, VII, p. 175 (an. 1792).

³ Un Stăvărache, un Ivanciu, ctitori la biserică; *Studii și doc*, XV, p. 60, no. 160. V. și p. 59, no. 158, (c. 1800); *An. Ac Rom.*, XXXVI, p. 719 (an. 1838).

* Prager, o. c, p. 113, și urm. V. și p. 120, no. XXIX, p. 124 și urm.

⁴ *Ibid.*, pp. 132-4. Uniți cu tabacii, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.* X², p. 223. V. și *Studii și doc*, XV, p. 92, no. 252 (c. 1830). La Oota, Sandu Cojocar, cu rufetul; *ibid.*, XV, p. 70, no. 194 (c. 1800). V. și *Doc Tudor*, p. 112, no. 141.

⁵ Prager, o. c, pp. 134-6. Și ei se ceartă cu vameșii ca să nu dea o a doua vamă după cea luată de la măcelari. Cei din București se plîng că la cercetarea în prăvălie, li se face „zmăcinărie” în marfă, care „se frămîntă”, *ibid.*, p. 137. V. și *ibid.*, pp. 139 și urm., no. XLIII.

* *Ibid.*, pp. 138-9, no. XLII. Cf., pentru anul 1775, *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 107.

⁶ Ctitor pe la 1835; *Studii și doc*, XV, p. 313.

⁷ *Studii și doc*, XII, p. 129, no. 265 (c. 1800); Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 235 (an. 1795); Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 188-8 (și ununchiaș Mateiu); *Correspondența lui Aman*, p. 56 (an. 1820); p. 97, no. 232; pp. 102-3, no. 248. Unu] strînge lînă, *ibid.*, p. 156, no. 337, (an. 1836).

Ies, fără nicio legătură cu breslele orășenești, principiul fiind acela că o breaslă se osebește numai atunci cînd se ivește concurența între cei ce exercită aceeași ocupație. La Drăgășani cojocarii Patru, Dincă sînt ctitorii bisericii Sf. Ilie, în 18341.

Cojocarii umblă tîrgurile: pe cei din Craiova-i aflăm la bîlciul din Rîureni, în 1819². Prin Ardeal nu odată găsim cojocari romîni, ca, la Apoldul-de-jos, unul care face un tetrapod la biserică³. Cutare cojocar din București la 1824 e „proin vameș”⁴. Ba la Ocna Sibiului popa Ion Cojocariul arată profesia sa ori a părintelui \ în Timișoara, cartierul Fabric, „mahalaua rumînească”, adăpostia în 1833 un „rufet al cojocarilor”⁵.

Cu totul altceva e în Moldova, unde, afară de osebirea din 1805, făcută mai sus, cojocarii nu par să fi avut o breaslă în fața celei a blănarilor.

Încă ia 1775 apare la Iași și starostele de cojocari alături de alți șapte șefi de bresle⁶. În cîteva alte orașe, meșterii apar răsleți. Astfel la Bîrlad, unde, în 1812, Arsenie cojocarul, vînzîndu-și casele, spune că „le-â avut descălecătură veche ca și alți Bîrlădeni”⁷, la Galați⁸, la Odo-bești⁹.

Șlicarii, asociați un timp cu cojocarii bășcălii, aveau la 1773, în București, o căpetenie, pe calpacci-bașa al Dom-

¹ *Studii și doc*, XV, p. 302, no. 870.

² *Ibid.*, VIII, p. 89, no. 66.

³ *Ibid.*, XIII, p. 38, no. 36. Un cojoc, un „chieptariu”, la Făgăraș, pe la 1820; *ibid.*, XII, p. 208, no. 53.

⁴ Arh. Statului, Condica veliților boieri, 17, fol. 328 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

⁵ *Studii și doc*, XIII, p. 139, no. 456 (an. 1806).

⁶ *Ibid.*, p. 197, no. 692.

⁷ *Ibid.*, XXIII, p. 23. Un cojocar în 1755, revista *Ion Ne-eiulce*, II, p. 296.

⁸ Antonovici, *Doc bîrlădene*, II, pp. 123-5, no. 100. Un Ioniță a Cojocăriții în 1792; *ibid.*, I, p. 82.

⁹ *Studii și doc*, XII, p. 2)4, no. 43 (an. 1813).

¹⁰ *Ibid.*, VII, p. 70, no. 84 (an. 1819).

nului, Iane. Dar întâiul privilegiu al breslei constituite nu e decît din 1784, de Ia Alexandru Ipsilanti; condițiile sînt cele obișnuite¹. El e întărit la 1787 Prin sate se fac în voie căciuli (și „căciuli femeiești”²), de **căciulari** \

Alătura de ișlice se întrebuițau la Munteni fesuri („fesuri albe” în 1793)³. Șăpcile, introduse de Ruși, se primesc odată cu veacul cel nou și mai ales cu ocupația de ia 1808 la 1812 \ Cele d'întăiu pălării s'au adus de sigur .din Ardeal⁴. Pălării de Lipsea • se vindeau la Craiova în epoca lui Tudor⁵. Dar încă din 1815 Ploeștii aveau un păiărier, pe Ioachim

Șlicarii din Moldova, pomeniți între cele opt bresle, n'au iăsat documente despre rosturile lor. Nici ei n'au avut un „isnaf” sau „rufet” de datină turcească, cu „nizamul” lui.

Tabacii din București numiau o uliță în 1752⁶. Domnia li acorda încă din 1766 scutire pentru scumpia de care aveau nevoie pentru lucrul lor”. La 1785, cînd se plîng că vameșii de ia oborul Tîrgului-de-afară li ieau vamă de la „scumpia și alte ierburi ce aduc de peste cîmp”— li se obiectează că le și vînd—, tabacii nu formau o breaslă,

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 443-4, nota. Un ișlicar la București în 1785. *ibid.*, p. 599, nota.

² *Ibid.*, III, pp. 54-6, „Un ișlic bărbătesc, un calîp de ișlic”, 1790, *ibid.*, IV, pp. 404-5. Un Păun ișlicarul avea la 1799 o simigerie, care-i e oprită, fiind „cu adevărat pricinuitoare de primejdii și de multă supărare la atîtea prăvălii vecine” *Cibid.** VIII, pp. 105-6).

*> *An. Ac. Rom.*, XXXVII, p. 145.

³ *Corespondenta lui Aman*, p. 146 (an. 1833).

⁴ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 436.

⁵ *Stadii și doc*, XXI, p. 374 (an. 1829); *Revista Istorică*, VI, p. 236 (an. 1818).

⁶ Sofiiica Salmon. „palarîța”, la Sibiiu, 1793; Leoniar (Leonard) Șuster, același an; *ibid.*, XII, p. 116, no. 230.

* *Ibid.*, XXIII, p. 49 c. 1820).

⁷ *Doc. Văi Teleajenului*, pp. 2), 95, no. 14.

⁸ *10 Studii și doc*, V, p. 498, no. 72.

⁹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VII, p. 112, nota 3.

ci li se spune numai: „toți cîți să hrănesc cu meșteșugul tăbăcăriei de săftiene aici, în București”¹. Ei își vor conținună această sfadă și pentru „rînsa și sovirfu, cum și frunza de măr”². Grămădiți în mahalaua Tabacilor, ei provoacă din partea vecinilor plîngeri că „tabacii ce sînt puși cu tabac-haneiele pe marginea gîrlîței ot Radu-Vodă..., cu gunoiul ce-l aruncă, au îngustat matca și au început apa a face mîncătură”. Meseria lor era așa de supărătoare prin „șamanul și rînza ce aruncă în mijlocul drumului”, încît „s'au făcut movilă, de nu mai pot trece carele... și un batac în care s'au înomolit doi cai a trecătorilor și, nepuțînd să se scoată, acolo s'au prăpădit”³. Aveau un vâtaf, și acestuia i se cerea să arate la carvasarâ ce marfă aduc⁴. Refusau să dea vama pentru „frunzele” și „buruienile” necesare

Tabacii lucrează în libertate de orice constrîngere în breaslă la Tîrgoviște⁵, la Pitești, unde ei sînt la 1748 printre fruntașii orașului—contracte ale lor îi îndatoresc a da „marfă, bună, albă, curată, nepătată”⁶—, la Argeș⁷, la Craiova⁸, ca și prin sate . Aceștia din urmă au de lu-

¹ *Ibid.*, I, pp. 453-4, nota.

² *Ibid.*, XI, p. 273.

³ *Ibid.*, XIII, pp. 288-90, nota. Se vorbește și de „iazul Bucureșteanca”.

* *Ibid.*, IV, p. 254 (an. 1792). Pentru mahala v. *Inscripții*, I, p. 345, no. 879. „Mahalagiii ot biserica Sîrbilor din București, tabaci”, V. A. Urechia, *Istoria Rom.*, XIII, p. 310 și urm., nota. Un tabac la 1856, *Inscripții*, I, p. 370, no. 940.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X, p. 223 (an. 1913). Pentru scutirea „scumpiei, rînsei, cum și celorlalte frunze” și a pieilor din afară; *ibid.*, XII, pp. 395-7, nota.

⁷ Lazăr Tabacul reface Bisericii Roșie (*Studii și doc*, XV, p. 354, no. 1007 (an. 1828)).

* *Ibid.*, XIV, pp. 211-3, n-le 4-5 (ieau 21 de taleri pentru lucrul a 300 de piei).

⁸ *Ibid.*, pp. 188-9, no. 4 ; același an; aceeași tarif: „tăbăciala pieilor, de sută câte tl. 7”).

⁹ *Corespondenta lui Aman*, p. 105, no. 3 (an. 1802).

¹⁰ *Studii și doc*, XIV, pp. 77-8, n-le 77-8 (c. 1750); p. 310 c. 1770); *Doc. Tudor*, p. 19 (an. 1811).

cru cu lînarii, negustorii de lînă: „eu foarte mult sînt supărat cu tabacii”, se scrie către un fruntaș dintre aceștia, tatăl pictorului Aman, în 1820 \ Ori, în altă scrisoare: „Și, pentru lînă neagră, de n'or vrea tabaci să-mi vînză lăna cea albă, fără neagră, caută să iau și neagră, și să o primești cu doao parale sau trei mai jos”¹.

* Se lucrau și piei de capră verzi², piei de bivol \ Făcînd „felurime de saftian și mesini și tâlpi”, ei le vindeau ia cavafii pentru încălțăminte „la norodu de obște” \ Se face „de douăzeci și opt de negustori din Brașov, Șapte Sate, ce sînt în ținutul Brașovului, sudii chesaricești, ca negustori cu piei de capră”, și un export în Ardealul lor, de „meșine de oaie și sahtiene”³.

E interesant și înduioșător casui acelor săteni din Preajba olteană, proprietate a lui Hagî Stan Jianu, cari fac o școală, căpătînd de la Cîrmuire voia de a înlocui birul prin darul de zece parale la suta de piei (1783, 1792⁴).

În Ardeal se menține pană pe la 1840 țehiul timariilor din Făgăraș, cari au „contractușe de uric”, pentru bolțile lor și trăiesc după vechile datini supt goțmănia „cinstului meșter bătrîn” țehmeșteruî, latameșterul mare și mic și notarișul, precum și alți bătrîni, îngrijind de zugrăveala bisericiilor, îngropîndu-și morții⁵, plătindu-și școala cu învă-

¹ Tabacii smulg „piei de oi moarte de la lînari”; *Studii și doc.*, VIII, p. 13, no. 58 (an. 1787).

² *Corespondenta lui Aman*, pp. 4-5. V. p. 167, no. 9: „Eu rămăseai de minciună cu lînă, dar, frate, nu este greșală de la mine, ce este a tabacilor, baîa-i Dumnezeu pe ei. că au ișit preț pe lînă mai mult”.

³ V. \ Urechîă, *Ist. Rom.*, XI, pp. 253-1 an. 1803).

* *Studii și doc.*, XXI, p. 439 (an. 1834).

⁴ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, XI, p. 276.

⁵ *Ibid.*, XI, p. 252 an. 1803'. Pentru pieile de vacă și capră exportate „affabricalae el confectae rursus”, care „haud in exigua quantitate revelmuntur in Valachiam”, v. *Studii și doc.*, XII, p. 177, no. 332 (an. 1820).

⁶ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, I, p. 269; IV, pp. 123-4.

⁷ „Uneltele țehului cele de săpătura Inorțil•or”; *Studii și doc.*, XII, p. 216, no. 9.

țătorul ca „Ioan Fogarașii, dascălul normalicesc Făgărașului și reghiușului țehiului”, din 1799 \ La Aimăj, la Poșorta, la Tîrgul Murășului¹, se întîlnesc întîmplător tineri romîni, la deosebitele date din veacul al XVIII-lea, fără a se pomeni însă țehiul, breasla. In acel centru săcuiesc, cu sate de-ale noastre prin prejur, vedem la 1824 pe un Ștefan Pantea, care pleacă la Făgăraș, să-și facă ucenicia ia „jupăneasa Creștina tăbăcărița”². Pe acel timp Timișoara avea „mult cinstitul țeh al tabacilor” în „mahalaua rumînească”³.

Socotelile țehiului făgărășean cuprind mențiunea „chel-tuiei Beclerenilor” (oamenii din Beclean) „care au avut pricină cu ciorogari pentru căce le-au luat peile din mănă”⁴. Iașui își avea și el ciorogarii, al căror nume s'a întins asupra dealului Șorogarilor de lîngă oraș⁵.

Tăbăearii din Moldova sînt foarte rari. O cislă-i pome-nește ia 1748-9⁶, iar viitorul oraș Focșani începe de la satul Stoeștii, devenit mahalaua Tăbăcarilor⁷.

Încă de la 1775 Alexandru Ipsilanti dă un privilegiu fundațional breslei reunite a „cavafilor și cismarilor, papu-giilor creștini pămînteni din București”, pentru „cisme, papuci, meși și tot lucrul căvăfesc i papugesc”, apărîndu-i prin acest solemn monopol da „Turci papugii și cavafi”, contra cărora șe plînseseră la 1767 încă, supt alt

¹ *Ibid.*, p. 4. V și *ibid.*, p. 211, no. 1, 3; pp. 215-6, no. 9; p. 216. no. 10: XIII. p. 95, no. 263; p. 97, n-le 271-2.

² *Ibid.*, VIII, p. 87, no. 52 (Chirilă Pinteia de la Moroș-Vașarheiu ; XIII, p. 150, no. 513 c. 1771 : *Corespondenta lui Aman*, p. 181, no. 49 (c. 1818).

³ *Studii și doc.*, XII, pp. 210-1. no. 63.

* *Ibid.*, XIII, p. 197, no. 692.

⁴ *Studii și doc.*, XII, p. 216, no. 9.

⁵ Revista *Ion Xeculce*, I, p. 119 (an. 1797). Pentru staros-tetele de soronari din Bîrlad la 1743. Antonovici, *Doc. bîrlă-dene*, II, p. 21. Solonari ce curăță grăsimia vitelor, Gorovei, o. c, p. 312.

⁷ *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109.

s *Ibid.*, VII, p. 323, nota 5.

Domn. Aduși să dea ei înșii un hoget formal, Turcii nu vor mai putea vinde decât marfa adusă de ei, nici cumpăra ceva de la indigeni, săftienele venite din Turcia trebuind să treacă și ele la breaslă. Armenii papugii, din țară și străini, sînt supuși la aceleași restricții \ Știm din alt act, datat tot 1755, că papugii sau cavafii aveau un staroste ales, dar că trebuiau să plătească, toți cizmarii, ciobotăritul dregătorului care se îngrija de încălțămîntea lui Vodă, ici-ciohodârul¹.

Un nart al încălțămîntii se stabilește numai la 1792, și el conține enumerația acestor categorii: „papuci femeiești galbeni cu călcîiu și fără de topi, asemenea papuci liochii, conduri cu terlici și cu țopi liochiu de copil, de la cinci, șase ani pană la nouă și zece..., papuci cu terlici femeiești liochii cu țopi și postav roșu înlăuntru pantofi de copii Ikn chii cu țopi de la trei ani pană la șase ani și opt ani, pantofi galbeni cu țopi, de copii..., perechea de poștali pestriți de copii mici, cizme liochii de copii de la șapte pană la zece și doisprezece ani, cizme galbene, conduri cu țopi galbeni și cu meși lungi femeiești..., conduri cu terlici și cu țopi liochii, cizme galbene muieriești bune fără de căptușală, papuci galbeni femeiești și fără de țopi”. „Cizme voinicești”, „cizme roșii turcești de om mare cu două cusături, căptușite, cu carîmb lung”. „surăturile căptușite”, „iminei bărbătești” și roșii și negri de săftian, „cizmele, papucii cu meși bărbătești, cu postav sau fără de postav” se întîmpină în același nart \

„Breasla cizmărească” e pomenită la București. în 1813,

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, II, p. 178-9.

² *Ibid.*, p. 178. La 1785. carte pentru „starostele de papugii din București” ca să-i judece pe meșteri, pe 4 ucenici și calfe după vechea datină; *ibid.*, I, p. 445, nota. Altă carte de staroste de papugii, la 1791, *ibid.*, IV, p. 292, nota.

³ *Ibid.*, IV, pp. 312-3. nota — Conduragii la București, în 1794, *ibid.*, VI, p. 286.

⁴ *Ibid.*, pp. 312-3, nota. Nart pentru cavali („iminei negri pîrpirii”) la 1805, *ibid.*, VIII, p. 664, nota.

cu nouă membri, deosebit de papugii¹. Mutați, după focul de la 1804, în dosul Sfîntului Gheorghe Nou și lîngă biserica lui Răzvan, cavafii cer la 1817 „a-și face samare la prăvăliile lor, zicînd că aceste samare nu supără pre nimeni în strada unde stau ascunse”. La 1820 cizmarii, pantofarii, papugii și iminigiile sînt în ceartă cu cavafii².

Pe lîngă cizmarii lucrînd individual, ca la Caracal \ ori la Pitești sau la sate °, unele orașe au breslele lor. La Craiova privilegiul e din 1806 și-l apără meșterii contra abagiilor ce vin cu marfă de Tîrnova, „cizme, iminii și papuci”, afară de „seraclic^ adecă șeale, frîne și altele”. Cu acest prilej se statornicesc condițiile de funcționare ale breslei, care cuprindea șase prăvălii de cavafi (la deschiderea de prăvălie se dau 44 de taleri, iar starostelui „o pereche papuci de Țarigrad”)³. Știm de aiurea că la Craiova fiecare prăvălie de cizmar datoria polcovnicului trei taleri⁴. La Pitești cavafii și cizmarii fac breaslă cu croitorii⁵.

în Moldova, care dădea saftiene și „piei verzi” și pentru Ardeal⁶, între cei opt starosti pomeniți în cea de-a

¹ *Inscripții*, I, p. 330, no. 816; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, X², p. 223. Pantohi la 1815, *Studii și doc*, VII, p. 45, no. 57.

² V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, X², p. 223. Cizme cu călțunii lor, 1817, *Studii și doc*, VII, p. 15, no. 9. „Ciahșiri dă șal” și papuci, *ibid.*, XXIII, p. 45 (c. 1820).

³ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, XII, pp. 390-1, nota.

⁴ Unde Toma Cizmariul, către 1800, face o biserică; *ibid.*, XV, p. 59, no. 158.

⁵ Cizmarii, papugii; *ibid.*, XII, p. 370 nota (an. 1819).

⁶ *Studii și doc*, XV, p. 241, no. 693: p. 243, no. 696 (Vălenii-de-Munte); XXIII, p. 148 (Oltenia); *Corespondența lui Aman*, p. 73, no. 166; *Doc. Tudor*, p. 19; Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 208; *Doc. Văii Teleajenului*, p. 71, no. 90 (Mizil, an. 1846).

⁷ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, XII, p. 380 și urm. (nota), s *ibid.*, p. 390, nota.

⁸ *Ibid.*, X², p. 222 (an. 1815). Papugii în mahalalele Craiovei, la 1830. *Corespondența lui Aman*, p. 126. Un pantofar la 1842, *Inscripții*, I, p. 354, no. 905. În Ardeal, cizmași „străini”, *Studii și doc*, XII, p. 116, no. 230.

⁹ Un Sava tăbăcar cumpără la 1784 pe Prut pentru negustorul ardelean Hagi Constantin Pop. (*ibid.*, VIII, p. 82, no. 7).

doua jumătate a secolului se află „ciobotari ce lucrează săftiene” și „starostele de ciobotari ce lucrează teletin”¹. Dar aici nu e vorba de vre-o impunere administrativă. Ci, la **1767**, vechea breslă a ciobotarilor, despărțindu-se de **talpălari** cu cari erau într'un „catastiv”, merge la Mitropolitul Gavriil și-i cere întărirea statutului de pe vremuri. Prescripțiile sunt aceleași ca pentru blănării moldoveni. Breasla e apărută de orice amestec. Să punem întâiu al cizmarilor: „Cizmarii să-și păzească cizmăria, cum și ciobotarii ciobotăria, să nu aibă voie a lucra teletin sau iminii sau opinci, nici să vîndă, după cun\ au fost din veac; iar ciobotarii să fie volnici a cumpăra piei, păzind a sa rînduală”. Armenii și Evreii pot cumpăra oricîte ciubote, dar n'au voie să le vîndă alături eu ciobotarii, ci numai „la alte tîrguri”. „Năimitul Moldovean, de se va băga la Armean, să aibă a da herăia: un ort ciobotarilor.” Meșterii nu pot vinde marfă de-a Armenilor și Evreilor. Ciobotarii pot lucra tîlpălăria. Supt pedeapsă de confiscare nu se poate vinde marfă de aceasta venită „de aiurea” fără voia starostelui și plata unei taxe. Tovărășia cu un negustor e interzisă. Căvașii (pluralul de la căvaf) se pot face din ciobotari, dînd o oea de ceară la praznic, dar pentru a putea vinde ei au a răspunde această ofrandă bisericii². Mitropolitul Veniamin va întări mai târziu breasla, al carii monopol e înnoit de Domnie la **1827**³.

Breslași se mai găsesc apoi, la Iași, unul din ei fiind și cîrciumar de profesie⁴. La **1823** șeful cavafilor, cavacibașa, era un Armean, căpitanul Sava⁵. Ceva mai târziu însă, ia **1832**, se pune la Biserica Albă piatra de mormînt a Ruxandei, fiica starostelui Vasile Cizmariu⁶. Tot un Armean, Măgîrdici, se așează în Botoșani, pe un loc al mănăstirii de la Păpăuți, „în mahalaoa Sf. Neculai cel Sărac”,

¹ *Ibid.*, XXIII, p. 23 an. 1775).

² V. A. Urechia, în *Convorbiri literare*, XXII, pp. 800-2

³ *Ibid.*, p. 799.

* *Studii și doc.*, VII, p. 86, no. 44.

⁴ *Ibid.*, pp. 86-7, no. 44.

⁵ *Ibid.*, XV, p. 192, no. 530.

dînd ca arendă „o părechi papuci negri cu mestii pe tot anui, înse papuci negri buni, după cum ni-a place” (e-gumenului)¹. Un conduragiu, Mihalcea, lucra la Odobești puțin după începutul acestui veac al XIX-lea².

Trăistarii erau prea puțini și prea săraci ca să încerce o breslă ori ca să li se impuie ceva³. Dar Domnia înțelegea să li supravegheze munca și prețurile. Astfel cetim în **1792** următoarea mustrare a Domnului muntean: „Domnia Mea am zis cum că o traistă se cumpără acolea cîte **20** parale și opincile un zlot și altele asemenea, foarte peste măsură; de care ne-au prins mirare: cum de o îngăduiți aceasta în vreme ce acestea sînt lucruri ale locului de acolea ?” \ De obicei, se află prin sate * în Moldova trăistarii figurază la cisle în **1748-9**⁴. Traiste se poartă și în Ardeal, lucrate prin case

Olari erau mulți la București, și cu biserica lor⁵. Și pe aceștia C<rmuirea-i are în vedere numai supt raportul fiscal. Supt Alexandru Ipsilanti se taxează astfel Ploeștenii, vechi olari: „Birul ce au să dea olarii din Ploești. cîte **200** bani

¹ *Ibid.*, VII, pp. 143-4. no. 84. Cizmari la Bîrlad, Antonovici. *Doc. birlădene*, I, Cf. și Gorovei, o. c., p. 314 („ciubote moldovenești”. : *Studii și doc.* XXI. p. 289. La 1829. în Moldova. „2 părechi turelei, una de vax și una de săfteian”; *ibid.*, p. 373.

² *Ibid.*, VI, p. 69, no. 77.

³ La Ploești, în 1775, *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 107.

⁴ V. A. Urechia. *Ist. Rom.*, IV, p. 324. nota. V. și *ibid.*, VII p. 124, nota an. 1797); *An. ic. Rom.* XXVII. p. 147 (București, 1836).

⁵ Doi trăistari frați fac lui Aman saci pentru douăzeci de taleri, în 1808, *Correspondenta lui Aman*, p. 170, no. 21. V. și *ibid.* p. 197, no. 98 (an. 1825).

⁶ *Studii și doc.* VI. p. 45, no. 109. „Traiste pentru cai”, *ibid.*, XXIII, p. 336 (c. 1830). V. satul Trăisteni, în *Arch. soc. și. și Ut. din Iași*, I, p. 112.

⁷ Și o „mosărcă mare”; *Studii și doc.*, XII. p. 86, no. 160 an. 1771).

* *Ibid.*, V, p. 198, no. 72: *Inscrip(ii)*, L

de cuptorul de oale pe dreptul de vânzare de la gura cup-torului, iar, scoțînd la tîrg cu carul, va plăti cîte 25 bani de carul cu oale și 2 vase"¹. Olarii moldoveni, cari fă-ceau și sobe², stau alături cu **străchinarii** în cîsla din **1748-9**³.

Statutul șelarilor e din Domnia lui Alexandru Ipsilanti, la **1787**, fără a se pomeni, nici în acest cas, vre-un privilegiu anterior. Ei cuprindea punctele obișnuite, copiate după cele bizantino-otomane. Între cei trei-patru epitropi, „mai bă-trîni și mai de cînstă", pot fi și străini⁴. Dar mai târziu Caragea oprește pe străin de a-și avea prăvălii în Bucu-rești⁵. La **1819**, statutul lor e întărit de dînsul⁶. Pentru celelalte provincii românești, materialul lipsește.

Săpunarii munteni dădeau Vornicului de harem, care îngrijia de odăile Doamnei, deci și de „toaletă", ca săpu-nărit un ban de ocă, din ce lucrează cu „cherhanalele" lor \ asemenea cu ale luminărilor, și ei meseriași cu fa-brică, dar mai legați de aceasta, de care va fi vorba în ca-pitolul următor. La **1815** se și face o „simfonie" între a-cesse două bresle. Se prevede un monopol pentru „isnaful breslei săpunarilor de aici din București, cari fac și lucrează săpun de aici de țară și iarăși ei îl vînd cu tărăbi și pră-

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 112 (an. 1770-80). Olari la Craiova, *Studii și doc.*, I, p. 259 (an. 1781). •

² *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 275 (an. 1743).

³ *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109. Un blănar, ginere de olar, 1756, *ibid.*, V, p. 250, no. 126 (an. 1756). La Botoșani, *ibid.*, VII, p. 9, no. 111 (an. 1833). V. și *ibid.*, V, p. 239, no. 98 (Vasile olariul la Iași); an. 1742. Un Constantin olariul, șoltuz de Suceava, 1735, *ibid.*, XI, p. 57. V. și *ibid.*, XIV, p. 99 (an. 1780).

⁴ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, III, p. 64. Șelari în București la ⁵1791, *ibid.*, IV, pp. 165-6.

⁶ *Ibid.*, X², p. 221 (an. 1813).

e Bianu, *Catalogul manuscriselor românești*, I, p. 127.

⁷ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, XI, p. 163.

valii de obște", făcîndu-se cu această ocazie și osebite între „săpunul cel bun, care este ca cel de Tîrgoviște" și „săpunul cel prost care se cheamă cialcamă" \ Aflăm săpunari răzleți la Caracal² și prin deosebite sate \ Erau, prin orașe, meșteri bine văzuți și cu oarecare aplecări spre învățătură Căci descoperim în **1778** pe un Tudor Săpunarul care învățase „în zilele Nemților" la „Ștefan dascălul" și putea „ieși la osfeștanie cu episcopul Inochentie" (de Rîmnic)*. Și la **1794** Vedem un copil de săpunar dat la școală³, în Moldova „soponarii" nu arată să fi fost prinși în breaslă⁶.

Zlătarii, cărora li se zice acum **cuiingii**, „breslă cuiun-gerească", au încă de la **1775** legătura lor de tip nou, și pentru a se pedepsi „cei ce vor cade în vină pentru schim-batul aurului, argintului și a altor giuvaeruri"⁴. Cuiungi-bașa e acela care-i supraveghează (pentru giuvaierie e, deo-

¹ *Ibid.*, X², p. 222. V. și Bianu, *Catalogul mss. românești*, I pp. 127, 274.

² Ctitori de biserică, *Studii și doc.*, XV, p. 60, no. 160 (c 1800).

³ Litzica, *o. c.*, p. 30 (sat în Ialomița); *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 15-89; *Studii și doc.*, XXIII, p. 151 (an. 1818).

* *Ibid.*, p. 161, no. 111.

⁵ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, p. 266.

⁶ „Fîntina soponarilor" la Birlad, Antonovici, *Doc. birlă-dene*, II, p. 115. „Săpon prost pentru căruți"; *Doc. economice și financiare*, p. 64 (an. 1792).

⁷ Un deal al zlătărilor în Oltenia, la 1790, *Studii și doc.*, XIV, p. 128. Argintari bucureșteni la 1791, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, pp. 164-5, nota. "

⁸ Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 281; II, p. 177. Lucru de bu-hurdare, „burdare" de argint, *Studii și doc.*, XI, p. 267 (an. 1772); solnițe de argint, *ibid.*, V, p. 323, no. 103 (an. 1745). Cingătoare de argint, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, II, p. 481 (Iași, 1792). „Undrea dă argint", *Studii și doc.*, VIII, p. 356 (an. 1812). Hamailii de argint, Aricescu, *Rev. din 1821*, II, p. 81. Numire de cuiungi-bașa, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, III, p. 65 (an. 1788). Un Filip argintar, 1793, *ibid.*, VI, p. 431.

sebit, **gfaivaergi-başa**)¹. El vinde sărăcică și șoricioaica necesare pentru lucrul meșterilor². Odată un zlătar falsifică monedă și complicele lui e un profesor de chimie, Nicolae Castrișanul (1815)³. Sînt și zlătari prin orașe mai mari (Craiova) \ sau și pe la tîrguri și sate⁴.

Cel puțin tot așa de bogată în argintării, Moldova, care înșiră în catastifuri și foi de zestre, în socoteli străchinuți de dulceți, lingurițe, solnițe, zarfuri, sadea și cu flori⁵, bumbi, harșale cu raht, bastoane de dregători⁶, își are la 1775 starostele de „cuiungii”⁷.

Meșteri se mai află la Huși, la Botoșani, la Bîrlad, la Chișinău, și aiurea.

Dar, încă de la 1799, vedem că se reiea obiceiul comenzilor în Ardeal, de unde episcopul de Argeș aduce racla Sfinților Sergiu și Bah⁸. De mai înainte încă începuse, cum se va vedea în alt capitol, concurența străinilor în interior.

¹ *Ibid.*, pp. 700-1. La această dată de 1793 e Elizar, probabil un Evreu. Filii de diamant. *Studii și doc.*, XXIII, p. 48 (c. 1820).

² și Toma argintarul *ibid.*, XII, p. 395, nota an. 1819). Argintării mai târziu, Bianu, *Doc. românești*, pp. 123-4, no. 140. Țigani zlătari. V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 105 (an. 1799).

³ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X, p. 426.

⁴ In 1821, Matei, *Correspondența lui Aman*, p. 66, no. 160.

⁵ *Doc. Tudor*, p. 19 (an. 1811: Ocele Mici): *Studii și doc.*, XV, p. 243, no. 696 (Vălenii-de-Munte, 1814).

⁶ Dar și „1 tavă de tiniche de felegeani”: *ibid.*, VII, p. 233, no. 103 an 1784. V. și *ibid.*, XXL p. 186 (an. 1803); VII, p. 256, no. 170 (an. 1795; *Doc. Callimachi*, II, p. 124 an. 1763-4); *Doc. economice și financiare*, p. 167 an. 1777).

⁷ *Doc. economice și financiare*, p. 131 (an. 1812): „tocmi-tul bastoanelor și pe 52 dramuri de argint ce au pus la 7 bastoane de iznoavă”. „Plata bastonului Vornicului de harem pe 123 dramuri argint și, sacăzul și lemnul, plata argintarilor ce au făcut trii piluri și lucrul... și cumpărătoare ștofii”.

⁸ *Studii și doc.*, XXIII, pp. 24, 225, no. 69 (an. 1773). Țigani *ibid.*, XVI, p. 337, no. 113 nume muntene; 1777).

⁹ Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, pp. 216 (d. 1821), 410-1 (1825); *Studii și doc.*, XXL p. 117 Chișinău, 1798; Antonovici, *Doc. biiădene*, I, p. 329 an. 1846).

¹⁰ *An. Ac. Rom.*, Ut, XXVIII, p. 219.

Față de **fierari** „Țigani și Sîrbi”, se iea numai, în 1794, măsura de a se împărți materialul după o anume normă; erau și „hierari teșghetari” Neașteptată această ivire a fierarilor sîrbi, adecă din Bulgaria, balcanici, asemenea cu acei căldărari romîni de peste Dunăre, din cari a ieșit nesfîrșita vervă populară, așa de adaptată sufletului de aici, a lui Anton Pann, „fiul Pepei”. Intr'un târziu găsim la București „opștea corporații **covacilor**”.

Ca **butari** erau socotiți, în principatul muntean, nu fabricanții de buți, ci acei „ce încarcă și descarcă buțile”. Ei erau „orînduiți”, la aceasta; deci, iarăși, Statul fanariot se amesteca în rosturile lor \ Fabricanții erau **dogari**, al căror isnaf era legat la începutul veacului al XIX-lea de biserica bucureșteană a Oborului Vechiu¹. în Moldova, **butnari** liberi².

Iată acum și situația pe care o creiază în Țara-Românească meșterilor da clădire noul sistem turcesc de organizare.

în ce privește industria zidirii, **cărămidarii** munteni luerau cu „calp de la Domnie” în 1792³. în Moldova, cu „cămășluiala” lor de „hamuri”, ei sînt de la un timp în legătură cu ce-i învață Nemții din Bucovina⁴.

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, V, p. 307.

² *Inscripții*, I, p. 342. no. 865 (an. 185L,

³ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 281. 415. nota 1782-3..

⁴ *Inscripții*, I, p. 330. no. 818. Pentru „dogăria” munteană, *ibid.*, IV, p. 328, nota.

⁵ *Studii și doc.*, V, p. 557, no. 4 Roman. 1801 : VII, p. 94, no. 22 (Cernăuți, c. 1760».

⁶ „Cărămidă cu adusul sau de pe loc; însă să se dea calp de la Domnie, mia 2,(M)\ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 332, nota. an. 1792.

⁷ „Cărămidarii ce au cămeșluit doă hamuri de cărămidă ce au rămas de la Neamțu din Bucovina” li se dă rachiul. Brînză „tot la cărămidari pentru cămeșluială”; Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, p. 56 (an. 1839).

I Cu **dulgherii** din București, breaslă numeroasă și neastîm-
 {parată, reglementația fanariotă avu neconținut de lucru'
 La 1793 iemnarii, uniți cu zidarii, se plîng de arhitec-
 tul domnesc, „maimar-bașa”, care-i înjură, îi iea de bei-
 iic, etc. Cum se arată că n'au „longie” în care să se a-
 leagă conducătorii, înțelegem că dorința de a păstra breasla
 după sistemul nou îi stăpîniâ². De fapt, încă din 1784 se
 scutește „Toader [maimar-bașa de lemnari, i de **zidari** i
 strungari și **tîmplari***\ care lucrează și pentru Curte. Are
 dreptul să iea de la zidarii pămînteni 11 parale pe an, iar
 de la cei ce vin pentru lucru și pleacă pe urmă, 22, plus
 havaetul de la prețuiri, pe care-l împarte cu „bătrînii”
 breslei. Lucrează, în administrația sa, cu „un ciauș de lem-
 nari” și „un ciauș de zidari”³. Domnia fixase la 1792
 și tariful acestor meșteri uniți supt marele supraveghetor al
 clădirilor: „zidarul de lucru pe zi, bani 60, iară ucenicii
 de dulgheri sau de zidari de lucru pe zi, 36; tîmplarul pen-
 tru lucru pe zi, 105”⁴. Cutia milosteniei de obște” a
 breslei funcționa în 1795 °.

Un fost maimar-bașa e trecut peste Dunăre doi ani după
 plîngerile menționate⁵. În acest an 1795 se ieau apoi măsuri
 de orînduire nouă.

„Isnaful lemnarilor i al zidarilor, cărămidarii și nisiparii”
 din București arătaseră că lucrul li e cu „cheder” (pagubă)
 și „zătîcnire”, „cu luarea teșcherelelor de la staroste”, cînd
 tocmai e de lucru departe, așa că „li se strică ghinde-
 licul”. Cer să fie liberi în schimb pentru 1.500 de ta-
 leri ce vor da la cutie și la stărostie. Li' se îngăduie a se
 adresa starostelui dacă-i silește cineva. Starostele va fi un

¹ Dulgheri cari, lucrînd la biserica Mihai-Vodă, ar fi găsit
 o comoară; V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 589-90 (an.
 1793).

² V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 694-5.

³ *Ibid.*, I, pp. 444-5, nota. O carte de maimarbașă, 1791, *ibid.*,
 IV, p. 293, nota.

± *Ibid.*, pp. 331, nota, 332, nota.

» *Ibid.*, VI, pp. 657-8.

« *Ibid.*, p. 560.

om de treabă; dintre străini, șaisprezece să fie calfe cu cîte
 un vâtaf de fiecare ocupație (și nisiparii), avînd dreptul
 de* a fixa prețurile, de a da pană la o sută de toiege, de
 a trimete la „gros”, de a inspecta mahalalele. Dar, în
 schimb, li se impune o amănunțită reglementare, ori dacă
 e vorba de lucrul obișnuit, ori de acela „cu ghiotura”. A
 nu se întinde pe podu cu binăua ce vor lucra pe la unii
 alții sau a face case din căpătîiul podului înainte, pe lîngă
 drumu lui ca să.lungească podurile și în afară de București”,
 (mărgenirea cuminte a razei orașului). „Namestiile și alte
 acareturi” să nu strîmteze strada, cum s'a făcut, „încît pe
 alocurea nu pot trece două care alătura.”- Starostele va fi
 gata, cu șaisprezece calfe, la cas de foc. Se precisează
 tot ce datoresc meșterii: vor face zidirea „cu tencuială, cu
 sobele, cu tavanurile și cu pardoseala”, cu ușile, cu ferestrele,
 cu paturile, fie dacă e cu rupta, fie că starostele alege meș-
 terii, împărțiți pe două clase sau „mîni”. Dulgherilor li se
 va plăti 27, taleri mia de șindrilă, iar „pentru catul de
 sus cîte parale 2 și jumătate uluca”¹.

În 1796 vedem pe „starostele de binale” alegînd patru
 meșteri², dar în același-an se constată că breslele reunite
 nu-și dau cuvenita taxă la cutia de ajutor³. Privilegiul e
 înoit la 1797 pentru zidari, lemnari, tîmplari și strungari
 (fără nisipari), confirmînd organizația supt un maimarbașă
 cu bătrînii lui și cinci proești, plus ceaușul. Se prevede a nu
 se lua arvună de la mai mulți clienți, a nu se „năpusti”
 strada cu cărămizi și nisip După un act ceva mai târziu
 se vede că maimarbașă avea „ofichiul” cu caftan, ca boie-
 rii, iar ai iui puteau fi și „iamaci după la ogiacuri” (soldați),
 „călărași de pe la lipcani” și „oameni domnești”⁴. Mai-

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IV, pp. 289-91; VI, p. 695 și
 urm.,

² *Ibid.*, p. 700.

³ *Ibid.*, p. 660. Reparații la mănăstirea Dealu, *ibid.*, VII,
 p. 19, nota. La Argeș, *An. Ac. Rom., Ut.*, XXVIII, p. 221;
 XXIX, p. 16.

⁴ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VII, p. 114, nota. Carte de mai-
 marbașă la 1802, *ibid.*, XI, p. 269-70.

& *Ibid.*

marbașa Lazăr, fost „epistat de maimarbașă” era la 1802 „proîn (fost) polcovnic”, deci iarăși un militar¹.

El nu era însă ascultat și de aceia demisiona, „și mai virtos pentru tropsul cu care i se arată acei ce își metahirisia în treaba aceasta”. Dar, după „cutremurul ce s'a întîmplat de la Dumnezeu”, fiind atîta de lucru, boierii nu vreau să-i lase². El va rămînea încă multă vreme³.

În 1819 Alexandru-Vodă Suțu are să judece o neînțelegere între breslele asociate ale lemnului, tîmplarii și dulgherii. Se constată cele cu urmează: „Nici mai nainte, nici de cînd s'au făcut această hotărîre, dulgherii n'au fost **oprimi** a nu iucra împreună cu binăua și uși și ferestre, și tîmplarii metahirisesc de fac scaune, mese și dulapuri; iar cine voiește se tocmește și cu tîmplar de face și uși și ferestre de tîmplari”. Domnul pune chestia din punctul de vedere al clienților cari au nevoie de lucrul mai ieftin al dulgherilor; dacă s'ar da hotărîrea pentru tîmplari, aceștia ar putea să ridice încă mai mult prețurile. „O fereastră ce se face de dulgheri”, zice el, „cu taleri 6, tîmplarul mai jos de 7 taleri 15 nu o' face i o ușă ce se face de dulgher cu taleri 12, tîmplarul o face cu taleri 30 și mai mult... Cînd vor fi oprîți dulgherii, urmează ca tîmplarii să mai scumpească lucrul lor⁴.”

¹ *Ibid.*, p. 273 și urm.

² *Ibid.* O anchetă la maimarbașă, *ibid.*, p. 929 (an. 1808). Un contract de zidari în 1809, *Studii și doc.*, VII, p. 44, no. 55. Altă carte de maimarbașă, V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, XI, p. 793 (an. 1811).

³ Și în 1813, *ibid.*, X¹, p. 219. Urmaș în 1819 prin alegere, *ibid.*, XII, p. 375 nota. Un Minea Dulgherul la București, Litzica, o. c, p. 27, no. 40. Tarif de dulgheri în 1818, *Rev. Ist.*, VI, p. 205. V. pentru împătrita breaslă și V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IX, p. 131.

⁴ *Ibid.*, XII, p. 376 nota. Dulgheri în Buzău, *ibid.*, VI, p. 738. V. și *Correspondența Ini Aman*, p. 57, no. 138 'c. 1820-30); „pentru dulgheri ce au făcut ușile; ia ferește..., ce au dat la dulgheri ce au făcut esli grajdului” Cf. și *Inscripții*, I, pp. 329-30, no. 813 (an. 1832). Dulgheri lucrînd la biserica Troița din Craiova, la coperiș. Mîncă la circiumă, *Correspondența lui*

în același an, Suțu face o nouă grupare a meșterilor de clădire, legînd într'o singură „cumpanie” pe zidari, dulgheri și tîmplari, „care sînt uniți la ale lor meșteșuguri, nepuțînd săvîrși unul fără de altul întregimea unei binale”, îi „alcătuiește în cruci, și crucea unită din două nume, oricarele va fi din acele meșteșuguri, adecă zidar, lemnar și tîmplar”, dar „să nu unească crucele cu nepotrivirea meșteșugului, ci zidar cu zidar, lemnar cu lemnar și tîmplar cu tîmplar, ca să nu fie amestecare la unire”. Starostele va fi ajutat de epitropi, cîte trei de fiecare ramură (unul dintre ei poartă ciudatul nume de „Mocio Ipodromus”; celelalte nume sînt românești). Din venitul lui maimarbașă se ieau 750 de taleri pentru străzi, pentru „cutia podului”, restul mergînd la cutia „cumpăniei”. Membrii, toți „hălăduitori”, „șăzători în București”, sînt scutiți de dijmărit și vinăriciu, dacă dau 24 de taleri de cruce fa fiecare patru luni, cinstindu-se după plac între sine; li se atribuie și nouă scuteinici¹.

Cum se vede, măsura privește numai Capitala; prin orașe de provincie, prin tîrguri și sate zidarii, pietrarii, lucrează fără nicio constrîngere².

În Moldova, afară de rechiziții pentru Curte și autorități — la 1775-6 se aduc pentru palatul domnesc 81 lespezi și 37 cară de ipsos de la Gîrcina³ —, atît dulgherii, cari aveau la Botoșani în 1815 un staroste, Dragu (supt el: Gheorghe Mustață, Ion Muraru, Ion Tătaru și Gligore cel Miti-Aman, pp. 1423, no. 311; p. 156, no. 339 (an. 1832). Datorie pe vin, *ibid.*, p. 156, no. 339. Dulgheri din Telega bat la 1795 niște zapcii spătărești. V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 560.

¹ *Ibid.*, XII, p. 377 și urm., nota. La 1859 era numai „corpul pietrarilor”, în București; *Inscripții*, I, p. 347, no. 887.

² *Studii și doc.* XIV, p. 102 c. 1780;; *Doc. Tudor*, p. 21, no. 24; *Doc Văii Teleajenului*, p. 40, no. 35 an. 1819).

³ *Doc. economice și financiare*, p. 55. La 1825-6: „pentru 680 lespezi ce s'au făcut la mănăstire Slatina”; *ibid.*, p. 149. „Pentru facire unii simine” cheminee „în Curtea gospod”, *ibid.* 'j). 148 ^aceiași dată . V și „chioșcului de ceia parte de heleșteulu de la Frumoasa, supt Cetățue”; Antonovici, *Doc birlădene*, III, p. 295.

tel), cit și pietrării, „chetrării”, cu „calfele” lor care ridică la 1837 pentru breasla blănarilor biserica Sf. Ilie, lucrează pe sama lor, după vechiul obicei¹.

Zugravii nu fură constituiți în breaslă. Niciodată însă ei nu fură mai larg răspândiți asupra terii, unde, mai ales în Țara-Românească și cei din urmă sat ține să-și aibă, cu plata gospodarilor de acolo, o biserică frumos zugrăvită, după străvechea datină². Se lucrează la Bistrița olteană, la Argeș, supt supravegherea harnicului episcop Iosif, care pune să-i facă și icoane pe mușama după model din Mitropolie, ca în Rusia: „Meșterii sînt sau laici, une ori lucrînd în tovărășii întîmplătoare, cum e cașul cu „cel mai mic între zogravi Gavriil Andronescul zograf, avînd ajutoriu pre fratele de monahi Costandin și pre Andronic”, în 1811³, alte ori călugări⁴; ba găsim odată și un polcovnic (1823)⁵.

Țirgoviștea⁶, Rîmnicul-Vîlcii⁷, Ploeștii, unde lucrează Hagi

¹ *Studii și doc.*, VII, p. 144, no. 87 (Botoșani: Dragu); XVI, pp. 214-5, no. 96 (an. 1779, Iași: Gheorghe Scurtul și Simion „chetrării”); *Breasla Blănarilor din Botoșani*, pp. 28-9. Mihaiu Popoiu, „maestru de chetrării” la Bîrlad în 1861, Antonovici, *Doc bîrlădene*, I, p. 170 și urm. Cf. socotelile pentru zidirea bisericii Sf. Spiridon din Iași, în revista *Ion Neculce*, II, pp. 296-7.

² O listă în Iorga și Balș, *Uart roumain ancien*.

³ *An. Ac. Rom.*, XXVIII, pp. 215, 219-20; XXIX, p. 26.

⁴ *Studii și doc.*, XIII, p. 210, no. 753. V. în *Literatură și artă romînă*, IV, pp. 690-1 (an. 1816-9), contractul lui Ioan zugravul și tovarășul Gheorghe zugravul pentru mănăstirea Bălăcești. Cf. și *Scrisorile de meșteri, Corespondenta lui Aman*, p. 94 („răspetii”, crucifixe) și V. A. Urechiă. *Isl. Rom.*, X, p. 421, nota 3. Teohari și Chiriță în 1835, *Inscripții*, I, p. 371, no. 942. Un Dragomir, *poleitor*, *ibid.*, p. 341, no. 761 (an. 1857).

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 210, no. 754.

⁶ *Revista Istorică*, V, pp. 199-200 (an. 1826).

⁷ *Inscripții*, I, p. 311, no. 867. Și *ibid.*, p. 330, no. 817.

⁸ *Studii și doc.*, XV, p. 359, no. 1028 an. 1854).

⁹ *Ibid.*, p. XV, p. 314 (an. 1831).

Tănase Anghel (1851, 1861) își au pictorii. La Craiova e o întregă școală, cu zugravii Gheorghe, Ilie, Fotache, Barbu Coșovici, **pană** la 1850¹.

Pictorii de portret apar: une ori dintre boieri.

Astfel cei ce lucrează pentru bogatul negustor Aman, cel ce face portretul lui Iancu Văcărescu \ Negulici zugrăvește pe Eliad, și bursierii lui Vodă-Știrbei vor deschide școala de pictură modernă la noi, cu P. Alexandrescu, cu Lapatii și mai ales cu Teodor Aman .

O școală ardeleană, pornită și influențată de tradiția Principatelor, se formează, dar numai ca individualități nelegate între ele. Astfel, la Brașov, unde e de lucru la Sf. Nicolae din Șchei, Constantin de la 1796², Ioan Pop și tovarășul său Iancu zugravul din 1805-28³, la Făgăraș, Ioan Fogarași din 1818⁴, ia Abrud un om de un mare talent, Simion Siiaghi, de la 1795 până pe la 1810 \ la cari se poate adăugi Arădanul sîrb Ștefan Torețchi, căruia i se datorește îngrijită catapeteasmă a catedralei din Blaj⁵.

În Moldova găsim zugravi la Iași, la Galați, la Bacău, și **pană** la Cîmpulungul Bucovinei⁶. La 1847 o icoană de

¹ *Ibid.*, p. 248, no. 711; Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 279-80.

² *Studii și doc.*, XV, p. 85, no. 231 (an. 1832); p. 67, no. 183 (an. 1848); *Doc. Tudor*, p. 112, no. 141 (c. 1820); *Rev. Istorică*, X, p. 65 (an. 1837).

³ *Corespondența lui Aman*, p. 155, no. 343 (an. 1853); *An. Ac. Rom., Ut.*, XXVIII, p. 365.

⁴ *Ibid.*, XXVII, p. 99; *Ut.*, XXIX, p. 190. Mai ales frumoasa biografie a lui Teodor Aman de regretatul pictor Horațiu Dimitriu, în revista *Clipa* pe 1926.

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 80, no. 198.

⁶ *Ibid.*, XII, p. 213, no. 71; XIII, p. 65, no. 141. Cf. *Revista Istorică*, VI, p. 288.

⁷ *Studii și doc.*, XIII, p. 181, no. 620,

s *Ibid.*, p. 130, n-le 425-6; XIII, p. 202, no. 716.

⁸ *Ibid.*, p. 58, no. 115. V. și *ibid.*, VIII, p. 169, no. 20.

⁹ *Revista Istorică*, II, p. 98 (an. 1803); *Studii și doc.*, XV, p. 27, no. 59 (an. 1840); p. 343, no. 987 (an. 1828); Stefanelli, *Doc. cîmpulungene*, pp. 318-9 (an. 1804).

la Patruzeci de Sfinți din Iași pomenește pe iconarul Ioan Vasiliu și pe soția sa Zamfira prezvitera"¹.

Din Ardeal Hagi Constantin Pop cerea corespondentului său episcopul Iosif de Argeș un zugrav pentru biserica lui „din groapă” la Sibiu. Vlădica-i scrie că n'ar vrea un „cîrpaciu”, că la București este un Grec. dar, „din pricina cutremurului fiind stricate besearicile și dregîndu-se, să întrec care să-i apuce mai întîiu”. În curînd însă invazia străinilor se va produce și în acest domeniu, și vechea tradiție va trebui să se piardă.

CAP. VI.

Meșteri și fabrice.

Cea mai veche fabrică la noi poate să fie aceia de sticlă pe care a întemeiat-o Matei Basarab, sau mai curînd un înaintaș, căci ia 1621 sînt sticlari în Tîrgoviște¹. Drago-mir Vornicul spune Brașovenilor că stăpînii său are „aceasta sticlărie, carea iaste de treaba Măriei Sale”, cerînd, în urma unui răvaș al aceluiași, „pentru pămîntul ce să află în olatul cetății” supt ascultarea județului” brașovean-. Supt Brîncoveanu, Dei Chiaro vorbește de sticla albăstrie care ieșia din fabrică². Pe la 1791 Sava și Coman lucrau sticle la Tîrgoviște, urmați de un „cuiungiu” Minea \ Mai întîlnim în acest principat sticlari, la Craiova” și prin sate, unii calificați de Nemți, sau Unguri”. Pe la sfîrșitul secolului următor însă, Iosif episcopul de Argeș lua sticla de la o „glăzărie” ardeleană, eerîndu-și-o fără zgrăbunță și fără strâmbături” ; se aduceau și ochiuri de sticle pentru ferestri”³, în Moldova.

¹ Încă din 1022 un Pawl Sticlarii ia Tiri^cișle și Slau Sticlarii, ca marturi la contractul pentru facerea schitului Văicani: Masdeu, *Arch. Ist.* 1, p. 22. no 32

² *Studii și doc.* X, p. 108.

³ *tabla.*
* V. A. Urechiă, *Ist. Rom.* IV, p. 109: Cf. *ibid.* X p. 225.
5 *Revista Istorica.* VIII. p. 175 au. 1792
6 V. A. Urechiă, *Ist. Rom.* X-, p. 22a Ștefan sticlarul. Neamț. 1818 ; *Studii și (loc.* VI, p. 319. p. 705. p. 113. no. 1072 .. a-
ceștia ia Moldova, pe la jumătatea veacului al W'III ica
> *An. Ac. Rom.* XXVIII, p. 213
s *Ibid.*, p. 219.

'> *Rivoluzioni* *delta* *Yulachiu.* *ed.* 1- u'-a.

în Moldova nu fusese nicio fabrică înainte de 1700. Se aduceau de peste graniță „geamurile mari și mici”, apoi, de la o vreme, „solnițele de sticlă”, „sticlele de apă”, „carafile”, „păhărele de cristal”, une ori „poleite cu aur”, ca și „ceștile de cafe cu farfuriori”, „zaharnițele”¹.

Cei „doisprezece Ungureni sticlari de la Bacău”, cari dau pe an Domniei „500 de table de sticlă, de ferește, și câte 100 sticle de băut apă”, către 1740, par a fi fost niște fabricanți².

La 1786 un Evreu întemeiază la Hîrlău cea d'întăiu fabrică vrednică de acest nume, și ea trece de la dînsul la un „Petre Mazi, Neamțu”, care și el o vinde lui „Saber”, adică Francesului Chabert³. Tot un Evreu, Moise Ovreiu, avea ia 1794 o fabrică de sticlă în Dîmbovița. De fapt o interne* iaseră „6 sticlari domnești vechi, ce dau sticla de trebuință Curții”; ei asociaseră numai pe Moise. Când pleacă, și un Mina Ciungul are și el dreptul de a lucra sticlă, Evreul oferă sticlă și „table curate” Domnului, care ordonă o cercetare⁴.

Un Ceh, Simon Kohani, încearcă, ia sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o nouă fabrică de sticlă și cristal.

O mențiune într'un document arată că Matei-Vodă avea și o „moară de hîrtie” după modelul celor din Ardeal \ O nouă fabrică fu întemeiată încă pe vremea lui Alexandru Scarlăt-Vodă Ghica la 1768, de tipograful grec, din Ianina, Nicolae Lazaru, și de fratele său Iani⁵, lîngă frumoasa biserică a lui

¹ *Studii și doc.*, VII. p. 231 a. 1784; p. 262, no. 197 (a. 1802 : *Doc Callimachi*, II, p. 110 (a. 1763-4); *Doc economice și financiare*, p. 43 i^{an}. 1761).

² *Studii și doc.*, VI. p. 319, no. 765.

³ *Ibid.*, XI, p. 84, no. 165: V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, i- p, 230.

* *Ibid.*, V, p. 303 și urm.

⁵ V. *Grafica romînă*, an. 1925; *Arhivele Olteniei*, același an. Pentru iluzia unei fabrici în secolul al XVI-lea din cauza capu lui de bour din hîrtia întrebuințată în Moldova, v. *Negoșul și meșteșugurile*, pp. 180-1 și în *Istoria Romînilor în chipuri și icoane*, ed. Craiova.

⁶ V., pentru datoriile lui, V. A. Urechiă, *Ist. Romînilor*, I, pp. 474-5. Cf. și *An. Ac. Rom.*, *Ut.*, XXVIII, p. 216.

Mihai Căpitanul Cantacuzino, la Fundenii Doamnei, pe apa Colintinei, moșie racovițească prin căsătorie. După războiu, o aita fu creată nu departe de Snagovul tipăriturilor lui Antim Ivireanul, pe moșia schitului Turbați, la Batiștea, Alexandru Ipsilanti nu lipsi să li acorde protecția sa prin actul din August 1776, care constată patruzeci de lucrători Trămi, datori numai cu 4 iei bir pe an; în schimb pentru douăzeci de topuri de hîrtie date Cămării Domnești se îngăduia culegerea de „cîrpituri”. aducerea Vor de peste Dunăre, exportul într'acolo cu vamă de numai două la sută. Lucrul urmă, fără cîștig, pană la 1784¹.

O nouă fabrică fu făcută de Alexandru-Vodă Moruzi pe Sabar, la „Cațichi”, în locul pe care poporul îl numește încă așa, „Moara de hîrtie”; ea era menită să aprovizioneze toate cancelariile terii. Și acesteia i se acorda dreptul de a strînge „pînzeturi” și de a exporta cu vamă scăzută, timp de cinci ani deocamdată. Patruzeci de săteni cu totul scutiți și patru sălașe de Țigani fierari erau lucrători. Vodă o trecu apoi Mitropoliei, în schimb pentru valoarea moșiei și pentru jumătate numai din cheltuielile făcute cu așezarea „harturghiei”².

Pentru Fanarioți era o îndoită datorie de cîrmuitori: să introducă ordinea turcească, prin înregimentarea oricărui acțiuni individuale, dar, în același timp. să se puie la nivelul Apusului, urmînd direcția indicată de filosofi, reclăditorii, după principii, ai lumii întregi. Iar aceștia, aruncînd în circulație și nouă teorii economice, glorificînd munca, recomandau — și-i urmă un Frederic-cel-Mare al Prusiei, o Măria Teresa, un Iosif al II-lea în Statele austriece— întemeierea de „manufacturi”³, adică de fabrici.

Era și un scop fiscal: oprindu-se importul, se ținea aurul în țară, care era socotită ca bogată și, în curentul general

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 95, nota 2.

² V. *Negoșul și meșteșugurile*, pp. 190-3. Cf. Urechiă, *Domnia tui Moruzi* (în *An. Ac. Rom.*), p. 688 și urm., *Rev. Istorică*, X, p. 152.

contra luxului, se încuraja și să se facă posibil felul de viață simplu, corespunder moralei antice» predicată în școli.

Contemporanul în Moldova al lui Alexandru Ipsilanti, Grigore Alexandru-Vodă Ghica, se simți și el îndatorit cu o astfel de creațiune. Găsise în țara peste care ajunsese a domni o risipă de bani cu scumpe postavuri orientale: postav saita, postav roșu, pentru malotele, postav milir¹. Aproape de hotarul Moldovei era însă la Zaleszczyk, pe moșia contelui Poniatowski, o fabrică de postav, cu meșteri aduși din Germania. Protestanți, ei nu se putură bucura însă de nicio concesie religioasă, în Polonia așa de intolerant catolică. Căutară deci să-și facă biserica, școala pe pământul moldovenesc, și bunul Domn Ioan Teodor Callimachi li dădu la 1759, urmînd și datinele țerei LJKră nicio greutate această învoire, pe care o confirmă și fiul lui Grigore-Vodă, în 1762. Așa se întemeie colonia, **slobozia**, de la FilipenL

La 1764, Ghica, aflînd că păstorul, Ioan Iacob Scheidemantel, om^m învățat, corespondent de Academie, e în ceartă cu epitropii, dă ideia unei noi fabrice de postav, învoindu-se Scheidemantel, satul Chiperești pe Jij^{ia}, al urmașilor lui Piper, se prefăcu, prin act domnesc de scutire, în Filii penii Noi. Fabrica se înălță îndată lîngă noile clădiri de cult și învățămînt, Ioan Daniel Christiani fiind numit căpitan al coloniei.

Fabrica sau, cu terminul turcesc obișnuit atunci, **cherhanaua** a durat doi ani. Domnul izbuti să impuie postavul său ieften luxoasei boierimi moldovene. „împăratul” din Constantinopol primi el însuși în dar o „bală” din Chiperești, A trimeasă pentru a arăta destoinicia vasalului său. Dar din toată întreprinderea n'a rămas, după izbucnirea noului războiu dintre Ruși și Turci, decît „o pomenire pămîntenilor, căci nu mai fusese altă dată în țară”².

¹ *Doc. Callimachi*, II, pp. 112-4 (an. 1763-4).

² Ienachi Kogălniceanu, în *Letopisețe*, III, pp. 252-3; Wickenhäuser, *Die deutschen Siedelungen in der Bakovina*, II, Cernăuți, 1888; Iorga, *Acte și fragmente*, I, pp. 375-7, 380-4. O expunere, și pe baza altor izvoare, în Hurmuzaki, X, pp. XXXVI-VII. **Pen-**

Dar Ja l-iu Ianuar 1766 vedem pe acest îngrijit gospodar după obiceiul Apusului ocupîndu-se de „fabrica de scos postajă” „pentru ce mai multă efințitate a lăcuito- rilor terii aceștia”. Cu **emilie** sau **ergaliile**, adecă mașinile ei, cu „oameni streini dintr'alte părți de locuri”, el o închine spitalului Sfîntului Spiridon din Iași \

în noua sa Domnie de la 1774 înainte, Ghica luă lușuri contra **casabașlicului**, iui casap-bașa împărătesc, care lua oile din Moldova, une ori și cu sila și, potrivit cu prescripțiile tratatului de la Chiuciuc-Cainargi, trece acest negoț unui Sandu Panaite. Aceasta putea folosi și unei eventuale refaceri a „postăvării”.

în Domnia munteană a lui Alexandru-Vodă Ghica, boierul Radu Slătineanu deschisese o altă „postăvărie” la Pociovaliște, nu departe de București. Privilegiul, întărit de toți Domnii următori, capătă o nouă și deplină confirmare la 1784. Colonia de postavari, cu doi preoți și un cîntăreț pentru nevoile ei sufletești, cuprinde cînzeci de „lude străini”, ale căror rosturi speciale se înșiră: „pieptănători de lînă”, țesători, văpsitori, tunzători”, pe lîngă lemnarii, covacii sîrbi, „făcătorii de pive” necesari; „spre trebuința de tors” sînt, deosebi, alți o sută de străini.-Se aduc de peste graniță nu mai puțin de 2.000 de oi, care trebuie încrucișate, pentru calitatea lînii, cu soiul de țară. Fabrica e scutită de orice arendă a moșiei alta decît 250 de taleri pe an, de toate drepturile boierești, de orice dajde afară de 2 la sută la vînzarea cu ridicata, a se plăti de cumpărător, și de paraua de cot închinată orfanilor. Pociovaliștea are tîrg. Cumpărătura de lînă o pot face postavarii de aici înaintea celor de țară

Ceva mai tîrziu se fixează prețul postavului produs, de trei „felurimi”, și întinderea bucăților, lățimea trebuind să fie de un cot, cinci rupi și un gref³.

tru legea sumptuară a lui Grigore Ghica, v. actul publicat în Furifică și analizat în *Istoria comerțului*, II.

¹ *Studii și doc.*, V, p. 63, no. 284.

² Urechiiă, *Ist. Rom.*, I, p. 454 și urm., nota.

³ *Ibid.*, pp. 456-7, nota (an. 1785).

Un Chiot, Hagi Chiriac Arbut, fu așezat ca director, „epistat” al fabricii refăcute de Slătineanu după războiu, și la 1795 se căpătă și o întărire din partea împărăției turcești¹. De la Domnie se asigura plata pentru „ergalii, unelte și alte avandalîcuri”; se promitea „tort” de la postăvarii bucureșteni, „lina suptire” din cinci județe și 10.000 de ocă de „văpsea pațachină”. Se căutau și copii pentru a-i învăța meșteșugul, zece copii săraci de la doisprezece ani în sus².

Să fie o altă fabrică cea pomenită în 1794, la Băltenii din Ilfov, cu frumoasa biserică a lui Hrizea, încunjurată de un peristil oprit în absidele străinilor³?

Austriacul Gaudy, care introduce „meșteșugul de torsul bumbacului după al Englesilor tertip”⁴, se adaugă îndată, ca și Grecul Ioan Papa Polizoi, și alt Grec⁵, Teodor Arcuda, la conducătorul de pană atunci al postăvariei, și el aduce din Ungaria oi spaniole în țară \ Arbut rămîne însă „epistatul”, și contra lui se produce mișcarea din 1799 a țeraniilor, cari preferau să fie lăsați la muncile lor agricole în loc de a înlocui (ca” seutetniei) pe străinii plecați. Procesul se desbate înaintea lui Vodă. Contractul lor prevedea ca întâia mînă să dea 40 de ocă de lînă, a doua 36, a (treia 22; iar ei, spune Arbut, nu dau decît 20, 18 și 11, ceia ce li (?e., admitea^ totuși! cu condiție „să toarcă suptire”. Aveau și o săptămînă liberă, Dar, în loc să vie înșii, își trimeteau

¹ *Ibid.*, V, pp. 291-3, 294 și urm., nota, 295.

² *Ibid.*, și p. 296, nota.

³ *Ibid.*, VI, pp. 692-3, p. 773. Cf., *ibid.*, V, p. 297 și urm., 300 și urm. La 1797 se dau la Pociovaliște două sălașe de.Țigani fierari și o pivă; *ibid.*, VII, pp. 111-2. V. și *Ist. comerțului*, II, p. 109.

⁴ *Ibid.*, pp. 692-3. Un sat Postăvari, în Dîmbovița, *ibid.*, VI, p. 776 (an. 1793).

& *Ibid.*, XI, pp. 214 și urm. 301.

⁵ Un German din Aachen pleacă îndată; Hurmuzaki, XIX, p. 650, no. DXLVI; p. 698, no. DXCV; p. 704, no. DCII; pp. 785-6, no. DCCXIV; p. 801.

* *Ibid.*, VIII, p. 631; XI, p. 296 și urm.

copiii, scăzîndu-se producția la abia patrusprezece ocale de postav pe an¹. Cereau acum o săptămînă de deplină libertate după cea de muncă. HotSrîfeâ domhească² meritosului „epistat” străin, Săptămînă ținea de Luni dimineața pană Sîmbătă seara; lucrul va fi „suptire”, după forma fabricii”; se vor acorda concedii de boală. Plata e numai pentru săptămînă lucrătoare, dar pentru cealaltă, dacă vin la fabrică, li se asigură 60 de parale pe ocă, Upsa va fi a’jnendată^cuSeinei tălert) O săptămînă nelucrată, pentru care sătenii ofenaiTlIoar un leu, va fi plătită doi zloți³.

Cu aceasta sătenii nu se odihniră însă. La 1803 ei acusau la județul domnesc pe Arbut că li iea 40-50 de taleri, că „apururea îi bate”. „Epistatul” declară că nu primește lucrul acasă, care e „gros și prost”, dar oferă o ocă de mălăiu pe zi⁴.

La Pociovaliște-Afumați se produse încă o bucată vreme un postav albastru și cenușiu asămănător cu cel ce se făcea odinioară în Moldova vecină⁵.

La 1813 o Companie austriacă voise să întemeieze pe lîngă o moară de hîrtie și o fabrică de postav⁶.

Să adăugim îndeletnicirea, de fabrică, găitănarilor din Dealul Spirei⁶. La Brașov lucrul br îl făceau trocarii din Schei cu „troacele” lor.

¹ V. și *Negoțul și meșteșugurile*, pp. 187-90.

² *Ibid.*, VIII, pp. 87-92.

³ *Ibid.*, XI, pp. 274-5, 293 și urm. Postăvari de sate, *ibid.*, VI, p. 622 (an. 1749); *Studii și doc.*, XV, pp. 197-8, no. 659 (an. 1794). Postăvari de la Sibiu, *ibid.*, XII, p. 116, no. 230 (Sibiu, 1793).

⁴ *Vogage en Krimée, sîi'.v: d'> la relation de Vambassade envoiee de Petersbourg à Constantinople en 1793, public par un jeune Russe attache à cette ambassade*, Paris, 1802; re^sumat în *Arh. soc. șt. și Ut.*, III, p. 217. Cf. *Ist. comerțului*, II, p. 48-9. (Citațiile de la p. 49, nota 1, privesc însă alt volum din Hurmuzaki).

⁵ *Boc Callimachi*, I, p. 182, no. CXXXVII.

⁶ Urechîă, *Ist. Rom.*, XI, pp. 442-3 (an. 1806); *An. Ac Rom.*, XXVII, p. 147 (an. 1836).

Boiangiii din București se formează ca breaslă în 1781, cu întărire în 1788: „s'au unit cu toți cei ce au în-
trat la rufetul acesta și s'au așezat ca să fie numai o cherhaneă de lucru meșteșugului acestuia în București..., fără de a nu ținea aiurea prăvălii de boiangerii". Cherhaneaua lor e la biserica Zoodochos Pighi, biserica lui Mavrogheni-Vodă „la poarta de jos a Curții Vechi”, ctitorul breslei. N'au să răspundă decât 300 de taleri și 20 de făclii albe în post¹. Ei cereau monopolul profesiei lor². La 1803 erau în războiu cu fabrica de postav, care voia să li oprească „mengheneaua”, mașina de egalizat suprafața stofelor vâpsite și de a li da „moire”. Expunerea lor către Domn arată că „mengheneaua lor este mică, care să metaherisește numai la vechituri, după ce le vopsesc le dă lustru, care nu se amestecă în lucru ce este a fabricii”. Dacă ei sînt oprîți, să nu se permită boiangiului de dincolo a vâpsi lucruri vechi și a ținea „altă menghene mică de vechituri”. Mai fusese o „menghenea” liberă în oraș, a unui **basmagi** care a murit anul trecut; a lor a fost adusă anul trecut cu cheltuială de peste 800 de taleri. Sentința domnească interzise amînduror părților de a trece dincolo de căderea lor specială \

Un alt proces e cu „epistații **fabrice* nouă de șaliuri. ghermesituri**, amestecîndu-se fabrica și la meșteșugul lor”, și iarăși li se învinuște mengheneaua, „care este drept numai fabricii d'a o avea”, și Domnul recunoaște că numai ei li s'a dat dreptul de „șaldangelic” cu zisa menghenea. Prăvălia cu boiangiu a fabricii nu lucrează, de altfel, pentru public. Boiangiii își pot însă „mengheni” acolo lucrurile lor vechi sau nouă³. În schimb, boiangiii erau apărați de orice imixtiune din partea basmagiilor, abagiilor, ceaprazarilor,

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, III, pp. 61-2.

² *Ibid.*, VIII, p. 661; Cf., *ibid.p.* 658.

³ Corporația postăvarilor avea hram la Delea Nouă; *Inscripții*, I, p. 335, no. 842 (an. 1859).

* *Ibid.*, XI, p. 291 și urm.

⁴ Se spune că boiangiii „dau lustru cu hier”; *ibid.*, p. 281 și urm.

ibrișingiilor și mătăsărăgiilor armeni”. La 1814 încă li se confirma breasla⁴.

Și prin orașele celelalte ale Țeru-Românești boiangiii își aveau—astfel la Craiova— „ergaliile meșteșugului boiangerii”: o socoteală le prețuiește 2 000 de taleri⁵.

La 1803 se pomenește fabrica de **testemeluri** înființată de Grigore Ghica, viitorul Domn, definind-o astfel: „Fabrică de saldangialic, în care să se lucreze ghermesituri, șaliuri și alte cumașuri ce se lucrează de mătase și fir și mintene, cum și prefacerea mătăsurilor Țarigradului, care se aducea de neguțători cu mare cheltuială”. În schimb pentru un venit de 400 de taleri pe an mănăstirii Mărcuța și se dau acestei fabricii cu menghenea dreptul de a-și avea la București prăvălia de boiangerie, 100 de scutelnici la lucru, 50 alții pentru cărat lemne, ș. a., 2 sacagii, 3 dulgheri, 3 zidari⁶.

La 1808 un anume Stănuță, fiul lui Teodorache Țarigradeanul, își avea fabrica de **basmale turcești**, adică de testemeluri, „tulpanuri”, „boccele, macaturi, perine, plapome, brîne”, „și orice alt lucru se face cu mijlocul calăpurilor acestui meșteșug”, cu monopol pe cincisprezece ani, prelungit mai târziu pe încă doi și jumătate. Îl concureau „Sîrbi băjenari de peste Dunăre, de la Șiștov, uniți cu Cincu, Hristea, Bogoiu, Lăbul, fugari de la Stănuță; un Anghel și Constantin, cari se oferiseră și ei a face o nouă fabrică la Herestrău și la Colintina Florescului și fuseseră refuși”. Fabrica urmează și mai departe la Mărcuța⁷. La 1819 era și aceia a lui Anghel de mai sus, unit cu Zguri și cu Manole Culoglu, dar în neînțelegere, „voind a înșela unul pe

¹ *Ibid.*, p. 283. Cf. și *ibid.*, X², p. 377 (an. 1813).

² *Ibid.*, p. 221.

³ *Correspondența lui Aman*, pp. 174-5, no. 37 (an. 1814); *Revista Istorică*, VIII, p. 175 (Craiova, 1792); *Studii și doc.*, XV, p. 59, no. 158 (Caracal, 1800).

* Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, pp. 87, 659-601; IX, p. 561.

⁵ *Ibid.*, XI, p. 801 și urm.

⁶ *Ibid.*, X2, p. 225,

altul și a desrădăcina și a isgoni pe ceilalți din tovărășie". Domnul e silit a o trece boierului Manole Băleanu; pentru 1.000 de taleri la spitalul Filantropiei, se pot ținea treizeci de scuteînici și face prăvălie în București \ Fabrica, oprită în 1828, când în Mărcuța prădată se așezară ciumații, va dură **pană** ia 1849 măcar ³. Ghermesuturi se lucrau în București și la Hanul lui Marinco, în 1822, iar testemele și în căsuța de pe Podul-de-Pământ, unde era numai „o văduvă cu trei fete” ³.

Încă de pe vremea lui Duca-Vodă, care era pe vremea lui cel mai mare creator economic în părțile acestea ale Sud-Estului european, se extrăgea din cenușa bătrînilor copaci ai Moldovei, **potaștil**, care se vindea în Polonia cu un câștig ce îmbogăția pe Domn și cîțiva negustori din Liov. La 1798 numărul acestor „cherhanele” crescuseră foarte mult, în dauna țeranilor cari nu mai puteau culege lemne **în** păduri. Trebuie ca Domnia, supt Alexandru Callimachi, să intervie, oprind cu sila o industrie care aducea pagube unei clase așa de importante a populației. Și acum ca și cu o sută de ani înainte potașul moldovenesc se trimetea, dar prin mijlocirea Evreilor din Suceava și Cernăuți, **pană** la „Danța” noastră, Danzigul (pol. Gdansk) ⁵. Se aștepta și un firman turcesc pentru oprirea definitivă a acestor fabrici, răsărite așa de răpede, ca din pământ ⁶.

Tot unui îndemn venit din Polonia se datorește—numele însuși o arată—întemeierea, din produsele cîmpului, din ceia

¹ *Ibid.*, XII, p. 399 și urm., nota. V. și Hurmuzaki, X, p. 299.

² *An. Ac. Rom.*, LXV, p. 105. V. și *Doc. Văii Teleajenului*, p. 50, no. 45 (an. 1827). Testemeluri în Moldova, 1780-1812, Melhisedec, *Cron. Rom.*, II, p. 129; *Doc. economice și financiare*, p. 110. Cf. și *Ist. comerțului*, II, p. 112.

³ *Negoțul și meșteșugurile*, p. 195.

* *Doc. Callimachi*, I, pp. 122-4, n-le LXXIV-V; pp. 125-6, no. LXXVIII.

s *Ibid.*

6 *Ibid.*, p. 126, no. LXXVIII.

ce se numia atunci: „zahareaua”, cerută stăruitor și de Turci, a **velnițeloî** de rachiu, Boierii din amîndouă țerile pre-textau că au grîne stricate și cereau voie să întemeieze astfel de fabrici, în Țara-Românească, poverne, pentru a „fierbe” rachiu. La 1756, „alătura cu hotarul tîrgului Sorociei, pe din sus de tîrg, pe un părăuț”, erau „veinițele jidovești”, fabricînd în țară horilca, al carii import era oprit. Tot un Evreu era acela care, în 1785, la București căpăta dreptul „să-și lucreze zahareaua, atît acea udă ce a apucat de a intrat în apă, cît și cea meudată care s'a aflat a o avea cumpărată pentru trebuința povernei” ¹. Dar boierii se înfățișează îndată pentru a-și urmări cîștigul, în dauna și a aprovizionării și a sănătății locuitorilor. Astfel la 1792, Banul Dimitrie Ghica, frate și tată de Domn, care descopere că are la Fierbinți „bucate stricate”.

În anul următor, și această industrie stricătoare fu oprită, măcar oficial. Hotărîrea Domniei e netedă: „Povernele de rachiu sînt'oprite de a mai lucra” pentru „a nu se cheltui zaharelele de hrană la lucru de băutură” \ Mănăstirea Sădova cerea atunci să i se îngăduie a preface în băutură nu mai puțin de o sută șazeci de chile de bucate pe care le pretindea ude. La 1820 vedem că, peste momentane opreliște, se permitea povarnagiilor a-și exercita urîta meșerie ².

Rachierii se deosebiau de acești povarnagii prin aceea că-și scoteau băutura din vin. La 1797 vedem pe trei dintre dînșii cumpărînd materie de fabricație de la locuitorii a trei județe: Focșanii munteni, Buzăul, Secuienii ³. Ii

¹ Melhisedec, *Cron. Hușului*, I, p. 251. *Velniceri*, Gorovei, o. c., p. 280.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 452-3, nota.

³ *Ibid.*, IV, pp. 350-1, nota.

⁴ *Ibid.*, VI, p. 269.

⁵ *Ibid.*, p. 693. Scutire pentru povarnă unui Grec în același an, *ibid.*, p. 694.

⁶ *Ibid.*, XII, pp. 408-9, nota. Povarnagiu de sat în Prahova, *Rev. Ist.*, II, p. 187.

⁷ *Ibid.*, VII, p. 122, nota.

aflăm la Tîrgoviște *, la Craiova, unde sînt ctitori la Sf. Gheorghe Vechiu, și aiurea. După reglementările erei constituționale de la 1834 înainte îi vedem uniți în „corporație” cu cîrciumarii și chiar cu cofetarii †, despre ale căror o-rînduiri de breaslă nu știm nimic.

Rachieri avea și Moldova, pe lîngă cite un **vutcar**, de modă rusească, rămasă după ocupațiile militare, ca acel Armean Cerchez, pe care-l găsim la Chișinău în 1798 în tovărășia unui rachier și unui căldărar, Romîni*. Cîștigul de la spirtoase— aici e vorba de otrăvitoarea horilcă a Evreilor poloni — ispitește și aici, peste orice altă grijă, pe proprietarii de moșii. La 1814 îi vedem invocînd exemplul Muntenilor pentru a cere îngăduință să facă horilcă din pîne stricată, dar și din săcară și hrișcă, pentru că aceste produse nu se cer la Constantinopol; spre a cîștiga fiscul, ei oferă a da 60 de parale taxă pe vadră. Domnia admite, dar cu „cărți de slobozenie”, cu **permisuri**, și supt anume condiții: să fie anul bun și să nu se întrebuițeze grîu sau orz, pe care le cere capanul împărătesc †.

Berăria moldovenească e mai veche decît cea de la Munteni. La Roman exista una la 1798J, iar, în 1814, fabrică bere Constantin Petradi, un Grec, căruia prin act domnesc i se cerea numai să dea marfă bună și cu „prețul cuviincios”. I se acorda monopolul în schimb pentru o sută de lei dați anual la cutia milelor: „In cătă vreme va lucra berăria mai sus numitului, altul nimine, de orice stare ar fi, să nu fie volnic a dișchide al doile bărărie în târgui Romanului, cum nici a aduce de aiure beri spre vânzare” °. Doi ani mai târziu, episcopul Gherasim întemeiază berăria

1 *Studii și doc*, XV, p. 94. Cf. *ibid.*, p. 69, no. 188.

2 *Inscripții*, I, p. 328, no. 809 (an. 1853).

3 *Studii și doc*, XXI, p. 120.

† V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X², pp. 377-8.

6 *Doc Callimachi*, I, p. 1 § fî p ^ **Î T O r**-^rînda vinului, a rachului, a medului, a barii numai a stăpînului moșiii să fie”.

6 *Doc Callimachi*, I, p. 516, no. 210.

bisericii, și pentru bolnavii de la spitalul Precistei, sau supt pretextul lor. Domnul apără berăria episcopală de ajutorință și de orice alte contribuții și acordă situația, ocrotită, de scutelnici „oamenilor străini trebuincioși pentru lucrul berii, ce-i va aduce Sfînta Episcopie de piste hotar”; ca singură condifție e sa se dea la spital berea „cu o pără mai gios, fiind pentru trebuința bolnavilor” †. Petradi nu se înțelesese cu Vlădica și acestuia însuși, spune Iordachi Drăghici Banul către Gherasim, nu i se admite monopolul, apalto, care „nici pentru un tîrg din țară, nu o primește” Vodă, dar se dă asigurarea că în orice alt privilegiu se va prevedea înțelegerea cu Scaunul episcopal †. Nu trecu vreme și, în același an chiar, Alexandru Dos, „Austriac”, căpătă voie de a ridica, în înțelegere cu Cutia Milelor, de care atîrnau toate berăriile, încă o fabrică”. Instalația costă, „cu edecul, marfa și altile ei-au trebuit”, pană la 2.000 de lei. Dar episcopul nu lasă pe concurentul său să lucreze. Convins că n'avea dreptate cînd, la început, credea asigurării „că Prea Sfinție Sa episcopul nu iaste bărăar”, omul era gata acum să plece dacă ar fi despăgubit. Dar amenința cu Agenția și Cîrmuirea Moldovei. Amintia lui Gherasim că nu și-a plătit renta cuvenită față de Cutia Milelor \

La Iași, unde Potemchin, favoritul Ecaterinei a II-a, făcuse pe boieri să bea „bere englesă”, în 1793 medicul danes de la Sf. Spiridon, Herlitz, soțul Berlinesei Marga-reta Botticher, avea berăria lui †. Un Miiller o cumpără la moartea, în același an, a doctorului °. Apoi Ienachi Nicolau Altăn și fratele Iordachi cumpără în același an 1817 un loc în Muntenimea-de-sus „ca să dișchidă bărării”, cea ce

i *Ibid.*, p. 524, no. 231.

2 *Ibid.*, no. 232.

s *Ibid.*, p. 531, no. 247.

* *Doc. Callimachi*, I, pp. 537-8, n-le 254-5.

» Hurmuzaki, X, p. 39, no. XXXIX.

6 *ibid.*, *Supl. P.*, p. 297, no. CDVII.

i se admisesse de Domn încă din 1816. Se îndatorește a împărți eiștigul cu proprietarul terenului¹.

În Țara-Românească, monopolul era asigurat, după o adevărată liciitație, la 1809, lui Ioan Timpel, zis Neamțul, din Gotha, care-și asociase pe vărul său, Prusianul Andreas Kube. O încercare de concurență din partea unui Austriac, la 1815, fu oprită; niciun localnic nu se presintase în concurență. Timpel își stabili fabrica afară din oraș, pe gîrlă, mărgeți o cantitate de material și dădu 300 de lei pe an la Cutia Milelor. Berăria lor arse în 1821. Refăcută la 1824 de fiul „Neamțului”, Frederic, care muri în curînd, și de Kube, acesta adăugindu-și o moară de cai, se înădi ca ajutor un Krebs, din Mannheim. Dar după puțin timp acesta întemeiază o fabrică de rachiu și oțet, apoi și de rom, privilegiul domnesc îndatorindu-l a nu întrebuința decît fructe. Începînd a face bere, e oprit, confiscîndu-i-se de consulatul prusian instrumentele și materialele, dar, după un drum acasă, el revine ca supus frances și deschide fățiș circiuma lui².

O industrie întinsă și puternică a fost în decursul celor două din urmă veacuri aceia a **săltărilor, lumînărilor, și făcliilor**.

Săuarii se întîlnesc, alături de făclieri³, numai în Moldova și încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, numele unui Hristoclor și al fratelui, Canilo, arătînd în de ajuns originea lor grecească \ Unul din ei, Franguli, ajunse chiar Vameș Mare⁴.

¹ *Doc Callimachi*, I, p. 544, no. 264. Cf. *ibid.*, p. 295, - La 1843 un Evreu are berărie la Iași, pe Podul Lung; Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1906, p. 113.

² Hurmuzaki, X, pp. 382-5, no. CCCCLXIX; pp. 389-90, no. CCCCLXXVI.— La 1828, se acorda un privilegiu văduvei chirurgului Krebs de la Pantelimon, probabil același cu berarul de mai sus; Arch. Statului, *Condica domnească*, 103, fol. 644 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

³ Unul are moșie la 1674 (Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, I, p. 73).

* *Studii și doc*, VII, p. 184; XL p. 93, no. 208.

⁶ *Ibid.*, V; p. 133.

În Țara-Românească se admit, la 1784, supt Ipsilanti, ca lumînărari, datori să aprovizioneze Capitala, oricine „își ia dajdea de la Visterie și sinet de la Cămară”. Toamna la strînsul săului, se fixează nartul, pe care pristavul îl anunță obștii. Avem a face la această dată cu o breaslă deplin constituită, în condițiile cunoscute¹. I se fixă și nartul după cererea lor, de urcare, „ca să nu ne stingem cu totul, fiind oameni săraci și cu case grele și cu dajdie”: 12 parale oca din său de capră². Lumînării de făclii, lucrate din ceară („lumînăria de ceară”), erau deosebiți³.

Pe acea vreme, în 1783, Dănuț lumînărarul li făcea concurență. Un „Alexandri străinul” nu se putuse ținea de făgăduiala de a vinde cu un taler mai jos ca făcliile de Veneția, ci luase chiar trei parale mai mult. Făcîndu-se la 1785 noua „cherhaneă”, i se impunea lui Dănuț a desface făcliile de ceară fără său cu un leu și cinci parale mai ieften. Lumînările lui sînt oprite însă*, cînd, în 1784, se încredințează fabricarea făcliilor unor „oameni cari să o caute în credință, cu poruncă și hotărîre ca niciun fel de amestecătură întrînsele să nu fie”, luîndu-se tot său și lumînările de său din deposit. Vel Aga căpătă sarcina de a supraveghia fabrica.

La 1792 „lumînăria domnească”, pentru lumînări de său, se scotea la mezat⁴. Lumînării puteau cere oficialității materialele necesare, șL astfel îi vedem, în același an, pretinzînd Postelnicului să li se asigure 80.000 de oca „său curat de capră, în schimbele”⁵, pe lîngă cel vechiu⁶.

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 459-60, nota.

² *Ibid.*, I, p. 482, nota. AU nart Ia 1793, *ibid.*, VI, pp. 269, 670. La 1795, *ibid.*, V, pp. 247-8, nota. La 1796, *ibid.*, VI, p. 673. Pentru lumînări albe, roșii, *ibid.*, pp. 674, 677-8. Nart în 1803, *ibid.*, XI, p. 348 și urm. Pe 1811, *ibid.*, p. 911. Pe 1812, *ibid.*, p. 831 și urm.

³ *Ibid.*, I, pp. 415-6, nota.

⁴ *Ibid.*, p. 459 și urm., nota.

⁵ *Ibid.*, p. 461, nota.

⁶ *Ibid.*, IV, p. 265, nota 1.

⁷ *Ibid.*, p. 324, nota. Se lucra și cu său de vacă și oaie, luat de la măcelari, *ibid.*, p. 326, nota.

Peste doi ani, ocupându-se din nou, de preț, fixat acum prin „ceșniu”, se decide strămutarea cherhanelei afară, de parte, „pentru ca să lipsească primejdia și putoarea din oraș”. Din acel său să aibă voie a lucra și săpun de țară, ca mai înainte¹.

„Neguțătorii cherhanagii” rămân a se judeca apoi cu „vechii iuminărari”, pentru suma de **14.000** de taleri, „plata cherhanalei”, redusă apoi la **7.500**, de dat la termene². „Mumgiii” erau cercetați din timp în timp ca să se vadă de pot sau ba îndestula orașul³. Li se interzice să întrebuințeze pe lângă său „felurimi de murdalicuri cari priciuiesc nesuferită putoare”⁴.

În schimb îi se asigura „contraciilor”, ***1816, 230.000** de ocă de său de capre și vite mari pe an⁵. Săpunarii se împotriveseră la încălcare⁶, până ce se luură, la acea dată, măsuri, iar cele definitive în **1819**⁷, unindu-se breslele supt un singur staroste; două părți din său date ia luminări⁸.

Atunci, la **1819**, se căuta o îmbunătățire a calității luminărilor de său, încredințând grija lor unuia „carele știind meșteșugul lucrării luminărilor de său cu multă osebită curățenie ia făptura lor decît luminările ee le fac luminărilor Bucureștilor și cu atîta lumină frumoasă arderea lor încît și vremea o depărtează cu mai multe ceasuri, pe lângă a-sămănarea foraei luminărilor din tîrg”⁹.

Pentru luminările de ceară, grija de a nu se pune în ele

¹ *Ibid.*, V, p. 278 și urm., nota. Cf. și *ibid.*, pp. 245-6, nota; Bianu, *Catalogul mss. românești*, I, p. 274.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VII, p. 110, nota 5.

³ *Ibid.*, p. 539. Termenul de mumgiu și în Moldova, la Bîrlad; Antonovici, *Doc. Mrlădene*, I, p. 90, no. 25; p. 245, no. 4. Luminărari în 1805, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI, p. 351.

* *Ibid.*, p. 923 (an. 1811).

⁵ *Ibid.*, X, p. 925 și urm.

⁶ *Ibid.*, VIII, pp. 92-3 (an. 1799).

⁷ Săpun de Tîrgoviște și „cealcamă”; *ibid.*, XII, p. 403, nota. V. și mai sus.

⁸ *Ibid.*, p. 404, nota.

⁹ *Ibid.*, XII, p. 405, nota.

său era așa de aspră încît ia **1797** cumpărătorul fu bătut și marfa confiscată. Pentru a fi numai ceară „safi”, curată, se ieia vînzarea de la cochii vechi și se dă unui om domnesc. Monopolul celor galbene fusese desființat în **1809**, dar, în **1812**, era vorba a-1 introduce¹; celelalte luminări, avmd „scăzămînt la nălbit”, pot fi vîndute cu un taler mai scump: se dă un privilegiu domnesc la 1819 lui Riza Zisul, om „cu știință de acest meșteșug ai nălbitului cerii și al făcutului luminărilor”². Anume biserici aveau fabricile lor, ca Patruzezi de Sfinți din București (**1793**) ori episcopia de Rîmnic (cherhaneaua iuminărilor de ceară albă” la **1764**, la **1796-7**)³.

În Moldova găsim un staroste de făclieri în **1779** ia Iași⁴. fără a ști ceva asupra breslei⁵. Dar făclierii, mumgiii lucrează separat, fie la luminările de său, pentru care curtare „neguțtoriu Andreiu făclierul” merge să cumpere săul de capră la Armenii din Botoșani⁶, fie la cele de ceară, chiar zugrăvite⁷. S'a păstrat privilegiul, din **1794**, al făclierilor din Botoșani, supuși Mitropoliei și protopopului; orînduiala e cea îndătinată. II dăm la documentele acestei lucrări.

Venim la unele încărcări ambițioase, dar trecătoare.

? J La **1797** se permite **unui** arendaș să întemeieze la București „o moară de păsat” sau o „chuiă de păsat”⁸. Două

¹ *Ibid.*, VII, p. 110; IX, p. 597; XI, pp. 346-81.

² *Ibid.*, XII, p. 405 și urm., nota.

³ *Ibid.*, VII, p. 119.

⁴ *Ibid.*, p. 18, nota. Cf., și *ibid.*, IV, p. 350. Un Hristea luminărar la Pitești, *An. Ac. Rom., Ut.*, XXIX, p. 24.

⁵ Revista *Ion Neculce*, III, p. 80. Dar un Ioniță făclierul e, la 1781, staroste de ciocli la Botoșani. *Studii și doc* VII, p. 129, no. 35.

⁶ V. „luminile de său ce ardu la finarurile cele mari de la ulițe” în 1763-4; *Doc. econom ce și financiare*, p. 130.

⁷ Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. 426 (an. 1826).

⁸ *Doc. economice și financiare*, p. 71 an. 1792). „Hărții zugrăvită ce au pus la sfeșnici”; *Doc. Callimachi*, II, p. 140 (an. 1813*4). •

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXXV, p. 64.

mori, la Agești, (în Ilfov) și la Cornești (în Dîmbovița), serviau, în 1792, iui Scarlat Greceanu, Logofătul ca să fabrice **arpăcaș**, menit și la export în Turcia și în Moldova; se făcuse și un magazin ia București'. La 1778 Dumitrachi Turnavitul (din Tyrnavu sau din Tîrnova bulgărească) vindea lui Costachi Hatmanul, care o trecea apoi Domniței Ruxanda Hangeri, „o fabrică de fidea, cu ergalii de aramă și de lemn”².

În Moldova Francesul Lincourt face moară; și morișcă de **olioiu** (uleiu) la Iași, în 1814³. Târziu de tot, supt Știrbei-Vodă, Italianul Barabino va riscă o **fabrică de macaroane** la București⁴. În sfîrșit întemeietorul învățămîntului mai înalt în principatul muntean, Petrachi Poenaru, voia să meargă la Arras pentru a introduce **fabricarea zahărului de sfecle**⁵.

La 1803 în dorința de a spori numărul „meșteșugurilor de mină”, adecă al „manufacturilor” utile, Gaudy, de la Agenția austriacă, și Grecul Ioan Popa Polizoî (probabil traducătorul Polizoî Kontu) plănuiesc „acel nou meșteșug drapa a Englezilor tertip, adică **meșteșug de torsul bumbacului**, cu care meșteșug se face o mare înlesnire, că poate un om scoate bumbac tors într'o zi cît ar putea să scoată cu alte meșteșuguri în trei, patru săptămîni”. Li se dă monopol de cherhana, pe douăzeci de ani, cu cincisprezece seutelnici, acordîndu-se în schimb Cămării, pe an, „cîte douăzeci și cinci suluri de tors suptire și bun, de cel mai de frunte”⁶.

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 349, nota 1.

² *Sliicli și doc*, V, p. 103, no. 117; *Scrisori de meșteri*, Apendicele de documente.

³ Hurmuzaki, pp. 559-09, no. 15. Ii aflăm cu Dubert, Chabert („Șiaidar”), Geniile și „Ruja” în revista *Ion Neculce*, III, p. 10. O moară cu aburi la Țigănești în 1856 a lui Celestin Peytavin pentru Caimacamul Vogoridi; Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1906, p. 113.

⁴ *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 105.

⁵ *Ibid.*, *Ui.*, XXVIII, p. 249.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 661; XI, pp. 298-9. Cf. mai sus, p. 169.

De sigur că se lucra într'un fel de fabrică **chihlimbarul**, care se găsea și în țară¹. La 1812 în Moldova apar „Petre Lavercu și Piler” ca „fabricanți de **tabac**”². Cea mai interesantă încercare e însă, la 1827, a lui Dumitru Carastat, venit din Basarabia („ci să află din a stînga Prutului”), care vrea să facă în Moldova o „fabrică de tabac”, și, anume, „fără a amesteca acele materii vătămătoare ce li obicinuesc cei mai mulți pentru neștiință, precum cenușă, chiper roșu, var, cuișoare, spirturi mirositoare și altele asămene, care, după dovezile nestrămutate a acelor mai ispitiți doftori, sînt cele mai întăiu pricini a durerii de cap, a slăbăciunii vederii, a gutunarului și a altor patimi”. Se cere monopolul pe doisprezece ani, și el se și acordă, „oprindu-să Jidovii și alții care, pentru nebăgare de samă, cu volnicie de la sine, fac tabacuri vătămătoare”,—pentru a nu ieși moneda din țară cu „tabacuri streine”, fabricantul putînd și exporta: „slobod să fie a scoate și peste hotar”. Dar timp de doi ani se vor da 500 de lei la școală, 1000 în curs de alți zece, fabrica rămîind după această dată a așezămîntului de învățatură, căruia-i revin și amenzile de la contravenienți \ La 1821 era lîngă Cîmpulungul muntean o fabrică de tutun³. Numai în 1855 funcționa fabrica de **cărămidă** cu mașini a Serdarului Filipeseu. Pe atunci un Văsăry propune să facă la București **fabrică pentru poleit** cu aur și argint **pe cale electro-chimică**⁴.

Porțelanul, farfuria pătrunsese de mult la noi, ajungînd tot mai rare blidele de metal. Găsim, pe lîngă obișnuitele

¹ „O părechi di mătănuță de chehrimbar”; *ibid.*, XXIII, p. 319, no. 9 (Moldova, c. 1818).

² *Doc. economice și financiare*, p. 109. Odată Molnar scrie lui Hagi Constantin Pop; „vigurile ceale ce prin mahine în Sad s'au tors și prin țehiul de aici s'au hotărît de prea bune”; *An. Ac. Rom., Ut.*, XXVIII, p. 231-2 (an. 1814). Arhimandritul de Argeș cere la 1797 un ciur de ales grîu „cum am văzut la Porumbac”; *ibid.*, XXIX, p. 14.

³ V. Apendicele Acplo e vorba și de un „tăietor de tutun”, la 1815.

⁴ *Negoțul și meșteșugurile*, p. 106.

⁵ *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 106.

tăiere: „chesele de ciorbă”, „zăharnițe de marmură”, „castroane de răsoi”, „taiere de părțalan pentru confeturi, friptură sau ciorbă” (acestea în Ardeal), „scatulce de porțulan” pentru piper și sare, pentru zahăr și dulceață¹ Odată boierul Barbu Știrbei comandă din Ardeal, de unde vin și altă âată, „porțolane felurite”,* o ladă de farfurii pentru douăzeci și patru de persoane².

Între 1774 și 1778 un ofițer francez Ledoulx de Sainte-Croix, adus din Brașov, de Lucacchi della Rocca, cumnatul lui Grigore Alexandru-Vodă Ghica, încercă pe o moșie a acestuia, la Prut, luată în arendă, o fabrică de porțelane, dar, nemțelegîndu-se cu proprietarul, fu silit să plece³. La 1806 boierul Constantin Filipeseu se gîndi la o fabricație în țară: „un nou meșteșug, adecă făcători de farfurii”, cu privilegiu pe zece ani și atribuire de douăzeci de scutelnici⁴.

Adăugim pe acei Teodor Mamelegioglu care, în 1826, „a adus nou meșteșug de a face postavurile vechi ca noi spăiîndu-se și carăîndu se de pete⁵”.

4 -

¹ *Studii și doc.*, VII, p. 256, no. 170 (Moldova, 1795); p. 262; (*ibid.*, 1802); XII, p. 174, no. 376 (*ibid.*, 1817); p. 179, no. 340 (Ardeal, 1822).

² *Ibid.*, VIII, p. 6, no. 24 (an. 1781), *An. Ac Rom., Ut.*, XXVIII, p. 228 (an. 1811).

³ Cf. *Negoțul și meșteșugurile*, p. 196; Cf. Sulzer, *Gesch. des transalpinischen Daziens*, III, p. 9.

* V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VIII, p. 661; XI, pp. 299-301.

\$ V. Apendicele.

CAP. VII.

C r i s a,

Asupra acestei societăți economice, care era complectă, i cuprinzînd în același timp dezvoltarea tradiției locale, adoptarea, măcar într'unul din principate, a normelor arhaice bizantine, transmise prin Turci, și reproducerea în mic a „manufacturilor” recomandate de „filosofia” apuseană, se abătura, pe lîngă năvala, cu neputință de oprit, a fabricajelor apusene, două porniri distrugătoare, puind capăt unui regim armonizat în elementele lui compunătoare: **concurența străinilor neasimilabili și noua doctrină de Stat abstractă» anti-tradiționalistă.**

Unii din imigrați sînt răsăriteni, dar puțini: nu va fi din partea aceasta primejdia. La 1793, în București un Ienachi e chierci-bașă, stînd în două odăi cu chirie, dar soția, copiii i-au rămas la Constantinopol¹. Doi ani mai tîrziu, un Istrati cojocarul, Dîstorean, se cere acasă la dînsul, la Silistra². Oamenii cari nu înțeleg să rămîie în țara unde ei, Slavi sau Greci, de și întîlnesc aceeași religie și pot învăța ușor o limbă plăcută, n'au prins rădăcini. Sînt cei cari vin, cîștigă, economisesc și pleacă. Speța va exista tot mai mult de acum înainte.

Apusenii acaparează izvoarele de venit, ea unii cari re-
pr[^]intă noua nodă r^{*}eb[^]intă în curînd stăpînă pe o în-

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 738-9.

² *Ibid.*, p. 832.

treagă societate boierească și chiar burghesă, dar ei se întorc la familiile lor lăsate în urmă și une ori se și pierd, chiar supt raportul credinții, în mediul românesc. Bărbierii orientali¹ vor fi înlocuiți prin coaferi din Occident. Croitori de modă nouă au fost pomeniți mai sus. Zinca Deieanca scrie în Ardeal lui Hagi Constantin Pop, marele negustor sibiian, adese ori menționat: „Prin dumnealui dohtar Molnar am trimis patru rochi ale mele că să le dea la croitor, să le driagă: doo de maiteh, și una de stambă și alta de batistă”². În hîrtiile lui Dimitrie Aman se face pomenirea „prăvăliei unde șade un Antonie Neamțu, cizmaru”³.

De la un timp, cînd Alexandru Ipsilanti întrebunțează pentru clădiri, pentru facere de vase Ragusani și Greci din Italia⁴, un „Maurer Polier Johann Ratner”, căruia i se zicea la noi „Ioan Ratner Neamțul”, iea asupra-și o sumă de clădiri. Astfel la Băneasa lui Ienachi Văcăreseu, unde e ajutat de doisprezece meșteri nemți, cum, de altfel, străinul Teodor János îi face rame de ferești la casa de țară⁵. Lui Vodă el însuși, care-l chemase prin episcopul de Buzău, meșterul sas Rathner îi promisese a-i face o biserică⁶. Cu

¹ Hurmuzaki, XV. p. 502. Și Ștefan-cel-Mare avuse „bărbier” apusean, *genoves*, dar acela e medicul lui Vodă; Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 43; „maestro Zoane, barbero del dicto Vaivoda”, la 1498. — O Ilinca spițăreasa, f 1791; Academia Română, *Condica domnească*, 27, caiet VII, fol. 6 Vo. comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

² *An. Ac. Rom.*, XXVIII, p. 49, nota 1.

³ *Corespondenta lui Aman*, p. 65 (an. 1821).

⁴ V. și *Ist. Ut. romîne în sec. al XVIII-lea*, II, pp. 17-8.

⁵ > *Studii și doc.*, III, p. 79, no. 7 (an. 1784). Se plătește 1000 de cărămizi din roșu 2 taleri și jumătate.

e și tariful, *ibid.*, p. 79, no. 8 (an. 1785).

⁶ În 1782. V. *Literatură și artă romînă*, VI, p. 688 (proces de injurii cu un Iosif Rovelli, la 1795).— Episcopul va aduce, la 1792, de peste hotar doi zidari și doi lemnari, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1910, p. 167. Un Iosif Baiardi, inginer și arhitect, *ibid.*, an. 1907, I, p. 50. Tîmplarul Konigsberger la Iași, în 1834, *ibid.*, an. 1905, p. 113. V. și *Scrisori de meșteri*, p. 42 și urm.

chizășia unui lipscan, el se îndatorește la 1785 a face mănăstirea Poiana pe deal, lângă Cîmpina, boierului Pană Filipeseu¹. În Moldova contemporană socotelile domnești înseamnă la 1792 cei 600 de lei dați unui inginer străin, cei 100 lui „Matei i Leopold, frați, arhitectori”, aceiași sumă „calfei Andoni”, al lor². O biserică în Roman, ale carii cheltuieli s'au păstrat în aceleași registre, e făcută de „meșteri nemți”, căroră, după „tocmeală” prin „zapis”, li se dau 1.500 de lei. La Mitropolia din Iași lucrează în 1839 „Șolț și Franco Fatiriu, mecanici”, cu „cioplitorii de piatră”, cari „prefac” după „planul nou”, cu meșteri de rînd, dintre cari un „Rus” și un Romîn, ceilalți fiind cu toții Nemți, ceia ce se simte și din terminologia socotelilor, cu „șuhuri în cvadrat” și alți termini ca aceștia³. În același an 1840 Dimitrie Aman se adresează unui Andrei Kraus, jpe care-l numește și „zidar” și „arhitect” pentru a-i face „tipare” și „ciubuce”⁴, și la Bîrlad o biserică e încredințată „arhitecturului” Ioan Sîrbeschi⁵. Arhitecții Kubelca, la Frumoasa, „Herr Leopold” la Banu din Iași sînt chemați în Moldova, în timp ce la Munteni aflăm pe Hartler, Giulini, Tabai⁶. Prefacerile de biserici și mănăstiri fură încredințate de frații Domni Bibescu și Știrbei unor Vienesi, un German a făcut Teatrul Național din București, iar pava-giul Capitalei muntene e datorit lui Freywald (care e și ar-

¹ *Literatură și artă romînă*, VI. pp. 688-9. V. și *Scrisori de meșteri*, I. c.

² *Doc. economice și financiare*, p. 70.

³ Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, pp. 55-7.

⁴ *Corespondenta lui Aman*, p. 152, no. 342.

⁵ Antonovici, *Doc bîrlădene*, I, pp. 268-9: „lui Iacov tes_lariul..., Heru sibir dungi suptiri..., chilivar..., cui di șindila..., chiroani pentru leaturi, șușăli, p^rdosăli..., tălpoae di pardosăii i corzi..., mieii, par”, coveți, lopăți, căușă, ciubere, funii..., dulachi pentru pardosali, seînduri mărunte la cafas. Tabli her albu, pentru beșici i pe coama bisericii” Hrană pentru meșteri zidari olteni la 1842, *Doc. Tudor*, pp. 346-7.

• Revista *Ion Neculce*, III, pp. 134-5; V. A. Urechiiă, *Ist. Rom.*, X, p. 421; *An. Ac Rom.*, XXVII, p. 119 (1851).

hitectonul" Mitropoliei ieșene), supt cel d'intăiu Domii pămîntean \

Și pictura bisericească e invadată. Italianul din Veneția Giorgio Venier ajunge supt Alexandru Ipsilanti. în 178¹ „arhizugrav" muntean,—deosebit de șeful tagmei zugravilor de țară, lucrător și la Curtea domnească, Ioniță eeâuș-bașa de zugravi². Clerul muntean face la 1798 icoane pe „table de aramă" ³. Lui Iosif episcopul de Argeș îi plac „iconițe făcute de la Vienna"⁴. Aman dă „lucrurile de ipsos" și „zugrăveala odăilor" unui „Iosif zugrav" care nu arată să fie de la noi⁵. Cunoscutul chip — „cadra" — al Mitropolitului Iacob Stâmatu e de „n pictor străin". Și cu harnicul, exactul, modestul Chladec Cehul, care va fi învățătorul în ale artei al lui Nicolae Grigorescu, școala de pictură apuseană se instalează la noi⁷.

O luptă aprigă se duse împotriva unor concurenți mai numeroși, cari se adaptau cu cea mai mare ușurință la orice mediu și biruiau prin iuțea lucrului adesea superficial și prin modestele pretenții ale unei vieți căreia totuși nu-i lipsia nimic din condițiile de sănătate și de bună hrănire, Evreii⁸.

¹ V. locurile indicate în Hurmuzaki, X, p. 666.

² V. A. Urechia, *Istoria Școalelor*, I, pp. 76-8.

³ *An. Ac. Rom., Ut.*, XXIX, p. 15 (an. 1798).

* *Ibid.*, XXVIII, p. 227.

⁴ *Doc. Aman*, p. 152, no. 342.

⁵ *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 472 (an. 1797).

⁷ V. articolul d-lui G. Oprescu, din *Omagiul Iorga*.

* ⁸ Zialic Jidovul în Moldova la 1710; Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 127, „Școala jidovească" la Iași, 1736, *ibid.*, an. 1908, p. 80. 1744, negustor evreu de horilcă; *ibid.*, an. 1909, p. 200. 1805, la București, procesul lui Leibul, Iosif, Isac și Lazăr; Arh. Statului, *Condica domnească*, 51, fol. 247 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu), Mendela Jidauca cu dughiană la Podul Vechiu, Academia Română, 7. c, an. 1907, p. 226. Hangiu evreu la Tîrgu-Frumos, 1818, *ibid.*, an. 1909, I, p. 46; v. și p- 17, 1820, Ursul Potcovarul, Jidov din Iași, sudit; *ibid.*, an. 1908, IV, p. 280, Leibo, sin Herșcu, rachîerul Jidovul.

La 1773 era în București o „casă a Slăvuței Ovreica" în care se bea „vutcă"¹. Un Evreu polon se judeca la 1791 tot în București cu vătaful de brutari și ceata lui, cari i-au stricat la datul în pivniță șase bufi cu rachiu ². Supt Alexandru Moruzi se produce un „rebelion al Ovreilor" cu Samoil Ovreiu în cap³. Cînd, pe acest timp, un croitor român cearcă să boteze cu sila un copil de Evreu, e „certat" cu o sută de toiege la tălpi și exilat în Moldova \ Evreii aveau voie să facă negoț cu „felurimi de piei de miel i de jigăanii...", făcînd alișveriși neoprit"⁴

Crisa care se desemnează e semnalată limpede de croitorii bucureșteni la 1804, cînd ei protestă că se îmbulzesc Evreii și fudiții, cari n'au de dat angarale și beilicuri și pot smomi calfele, făcîndu-se „chedir" pămîntenilor. Și Domnul decide așa: „Dumnealui Vel Agă. Domniia Mea, croitorii ce lucrează aici în politie nu cunoaștem de sudii: cum îndrăznesc dar unii ca aceia a se împotrivi la rînduielele breslei croitorilor și a nu fi supuși la cele care sînt acestui isna? Ci dar poruncim să cercetezi jalba aceasta și, fiind arătarea lor adevărată, vercine va fi acela care nu se supune la rînduiala isnafului, să-i pecetluiești dumneata prăvălia"⁵.

Am arătat aiurea ⁷ cum aceleași scutiri au permis Evreilor din Galiția, lipsiți și de orice îndatoriri de breaslă — ei avînd numai breasla fiscală pentru cisluirea „ruptei" lor către Cămara domnească—, să atace și să distrugă breasla Moldovei, cu caracter frățesc și religios, fără stricta solidaritate impusă din Muntenia. Pe la 1770 se pare că un Evreu a putut fi anexat cumva la breasla blănarilor din Botoșani: acel „Zăl-

la Iași, în 1823; *ibid.*, an. 1909, I, p. 46\ Iancu Jidovul, Simon și Leiba în Botoșani. V. și pentru Laba Faibiș, și alții de acolo, *ibid.*, an. 1910, p. 259.

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, V, p. 215, nota.

² *Ibid.*, IV, pp. 172-3, nota.

³ *Ibid.*, XI, p. 497 și urm.

⁴ *Ibid.*, V, p. 477 și nota 2.

⁵ Prager, o. c, p. 116 (an. 1818).

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 657.

• *Istoria Evreilor în Principate*, în „An. Ac. Rom."

măn sin Ecul șlecar", pomenit în catastif¹. „Pe acel timp Evreii botoșăneni aveau un „staroste de Ovrei", pe Iosif². „Sămnele boeriilor", toiegele dregătorilor erau lucrate la Iași, în 1792, de „Jidovul Dănilă" \ argintăria evreiască impunându-se tot mai mult. La 1816 Leiba dulgherul, teslarul, face șase dugheni cu pivniță de piatră, și actul pomenește tot odată pe Simăn croitorul și Moscu Șifter „ehetrarul" \ Cam pe atunci, tot acolo, „Aron croitorul Jidov"³. Avram croitorul face căptușeli de salop, haine de pielea-dracului, găitane de rochi, capoturi⁴. La Bîrlad o stradă e a Jidovimii⁵, și pană și olari evrei, de sigur însă numai negustori, răsar la Tîrgul-Frumos⁶.

Blănării romîni încep să decadă, la Botoșani, în fața unei concurențe de o admirabilă solidaritate și de o tactică dibace. La 1822 văduva lui Chiriac Blănarul, Zoîța, vinde pentru datorii prăvălia ei la mezat: se presintă un Vîrnăv, cinci Arm_ni și cinci Evrei; suma de 4.000 de lei o dă „Rifca Jidoavca"⁷. E un cas^ din atîtea. La 1830 Haim Iuftăriul sin Herșcu și Iancu Cușmarul pot lua locuri cu bezmăn — cum fac alți conaționali la Iași în jurul Mitropoliei în vremea unui Veniamin Costachi — ca și oricare din „frații" creștini ai breslei⁸. Iar peste douăzeci de ani, în 1851, în agonie, blănării botoșăneni arată că „nația evreiască cu sumeție să amestieă fără îndrituire în toate,.. Creștinii patrioți au rămas cu desăvîrșire inpilafi întru o simțitoare obijduire". Bieții oameni cer — în zădar — măsuri ca

¹ *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 9.

² V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, II, p. 423 și urm. (an. 1784).

³ *Doc. economice și financiare*, p. 72.

* *Studii și doc.*, VII, p. 145, no. 92.

⁵ *Ibid.*, XXI, p. 479 (an. 1816).

⁶ *Ibid.*, p. 200 — V. și „Dragomir Șalvaragiul ce-i zice Ovreiul, 1805, Arh. Statului, *Condica domnească*, 51, fol., 247 (comunicație a d-lui Iuliu Tuduceșcu).

⁷ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 32, no. 24.

⁸ *Doc. Callimachi*, I, p. 602, nota 1 (an. 1835).

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 146, no. 99.

¹⁰ *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 27.

acelea de la Iași contra Armenilor bogasieri și a Evreilor cușmari și croitori \ în zădar o cerere către Domnul însuși arăta cum „obștiia breslii, aceia ci au purtat toate greutatețile în folosul Ocărmuirii, într'atâta au înbrăncat, întru căt acii scăpătați și agiuși în stăria ninorocirilor au cantandisât a fi cerșitori, din sângură pricina Evreilor, a căroră răutate și aerului este nesuferită", cerînd „periorisirea lor di aciastă spiculație, de la care sânt îngrădiți și depărtați cu vechi privileghiuri"¹. Fatalitatea era hotărîfă.

Nu măsurile formelor abstracte erau să aducă o îndreptare, o înviorare. Supt Domnul pămîntean din București Grigore Ghica, ibreasla măcelarilor iese din formele seculare. Altele nu se mai simt ocrotite cu aceleași forme corporative. Pe bașa unei libertăți teoretice și păstrînd din trecut doar forme tot mai deșerte de sens, Regulamentul Organic începe prin a crea după plac bresle de o alcătuire mixtă, tot așa de curiosă ca a sovietelor de meseriași din Rusia de astăzi. Sufletul breslei, biserica, joacă un rol tot mai mic. Perdeaua se trăgea, și iute, asupra unui întreg trecut, și ea nu s'a ridicat nici azi asupra unei realități mai bune. De și vedem pe meșterii din Roman manifestînd pentru Unirea Principatelor în 1857², ei nu mai represintau un organism viu.

Nu se poate breaslă fără biserică, fără ajutor mutual „frățesc", fără hram și ospăț. O suflare de altruism cald bate în față cînd li se cercetează puținele acte care au supraviețuit. Cînd Toader Hăulică dulgherul din Bîrlad mîntuie, la 1825, o biserică a Sfîntului Spiridon, el iea „din banii călliei", „din hacul lui", 205 lei și plătește pe „meșterii tocmiți", cari „i-au lucrat agiutor"³. PEnă și lăutarii țigani din Botoșani, cînd li se iea stăroștia, se plîng că de atunci „au

¹ *Ibid.*, p. 31 și urm.

² *Ibid.*, pp. 33-4; și în *Scrisori de meșteri*.

³ Bianu, *Catalogul mss. românești*, I, p. 13, Nu s'au publicat. — Pentru Botoșani o statistică plină de învățăminte în Gorovei, o. c., 1832, p. 80. Mai sînt cușmari, furmagii, pălărieri, slonari, slrăchinari, etc, de-ai noștri.

⁴ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, pp. 27J-8; și în *Scrisori de meșteri*.

lipsit unirea noastră și alișverișul dintre noi, cit și a cu'tiei bisericii unde sîntem închinați". Acuma, „umblă besmetici ca albinele fără matcă”¹. Aceasta e o familie, și una onestă. Cînd popa lor stă într'o chilie „foarte învechită și stricată”, i se permite a o reface spre locuința lui².

Vechile bresle n'aveau a face cu Statul, care trăia după normele lui, respectînd viața locală, folosindu-se de așezăminteie ei, dar fără a li cere concursul în legiuire, în guvernare sau în control. Noul Stat însă s'a sprijinit de principii de represintare națională, mai restrînsă sau mai largă. Întru aceasta însă breslele n'au avut niciun rol.

Prin breslele organizate, avînd rădăcini în viața satelor, se filtrau spre tîrguri și orașe elemente țerănești destoinice, care, trecînd în marea familie nouă, binecuvîntată de Biserică, nu părăsiau nimic din învățămintele religioase și morale ale locului de origine. Satul rămînea și mai departe în legătură cu acela pe care nu-l mai avea în mini, dar îl știa îngrijit, priveghiat și îndreptat în același sens. Ce frumos sună, în Ardealul de acum o sută de ani, aceste felicitări, întovărășite de sfaturi, pe care le dădeau, din tîrgui de la Vașarheiu, Pantea Toader și Pantea Vasile fratelui lor Ștefan, așezat la meșteșug în Făgăraș: „Căsătorindu-te, cinstește și pre aceia care ți-o da-o Dumnezeu soț și pre toate niamurile avute după sine, că ești strein în locurile acele. Cinsteaște-i ca pre părinții tăi cei trupești, și poarta năravuri bune, și cu oameni slabi să nu te însoțești în soțietate slabă. Ferește-te de rău și de urgie, ca din unile ca acele să nu ți să întămble ceva rău, că apoi ție să-ți împuți,— ca să auzim și noi veste bună, să ne bucurăm de tine”. Rude de protopop, cei doi frați se bucură că viitoarea soție, „cocoana”, copila, e rudă de protopop și ea³. Așa se legau pe atunci, prin ascensiuni normale,

¹ 15 Septembrie 1836. *Scrisori de meșteri*, la această dată.

² *Breasla blănarilor din Botoșani*, pp. 27-9, 30-1. Și în *Scrisori de meșteri*.

³ *Studii și doc*, VII, pp. 210-11, no. LXII. Și în *Scrisori de meșteri*.

fără întrerupere clasele, pe care nu le despărția invidia și ura, ale societății!

Breslele, formate în Moldova prin voia lor, se desvoltau după propriile lor nevoi. Corporațiile de azi există prin voia Statului, și se desvoltă potrivit cu interesele acestuia. Cele vechi se ajutau cu un mîndru sentiment de frăție; azi, pe basa cotlsațiilor storse polițienește și admhxslrate birocratic, ele primesc un ajutor care samănă mai mult a filantropie oficială. Odată ele rugau pe cineva să li fie șef, îl rețineau din toate putjeriie, cînd „se supăra” să plece; azi ele suportă adesea cu greu omul, fără tragere de inimă și putere de lucru, pe care li-l impun, supt scutul Statului, interesele politice.

Calitățile de atunci veniau din principiul dublu al asociapei suflete;ti și al libertății de Inițiativă, Defectele, fatale, de azi vin tocmai din lipsa acestor însușiri. Și, alături, fără apărarea unui spirit de vitează rezistență, venind dinlăuntru organizațiilor de meșteri, libertatea nețermurită a oricarii concurențe de aventuri, folosită mai ales de străini, tîrăște în apele ei tulburi ultimele fire de nisip din zidurile de piatră ale simplei, dar nebiruitei cetăți de odinioară.

I

i

j

|

,]

*J|

I

i

f

DOCUMENTE INEDITE.

industriilor românești

Documente inedite

I.

1722, lunii 15 zi[ie], izvod de uneite ce am lăsat în mănăstire în Sînta Vineri, la egumenul *Heoîit* și la Ionichia, cum arată izvodul anume în gios și care cât preț s'au pus, împreună cu Lupul ficiorul lui Năstasiia în Iași, ia Sfânta Vineri, și l-am dat dumisale pentru o datorie.

Un săcrieș cu urice și cu zapise de moșii, de vii și de Țigani carii sint neîmpărțiți între, noi frații.

- 2 teftice noi, 20 lei.
- 1 covor hagimăscu, 12 lei.
- 1 oghial de hagem, 8 lei.
- 6 cergi cu lațe mici, 24 lei.
- 2 lăvicere, 8 lei.
- 1 velință roșia, 3 lei.
- 2 mindiruri de crișinini, 4 lei.
- 1 pilotă cu puh, 2 lei.
- 4 perini mari de săftiian galbăn cu marginile roșii, 4 lei.
- 13 tingiri cu căpacea noo de Țarigrad, 48 lei.
- 2 bărcace de aramă noo, iar de Țarigrad, 1 leu pol.
- 8 felegene de șerbet, farfuriia, 3 lei.
- 1 leturghie tălcovanna, 2 lei.
- 1 carte Sfada Lumii cu Ințăleptul, 2 lei¹.
- 1 Psaltire de a lui Dosoftei, 1 leu.
- 1 polustav mic de Chiev, 1 leu.
- 1 potir de argint de biserică, 15 lei.

¹ De Dimitrie Cantemir. Liturghia e a iui Dosoftei, ca și Psaltirea.

- 1 tigae mare cu picioare, 2 lei.
- 1 păreche căiămări de masă cu sădefuri, 4 lei.
- 1 căldare mare de aramă, 5 lei.
- 12 blide de aramă noo de Țarigrad, 12 lei.
- 8 săhănele aramă, 4 lei.
- 12 talgere de cositor, 8 lei.
- 4 părechi cacre (sic) aramă tot într'un ioc, 4 lei.
- 3 lighinuri cu ibricea, 2 cu cafas, unul slobod, 20 lei.
- 2 tavale aramă, una mare și alta mică, 5 lei.
- 2 tavale aramă, una mare și alta mică, 5 lei.
- 1 piuliță de spijă cu pilug, 1 leu.
- 8 linguri de argintu, 12 lei.
- 4 părechi dărlogi poleiți, 10 lei.
- 1 șcatulcă cu B șipuri 1 leu.
- 1 tigae de prăjit, 1 leu.
- 2 solnițe, una de castor, alta de marmurea, 1 leu.
- 1 caftan de celea ce înbracă boerii, 6 lei.
- 2 tocuri cuțite de cele mari, 10 lei.
- 10 părechi cuțite slobode, 3 lei.
- 9 cărți de biserică, 30 lei.
- 1 lighizeu.
- 1 chieptine de os albu.
- 1 tocu de linguri de os, de Țarigradu.
- 1 tocu de linguri de cimșir.

Aceste toate s'au pus într'un săpat și în 2 lăzi și în 2 mahle care s'au dat pe mâna lui Neofit egumenul și pe mâna lui Ion cel gros călugărul și s'au lăsat în biserică în Sfânta Vineri.

Un săpețel mic cu niște năfrâmi de Țarigrad s'au fost uitat să scrie la răndu.

Fac peste tot 297 iei.

Afar de un lighizeu și de chieptine și un toc de linguri de os albu și altu toc de linguri de cimșir, aceste toate li-am dat pentru căci nu s'au agiunsu banii.

Ghiorghii» biv Vel Spăt

II.

Izvod de ceale ce s'au aflat în duughiana lui Misăilă negustorul de la Sveti Sava, lt. 7249, Săp. 3.

- 1 contăș de post. vânăț cu spinare de vulpe de țară.
- 1 pieptar de dimie de bumbac.
- 1 păreche bernevici de postav suptiri roșii cu mestii.
- 10 coți de pândză de țară.
- 1 gheordie de bogasiu sandraci sîngiap.
- 2 scoartă vechi.
- 1 mindir cu bumbac cu cit.
- 2 oghialuri purtate.
- 3 perini de cit cu bumbac, cu una mică.
- 1 biniș de postav vânăț vechi cu dihor.
- 1 biniș de bogasiu singipiu cu sîngiap.
- 1 băibărac tărciniu (sic), vechi.
- 1 covor vechi.
- 1 ipăngia drăgăniască roșie.
- 2 coți pol cit.
- 9 coți astar.
- 2 șeali, o păreche poclădzi și 1 cergă care s'au dat la Iani brat Misăilă.
- 2 poloage de lână.
- 1 șea munteniască, numai cu curăle.
- 1 pândză leșască de mindir.
- 1 părechș ciobote galbeni.
- 1 părechi pistoale cu tocuri și cu cămeși lipscănești.
- 1 pușcă arbănășască.
- 1 sabie meschin ferecată cu fier și cu 1 bici cu coadă de trestie de măria.
- 1 lăduncă proastă.
- 1 căpăstru de cură.
- 1 piperniță de Lipsea.
- 2 frăe, 2 piedeci.
- 1 ocă aramă însă:
- 1 căldare cu toartă.
- 1 tingire cu căpaci.

5 sahanuri.
 1 saplaică.
 1 tias.
 1 lengher.
 3 ocă pol 1 talger costor.
 4 ocă aramă un lighin cu ibric.
 2 părechi pirostii.
 3 ocă pol niște fărături de fier.
 1 cuțitoaie, 1 săcere, 1 satâr, t cuțit de bucătărie,
 4 ocă cuie de **șindila** vechi.
 1 **baltag**, 1 bårdiță.
 1 clește butnărescu.
 1 pirus (sic) de fier alb.
 3 plosce.
 1 țol de păr.
 1 clește, 1 ciocan de potcovit cai.
 1 daltă, 2 păivani de fier.
 3 litre schiclos (**sic**).
 1 solniță de plumbu.
 2 șipuri de plumb de cernală.
 1 păreche de desagi de păr.
 1 presin de cură vechiu.
 1 giantă veche.
 1 lăcată stricată cu 2 cui.
 1 plută de voloc **de** plumbu.
 12 cărți grecești de citit.
 3 bucățele bogasiu.
 1 păreche chiostice, 2 șireturi.
 3 cruceliță.
 1 scul mic de mătasă vânăță.
 1 păreche foarfece de hârtie.

Ce s'au aflat într'un sicrieș a lui Mihălachi băcaluL

1 cumpănă de galbeni.
 1 piatră mehenci (sic).
 1 păreche cuțite cu plasă de aramă.
 1 hârtie cu caraghiunlum (sic).

t

5 pile zlătărești.
 27 păpuși de șfară de cele mici.
 20 măsuri de fier alb de triaba băcălii.
 7 ocă arămi, însă;
 4 căldări mici, 1 tava cu capac și 1 brădică.
 2 ocă văpsală galbănă.
 1 chichiță de fier alb de ciau.
 1 chichiță străcată cu dramurile lor fără cumpene.
 2 table de numărat bani.
 35 pacele vulpe cu 15 necusute.
 1 chichiță, 1 peștiman cu furdale vulpe pacele.
 8 dramuri bumbac de cusut la blană.
 3 măță negre și 1 vânăță.
 2 caișuri.
 1 cumpănă de galbeni.
 1 cutie cu o cruce de lemn în sicriiul cel mare.
 8 năfrâmi cu fir cu 2 turcești și 1 meneșterguri turciască,
 tij în sicriiul cel mare.
 1 cot, 2 rupi Sandal i pol cot dimie roșie.
 2 rupi post. albastru.
 7 turale ață.
 1 brău chimerbent.
 II dramuri cuișoare.
 2 pungi de fotă turcești.
 3 tichiuri șofran.
 1 piatră mihenci.
 18 nasturi de aramă nemțești.
 4 dramuri argint.
 2 linguri vechi, 30 dram. argint.
 20 nasturi galbeni alamă.
 9 dram 3 tichiuri argint'.

' O listă de juvaie, fol. 80. Cf. și *ibid.*, fol. 90. Cheltuieli de mîncare la o nuntă, fol. 148. Boieri pentru datoria lui Misăilă către Lupu, fol. 200 Vo.

III.

Rămășițuri de a Ilincăi Slăninoc ce s'au găsit în mânăstire Dancul și s'au dat la mâna dum. Ruxandrii Fotioae, 1776, Săpt. 27.

3 căldări mari de velniță cu capace și țevile lor.

1 sânie mare de aramă.

1 chesă cu blide i 12 talgere costor, 1 blid mare.

1 beșahțe cu hărții scrisori.

1 săpet deșert.

3 castroane de costor cu toarte.

2 chesele de aramă cu bolduri.

1 păreche pirostii costor de pus pe masă.

1 blid mare costor.

1 blid mare de aramă.

1 tingire.

1 păreche hamuri de cai rotaș.

1 căldări mare cu 2 toarte.

1 căldare ca de o cofă de apă cu o toartă.

1 frigări de fier pentru fripturi.

1 sofrâ mare de aramă cu flori.

1 bārnef cu suzsaiâ (?) fir.

1 prostire cu aiesături și înplută cu fir.

1 ghiuriș de aramă.

1 tingire mare.

(*Ibid.*, fol. 190.)

IV.

26 Octombrie 1778. *

Constantin-Vodă Moruzi întărește privilegiile negustorilor blănari din Iași.

întărire de Mihai Suțu (28 Februar 1795), de Ioan Sandu Sturza (1827).

(Bibi. Ac. Rom., 93/LXIX; 96/LXIX; 101/LXIX; notițe de d. Iuliu Tuducescu.)

4

1779, 9 Octombrie.

Despărțirea Ioanei din Popa-Rusul de Chiriță sin Andreiu zăbunaru de la Sf. Gheorghe Vechiu: „fiind fată și el june, s'au luat amândoi întră călătorie". El capătă „năravuri rele", stă la pușcărie și fuge. Se află vina lui în „istraprahticoa judecății". „Furtișag de o perdea și doao zarfuri de argint și o giubea blanită/" „S'au apucat de mișalii și de hoții, pană au încăput și în pușcărie și, scăpând, ș'au lăsat soția și au fugit la Brăila de sănt ani cincii și s'au și însurat" Acest din urmă lucru îl arată „Antonie zăbunaru și Toma zăbunaru și Ștefan postăvarul Spun că, „într'acest an lt. 1779, mergând la târgul Buzăului, ar fi găsit pe Chiriță în târg și, întrebându-i unde să află și de ce nu vine la nevastă, el ar fi răspuns că șăderea îi iaste la Brăila, slugă la un neguțător, iar, pentru nevastă, deaca i-au pomenit, el cu vrăjmășie ar fi înjurat-o de cruce și au zis că n'are nicio nevastă, să-i trăiască nevasta care au luat-o și, întâmplându-să de i-au văzut și stăpână-său, adecă la cine slujă numitu Chiriță, au venit la dănși, și, în vorba care vorbea ei pentru nevastă, au zis și stăpână-său că cu adevărat l-a însurat și șade la Brăila". Despărțire pe basa pravilei, la „Leu și Costandin împărați".

(Bibi. Ac. Rom., 623, fol. 75 Vo-6.)

VI.

Din cinstită porunca dumnealui Costache Gherahe biv Vel Post. caimac. Craiovei, ce ni s'au dat prin pitac, ca, după anafora dumnealor veliților boeri ce este întărită și cu luminată pecetea Mării Sale lui Vodă, de judecata ce au avut dumnei Pităreasa Păuna Știrboica cu vechilul dumneiei Cluceresei Foteascăi, ca, după coprinderea anaforalei, în frica lui Dumnezeu să facem prețuire casălor ce le are dumnei numita Pităreasa, date de zestre de la răpt. părintele dumișale Clucerul Costandin Fotescul, după care poruncă a dum-

nealui Caimacamului ne am adunat cu toți aici la aceale case, unde, față fiind atât dumnei Pităreasa Știrboaică, cât și dumnei Clucereasa Feteasca, și întâi am cetit anaforoa în care la luminată hotărârea Mării Sale lui Vodă să poruncească cătră dumnealui Caimacamul a orându-i doi boeri cu frica lui Dumnezeu ca prin carte de blestem să prețuiască casăle după starea ce vor fi fost atunci când s'au dat dumnei Pităresei, iar preți să să pue pe cât poate face acum, afară din meremetu ce să va fi făcut în urma căsătorii dumnei Pităresi ; la care casă de la trecuta lună lui Fevr. fiind iar noi orându-iți din porunca dumnealui Gheorgache Suțu biv Vel Clucer ce au fost Caimacam le-am fost și prețuit după arătarea meșterilor lemnari i zidari ce din poruncă au fost atunci de față. Dar, fiindcă la acea prețuire pusa-săm prețu cât s'ar fi cheltuit la facerea caselor atunci, iar nu cum umblă acum, am adaos acum, încărcând prețuirea cum s'ar putea face acum, mai adăogând și doi păreți de zid ai pivniței, care fiind ca o ascunzătoare, nu i-am priceput noi atunci, iar acum din arătarea dumnei Pităresi i-am văzut și am făcut după cum să arată mai jos anume.

Coturi.

tl. bani.

« **V s** tot zidul casai împrejur, patru păreți, doao ziduri ale pivniței, însă fundul casai de spre uliță și parcatele din dos, de spre grădină, unde la facerea cașălor au fost făcut alte doao ziduri temelie casai, ră-măincl între păreți pivnița și între zidul temeliei casii ascunzătoare, tot zidul casei de jur împrejur cu aceale doao ziduri ale ascunzătoarei, naltu zidului din temelie din pământ până în podu casei, fiind zidul gros într'o 1 pol cărămidă, înmulțindu-să 9 cu 49 fac coturi 445'/. naltu la doao ziduri la temeliia casai, de la ascunzătoare din pământ până în podină, nefiind aceste doao ziduri adânc în pământ potrivea cu ale pivniței, înmulțindu-să 7 cu

15 fac 108'/. care face toate zidurile coturi 554, însă cotu de trei palme, din care scădem pentru ușa pivniței i a cas?i și 4 ferestiei, coturi 20, și rămân bune coturi 534, socotindu-se la un cot cate 93 de cărămizi, zidul întru 1 pl. cărămidă, cum am zis mai sus, după cum la cea mai denainte prețuire am pus de au zidit cărămidă noao, afar din varu ce am socotit că va întră, și au mersu la un cot 93 de cărămizi, peste tot 49.662 cărămizi, miia po ti. 2, cum umblă, însă tl. 1 pl. prețu cărămizi și tl. pl. plata căratului, fac. 99,40,

8.000 ocă var la tot zidul, socotind cărămizi una ocă var, fiindcă numai păreți pivniței să văd zidiți cu var după orânduială, iar la păreți casai să cunoaște a fi prea puțin var, miia po tl. 6, cum umblă acum. 48—

62 de zile lucru zidarilor, socotind a lucra un zidari pe zi câte 800 cărămizi, plata cu mâncarea lor pe zi, câte bani 56, fac. 28.12.

Nesip, apă, lucru zidului i stămpăratu varului, săpatu la groapa pivniței, nefiind adâncă, cu tahinu. 52,—

Cherestea, mai încărcând noi acum prețul unde ni s'au părut a fi cu cale peste arătarea meșterilor lemnari ce au fost față la prețuirea de 'ntăi, 20 căpriori cu cotoci (sic) lor, socotindu-i drept căpriori unu po bani 45. 7.60.

4 cosoroabe, una po bani 60. 2.—

500 lănteți, unu po bani 4'/. 18.900.

5.000 șindila de stăjări, miia po tl. 4'/. 20.—

10.000 cue de fier la șindila, la lăntețu, miia po tl.

3, a. 45. 33.90.

8 ocă piroae de ceale mari, oca po bani 60. 4—

6 ferestie la casă, la sacnăsău, una po tl. 1, a. 60. 9.—

11 grinzi la casa cea mare, una câte bani 90. 8.—

2 grinzi la sacnasău, po bani 90. 1.60.

3 grinzi, 10 scânduri la pod în casă, grinda po bani 45, scândura po bani 12.	2.15.
9 scânduri, doao grinzi la pat la saenasău, scândura po bani 12, grinda po bani 45.	1.78.
325 podine la casa cea mare, suta po bani 45.	1.24.
100 podine la saenasău.	—30.
1 grindă mare la pivniță, cu stâlpi ei.	4.60.
8 grinzi la pivniță, una po ti. 1.	8.—.
60 scânduri podine la pivniță, po bani 20.	10.—.
2 grinzi la stâlp, la ușa pivniții, doao scânduri ușa.	2.60.
16 scânduri la becișor sacnasăului po bani 12.	1,72.
3 grinzi la beci, una po bani 15.	1.105.
Plata meșterilor de lemn.	60.—
Mâncarea lor, cu vinu.	25.—
	223.54.

O hodaie cu pridvorași, ce au fost lipită dinaintea lângă aciastă casă la căsătoria dumnei Pităresi, care stricând-o răpt. Clucr. Fotescu la facerea altor case ce au adaos tot într'un zid și într'un învâliși, care hodaie la prețuirea ce am fost făcut noi mai nainte un Stănislav zidariul, ce au arătat că el au zidit la casa cea noao, că ar fi fost în stâlpi de lemn și hodaia de scânduri, i-am fost pus preți numai tl. 15, iar acum, după arătarea dumnei Pităresei Păuni, ce zise că dedesupt au fost becișor de zid și pă beaci hodaie iar de zid și denaintea hodăi acel pridvorași ce întră în casă, care nefiind lucru de față, să să vază, cu tahmin am pus preți 80.—.

ti. bani leaiă prețuire/a.

290,32 prețul zidului.

223,54 cheresteaoa.

80.— odăița ce arăt mai sus.

593, 86 toți banii prețul casălor cum arată mai sus toate anume, noi, după cum ni să poruncește de cătră dumnealui Caimacamul, urmând luminata hotărâri a Mării Sale lui

Vodă ce să coprinde la întărirea navorali pentru prețuirea casai, în frica lui Dumnezeu am prețuit toate cum urmează plata acum, adecă suma tl. cinci sute noaăzăci și trei, bani optzeci și șase.

Chiriac Clucer, Athanase Selcian biv. vt. Vist., Zaharie R. biv. 3-ti Logft.

(Colecția d-lui M. Protopopescu-Pake.)

VII

1779, Novembre 18. Cererea de despărțire a lui Gheorghie lumînărarul de soția Zamfira.

VIII.

7289 (1780), Sept. 19. Tudor işlicar se împacă cu sofia Măria, care se îndatorește a nu mai fugi.

IX.

1779, Nov. 28. Procesul lui Dumitru Croitoriul din mahalaua Mihai-Vodă cu soția Măria. „Om cu fire proastă și blestemată; de când s'au luat amândoi, el dă meșteșug nu să apucă, ci umblă pân cărciume prăpădind al ei din zestre și face și înșăiăciuni pă la. unii alții cu luare de bani și-i bea pă la cărciume". își pusese chezași frații: popa Stan-, ciul și Pătrașco Croitoriul. Nu se îndreaptă, „ce încă și o salbă de galbeni și un șal și nește argint și altele den zestre lea-au luat el fără de știrea ei și lea-au prăpădit prin blestemățiile lui,.. L-au gonit din casă." Frații retrag chezașia. Ei nu vrea să deie alții.

(Bibi. Ac. Rom., 623, fol. 82 Vo, 85-5 Vo, 95 Vo.)

X.

Iacov, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și Mitropolit Moldaviei.

în zălile pre-înnălțatului și de Hs. iubitoriului Domnului nostru Mihai Costandin Suciul Voevod, cu mila lui Dumnezău Domn Țării Moldaviei, iată, viind înaintea noastră toți breslașii făcliiari din târgul Botoșani cu multă rugă; minte căzînd, au cerșut ca să Ie facem catastiv și să le întărim și alte obiceiuri a breslii lor, precum sânt și a

făclierilor de aici din Iași, cum și praznecul ce însuș ei au ales a prăznui, adecă la zioa sfântului marelui mucenic Dimitrie. Drept aceia, și noi, văzînd cum că cerirea lor iaste cu cale și spre paza rânduialei breslei lor, iată le-am întărit prin acest catastiv, hotărînd ca pe tot anul să fie datori a prăznui după cuviința creștinească praznecul de mai sus numit, prin știrea și sîrguința starostelui lor. Așijdirea li-am întărit și alte obiceiuri ci-au avut din vac, precum să vor arăta mai gios.

1. Pe starostele să-l aliagă dintre dînșii, care să va socoti a fi om vrednic și, arătându-d la Sfînta Mitropolie, de aicea să să orînduiască.

2. Pentru praznic câți bani să vor strînge, să facă starostele împreună cu briașla o cutie pecetluită, și tofi banii aceia în cutia aceia să între, și să să aliagă unul din breslași ca să poarte cutia cu dreptate.

3. Când va fi zioa praznecului, să aibă a merge toți făclierii ca să să afle slujind la trebuința praznecului, și câți bani să vor fi strîns în cutie, să-i facă doo părți, și parte să să dea la bisărică, unde iaste hramul, adecă tămăe și lumănări, iar o parte să-i dea pe la săraci.

4. Orice meșter va smomi și va lua ucenic de la alt meșter să aibă starostele a-l globi cu zace lei și pe ucenic să-l bată cu 50 toiege.

5. Care va vrea să iasă cu dughiana, să lucrezi făclierii deosăbi, întâi să-ș ia voe de la starostele și de la briașla, și așa să deschidă dughiana, iar fără știre starostelui și a bresiii nime să nu fie volnec a deschide dughiana și a lucra făclerie, și osăbit de cei ce să află pîn acum la aciastă briașla lucrînd făclerie, nimene altul să nu fie volnec a să amesteca la aciastă briașla. Așijdirea să nu fie volnec nimenea, ori din pămînteni, ori din străini, a face lumănărie și a le vinde, fără știre starostelui și a bresiii, ori furiș, ori fățăș, pe la mahalale, iar care vor face un lucru ca acesta să le ia ciara și săul și să-i și globască.

6. Oricarile din breslași va greși în pricinile bresiii, să nu aibă a merge pe ia alte giudecăți, ce să-l giudece starostele

cu ciialalți breslași și să-l certe după vina lui. Iar, de va ave vină mai mare și nu-l va putea așăza starostele cu ciialalți breslași, să aibă a merge la Sfînta Mitropolie or la protopopul de Botoșani ca să-i judece, cum au fost din vac, însă numai la pricinile ale bresiiilor, iar, fiind deosăbite pricini, atunci să aibă a merge la dumnealor dregătorii politicești.

Aceste toate bune așăzări și obiceiuri ce s'au arătat în catastivul acesta le întărim și cu mare blăstăm legăm ca să fie păzite în veci, și niminea să nu străce așăzarea acesta și obiceiurile lor și pomenirea sfântului praznec, ci mai vîrtos să întăriască fieștecarile pentru a sa vecinică pomenire, iar carile va pricinui într'alt chip și va fi înpotrivitoriu, ispitindu-să ca să străce aciastă bună așăzare, ori din starostii ce vor fi, ori vre unul din făclieri, ori din alții străini, unii ca aceia să fie supt strajnic și înfricoșat blăstăm.

1794, Mart 16.

Iacov, Mitropolitul Moldovei.

(Pecetea cu Sf. Gheorghe.)

f Breslașii făclieri din târgul Botoșani.

Apostol Placă.

Haretu Gheorghiu.

Panaiot Ioanu.

lordache Sava.

Dimitrie Gheorghiu.

Nicola Muruj.

Hagi Costandin staroste.

Lupul Jidov gemeni.

Meid 6&vccov TO'V uorx/xp'coD NixwXdoo MoopooCi âitâpaaav sic duo xaraaisi^ov %ai sic TY)V rcpasXa o> %ap 'IcaavYjc TptavcaGiXoo.

Pscop T^C ^WTLC OZOLpOGVqc, TIOV {XOO[XTC^OV, 1812.

BaatX'jc TOO ŝiay-6voo, ^psopooapioo 20, 812'.

' După moartea răposatului Nicolae Moruzi a trecut la catastih și la breaslă chir Ioan Triandafil.—Gheorghe Fote, staroste al mumgiilor, 1812.— Vasile al diaconului, Fevruar 20, 812.

(Bibi. Ac. Rom., no. 215, fol. 2-3.)

XL

Io Costandin Gheorghie Hangeri Vvd. i gospodarii zem. vlahiscoie.

întărim Domniia Mea anaforaoa aeiasta ca să stăpânească dumnealui cinst. și credincios boerul Domnii Mele Vel Hatman Costache aciaastă fabrică cu bună pace, ca un bun cumpărător de la mezat, plătind și ajutorul cutii după orânduială.

1798, Inii 9.

(Pecetea gospod.) Vel Logft.

Prea înălțate Doamne,

Dintre acareturile răposatului Dumitrache Turnavitu care din luminată poruncă Innălțimei Tale s'au dat la mezat spre vânzare pentru împlinirea datoriilor ce să află dator pe la unii, alții, s'au scos la mezat și ojabrică de fidea cu ergaiii de aramă și de lemn și c71)u^^ mănăstirii Radul-Vodă, cu otaștină de la una sută vedre cinci, care strigându-să aciaastă fabrică întru auzul obștii mai bine de doaoă luni și artărdisind din mușterii după obicei, la prețul cel drin urmă au rămas asupra dumnealui Vel Hatman Costache cu tl. 274, peste care preț ne mai eșind alt mușteriu ca să mai înnalțe și fiindcă au trecut și peste sorocul mezatului, s'au și haracladisit mezatu aceștii fabricice pe seama dumnealui numitului, drept aciaastă sumă, tl. doaoă sute șaptezeci și patru. Care bani i-au și numărat pe deplin la starostie, din care scoțându-să telalăc după obicei, la leu pe bani șase, ceilalți să vor da unde vom avea luminată poruncă. Ci, fiindcă dumnealui mai sus numita cumpăiator au cumpărat de la mezat, să roagă înălțimei Tale a i să da și luminată întărire pentru mai buna stăpâ-nire.

1798, Iulie 8.

Al Mării Tale,
prea plecată slugă,

Panait Țigara, starostea.

Adeverez cu acest zăpis al meu la casa luminătei Doamne Roxandra Hangeri ca să fie Luminății Sale de bună încredințare că, cumpărând eu de ia mezatul domneșeu ce ș'au făcut lucrurilor lui" Dumitrache Turnavitul, pentru împlinirea datoriilor lui, o fabrică de fidea cu ergaiii de aramă și de iemnu și cu puțină vie în deal lângă Văcărești, a numitului Turnavit, aciaastă fabrică cu toate ale ei am vândut-o și eu din bună voința mea Luminății Sale Doamnei Ruxandrei în ti. dooă sute optzeci; care bani i-am și priimit toți dăplin, și rămâne casa Luminății Sale stăpână desăvârșit pe aciaastă fabrică și vie dinpreună și cu locul ei ce cu schimbu l-au luat luminata Doamnă de la mănăstirea Radul-Vodă. Pentru care am dat Luminății Sale și sinetul mezatului cu întărire domnească dinpreună cu acest zăpis.

1798, Sept. 23.

(Pecetea domnească octogonală cu chinovar, 1797.)

Ko3td%7]c Xatfiav. (Costachi Hatmanul.)

(Bibi. Ac. Rom., 260, fol. 110 Vo.)

XII.

15 Novembre 1803.

Marco sin Leiba Jidovul vinde lui Tănasie blănarul, negustor, via iui de la Socola.

(Bibi. Ac. Rom., 236/XXXV; notiță de d. Iuliu Tuducescu.)

XIII.

20 Maiu 1810.

Eu Herșul sin Lupu Jădfovul] adeverez cu acestu zăpis al miu la mână giupânului Gavril dascăl precum că Mihai, ficiorul lui Nistor blănar, ce au ținut pe Tudora, fata răposatului Andronache Caramalău, rămăind la scăpătăciuni și ia datorie, s'au rugat de mine și le-am făcut bine cu 600 de lei, cu vade de 10 ani, cu zăpis, puindu-mi și amanet o dugheană cu casa din dos ce au avut-o zăstre de la so-

crul lui, Andronache Caramalău, dându-mi-o supt stăpânire pentru dobânda banilor păr' la vade, după coprindere za» pisăior ce am dat unul la mână altue, care zapisă împreună cu acesta s'au dat ia mână numitului Gavril dascăl. Care aciastă împrumutare de bani au fostu înainte arderii focului, și, după ardere, rămăind numai locul fără' bina, și eu apu» cându-i ca să-mi dei dugheana cu casa iar la stăpânire, după toemala ce am avut, n'au dat mână niciunue din cei iscăliți în zapis ca să-mi facă dugheană și casă iar la loc, fără' numai numitului Gavril dascăl, la care facere a binalii au cheltuit doa sute cinzeci de lei. Deosăbit, dugheana neavând ioc de agiunsu din dos, au mai cumpărat loc de la un protopop Ștefan, care și pe acei loc au dat una sută iei. Care la toate aceste am fostu față, și, la împlinire vadeli de 10 ani, me-au răspunsu numitul Gavril dascăl toți banii deplin, acele șase sute de lei, pre care i-am primit în mîna mea. Pentru care i-am dat zapisui de datorie ce au fost ia mine împreună cu acestu zapis. Și, când mi-au dat: banii, au fostu și alți neguțitori cinstiți fața. Și pentru adevărată credință am iscălit însumi cu mîna mea jădoveste.

1810, Maiu 20.

(Iscălitură ovreiască.)

Sandu...

Toader Rojniță am scris cu primirea amînduror părților.

XIV.

- 1813, 30 April. Scutire și pentru o circumă a lui Costea lumînărariul, „fiindcă au slujit cu silință la lucrul caselor domnești până în sfârșit".
- „ 13 Maiu.. Scutire pentru „Avraam șaivaragiu..., a-fiându-să la vârsta bătrânețelor".
- „ 8 Maiu. Scutire pentru „Sideri furnaru Țărigra-deanul..., om strein venit aici și fără niciun părlej".
- „ 10 Iulie. Scutire pentru „Nicolae sin Gheorghie po-varnagiu dă aici din București, de casa iui Constantin Filipeseu (ține o prăvălie).

4 Iulie. Scutire pentru „Marin i sin ego, conduragiu din București" (ține o prăvălie).

- 1814, 30 April. Scutire pentru „Ioniță cojocar și Dinul băcan ot Ploești, sud Prahova..
- „ 24 Februar. Scutire pentru „Ivan cojocar și Radul Sărbul ot București".
- „ 14 Maiu. Scutire pentru „Apostol holteiu, șaivragiu de aici din București".
- 1816, 21 April. Scutire pentru Ștefan cuiungibașa din politia Bucureștilor.
- 1814, 27 April. Scutire pentru „Gheorghe sin Dima. tabac din București, carele fiindcă s'au aflat slujind la cafegieriie cât și iamac al treilea".
- „ 28 Iulie. Scutire pentru „Gheorghe croitor Dăiani sin poicv. Ioan Moldoveanul".
- „ 9 Maiu. Scutire „Dinului croitor ot mahl. Mihai-Vodă dă aici din București", pentru „greutatea casii și sărăciia întru care să află".
- 1815, 25 Februar. Scutire „lui Chiriiac Zătărul, tăitor dă tutun, dă aici din București".

(Bibi. Ac. Rom., 357, fol. 125, 140 Vo, 179 Vo, 180 Vo, 209, 209 Vo, 212, 215.)

XV.

10 Novembre 1815.

Scariat-Vodă Callimachi poruncește pîrcălabului de Galați a da lui Mihail Andonie blănarul tot venitul oprit de ia moșia RădeniL puindu-l și în stăpînirea unei jumătăți din ea.

(Bibi. Ac. Rom., 151/XV; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XVI.

1Ș20, Septemvr. No. 2.

Matcă de numele tuturor companiilor țării alcătuită pe județe și orașe, i cu banii datoriei răspunderii lor, pe totre-

menia¹ următoare ot Septv., Octv., Noemvr. și Dechvr. cum înlăuritrū să arată.

(Bibi. Ac. Rom., 245.)

XVII.

Grigore-Vodă Ghica „acestor lude 23 blănari străini i lude 9 călfle lor iarăși blănari, ale căror nume s'au așăzat prin osebită foaie supt pecetea Domnii Mele, cărei fiind neguțători blănari, oameni streini dă felul lor și șăzători prin hanuri, veniți fiind de multă vreme aici în pământul ț ă și i avînd acești jocari streini și dajdia lor la Vistiarie, deosebită ruptoare, a da lude 23 din cap în capu po tl—, care fac tl. — și lude 9, călfle lor, cîte—, pe an, care fac tl.— și atît bani lor, cît și ai călfilor fac pe an tal.—, care bani să aibă a-i da după cum să va orăndui pe mazili, avînd ei și hrisoave de la trecuți Domni, după cum s'au văzut și de către Domniia Mea hrisovul Domnii Sale—Se strînge darea de nume dintre ai lor. „Fără numai dintr'ânși care vor ținea prăvălii la ulițe cu marfă, să plătească pe an un fumărit după vechiul ob'ceiu, iar în han de va avea odaia de șăzut, pe aceia să nu să supere de fumărit, iar, neavînd dugheană afară, și va lucra la odaia din han, să plătească fumărit. Și de cotărit încă poruncim Domniia Mea să nu să supere, fiindcă marfa lor nu să vinde cu cotu." Vei Vameș îi are în samă. Scutiți de amestecul Vel Spătarului, lui Vel Agă, lui Vel Căpitan de dorobanți „și aiți boieri și zapcii care după vreme vă veți orăndui pă tîrg".

(Bibi. Ac. Rom., 621, fol. 53 Vo.)

XVIII.

10 Februar 1823.

Ioan Șalvaragiul din București, în judecata lui cu un Petre, arată că, la 1810, fiind șezător la Ruseiuc, a avut

¹ Tetraminie, termenul de patru luni.

tovărășie cu un Ganea de acolo și cu un Tonciul la găitănărie. Tonciul trece în Țara-Românească.

(Arhivele Statului, Condica Agiei pe 1824-5, fol. 1; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XIX.

Decembre 1823.

Mănăstirea Văcărești e în judecată cu chiriașii hanului Constantin-Vodă, cari n'au plătit de la 1821 înainte: între alții: Ștefan cojocarul, Petre cojocarul, Răducan boiangiul, Gheorghe calpacciul, Pascale cojocarul, polcovnicul Hristea cojocarul, Zoița cojocăreasa, Rot spițerul, Matei cojocarul, Dumitru Ceamur, cojocarul, Alecu cojocarul, Diamandi cojocarul, Mihale calpacciul, Mihii spițerul.

(*Ibid.*, fol. 5.)

XX.

1824.

Elena Polcovniceasa are judecată cu Hristea bumbăcarul pentru o prăvălie „în boiangeriile cele vechi", lîngă locul sterp al lui Stan plăpămarul "

(*Ibid.*, Condica Departamentului de opt, no. 7, fol. 32; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XXI.

20 Septembrie 1826.

Privilegiu pentru Teodor Mamelegioglu, care a adus nou meșteșug de a face postavurile vechi ca nouă, spălîndu-tle și curățându-ie de pete. E de încurajat, făcînd parte din „lucurile de mîină ce s'ar putea izvodî înir'o țară".

(*Ibid.*, Condica domnească 103, fol. 413-7; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XXII.

Țiduia gospod., Cinstiți credincioși dumv. veliți boieri ai Domniei Meii proin și hale. Dumnealui pomeșcicul Dimi-

trii Carastat, ei să află din a stânga Prutului, prin vechiul său, încă din toamna trecută au cerut să i să dea slobozănie a deschide aicea în politie Iașii o fabrică de tabac, făcând-o din temelie prin a sa cheltuială, aducând meșteri cu bune științe, și lucrând cu iscusință feluri de tabacuri de tot prețul, fără a amesteca acele materii vătămătoare ce li obicinuesc cei mai mulți pentru neștiință, precum cenușă, chiper roșu, var, cuișoare, spirturi mirositoare și altele asămene, care după dovezile neștrămutate a acelor mai ispitiți doftori sânt de mai întâiu pricini a durerii de cap, a slăbăciunii vederii, a gutunariului, și a altor patimi, însă pe aceste tocmeli ce să arată mai gios. Adică:

1. In curgirea de doisprezece ani niminea altul să nu fie volnic a lucra aicea în țară după publicarisirea și începerea lucrării fabricii sale.

2. Oricine va voi a aduce tabac de peste hotar, de orice feiiu, să nu fie oprit, însă să să însămneze funturile prin casa vămii cu pecetea fabricii sale fără vre-o altă pială, și oricine va voi a cumpăra de acei tabac volnic să fie.

3. Prețui tabacului si să cumpări pe ușurința analoghii cheituelilor ca să tragă pre norod a cumpăra pe bună voință, și a nu caute tabacuri streine, care scot moneda din țară, și, iarăș, de va face de prisos, încât să nu să poată trece tot aicea, slobod să fie a scoate și piste hotar, ca să alcătuiască un matah (sic), osăbit ce va aduci monedă în pământul acesta, oprindu-vsă Jidovii și #lții care pentru nebăgare de samă cu volnicie de la sine fac tabacuri vătămătoare, amestecate cu materiile pomenite, fără a aduci vre un folos obștii.

4. Pentru că la început are a pune simțitoare cheltuială spre întemiere aceștii fabrici, să îndătorește pe doi ani dintăiu a da la școală domniască de aicea din Eși câte cinci sute lei, iar pe zeci ani următori câte una mie lei pe an. Și după împlinirea vadelii de 12 ani să leagă a lăsa la școala politii fabrica întreagă cu toate istrumenturile, cii mari și cii mici, de lemnu sau de her, sau d\$ orice mate-

rii, driaptă afierosire și danie, și școala, luînd venitul, îl va întrebuița spre învățatura și luminarea fiilor Moldovenilor.

5. După publicuirea așezării aceștii fabrici di să va afla cineva îndrăznind a lucra tabac în pământul Moldoviei, să să ia ștrof pe sama și folosul șoalii fără a pretendarisi măcar un dram.

Întru aciastă am priimit și anaforă de la preosfințitul Mitropolit al Moldoviei, duhovnicescul nostru părinte, îndemnători să slobozim prin domnescul nostru hrisov cererile dumisale pomeșnicului, fiind de folos în multe chipuri, și noi, giudecând că oriunde un matah iasă, matca prisosăștii, prin fabrica întemiată, acolo fireaște iaste și mai eftin, precum videm tabacurile de Ianina, de Franța, așa de alte locuri, că, unde să fac, sânt mai eftine, iar scoțându-să afară, să scumpesc, nu socotim a fi vre o greșală slobozăniia acestui lucru, ce mai vârtos nemerită, pe aceste temeieri: întâiu că, după ce sângur ceri neoprirea tabacului strein de piste hotar, prin aciastă încredințează că atât cu bunătate, cât și cu eținătate tabacului său să bizuește a mulțami toată obștea de toate stările a nu mai pofti pe cele streine. Al doile, că, mulțămindu-să și obicinuindu-să obște cu tabacul său, nu s'ar mai scoati și pe acest lucru moneda din țară, ci, mai ales de-l faci, precum făgăduște, cu meșteri iscușiți, va și aduce monedă în acest pământ. Al treniea că lăcuitorii, folosându-să din vînzarea tutunului, să vor sili a faci mai mult când vor vedea că are căutare. Al patrulea că, pilda domnii sale fiind spre folosul obștete, poate îndemna și pe alții întru altele spre aseamine Urmări. In sfârșit, când patriia nu ari niciun folos de la acei ce lucriază pînă acum tabac fără oprire, Jidovi și streini oameni, necunoscuți și netrebnici în folosul obștescu, atât mai de protimisit pot fi acei ce în multe feluri ar pricinui binele și pîn aciastă a trage din alte părți cu statornică iăcuință acei spre deșteptare alișveriușului, Care acum să află amorțit pentru slăbăciunile tuturor isnafurilor și a

breslilor politii. De aceia rind'uim întru chibzuință dumv., lucrul acesta să-l socotiți cu scumpătate, și, fiind cu caii, să ne arătați prin anaforâ ca să să de hrisonul cerșat. Porncim și dum. Vel Vornic za aprozi să faci cunoscut dum. boierilor țidula aciastă și să să pue în lucrare chipzuirea fără prelungirea.

1827, Mart (șters: April) 26.

2 logt. procit.

(Bibi. Ac. Rom., ms. 350, fol. 13-4.)

XXIII.

10 August 1827.

Milă de 200 de taleri pe lună bătrînul „Fleivalt” (Freywald), inginer și arhitect, care a făcut la București patru poduri domnești cu caldarîm de piatră.

(Condica domnească 105, fol. 644; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XXIV.

Copie, 29 Iulie 1830.

Cătră cinst. judecătoresc Divan,

Plecată apelație.

No. 24.

Fiindcă la pricina de judecată ce am cu Nicolae boiangiu, fiind orînduită la Departamentul de șapte, de unde s'au făcut și anaforâ, și mă văz cu totul depărtată de dreptul meu, de aceia mă rog cinstului Divan ca să fiu înfățișată și la cinst. Divan de a-mi afla despăgubirea zestrii după cum se va da pliroforie cinst. Divan din deosebit tacrir, căci văz alcătuit în anaforâ că mi s'ar fi cerut foaie de zestre, și eu am zis că nu am, cu care arătare sînt cu totul năpăstuită, fiindcă pe mine nu m'au cercetat și vorbea numai cu numitul în limbă grecească, și am întreat ce spune, ca să dau răspunsul, și mi-au zis ca să tac.

A cinst. Divan prea-plecată,

Ita, soția lui Cusiul Ovreiu.

(Bibi. Ac. Rom., ms. 1.661, fol. 27.)

XXV.

23 April 1838.

Foaie de socoteală a prăvăliei de acum, leat 1837, Apr. 23, și pană Ia leat 1838, Apr. 23, cum mai jos să arată:

Suma ocalilor			Prețul		Suma cât face	
ocă	dramuri		talei	par.	taleri	par.
86	100	brîne linuri zuvelci nă- rînzate mustierești. . .	12		963	
60		brîne portocalii, ipac . .	7		423	
234		brîne linuri zuvelci cișit.	2	20	585	
61		dimii linuri civile	3	20	213	20
2	100	caere roșii de vînzare .	8		18	
60	200	băcan roșu turcesc . . .	5	35	352	20
75			3	20	262	20
256		peairă acră turcească. .	1	10	319	30
96	300		3	35	375	
		Total . .		—	29399	31
		Cîștig .			4392	11

(Bibi. Ac. Rom., ms. 1734, fol. 457-8.)

XXVI.

5 Iulie 1847.

Poliția din Iași se ocupă de plîngerea breslei blănarilor din Iași contra celor ce nu se supun așezămintelor.

(Bibi. Ac. Rom., 103/LXIX; notiță de d. Iuliu Tuducescu.)

Tabla ocupațiilor și unor articole¹

A -	
Aba, 79.	* Berari, 34, 127-8, 174-6.
* Abageri, 128.	Bernevici, 197.
Ahci-bașa (șeful bucătarilor), 128.	Bice, 94, 197.
Alamă, 97.	* Binale (staroste de), 157.
Anglia (stofe de), 84.	Bîrnețe, 200.
Anglie (stofă), 84.	Bisactele, 200.
* Arcari, 58.	* Biserici (meșteri de), 25.
Ardeal (stofe de), 83.	* Blănari și blăni, 41 u., 133 u., 183, 187, 199, 209, 212.
* Argintari, 54-5; 88, 211	* Blidari, 23.
* Arhitecți, 216.	Blondă (stofăV 108.
* Armurieri și arme, 100.	Bobou (stofă), 36.
Arpăcaș (moară de), 180.	Bogas'e. 79, 198.
Așternuturi, 81. 109-10, 195,197.	* Bogasieri, 137.
Ață, 199.	•Boiangii, 103. 213, 216, (cher- hanaua lor\ 170.
* Aurari, 55.	* Borșari, 95.
B .	*Brăhari, 34, 127.
Băcan (văpsea), 217.	Bresle (primele), 32.
* Băibărăcari și băibărace, 40, 197.	Brîie. brîne, 4, 40, 80, 199, 217.
* Băltăgari și baltage, 59,198.	Briști, 93.
* Bănari, 55-6.	Broboade, 81.
Bărcace, 195. .	* Brutari, 122 u. (la Alexandru- Vodă Lăpușneanu\ 32-3. V. și pitari.
* Basmagii și basmale, 87,170.	* Bucătari, 95. 128.
Basmale (turcești; fabrică de), 171.	Bumbac, 199.
* Bășcălii, 138.	'Bumbac tors ffabrică de\ 168, 180.
* Batiste, 87, 109, 184.	

¹ Ocupațiile sînt indicate printr'o steluță preliminară.

* Bumbăcari, 213.
 * Buștenari, 26.
 * Butari, 155. V. și butnari.
 Butci, 91-2.
 * Butnari, 21, 59.

c,

* Căciulari și căciuli, 90-144.
 „Caere”, 196.
 Cadrilat (stofă), 107.
 Caiere, 217,
 „Caiușuri”. 199.
 * Căldărari, 52-3, 96, 174.
 Călești, 93, 198.
 Călimări, 98, 196,
 *Calpaccii, 213.
 * Călțunari și călțuni; 5, 19, 41.
 „Cămări” (cară), 57.
 Cămăși, 3.
 Camelot, 107.
 Canapele, 197.
 Cară, 56.
 * Cărămidari, 26, 62, 110, 155.
 Cărămizi (fabrică de), 181.
 Cărâtași și carate, 56, 91 u.
 - Cărbunari, 28.
 Căruțe (jidovești). 93.
 Casă țerănească (lucrul -ei), 16.
 Castroane, 99
 Cașmir, 108.
 Cațaveici, 137:
 * Cavafi, 147.
 Cazane, 99.
 Ceaprage, ceaprazuri, 94.
 * Ceasornicari și ceasornice, 74,
 113-4.
 Cergi, 195.
 Cerneală, 198.
 Cerșafuri, 7, 81.
 Chembrica, 106.
 Chemisettes, 107.
 „Chichițe”, 199.

Chihlimbar, 180.
 Chindee, 7.
 Chisea 200.
 Chiunghiuri (pentru apă), 110.
 * Chiurci-bașa (de blănari), 141.
 Cimșir, 196.
 Cînepă, 10-2.
 Cingători, 40.
 Cioareci, 5.
 * Cio.cânari, 29.
 * Ciorogari, 147.
 •Cîrjari, 28.
 Cîrpături pen'ru hîrtie*. 165.
 Ctarie, 106.
 •Cizmari, 47 u., 88.n., 147 u.
 * Clopotari și clopote, 53-4, 99-
 100.

* Cocari, 33.
 * Cocieri și cocii, 57.
 * Cofetari; 34, 95-6, 174.
 * Co fânari, 59.
 * Cojocari, 44 u., 139 u., 211,
 213
 Conde'e, 99.
 * Conduragii și c uniuri, 81, 151,
 211.
 * Cordari, 58.
 * Covaci, 155.
 Covoare, 99. (de Persia\ 195.
 Creditor (stofă), 108.
 Croaze (croise, stofă), 107.
 •Croitori, 36 u.. 130 u., 187
 211. (pîrv și cîrpaciV 82.
 (străini), 36, evrei\ 188. (pre-
 țuri), 86.
 * Cruceri, 28.
 Cuisoare. 199.
 * Cuiungii, 54-5. V. argintari;
 Cumpănă de galbeni. 198.
 Curte (lucrul —pi), 25.
 * Cușmari și cușme, 138. (evrei),
 188.
 * Cuțitari și cuțite, 52, 196.

Tabla ocupațiilor și unor articole

O.

Dalie, 198.
 Dantele, 85, 108.
 Demi-coton, 107.
 Desagi, 6, 198.
 Dimii, 217.
 * Dîrlogi, 196.
 Dîrstari, 19.
 Dîrvari, 26.
 Dogari, 59, 155.
 Dohotari, 29.
 Droști, 93.
 Dubășari, 102.
 Dulgheri, 156 u., 189. (evrei).
 * 188.

E.

Evantalii, 109.

F.

Fachioale, 5.
 * Făclieri, 59, 179, 205-7.
 •Făinari, 123.
 * Fauri, 51.
 Fesuri, 144.
 Fidea (fabrică de), 180, 208-9,
 * Fierari, 49 u., 155.
 Flanelă, 85, 108.
 Florența 'stofe de)-, 83. 108.
 * Fluierari, 29.
 Foarfeci, 98. 198.
 * Folari. 29.
 Franța (stofe și mode de), 106u.
 * Franzelari, 126.
 Friie, 94. 197.
 * Funari, 28, 60, 111, 210.
 Furculițe („furcuțe”), 87.
 * Furmagii. 126.

G.

* Găitănari, 169, 212.
 Galoane, 85.

Gază, 108.
 Geantă, .198.
 Germania (stofe din), 80 u.
 Ghermesut, 77.
 Ghermesuturi (fabrică de), 172.
 * Ghimigii, 101.
 Ghirlande, 108.
 „Ghiuriș”, 200.
 * Giuvaergii, 153-1.
 Glăjărie, 137.

H.

Haine, 197.
 Hamuri, 94, 200.
 Harabale, 91.
 Hatai (stofă), 79.
 * Herăstrăieri, 27.
 Hier alb, 53.
 Hintee, 57.
 Hîrtie, 169, 198. (fabrică de),
 164-5.
 Horilcă, 174.

I.

*Tbrișingii. 133, 171.
 In, 11.
 Încălțăminte (orientală, varie-
 tăți), 148.
 Ipingele, 197.
 * Ișlicari, 205. V. și șlicari.
 Italia (marfă de), 106.

J.

* Jimblă și jimblari, 33. 123,
 125.
 Juguri, 23.

L.

* Lăcătuși, 51, 96.
 *Lăcrari, 22.
 Lădunci, 197.

- Lăvicere, 6, 195.
 Leagăne, 57.
 * **Lefticari**, 57.
 •Legători de cărți, 114-5.
 Leipzig (marfă de)-, 97, 106.
 batiste de), 109.
 Lemn (lucrul de— cu barda), 27.
 (varietăți), 22.
 * Lemnari, 26, 60 u.
 Lemnărie (pentru Turci, varietăți), 102.
 Lepedee, 7.
 * Lingurari și linguri, 24, 199.
 Linot (stofă), 107.
 Linz (marfă de), 106
 * Litografi, 116.
 * Lumînărari și lumînărie, 59,
 177 u., 205, 210.
- Mo**
- Macaroane (fabrică de), 180.
 Macaturi, 109-10.
 * Măcelari, 189.
 * Maghiri, 95. V. bucătari.
 •Măglași, 29.
 Măhrămi, 8.
 Maloiele, 137.
 Măngălău, 98-9.
 * Mănușari, 88.
 Masalale, 24.
 * Măsari, 61.
 Mătasă (sculări de), 198.
 * Mătăsăragii, 171.
 * Mătăsari, 88.
 * Meimari și meimarbașa, 110,
 157-8. V. și arhitecți.
 Meneșterguri, 157-8, 199.
 Menghenele, 170.
 Merinose, 168.
 „Mese” (fețe de masă), 81.
 * Meșteri (de orașe, primii), 30.
 Metal (obiecte de, felurite), 195-
 200.
 * Mindirigii, 91.
- Mintene, 171.
 Moară cu aburi, 180 n. 3.
 * Morari, 18. ^
 •**Mrejeri**, 28.
 Musulină, 108.
- N .
- Nădragi, 4.
 Năfrămi, 8, 81, 199.
 Nanchinet (stofă), 107.
 Nasturi, 199.
 * Năvodari, 28, 60.
 Neapole (stofe de), 83.
- ,Odgoane, 110-1.
 Olandă (marfă), 84, 106.
 * Olari, 20, 151-2. (evrei), 188.
 Oloiu (moară de\ 180.
 * Opincari, 19.
 * Oțetări, 128.
- P -
- * Pălării și pălărieri, 43, 141.
 * Papugii, 147.
 Păretare, 6.
 Păsat (moară de), 179.
 * Pastramagii, 128.
 Pațachină (văpsea). 168.
 Pături, 8.
 Paveze, 58-9.
 Percal, 107.
 Perdele, 81.
 Perne, 8.
 Pescuire, 81.
 Pete (fabrică de șters —le , 213.
 Petinet (stofă), 108.
 Piatră-acră, 217.
 Pichet (stofă), 107.
 * Pictori, 186. V. zugravi.
 * Pielari, 44.
- * **Pieptănari și piepteni**, 34, 196.
 * **Pietrari**, 159. V. și zidari.
Pile (zlătărești), 199.
Pînză, 11, 197. (lucrul de), 124.
 * **Pînzari**, 35, 129.
Pipernițe, 197.
 * **Pîslari**, 35.
Pistoale, 197.
 * Pitari, 32 u. (catastif de), 33-4.
 V. și brutari.
 * Piuari, 19. V. și dîrstari.
 * Plăcintăria, 34.
 * Plapome și plăpomari, 8, 49,
 109, 213.
 Plisă (stofă), 107.
 Pluguri, 23.
 Poclăzi, 197.
 * Podari, 111-2.
 Poduri (nomenclatură), 111-2.
 Poleit (mașină de), 182.
 Poloage, 197.
 Polonia (stofe de), 84.
 Porțelan (fabrici de), 182-3.
 Postav (de Ardeal), 83. (fabrica
 de), 166 u.
 * Postăvari, 35, 202.
 Potaș, 172.
 * Potcovari, 52, 96.
 * Povaraagii și poverne, 173.
 * Prăvari, 59.
 Prostiri, 7, 200.
 * **Puntași**, 59.
Puști, 197.
- * Săbieri și săbii, 58, 197.
 * Săhăidăcari, 46 u., 195.
 * Sălitrari, 59.
 Săonii, 93.
 * Săpători, 67.
 * Săpunari, 73 u., 152.
 Sarici, 5.
 Satire, 198.
 * Scăfari, 23.
 Scarpi, 5.
 Scăuieșe de cuțite, 99.
 Scaune, 101.
 Scoarțe, 6, 90, 197.
 Sfeșnice, 96.
 * Sfoară și sforari, 110, 199.
 Sipețe, 200.
 Sîrmă, 99.
 Sitari, 24.
 Sobe, 90.
 Sofale, 200.
 Solnițe, 198.
 Sovîrf (pentru vâpsele), 115.
 * Spoitari, 96.
 Stambă, 184.
 Steaguri, 36.
 Sticlărie, 163.
 Stofe. V. ștofe.
 * Străchinari, 152.
 * Străitări și străițe, 6, 19.
 * Strungari, 23, 156 u.
 Sucmane, 5.
 * Suiulgii, 112.
 Sulițe, 58.
- I-**
- * **Rachieri**, 34, 127, 173-4.
Rachiu, oțet, rom (fabrică de),
 176.
 Rădvane, 91.
 Rînză (pentru vâpsele, 145.
 * Rogojinari, 25.
 * Rotari, 24.
- * Șaluri. 8J, 108, 205. (fabrica
 de —), 170.
 * Șalvaragii, 40, 133, 210-1.
 Șăpci, 144.
 * Șeicari, 102-3.
 * Șelari și șele, 46 u., 152, 197.
 Șemizeturi, 107.

Șervete, 81, 109:

* Șindilari,, și șindila, 26, 62, 201.

*Șlicari, 43 u., 90-1, 136, 138, 143-4. V.' și ișlicari.

Șofran („tichiuri" de), 199.

Ștofe, 83. (noi turcești ,177 u.

Ștrimfi, 5.

1.

Țehiuri, 120,,

Toluri,, 6.

•Umbrele, 109.

T.

Tabac (fabrici de), 181, 214-6. V. și tulim.

Tabacheri, 83.

* Tabaci, 44, 144 u, 211.

Table de numărât bani, 199.

* Tăciunari, 28.

* Tălpălari, 46, 150.

Teftice, 195.

*Terzibașa, 131.

* Teslari, 61, 100-1.

Testemele (fabrica de), 171.

* Timari, 120, 146-7, 190.

* Timplari, 61, 100-1, 156 u.

* Tinichigii, 53.

* Tipografii, 115-6.

Tîrlîci,- 89.

Tîrlîci,- 89.

*0Präis&i,- 151: ',

* Trocari, 169.

Tulumbe, 99.

* Turnători, 116.

* Tutun (tăietori de), 211.

Vapeluri, 107.

Văpseli, 199, 217.

*Vărari, 26.

Vase (construcție de), 110.

Velințe, 6, 195.

* Velniceri și velnițe, 173 și nota 1.

Veneția (stofe de), 83.

Veșminte preoțești (categorii), 6.

Viena (marfă de), 85, 97.

Z.

Zăblaie, 36.

Zăbranice, 5.

*Zăbunari, 40, 129-30, 201.

Zahăr (plan de fabrică), 186.

Zale, 59.

Zarfuri, 201.

Zăvelci, 217.

* Zidari, 184-5, 202 u. (sași, supt Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu), 62 u.

* Zlătari, 54-5, 153-4.

* Zugravi, 67 u., 160 u. V. și pictori.

Câteva cuvinte rare

Avandalic (avantagiu), 168.

Casabașlic (oile lui casapbașa), 167.

Ceșniu (preț,, 178.

Chedir (pagubă), 187.

Cherhana (fabrică), 170.

Cinii (instrumente), 167.

Ergalii (instrumente), 167.

Herîie (amendă,, 150.

Istraprahtică (extra-practica,, 201.

Matah (fabrică), 214.

Rebelion (rebeliune), 187.

Șaldangelic (fabrică de șaluri; 170-1.

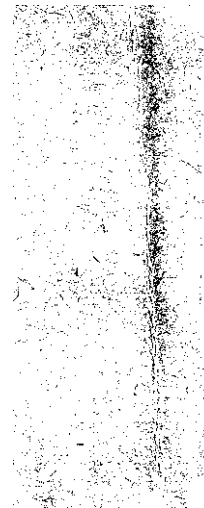

E R A T A

P. 80, r. 14 de sus, cetește: brîie în loc de: brice. P. 87, r. 1 de jos: ..sumptuare". P. 112, r. 10 de sus: suiulgîii.

V

**Tiparul
așezământului tipografic
„Datina Romaneasca*
din Vălehii-de-Munte:**

Prețul: lei.